नं. ५३४०

यामुनाचार्य कृतं स्तोत्रं
तैलिंग्याभू.

× × ×

पत्र. सं. ७३ — सं. १

विषय भक्तिशास्त्रं

यामुनाचार्यकृतं स्तोत्रम् व्याख्या सहितम्

तैलिंगदेशाक्षरम्

५३४०

5340
F. = 73.

तैलंगू भाषा

स्तोत्रभाष्य

७३

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః॥ శ్రీమాన్వేంకటనాథార్యః కవితార్కికకేసరీ। వేదాంతాచార్యవర్యో మే
సన్నిధత్తాం సదా హృది॥ ౧॥ శ్రీమద్యామునమునినా నాథసహోదరేణ నాథవానస్మి। యద్వదనచంద్రజనితా
స్తోత్రసుధా భవతి సుమనసాం భోగ్యా॥ ౨॥ ప్రాప్యప్రాపకభూతే భగవతి యామునమునౌ నిరయం ప్రస్వ
తో దురితాని హరతి జగతాం ధ్యేయానుసంధానసింధుపరీవాహః॥ విమలమమృతోల్బణరసం విగాహ్య
౧ నిర్విశతి వేంకటేశకవిః యదుపతిచరణార్హమిదం యమునాతీర్థమివ యామునం స్తోత్రం॥ ౩॥ యద్య
ప్యత్ర న సందృష్టం పరార్థప్రతిపాదనం తథాపి తాదృగ్రూపం పరిసంకల్పితః స్థితం స్తోత్రరత్నమిదం స్వ
స్వమాచార్యస్తుతిసంపుటనిధానమివ నిస్సీమం నిర్విశంతి వియుచ్ఛ్రితః మంగలాచరణత్వేన ఖ్యాతాగు
రునమస్కృతిః స్మృత్యాచారానురోధేన స్తోత్రారంభే విధీయతే నమస్కారోఽత్ర విజ్ఞేయః ప్రణీయతాం పు
రఃసరః క్రమాచార్యాదస్యతో జ్ఞేయాయా కేవలనమస్క్రియా ప్రమాణమిహ విజ్ఞేయం బ్రహ్మయాచరణం
సతాం బ్రహ్మయః పరిపప్రచ్ఛ ప్రణిపత్యాభివాద్య చ ప్రణిపాతశ్చ సాష్టాంగప్రణామః ప్రణామలక్షణం ప్రమా
ణం చ భాష్యకారైరేవ నిత్యానుష్ఠానసంగ్రహే ప్రతిపాదితం మనోబుద్ధ్యభిమానేన సహ న్యస్య ధరాతలే కూర్మ
వచ్చతురః పాదాన శిరస్తత్రైవ పంచమమితి నిత్యానుష్ఠానాధికారిణః పరబ్రహ్మకాంతినో భగవత్స్వం కర్యే
కరతి త్వాప్రపన్నాధికారిణ ఏవోపాసకానామయ్యుపాయభక్తేర్వవేత్యత దనుష్ఠానమయ జాత ఇతి వి
భాగః తత్రేదమాగతం స్వస్య సదాచార్యేక్షణాదికం యత్కం బంధాదముం నాథముని ప్రణమతి త్రిభిః
ఉక్తం నాప్యచార్యాప్రాచార్యసన్నిపాతే ప్రాచార్యం పరిచర్యారోప సంగృహ్యోప సంజిఘ్రేదాచా:

ప్రకీర్తనాత్పాపకామముష్మికాసిద్ధిర్ద్విజస్యాస్మిన్ సంశయ ఇతి సిద్ధిరిహ జ్ఞానాదిసమస్తాపేక్షితలాభః॥
ఉక్తంచ జయాఖ్యసంహితాయాం యస్మాద్దేవో జగన్నాథః కృత్వా మర్త్యమయీం తనుం మగ్నానుద్ధరతే
లోకాన్ కారుణ్యాచ్ఛాస్త్రపాణినా తస్మాద్భక్తిర్గురౌ కార్యా సంసారభయభీరుణేతి ఏవం దేవమివాచా
ర్యముపాసీతేతి మనురాచార్యేభ్యో నమ ఆచార్యేభ్యః ఆచార్యైః ఖ్యాపితాస్య జ్ఞానసంప్లవమిహో భృతే మం
త్రే తద్దేవతాయాంచ తథా మంత్రప్రదే గురౌ త్రిషు భక్తిస్సదా కార్యా సాహి ప్రథమసాధనం మంత్రసా
ధం గురుం మంత్రం సమర్చ్యైనాభిపూజయేతు చక్షుర్గర్వ్యం గురుం కృత్వా శాస్త్రగవ్యహీతం యః స్మరేతుమా
న్యష్టముదకం తృత్వా సాక్షుసన్నష్టం సోభివాంఛతి సులభం తు గురుం కృత్వా దుర్లభం య ఉపాసతే॥ లబ్ధ్వాం తృత్వా
న వెలా ఇచింతాఖ్యతాక్లిష్టజ్ఞానవైరాగ్యరాశయే నాథాయ మునయే గాధభగవద్భక్తిసింధవే॥౧॥
ధనం మయాడ్యోగు ప్రమహ్యేషతి క్త్రితౌ ఇత్యాదివచనశతమిహ ద్రష్టవ్యం సచాచార్యవంశో జ్ఞేయో భవతి ఆచా
ర్యాణామసావసావిత్యాభగవత్త ఇత్యామ్నాతం ప్రాచార్యభజనముపేతః తద్వంత త్వాచార్యస్యా
య్యోధికం ప్రణనం అతో అత్ర గురోరపి గురుం నాథమునిం ప్రణమతి నమో చింత్యేతి నమోచింత్యాద్భుత
తాక్లిష్టజ్ఞానవైరాగ్యరాశయే నాథాయ మునయే గాధభగవద్భక్తిసింధవే॥౧॥ యద్యప్యత్ర గురుపంక్తిష్వయ
మభిసంపద్యతే తథాపి పరప్రతిబోధనార్థం ప్రబంధముఖే నోపకర్ణనామే వాత్ర గ్రంథేనివేశః అత్ర నమః శబ్దః
ప్రహ్వీభావమయః ఆత్మనివేదనపరో వా సతుప్రణియతన పూర్వకతిత్యుక్తేః దండవత్ప్రణామే దుఃఖవేశాన్నిర్లజ్జో
గురుసన్నిధౌ శరీరమర్పణం ప్రణంశత ద్గురుభ్యో నివేదయేదితి విధానాతు నమస్శబ్దాత్మనివేదనపరత్వం ఈశ్వర

ంర్యం ప్రతిషేధేదితరేషాం లుప్యతే ప్రజాచార్యసకాశ ఇతి ప్రాచాంర్యవందనప్రాధాన్యమత్ర పునః ప్రాచార్యే
వందనప్రసంగసన్నిధౌ బాచాంర్యనిషేధాదేవ స్వాచాంర్యవందనశ్లోకనిర్మాణాభావ దతిసుసంగతమే
తత భగవద్భక్తిత స్మిన్హాహో లోకానుగ్రహా ఇత్యపి ప్రాధాన్యేన ప్రకాశ్యంతే తత్స్వభావా సూన్రిషు క్రమాతూ
వైరాగ్యంయరభక్త్యాదేస్తత్త్వజ్ఞానంప్రసాధకమితి జ్ఞాయయుతం తస్యత్రిషు పద్యేషు సంగ్రహః తత్రా
పి పర్వభేదేన జ్ఞానభక్త్యోః పరస్పరం హేతుకార్యత్వయోర్జ్ఞప్త్యా ద్విధాత్ర స్థాపితః క్రమః గురోర్జ్ఞానా
౧ దిసంపత్తిస్తస్యాసువాతిశాయితా మహోపకారితా ప్రస్తుత్వ పోస్వ పునరుత్తరతా కరణత్రయసంబంధప్ర
తిబంధప్రశాంతయేత్రివారం మంగలాచారమితి కేచిత్ప్రచక్షతే ప్రవాత్ అన్యే మంగలభూయస్య సిద్ధ్యై మంగ
2 లకవర్ణః క్రియాసమభిహారోయమితి సాఫల్యభూధుః దద్ధమే వవిభావ్యంతదభయం భవ్యవృద్ధయే పరా
శరనమస్కారోవకులాభరణానతిః సర్వాణ్యేతాని భాగవతవందనాని భగవంద్వదనాంతరేయకత్వయానుః
ష్యేయంతే వ్యత్ర సాపి ప్రబంధనిర్మాణస్య భగవదభివందనరూపత్వాదితి భగవద్వందనం సాద్ధ్యం గురువంద
నపూర్వకం క్రూరం శర్కర పాంయ కృంష్వదతే హావిశేషతః ఇహాతావదాచాంర్యదేవోభవేతి తైత్తిరీయాః ఆచా
ర్యవాన పురుషోవేదేతి ఛందోగాః యస్యదేవే పరాభక్తిర్యథాదేవే తథాగురౌ తస్యైతే కథితాహ్యర్థాః
ప్రకాశంతే మహాత్మన ఇతి కఠాః రహస్యామ్నాయేషు యథాభగవత్యేవం వక్త్రరి వృత్తిరితి అమూని త్వాదీన్యమ్న
గ్జ్ఞానహేతుః ప్రక్రమ్య గీయంతేచ ఆచార్యోపాసనం శౌచం స్థైర్యమాత్మవినిగ్రహ ఇతి ఆచాంర్యప్రసాదస్యచ
సర్వసిద్ధిహేతుత్వం బాధాయనోరావపురాణసారసముచ్చయే ప్రోక్తం దేవతాయాః గురోస్తథైవ మంత్రస్యాపి

గత్వావాచినాభగవచ్ఛబ్దేనసర్వశేషిణఃపరభక్తిరెయోగ్యత్వంవ్యజ్యతేవంహానేంరువిషరెయెంప్రీతిభర్తక్తిరెతథ్వక్తెసనకా
దిభిరవ్యశక్యతలస్పర్శత్వమగాధత్వంబ్రహ్మభణాదిభిరబ్రహ్మభవత్వంచభక్తెరపారత్వశెలాష్యత్వజ్ఞాపనాయఉతదా(శ్ర)
రెయసింధుశబ్దోక్తిఃభక్తింవాసింధుత్వేనరూపయితావవహం(ప్ర)వాఃఅత్రముముక్షూణాంచిత్తపరిష్కారభూతేషు
బహుషుగుణేషు(ప్రా)ధాన్యేనఏరుడషాత్రాఃతత్రాపి(ప్ర)ధానతమత్వవ్యక్త్యైభక్తెఃపృథకూడక్తెః॥౧॥ఏవంభగవత్పరత్వా
నుభవజనితభక్తిపూర్ణం(ప్ర)ణమ్యతమెవావతారసౌలభ్యహెతుభూతగుణవిశేషానుభవజనితస్నేహపూర్ణం
నమస్తస్మైనమస్తస్మైనమోనమస్సెస్మసహా(స్ర)కృత్వఇతివదాదరాతిశంయాత్పునర్నమస్యతితస్మైనమఇతి॥
తస్మైనమెవామధుజిదంఘ్రి(ప్రి)శరోజతత్వజ్ఞానానురాగమహావరాతిశయంతసేవె(ప్ర)నాథాంయనాథమునరెయ
(త్రం)రరత్ర(ప)వాపినిత్యంయదీయచరణౌశరణంమదీయం॥౨॥ - - - -
తస్మైస్వరెయొగమహామప్రత్వఖ్యతతత్త్వ(త్రం)యఇతిసం(ప్ర)సిద్ధంయమధుజిత్వఃప్రాదుర్భావవిశేషకృతదుష్కృ
తవినాశనంహారణ్యగర్భాదిసాధుపరి(త్రా)ణంతద్వదస్మదాదిష్వపిరజస్తమ(ప్ర)భృతిసర్వదోషనిరాసార్థత్వంవేదా
హారణవృత్తాంతేనధర్మసంస్థాపనంచసూచయతిఅంఘ్రి(ప్రి)శబ్దేనశుభా(శ్ర)యవి(గ్ర)హాదివిరానురాగాతిశయహేతు
త్వంతత్రాపిశేషభూతస్యోద్దేశ్యతమాంశ(శ్ర)ప్రదర్శితేసరోజత్వనిరూపణేనమంగలత్వంభోగ్యత్వంచవ్యంజితంభ
గవదంఘ్రి(ప్రి)వనేనమధుజితఃఅయంతుతదెంభాగ్యతాతిశయెంనజితఇతిభావఃతద్విషయంతత్వజ్ఞానంత్వయమె
వమువముక్షూణాంసిద్ధోపాయః(ప్రా)ప్యశ్చేతియాథార్థ్యవృద్ధిఃఅజ్ఞాయమానోబహుధావిజాయతెతస్యధీరాఃప
రిజానంతియెనింఅజ్ఞోపిసన్నవ్యయాత్మాజన్మకర్మచమెదివ్యమెవంయోవెత్తితత్త్వతఇత్యాదిషూక్తమవతార

సంపాతాయాం మన్త్రరాజస్య దస్త్రాత్రె ప్రోక్తం నమస్కారాత్మకం యస్మై విధాయాత్మనివేదనమితి గుణా
దార్తస్య మయా లాగత ఏవాహమితి తదభిప్రాయేణాత్మగుణా యో జ్ఞానాది గుణగణస్యోక్తిః జ్ఞానమిహ సా విద్యా యయా
విముక్తయే సంజ్ఞాయతే యేన తదస్య దోషమితాపాదిషూక్తం అపవర్గో యయా యుక్తం పరస్వరూపాదిజ్ఞా
నమీదృశజ్ఞానవాన ఏవ గురురాశ్రయణీయః భిన్ననావాశ్రితస్తదైర్ఘ్యం యథా పారం న గచ్ఛతి జ్ఞానహీనం
గురుం ప్రాప్య కుతో మోక్షమవాప్నుయాదితి వృత్తిరేకనిందనాతు వైరాగ్యమల్పాస్థిరత్వాదిదోషదూషితే
3 షు స్వర్గసావరాజ్యాదిషు స్వాత్మానుభవమాత్రే చ నిస్పృహత్వం అచింత్యాది త్రికం ద్వం ద్వాభ్యాం పూర్వాభ్యాం ప్రత్యేక
మన్వేతి అస్మదాదిభిః స్వరూపతః కారణతో విశేషతశ్చ పరిచ్ఛేత్తుమశక్యత్వమచింత్యత్వం కుతర్కైరప్ర
3 వేశితుమశక్యత్వం వా అద్భుతత్వమవగతాంశస్యాపి లోకోత్తరతయా ఆశ్చర్యత్వమశ్లిష్టత్వం స్వయమా
గతవిజ్ఞానాన్నివృత్తం ధర్మవహాశ్రితా ఇతి వతుం ప్రాచీనసుకృతవిశేషజనితపరావరగురుప్రసాదేనాయత్న
లబ్ధత్వం విరుద్ధధర్మరహితత్వం వా జ్ఞానాదేరఘుయత్వవ్యంజనార్థమిహ తదాశ్రయో రాశిశబ్దః అచింత్యత్వాది వి
శిష్టజ్ఞానవైరాగ్యరాశయస్పతివద్గ్రహీతా తదాతు జ్ఞానవైరాగ్యయోః ప్రత్యేకం విషయా సంత్యనభేదమను
సంధాయ రాశిభిత్యుక్తిః నాథశబ్దేన నామోక్త్యా వద్ధ్యోక్తిరపి పూర్వోక్తేః కార్యకరతి స్యాయేన శ్రీరంగనాథ
ఇతి నామధేయం సాపేక్షితసిద్ధైయా చరమత్వం స్వామిత్వం చ వివక్షితం స్వాభావికం భగవదనన్యార్హశేషత్వం త
దిష్టవినియోగసిద్ధస్వాచార్యశేషత్వస్య నవిరుద్ధం హాయుక్తమేవ చాస్య శేషత్వం పరిహార్యం నాథాయనాథము
నయ ఇతి వక్షులవాణిపెల్లవ మెవపద్మౌగ్రాహ్యోః మునయో భక్తిపూరితయా తత్ప్రకృష్టమననశీలాయ ఉభయమిం

దాఢ్యోపాయభావేన తమేవ శరణం వ్రజేతి ॥౩॥ పునరపి తమేవ స్వనిష్ఠాప్రదానలక్షణపరమోదార్యవి
శిష్టం భావయన్నాహ పునశ్చ భూయోపి నమో నమస్త ఇతి నమోరూపేణ ప్రణమతి భూయో నమ ఇతి స్తువన్ప్రియస్య భగవ
తః స్వవిషయం స్తోతారం యోజయితుమిచ్ఛతః స్తోత్రం తావద్దాస్యం తస్మాదప్యసాధారణ్యేనోపకారకత్వమో నాథము
నిరేవ నన్తవ్యః ఇతి భావః ఆశ్రితసంరక్షణవ్రతాన్నచ్యుత ఇత్యచ్యుతః తదభిప్రాయేణ పాఠ్యం యముక్తం భగవతా సత్యా
న్నచ్యుతపూర్వోహం సఖ్యం ప్రవిష్టమస్త్రీతమితి సఖ్యమిహా ప్రవసాంయః ద్రవాళిసు ప్రవసామేషు సఖ్యమస్త్రీ తుజం
తప్పితినానార్థపాఠాతు న కర్ణోవార్ధతే నోకనేయానుసనసాధునాక వర్ణణాఖ్యాంయానైశ్చావా సాధునా కనేయా
నితాదిషూక్తం జ్ఞానవైరాగ్యం యార్దేవా ప్రచ్యుతత్వం వివక్షితం యస్మాత్ప్రాప్తాన వ్యవంతే సోచ్యుత ఇత్యపి నిరుచ్య
తే అత్ర చ్యుతోయం స్వాన్నస్మిన్సోచ్యుత ఇతి బహువ్రీహిః భక్తిశ్రుతత్వజ్ఞానంచేతి త్వం ద్వః తత్వజ్ఞానమనారూపితా
కారణబుద్ధిః భక్త్యాదిరోగాదస్వవచనానాం విస్రంభణీయత్వం సూచితం అపరిమితత్వమిహ భక్తిజ్ఞానరో
విశేషణం తరోరమృతాబ్ధిత్వరూపణం సంజీవనత్వ స్వయం ప్రయోజనతాపేక్షయితాదివ్యంజనార్థం పరివాహ
స్తటాకాదిరక్షణార్థమధికజలాపగమనప్రవాహః తద్వచూఘుబ్భైః ప్రసన్నమధురశీతలతాదిస్వభావైరిత్యర్థః అత్రా
నుక్తౌ స్థితమశఖ్యం ప్రేరకాంతరప్రయోజనాంతరన్యైరపేక్షంచ దృష్టాంతేన వ్రజతేవచోభిః పరతత్వపరమ
హితపరమపురుషార్థవిషయైః స్వరూపోపాయపేయ తత్వవిషయైరిత్యర్థః నాపతతాదిప్రబంధనివేశితైరన్యైః స్వ
వాక్యైః సంస్కారాస్పదవాక్యానిసంస్కారక్రమసంపన్నానీత్యాదిప్రకారోత్రానుసంధేయః మోకే సాధ్వీక జనేంయదా
భగవతు విమలబాధిష్ఠితే భువనే అత్యద్భుతం ప్రోతదితి భావః యథా పరమపదనిలయో భగవాన్ త్రావతరతి తథా

రహస్యజ్ఞానం వా అనురాగఇహావతారప్రకాశితగుణవిశేషకృతసల్లపాల్పస్మిత్రాదిష్వివ స్నేహః సేవకస్య స్నేహా
భక్తిశ్చస్నేహో మే పరమో రాజనూత్పంయ నిత్యం ప్రతిష్ఠితః భక్తిశ్శునిందుతావిరభావో నాస్యత్ర గభతే ఫ్లత్ర
సంవుద్ధిర్ధ్యంయసూచితసేవ్యగుణభేదనిబంధనతంయా విభజ్యోచ్యతే జ్ఞానానురాగయోర్మహిమా మహా
త్మ్యం తస్యాతిశయః ప్రకర్షః తస్యాంతసీమేవ్నచరమావధిభూతాంయు అన్యేరయోగినప తదపేక్ష్యంయర్వాచీనాః తే
షాం జ్ఞానాదికం పాసముద్రేగోష్పదవస్త్రీతి వదే తస్య జ్ఞానాదావంతర్గతం భవతీతి భావః భగవదనురాగా
౪ తిశయోక్త్యా తదితరవిషయవైరాగ్యాతిశయోఽప్యర్థసిద్ధ అత్రమత్రైః పూర్వావస్థయాం జ్ఞానభక్త్యోద్యుత్యా
దనముఖేన శరణత్వం పరత్ర తు ముక్తిదశాంయాం సూరివచ్ఛేషిత్వేన విశిష్టప్రాప్యంతర్భావాత్ తత్రాపి ప్రాచీనః
భూయోనమోపరివింతాచ్యుతభక్తితత్త్వజ్ఞానామృతాబ్ధిపరివాహశుభైర్వచోభిః లోకేవతీర్ణయరమార్థ
మహోంయుకారకత్వసాత్ర్యాత్తాత్సారేణ విశేషప్రతిపత్తివిషయతయేత్యాశయః అపిచేతివచ్చాపేత్వవ్యయమనతి
రిక్తార్థంయదాపరత్ర శరణాత్మసంభవప్రతిక్షేపార్థోయమపి శబ్దః నిత్యంయావదాత్మభావి పదయుచరణౌ
శరణం పన్యచరణావిత్యర్థః శరణమితి యథాసంభవముపాయత్వప్రాప్యత్వరక్షితృత్వాదీనాం తంత్రేణోపా
దానం శక్త్యోడచాచరణం తంత్రమత్ర పరత్ర చేత్యుభాభ్యామన్వయాదుక్తం చ గురోరపి ప్రాప్యప్రాపకభావేన
సమాశ్రయణీయత్వం సాత్త్వికతంత్రే గురురేవ పరంబ్రహ్మ గురురేవ పరా గతిః గురురేవ పరా విద్యా గురురేవ
పరాయణం గురురేవ పరః కామో గురురేవ పరం ధనం యస్మాత్తదుపదేష్టాసౌ తస్మాద్గురుతరో గురురితి అ
న్యత్ర గురుం ప్రసన్నత్వే అర్చనీయశ్శుభం ధృశ్చ కీర్తనీయశ్శు సర్వదా ధ్యేయో జప్యో నమస్యో భజేద్భక్త్యా చ యో నమ్మ

యుకారకం పరాశరం ప్రణమతి తత్త్వేనేతి తత్త్వవిమర్శేనారోపితం రూపం.యథావస్థితాకారేణ తదర్థః యుష్ట
ష్టేన ప్రజాపతినా స్రష్టా వశిష్ఠపౌత్రః స హోవాచ వ్యాసః పారాశర్యః ఇతి వ్యాసస్య పుత్రత్వం యత ఋషిత్వే నైవ శ్రుతస్య పా
త్రపులస్త్య వశిష్ఠ వరప్రదానలబ్ధ పరదేవతా పారమార్థ్య జ్ఞానవత్త్వం యథా ప్రసిద్ధ ఇతి వ్యజ్యతే అత్ర చిదచిదీశ్వర
గోచర వివర్ధనాయ చ్యుత నాచేతన విశేష పరాచేతన విశేషావధిముక్తాదయః అచేతన విశేషాస్త్రిగుణకాలాదయః
ఈశ్వర ఇహ హాస్యేతర సర్వనియంతా సర్వయముస్యైః స్వసంకల్ప వృత్తిరేకేణ నియామ్యః పురుషోత్తమః అత్ర స్వస్వ
రూపావగతి పూర్వకం త్యాజ్యోపాదేయ విభాగార్థం ప్రకృత్యాత్మభ్రమః స్వతంత్రాత్మభ్రమః నివృత్త్యర్థం చ త్రే
ధర్మ్యం తేషాముక్తభేదాక్త్రభేదాగ్రనియంతుశ్చేశ్వరస్యోపాని బద్ధః తత్స్వభావాః తేషాం త్రయాణాం సాధర్మ్యవైధర్మ్యరూపా
ధర్మాస్తత్ర కారణతాపాదయః సాధర్మ్యరూపాః పరతంత్రత్వభేదాః కల్పతశ్చ పరాక్తస్వేశ్వరతాపాదయో వైధర్మ్యరూ
పాః భోగ ఇహ స్వర్గసార్వభౌమాదిసుఖానుభవః స్వాత్మానందానుభవశ్చ తస్మిన్ముక్తిశబ్దం కేచిదుపచరంతి న వా నిత్యం కిం
చిత స్వాత్మానందమాత్రానుభవరూపం కైవల్యముక్తిశ్చ తల్లవిధా వమమజనాభక్త్యా ఏవ హోతే సాతాః తేషామేకాంతినః శ్రే
ష్ఠాస్తే భైవాన న్యదేవతాః అపావేమవగతిస్త్రేషాం నిరాశీః కర్మకారిణాం యోమవశిష్టాప్రయోభక్త్యాః ఫలకామా వా తేః
మతాః సర్వేభ్య వన ధర్మాణః ప్రతిబుద్ధ స్వస్వేమౌత్రభాకేం ఇతి విశేషణాత్ కించ సర్వకర్మవినిర్మోక్షైమముక్తిభేదః క
థం భవేతు కర్మైకదేశరయోగేతు న ముక్తిభుక్తిభేదవతః నభక్త్యైవల్యవాం జ్ఞాత్రా న్ముక్తిరేషేతి యుజ్యతే స్వభుక్తిమా
త్రతాత్పర్యోర్త్రత్రత స్వప్రయోగతః ఆత్మమాత్రానుభవసక్తస్వతదుపాయానవాప్తికాగతిరితి చేత్ బ్రహ్మ
విద్యాసంప్రవేశేనాపవర్గవిశ్రాంతిస్తద భావే చ తత్త్వ దనుగుణేతి భాష్యాదిషు ద్రష్టవ్యం ఐశ్వర్యార్థినాం తత్ప్రదర్శ

సాధనం నాస్తీత్యేవ భక్తియోగః తదాశ్రితేషు విలక్షణం తేష్విత్యభిప్రాయేణావతీర్ణం తేష్వితి పూర్వంతల్లో
దురారోహాసమావస్థితత్వం చ సూచితం పరమార్థశబ్దః స్వయం ప్రయోజనత్వం అకైతవత్వం వా వక్తి ఫ
లం ప్రత్యవ్యవహితసాధనత్వజ్ఞాపనాయ సమగ్రేత్యుక్తిః భక్తిశబ్దసారో యోగశ్చేతి భక్తియోగః ప్రీతిరూపాయుష్యో
ధ్యానమయో యోగాయోగః యోగస్సన్నహనోపాయః ధ్యానసంగతేరిత్యుక్తిః షష్ఠీతి నైష్ఫలం దుష్కరః భక్తిశబ్దాదిహావ
చనపరివాహాముఖాలత్రయా సహోక్తిం తత్త్వజ్ఞానము పలక్షయతి భక్తియోగస్యాపి తత్త్వజ్ఞానాత్మకత్వసూచనార్థం
౨ వా పృథగుక్త్యైనయుక్తిః సాధనం నిశబ్దస్య ప్రతిశ్లోకనిబంధనా తు గురుపాదాంబుజద్వంద్వధ్యానే దృగ్గోచరార్ణవం జపేత్వం
దాగురోర్వాక్త్రం కథాశ్రవణ గురోరన్యం న భావయేదితి శ్రీదీక్షామనుసంధేయం తే యుమనాం భగవదేకనియతకరణ
తత్త్వేనయుక్తిదచిదీశ్వరతత్త్వభావభోగానాం వర్గోత్తమపాయగతీరుదారః సందర్శయన్నిరవిమలాత్మపురాణ
త్రయవృత్తీనాం వరాయవరణీయాయ శ్రేష్ఠాయ వారాతతు భగవద్విషయయోగారూఢతయా ప్రాప్తం
యదగణయతే యోగినామపి సర్వేషాం మద్గతేనాంతరాత్మనా శ్రద్ధావాన్ భజతే యో మాం స మే యుక్తతమో
మత ఇతి ॥౩॥ తుష్టవన్నపిలక్ష్మీశ వరాచార్యగుణపంక్తితః క్రమాత్స్వస్వసన్తతాయోక్తం ప్రభుణా స్వప్రత్యయ్యే
తెఅప్రాప్రబంధనిర్మాణద్వారా పరంపరయోపకారకానునవచ్ఛి కోషుర్నేషు శాస్త్రేషు ధర్మశాస్త్రకృతాం
ప్రాచుర్యేణ కర్మభాగోపబృంహణప్రధానత్వాత్ తు భర్తరతాదికృతాం మనుష్యత్వకంచుకితమహాపురుషానుగు
ణకావ్యకర్తృతాపి తుగహానగంభీరవితతగ్రంథనిర్మాత్యతయా తత్త్రయాదివివేకస్యత్రప్రబంధేషు కృచ్ఛసాధ్యత్వా
చ్చ అననలేపరావామిశ్రవ్యక్తతాత్పర్యసంక్షిప్తసాక్షికోపబృంహణప్రధానతమపురాణనిర్మాణేనాత్మంతేలా

యతు కంఠోక్త్యా ధర్మసిద్ధ్యై చ విశదం ప్రకాశయన్నిత్యర్థః లక్ష్మణపాటవైః క్రియతాం యతా ఇతి శప్తప్రప్తయః
చిరనివృత్తమప్యేతత్ప్రతిపత్తివదర్శితమితి నాలం యూద్ధర్శన శబ్దో జౌపచారికః తదభిప్రాయేణ ప్రాశ్రయతే తః
స్మై మృదితకషాయాయ తమసః పారం దర్శయతి భగవాన్సనత్కుమార ఇతి తథ్యేన సందర్శయన్నితి నేప్రా
వాచ తాం తత్త్వతో బ్రహ్మవిద్యామితి శ్రుతత్వాత్ సూచ్యతే ఏవం సర్వవేదసారభూతసకలార్థోపబృంహణపరః
ఖ్యం ఖ్యాయితం అత్ర జీవస్వరూపస్వభావతదవాంతరభేదాః పిండః పృథగ్యతః పుంసః పుమాన్దేహోనరః నిర్వే
ణమయ ఏవాయమాత్మా జ్ఞానమయోమలః ఆత్మా శుద్ధోక్షరః శాంతో నిర్గుణః ప్రకృతేః పరః అద్యాపి సని
వత్తాం తేదపి దశాస్త్రైరచింతకాః యద్వై పశ్యంతి సూరయ ఇత్యాదిభిరుక్తాః అచిత్స్వరూపస్వభావతద్భేదాస్త్రి
త్రిగుణం తజ్జగద్యోనిరనాదిప్రభవాప్యయం వృత్త్యై వృత్త్యై తథైవాన్యైరూపె కాలస్తథాపరః కలాముహూర్తా
దిమయశ్చ కాలో నయద్విభూతేః పరిణామహేతురిత్యాదిభిర్దర్శితాః ఈశ్వరస్వరూపాదికం తు అవికారాయ
శుద్ధాయ పరః పరాణాం పరమః శాస్త్రవిష్ణురశేషస్య సమస్తకల్యాణగుణాత్మకోసౌ ఆత్మభావం నయత్యేనం తద్బ్ర
హ్మధ్యాయినం మునే వికార్యమాత్మనః శక్త్యా హ్యాకర్షకో యథా తథాదిభిః స్పష్టభోగ్యభోగస్థానభోగో
పకరణాదికం భువనకోశాదిషు ద్రష్టవ్యం ప్రపంచితం యోగినామమృతం స్థానం స్వాత్మసంతోషకారిణామితి త
నైన స్వాత్మానుభవపరాణాం స్థానముపలక్ష్యం సనకాదియోగినామమృతం స్థానం స్వాత్మసంతోషకారిణామపి స్థానం
భవతీత్యర్థః అత్ర పూర్వాపరవాక్యప్రవృత్తైః ప్రకారః పరమర్శనీయః పృథవర్ణమనువృత్తో నామితి కేషాంచిత్పాఠః
పి యోగిన ఏతే వార్చిషాః తత్స్థానముపితత్రైవ ఏకాంతినః సదా బ్రహ్మధ్యాయినో యోగినోపారయతే షాం తత్పరమం

నమయోఽవిద్యాంత్యర్థ్యే క్యాత్యవేలవాయువర్గః సర్వకర్మాత్యంతోచ్ఛేదేన నిశ్శేషావిద్యానివృత్తిలక్షణః పరిపూర్ణబ్ర
హ్మానుభవః స చాకర్మాధీనస్సామ్యభిమతస్పృచ్ఛందశేషవృత్తిపర్యంతః శ్రీధృశేశ్వరానుభవే యథా న క్రియ
తే జ్యోత్స్నామలప్రక్షాలనాన్మణేః దోషప్రహాణాన్న జ్ఞానమాత్మనః క్రియతే తథా యథోదపానఖననాత్తు క్రియ
తే న జలాంతరం సదేవ నీయతే వ్యక్తిమసతః సంభవః కుతః తథా హేయగుణధ్వంసాదవబోధాదయో గుణాః ప్రకా
శ్యంతే న జన్యంతే నిత్యా ఏవాత్మనో హి త ఇత్యాదికమనుసంధేయం తదుపాయార్థస్తు తదధికారిసాధ్యం ప్రవృత్తిల
౬ క్షణం ధర్మం ప్రజాపతిరథాబ్రవీత్ నివృత్తిలక్షణం ధర్మమృషిర్నారాయణోఽబ్రవీదితి విభజ్యోక్తాః సి
ద్ధిరూపాశ్చ దేవతాదయః సర్వసాధారణః ప్రధానతమః సిద్ధోపాయస్తు యథార్హం తదితరధర్మవ్యవ
శీకరణీయం తం యూనితః సిద్ధః పురుషోత్తమ ఏవ ఏవంగతావయం తచ్ఛబ్దోప్యస్యేతి తత్సంబంధినీ గతిరర్చిరాది
కా ధూమాదికా చేతి పద్వా సాత్త్వికరాజసతామసభేదభిన్నా తథా చ గీయతే ఊర్ధ్వం గచ్ఛంతి సత్త్వస్థా మధ్యే తిష్ఠంతి
రాజసాః జఘన్యగుణవృత్తిస్థా అధో గచ్ఛంతి తామసా ఇత్యాదిగతిపర్యంతానామష్టానామిహాధ్యం ధ్యేయ ఉచితః॥
గతయస్సప్త నాం ప్రకారా ఇతి కేచిత్ ఉక్తైరేవానుక్రమం విరోధ్యాదికమప్యుపలక్షితే ఉదాహారః మైత్రేయాదీనా
మస్మదాదీనాం చ ప్రత్యుపకారాదికమనపేక్ష్య తత్త్వజ్ఞానమహానిధిప్రదాతా యేన చైవమాశాసితే పురాణాంతే ప్ర
దిశతు భగవానశేషపుంసాం హరిరయం జన్మజరాదికాం సమస్తసిద్ధిమితి అత్ర అజ్ఞానాయ తు యో జ్ఞానం దద్యాద్ధ
ర్మోపదేశతః కృత్స్నాం వా పృథివీం దద్యాత్తేన తుల్యం న తత్ఫలం బ్రహ్మవిద్యాప్రదానస్య దైవైరపి న శక్యతే ప్రతి ప్ర
దానమథవా దద్యాద్భక్తితః ఆదరాత్తు విద్యాదానం తతోఽధికమిత్యాదికమనుసంధేయం సందర్శయం స్సమ్యగ్దర్శ

శరః। యత్రాహ ధర్మాన్నిఖిలాన్వైష్ణవాస్తద్వైష్ణవం విదుః। యత్తు దేశాన కల్పస్య వృత్తాంతమధికృత్య చ కల్పి
తంప్రైంగమిత్యుక్తం పురాణం బ్రహ్మాణాస్వయమిత్యాది అష్టాదశపురాణానాం కర్తా సత్యవతీసుత ఇత్యేతదపి ప్రాకి
సిద్ధసర్వపురాణప్రవర్తనవిశేషాద్వా సర్వపురాణసారోద్ధారేణ। యదిహాస్తి తదన్యత్ర। యన్నేహాస్తి న తత్క్వచిదిత్యు
క్తమహాభారతకరణాద్వా నిర్వాహాద్వమతసవచవహ్యుచ్యతే అష్టాదశపురాణాని వ్యాసోవాల్మీకరణాని చ జన్ధ్వాలవసత్య
వతీసూనుశ్రుత్రౌ భారతసంహితామితి ఏతేనాష్టాదశపురాణాని కృత్వా సత్యవతీసుతః భారతాఖ్యానమఖిలం చ
క్రే తదుపబృంహణం లక్షైకేన యత్ప్రోక్తం వేదార్థపరిబృంహణమితి భవిష్యన్మాత్స్యపురాణయోరుక్తమపి
నైతద్వం ఇదం తు పురాణం సర్గశ్చ ప్రతిసర్గశ్చేత్యాదినా పంచలక్షణమ్। ఉక్తం తస్యరక్షప్రరూపణేన త్రాసరహితత్వస్థి
రత్వసుగ్రహత్వసురక్షత్వభోగ్యత్వప్రకాశకత్వమంగలత్వమహార్ఘ్యత్వమానస్యత్వమాననపాతుత్వాదీని వ్యజ్యంతే
అత్ర సంమానదం రత్నం స్థిరం భోగ్యం ప్రకాశకమ్॥ మహార్ఘ్యం మంగలం మాన్యం సురక్షం సుగ్రహం నృణామ్ ఏతస్య
చ పరిగ్రహాతిశయస్సర్వసమ్మతః తస్మై ఉక్తప్రకారపరమౌదార్యవిశిష్టాయ ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వేదం సః
ముపబృంహయేదిత్యాదినా సంప్రతిపాదితవేదభం। యత్ప్రశమనాం యమునివరాణాం పరబ్రహ్మమననశీలేషు
శ్రేష్ఠాయ త్రైవర్ణికేయరాయేతి వా మంనిఖిదర్శత్రవరోసాతేషామపి ప్రత్యయకర్త్రేతి భావః పరాశరం మునివర
మితి పురాణారంభశ్లోకే సూచకాఖ్యం మునివరపరాశరశబ్దాభ్యాం స్వమతస్థాపకత్వం పరపక్షప్రతిక్షేపకత్వం చ
ప్రకాశ్యతే పరానుచావ్యాకదృష్టేః ప్రమాణతర్కశస్త్రైః రాశ్రుణాతి ఇతి పరాశరః॥౪॥ అథ పరాశరప్రబంధాదపి వేదాం
తరహాస్యమైశద్యాతిశయమాహ తంభూతైః సద్భిః పరమాత్మనిచిత్రం జకతమ్మైః సర్వోపజీవ్యైరుపబృంహణైర్మర్గ

స్థానమితి తదధికస్య స్థానస్యానంతరోక్తేః అథాపవర్గస్వరూపం నిరస్తాతిశయాహ్లాదసుఖభావైకలక్షణా
భేషజం భగవత్ప్రాప్తిరేకాంతాత్యంతికీ మతా తదభావభావమాపన్నా ఇత్యాదిభిరుక్తం అత్ర కవర్గకృతవైధ
ర్మ్యస్యాప్యంతనివృత్తిర్వివక్షితా భోగాపవర్గోపాయరూపస్సుధ్రువాదివృత్తాంతైరుదాహృతాః అపవర్గోపాయశ్చ భ
క్తియోగసంజ్ఞకః తద్రూపంచప్రత్యయైచైకా సంతతిశ్చాన్యనిస్స్పృహా తద్ధ్యానం ప్రథమైః షడ్భిః రంగైర్నిష్పాద్యతే
2 నృపేత్యాదిషు సమ్యక్తేః ప్రపత్తిరూపశ్చ తావదార్తిస్తథా వాంఛా తావన్మోహస్తథాసుఖం యావన్నయాతి శర
ణం త్వామశేషాఘనాశనమిత్యాదిషూక్తేః భోగాపవర్గార్థగతిశ్రుతత్వదుపాయఫలమధ్యేయతథాశ్రుతిప్రతిప
త్త్యా పురాణసంహితాకర్త్రా భవాన్ప్యభివిఖ్యాతేతి వైష్ణవశైవయోరుక్తమాహ నిరమిమీత పురాణరత్నమి
తి న కేవలం పూర్వసిద్ధప్రబంధవర్తనమాత్రమితి భావః పుస్త్యైవవిద్యమానత్వేపి సంప్రతి నవతాపత్త్యా పురాణత్వం
చిరానుభూతత్వేప్యపూర్వవన్నిత్యానుభావ్యమిత్యర్థః అనాదివైదికార్థవిషయత్వాదాత్యంతరేభ్యః పురాతన
తయా దాపయురాణాం రయత్వోక్తం వాయుప్రథమం సర్వశాస్త్రాణాం పురాణం బ్రహ్మణోదితం అనంతరంచ వ
క్త్రేభ్యో వేదాస్తస్య వినిస్సృతా ఇతి నన్వేవం సతి పరాశరః పురాణరత్నం నిరమిమీతేతి కథం స్యాత్తుశ్శైవపురాణే
చ బ్రహ్మైవ తు దేవానాం పురాణానాం ప్రదర్శక ఇత్యుక్తం సత్యం తథాపి తత్రైవ ప్రత్యేకం పురాణసంహితా
విశేషప్రణేతారః ప్రతిపాద్యంతే బ్రాహ్మ్యం తు బ్రహ్మణా ప్రోక్తం పాద్మం తేనైవ శౌలాభ సం పరాశరేణ కథితం వైష్ణ
వం మునిపుంగవాః శైవం శైలాదినా ప్రోక్తమిత్యాది తథాన్యైంరపురాణేయం బ్రహ్మకల్పవృత్తాంతమధికృత్య ప్ర
జాపతిః ఆకల్పం యత్పురాణం తద్బ్రాహ్మమిత్యభిధీయత ఇత్యాదిమాత్స్యేపి వారాహకల్పవృత్తాంతమధికృత్య పరా

పం సర్వముపజీవమూ హితే॥ ఏవంవిధమనుదిపెత్త్రైణీయుం నాస్తి త్యవధారణాభిప్రాయః మాతం పిత్రాద్యనేకశబ్దవివక్షితాః
ప్రయుఃప్రవర్తకశ్చ పాత్రప్రవర్తక త్వాదయస్తు ఛ్చ్యథావాస్తు దంష్ట్రాపుయుచయ్యాంతే నియమేన సర్వదా ముత్రాపపీ త్యర్థః॥
యుదత్ర వధారణనియమాభావమాచార్యస్య సర్వేశ్వరాదపి తత్ప్రసాదార్థమతిశయేన సర్వదా వహమంతవ్యత్వం సూ
చ్యతే ఈశ్వరక్రియావ్యాపారిణాచార్యక్రియాపామపేక్షతే। లీలారససహచరితాచార్యక్రియాఫలం తత్ర గ్రహమపి శమయతి
అత్ర నుగ్రహైకరసాచక్షశస్య క్షేపిదధ్యాని నేషామపి విదితే। త్ప్రసాదం కారపి త్యత్వంచోక్తమాచార్యస్య తు సర్వత్రాన్నిమిత్తైవస
చసాధ్వివకారయతి। త్రపిబినోతి పాశాస్త్రర్థానాచారే స్థాపయతుపిష్యయమాచరతేయస్మాత్తస్మాదాచార్య ఉచ్యత ఇతి స్మ
రణాత్ భగవతోఽద్వైతాదిషు విపరీతోపదేశోఽప్యస్తి। అస్య గురోస్సర్వత్ర సర్వదాం యథార్థవాదిత్వమేవేత్యాదివైషమ్యమః
నుసంధేయం మదస్వయశబ్దేన సాబిస్తితాః పురుషార్థవ్యాంతే విధ్యయాజన్మనావాప్య వంశ్యనాం పూర్వేషామపుత్రాణాం చేతి అర్థః॥
స్వపూర్వేషామపి జ్ఞానవైరాగ్యాదిహేతుభూతయా అన్యస్యేతి విశేషణం నః నాథమునిసంప్రదాయభాజామస్మాకం గోత్రర్షివదసావి
త్యభిప్రాయేణ కులపతి త్వోక్తిః ఈశ్వరస్తు పరమాచార్యోఽపి సర్వేషాం సాధారణః అయం త్వస్మదసాధారణ ఇతి భావః రంగరాడి
ప్రదర్శితాభ్యాం రక్షకత్వశేషితాభ్యాం వా పతిత్వోక్తిః వకులాభిరామం శ్రీమదితి అభాభ్యాం వెషతః స్వభావతశ్చ సాధ్యశ్చ వంగలత్వేవి
వక్షితే పరతత్త్వనిర్ణయహేతుభూతానాం తత్సంబంధానాం స్థిరపరిమళత్వసూచనార్థం తదాతన సాత్త్విక జనప్రయుక్తైస్సుపర్యోర్థం వకు
లకుసుమైరభిరామం వైష్ణవత్వసామ్రాజ్యచిహ్నైః శ్రీమత్ప్రశ్రితానాం తాదృశసంపత్ప్రదానయోగ్యం చ సతు నాగవరః శ్రీమానంత
రిక్షుగతః శ్రీమానితి వత్ భగవద్భోధృత త్వం వా త్రశ్రీమత్త్వం తదత్ర ప్రకారేణ నిరతిశయభోగ్యత్వేనిరపాయశరణ్యతాభ్యాం
ప్రసిద్ధమంఘ్రియుగలం ఉపమాంతరదావాహాత్మ్యే నానన్యసదృశం దేవతాద్వంద్వం వచా విభకేరూద్రేశ్యం ప్రణమామి భక్తిప్రకర్ష

ధురకవిప్రభృతిసంప్రదాయపరంపరయా నాథమునేరపుభపకర్త్రీరం కాలవిప్రకర్షేయ పరమపురు
షసంకల్పేన కదాచిత్తాప్రదలభ్యపస్త్రాదపి సర్వోపనిషత్సారరూయదేష్టారం పరాంకుశమునిం మాతా పితా
భ్రాతేత్యాద్యుపనిషత్ప్రసిద్ధభగవద్భావదృష్ట్యా ప్రణమతి మాతేతి ఉపజీవ్యప్రబంధనిర్మాణత్రమాదత్రపరా
శరపరాంకుశప్రణామక్రమః మాతా పుత్రస్య భూయాంసి కర్మాణ్యారభతే యతస్తస్యాం శుశ్రూషా నిత్యాపతి
తాం యామపి ఆచార్యైః శ్రేష్ఠా గురూణాం మధ్యే మాతేత్యుక్తే పితుశ్శతగుణం మాతా గౌరవేణాతిరిచ్యత ఇత్యా
५ దిషు మాతుర్గౌరవం ప్రతిపాదితం ఏవం మాతా భస్త్రా పితుః పుత్రో యస్మాజ్జాతస్స ఏవ స ఇతి పితాపి ప్రసిద్ధగౌ
రవః యమవతం యుష్మత్రానుకూల్యం దంపత్యోర్విప్రవర్గస్త్రివర్గత ఇతి ధర్మార్థకామమహంతం తరెలా త్రాః
మాతాపితాయుమతయ స్త్రనయా విభూతిః సర్వయదేవనియమెన మదన్వయానామ్ము ఆదృష్యనః కులప
తేర్వకులాభిరామం శ్రీమత్తదంఘ్రియుగలం ప్రణమామి మూర్ధ్నా ॥౫॥ తనయాః సందర్శనాదిభిరాహ్లా
దహేతవః సముద్ధార్వనస్థయాం సంరక్షకాః పున్నామ్నో నరకాత్త్రాతారః అపి స్యాత్త్ర కులే స్మాకం సర్వభావేన యోలా
హారిం ప్రయాయాచ్చరణం విష్ణుదేవేశం మధుసూదనం ఆస్ఫోటయంతి పితరః ప్రనృత్యంతి పితామహాః
వైష్ణవో నః కులే జాతస్స నస్సంతారయిష్యతీత్యాదిభిః స్వగుణైనపి త్రుపంక్తేరపి నిస్తారకాః ప్రసిద్ధా ఏకస్మిన్నే
వైతస్మిన్బహుభిస్సాధ్య ఉపకారస్సముదిత ఇత్యభిప్రాయేణ బహువచనం విభూతిః దాసభృత్యధనరత్నాదిరూ
పః శేషభూతేలానియంతత్వ వర్గః ధ్యారకపోషకాదివిభూత్యభావే పూర్వోక్తమఖిలం సదప్యసత్సమం స్యాత్
పూర్వమనస్పదపాయమష్మికపురుషార్థతత్సాధనాదియత్ప్రసిద్ధమేతత్తాసక్షేకసమాజే ష్వితిభావః ఏకమేవ దృష్టాదృష్టరూ

శంకనీయః ఉపప్లవః దేవగణేష్వేషు చాన్యేషు పాతుర్దేవి నిరర్థక ఇత్యాదినా ప్యయదృష్టాచ ద్రష్టవ్యమిహ సూరిభిరితి ॥౩॥
ఏవముపకారకాన్ప్రణమ్య సాక్షాత్పరంపరయా చ సర్వోపకారకస్య భగవతస్సత్వం ప్రదాయ ప్రదానమహోపకారకృతజ్ఞ
తయా చాచార్య్యప్రియచికీర్షయా చ ప్రతీతః తత్ప్రసాదసంధుక్షితస్తత్ప్రభావానుసంధానజనితజ్ఞానభక్తిప్రవాహ
రూపే స్తోత్రే ప్రాప్యప్రాపకరూపప్రతిపాద్యసంగ్రహపూర్వకం ప్రవర్తతే యన్మూర్ధ్నీతి యన్మూర్ధ్ని మే శ్రుతిశిరస్సు చ భా
తి యస్మిన్నస్మన్మనోరథపథః సకలః సమేతి స్తోష్యామి నః కులధనం కులదైవతం తత్పాదారవిందమరవిందవిలోచనస్య ॥౬॥
యచ్ఛబ్దేన సర్వశాస్త్రప్రసిద్ధం సర్వోత్తమత్వం సూచ్యతే మూర్ధ్ని మే భాతీతి ఆశ్చర్యగర్భం అత్యంతనికృష్టస్య మే మూ
ర్ధ్ని పంగ్వోరుపరి గంగానిపాతవత్ అప్రయత్నేనాయ స్థితమనుభవసౌభాగ్యం భవతీ త్యాశ్రయణసౌకర్యానుగుణసౌలభ్యసా
శీల్యవాత్సల్యాదిః సూచితః శ్రుతిశిరస్సు చ భాతి సర్వాధికత్వసర్వరక్షకత్వహేయప్రతిభటత్వసమస్తమంగలాస్పదత్వ
పరమప్రాప్యత్వప్రాపకత్వాదివిశిష్టతయా సర్వేషు వేదాంతేషు ప్రకాశిత ఇతి భావః ప్రాప్తేరాశ్రయణపూర్వకతయా
తదుపయుక్తసౌలభ్యప్రాధాన్యవివక్షయా మమ మూర్ధ్ని భాతస్య ప్రథమోపాదానం నీచోత్తమసర్వస్థానవృత్తిభ్యాం స్వాభావి
కస్య తదౌజ్జ్వల్యస్యానపాయ ఉపచయరూపపరమేతానచ వాత్ర మే మమ మూర్ధ్నీత్యత్ర తదభివ్యక్తితారతమ్యమిత్యభిప్రాయః చకారః శ్రు
యతే నిత్యమిత్యపౌరుషేయత్వం వదతా శ్రుతిశబ్దేన స్తోత్రవిషయస్య ప్రమాణస్య నిత్యనిర్దోషత్వం సూచ్యతే। శిరశ్శబ్దేనా
ప్యవపాతప్రవృత్తానన్యపరభాగోక్తిః బహువచనేన సమష్ట్యాధ్యాయస్థాపితం సమస్తోపనిషదైకకంఠ్యమభిప్రేతం విప్ర
కీర్ణేషు బహుషు వేదాంతేషు క్రమాదనేకవిధపూర్వపక్షగర్త్రనిస్తారేణ కథంచిద్ద్రష్టవ్యం మమేదానీం సదాచార్యప్ర
సాదాదేకత్ర ఉత్యంయత్నదృశ్యమాసీదితి కార్తార్థ్యం చ వ్యజ్యతే భాతీతి వర్తమానవ్యపదేశేనావిరోధలక్షణసోత్కర్షం నిత్యే

సూ॥ ష్ఠ॥ పూర్వకం ప్రహ్వీభావేన భజామి ఇత్యర్థః॥ నిత్యానువృత్తివివక్షయా రూపత్రయమానత్వవ్యపదేశః మూర్ధ్నా కేవలం వాఙ్మనస
మాత్రేణ మూర్ధ్నాపి సమస్తాః ప్రణామః స్యాదంజలిం మస్తకే న్యస్యేత్ ప్రణమః సంపుటస్తు స్యాత్ పాదయోరంజలిమర్పయే
యేత్ ప్రహ్వాంగః సంపుటం కుర్యాత్ తాని ప్రధానాంగనమస్కార్యాణీత్యుక్తేః సమస్తసంపుటాదిమాత్రేణేతి భావః నమస్కార
ప్రకరణే చ తదుక్తం పునరష్టాంగం జానుభ్యామపి పాణిభ్యాం శిరసా చేతసా పురభువి ఇత్యేవం సమస్తైః సర్వైః కరణైర్నమతీత్యుః
క్తం తాదృశ ప్రణామశ్చైవం సర్వైరపి ప్రశస్తైః సర్వైః కరణైర్నమస్సమగ్రో భవతి సమగ్రో నమస్కారే ప్రకారో భవతి అప్రకారో భ
౭ గవంతమాప్నోతి అయం చ మూర్ధ్నాప్రణామశ్చతుర్విధః తత్ర పంచాంగస్తావత్ శ్రీవైఖానసే ప్రోక్తః పాదాంగులిభ్యాం జా
9 నుభ్యాం శిరసా చావనిం స్పృశేత్ బద్ధాంజలిర్నమస్కుర్యాత్ పంచాంగ ఇతీర్యతే షడంగస్తు పాదౌ హస్తౌ ప్రసార్యైవ శేతే
భూమౌ చ దండవత్ స షడంగప్రణామః స్యాత్ ప్రణామానేవమాచరేదిత్యాదినోక్తః శాండిల్యస్మృతౌ చ నిధాయ దండవద్దేహం ప్రసా
ర్యై చరణౌ కరౌ వద్ధ్వా ముకులవత్ పాణీ ప్రణామో దండసంజ్ఞితః పాదౌ శిరస్తథా హస్తాని కుంచ్య ముకులాకృతిః మనోబు
ద్ధ్యభిమానైశ్చ ప్రణామోష్టాంగసంజ్ఞితః మస్తిష్కం సంపుటం చైవ ప్రహ్వాంగం చ త్రయం బుధైః కృతయోరసయోః కార్యమః
న్యథా విఫలో భవేదితి శ్రీసాత్వతే మనోబుద్ధ్యభిమానేన సహా న్యస్య ధరాతలే కూర్మవచ్చతురః పాదాన్ శిరః కృత్వా తు పం
చమం ప్రదక్షిణసమేతన హ్యేవం రూపేణ సర్వదా అష్టాంగేన నమస్కృత్య హ్యుపవిశ్యాగ్రతో విభోరితి సంకర్షణసంహితా
యాం తు సుకృత ప్రణామవిధా లలాటోదరజాన్వంఘ్రిపుగలానూర్ధ్వగాకరాలాభూమౌ సంధాయ మనసా వాసుదేవ
మనుస్మరన్నితి కరచరణజానుశిరః ప్రభృతిదశాంగశ్చ ప్రణామో ద్రష్టవ్యః భగవతీవ సమ్యగ్జ్ఞానప్రదాతృత్వోష్వపి భ
క్తిప్రకర్షాదిదృశాః ప్రణామా ఉపచర్యంతే అత్ర విడోపనిషదః ష్ఠరస్య యాథాత్మ్యవమదళ్ళుతం సమ్యగ్జ్ఞానవతాం నాత్ర

యత్నలబ్ధమనన్యకామోపాయమితి భావః కులదైవతం ఆనతిలంఘనీయమారాధనీయం పాయనిర్వాహకం ఫలప్ర
దం ఫలం చ భవతీతి ఉక్తప్రకారపరత్వసౌలభ్యచరమావధిభూతం పాదస్యారవిందత్వరూపణేన లక్ష్మీకరగ్రహణయోగ్య
కాంతిసౌగంధ్యసౌకుమార్యాదికం వ్యజ్యతే పురుషపుష్కరేక్షణో జితంతే పుండరీకాక్షేంత్యుదేవమృష్యూర్ధృష్టః పురా
పద్మాయతేక్షణః మఘువః కమలలోచనః వంహావరాహాః స్ఫుటపద్మలోచనః రామో రాజీవలోచన ఇత్యాదిప్రమాణసిద్ధ
మనుగ్రహశీలత్వపూర్ణత్వవ్యంజకమహో అరవిందలోచనస్యేతి। అరవిందవత్సుమేలలోచనే యస్య సతథోక్తః మమమ
హారయోగినాం మహాతికులే జన్మసదాచార్యకటాక్షః ఉపకారకేషు ప్రావణ్యం తదభిమతచికీర్షయావిచేతరంగవృత్తి
శ్రమణప్రారిప్సితపురవలాత్మస్తుతౌ సంకల్పశ్చ భగవత్కటాక్షవిశేషఫలమితి భావః ఉక్తం చ వేదాంతాచార్యైర్జాయమానం
హి పురుషం యం పశ్యేన్మధుసూదనః సాత్త్వికస్తు విజ్ఞేయః స వై మోక్షార్థచింతక ఇతి తదనవదృష్టిగోచరత్వే చ దోష
ఉక్తః పశ్చాత్తేనం జాయమానం బ్రహ్మా రుద్రోథవా పునః రజసా తమసా చైవ మానసం సమభిప్లుతమితి కించ స్వప్రారితేమ
పితుష్టుషమాణతజ్జనితప్రీతతతిశయేన శేషపూరణం కర్తుమరవిందవక్షస్తత్త్వవికాశశ్రీలాభాదిమతా లోచనేన భవాయో
పిమాంకటాక్షయతెఇత్యపత్యధ్రైర్యతాము నసంధత్తే ఉక్తం పాత్రీ విష్ణుధర్మోత్తరే రుద్రగీతాయాం నాధవః కేశ
వం స్తౌతి నాథన్యోర్చయతి ప్రభుం నమత్పథన్యో నహారిం నాథన్యో వేత్తి మాధవమితి అథ స్తోత్రాభ్యుపగమప్రేతేనత
ష్ణవణకౌతుకేన భగవతా స్తుతిసాధ్యత్వాభియుస్తోత్రత మసలీస్య స్వరూపరూపగుణవిభూతిషు కార్త్స్న్యేన ప్రకాశితా
సు సర్వైరపి విషయానురూప స్తోత్రైరశక్యతాం ఉద్భావనిర్వర్తస్తోత్రధ్యాగస్త్రప్రవృత్తమాత్మానము పాలంభతే॥౬॥ తత్త్వేనే
తి॥ తత్త్వేనయస్యమహిమార్ణవశీకరాణుః శక్యోనమాతుమపి శర్వపితామహాద్యైః కర్తుం తదీయమహిమస్తుతిముద్యతా
య మహ్యం నమోస్తు కవయే నిరపత్రపాయ॥౭॥

స్తో॥భాష్యం॥ నిర్బాధత్వమపి ప్రకాశ్యతే యస్మిన్ స్వప్రాప్త్యుపాయం తయా స్వీకృతే అస్మదాదినా సర్వప్రకార నిరవధిక భోగ్యతయా ప్రాప్తిః అ
స్యచ్ఛబుద్ధి ఇహానువన్ధ్య సపాతస్వాత్మ పరః పరావరాత్మ పురుషార్థవివేచకస్య వంశస్య భావ్యోయమితి భావః మనోరథం యు
ధః ఇచ్ఛామార్గః ఆ ఫలప్రాప్తేః అనుస్యూతో అభిలాష ఇత్యర్థః సకలసేవాకాముష్మిక ప్రాప్యప్రాపకరూప సర్వవిషయస్సమె
తి సమ్యక్ సంభూయం యం వాగచ్ఛతి॥ నతు విషయం భేదాద్భవా శిరస్స ఇతి భావః యూప్రేతిర వివేకానామింతి వత్ త్వమేవ మాతా చ
త్వర భవత్త్వమేవ సర్వం మమ దేవదేవ ఇత్యనుసంధేయం తే పితా త్వం మాతా త్వమితి వక్ష్యతి సాత్విధాయైనాచ్యుతాయుద్దేవం భగవం
౧౦ తం సంయమేన చ ఇతి వాగ్భిః ప్రశస్తాభిరయోనిర్విష్ణురీడితః వాగ్యజ్ఞేనార్చితో దేవః ప్రీయతాం మే జనార్దనః ఆరిరా
ధయిషుః కృష్ణం వాచం జిగదిషామి యాం తయా వ్యాససమాసిన్యా ప్రీయతాం పురుషోత్తమః ఏష మే సర్వధర్మాణాం ధ
10 ర్మోధికతమో మతః యద్భక్త్యా పుండరీకాక్షం స్తవైరర్చేన్నరః సదా ఆదరేణ యథా స్తౌతి ధనవంతం ధనేచ్ఛయా ఏవం చేద్వి
శ్వకర్తారం కో న ముచ్యేత బంధనాత్ సాజిదప్యయూ వారిం స్తౌతి ఇత్యాదిషు ప్రసిద్ధం స్వశరీరం వాచికం పరిచయమూ కరిష్యా
మీత్యాహ స్తోష్యామీతి పరమార్థగుణవర్ణనే నేసె విష్ణ్వి ఇత్యర్థః తథా చ ద్రవిడభాష్యం నాసతా గుణేన స్తుతిరుపపద్య
త ఇతి ఆహుః శ్రీవరదరాజాచార్యాః॥ కథమసతా గుణేన కథితే న స్తుతిర్భవతీతి ముఖ్యవృత్త్యోపచారవృత్త్యా వా కస్యచి
ద్గుణస్యానభిధానే స్తుతిత్వం నస్యాదితి భావః గుణ్యవచ్ఛిన్న గుణాభిధానం హి స్తోత్రమాహుర్నీతి విదః సర్వేశ్వరేశ్వరః కృ
ష్ణః కథయతే యది పండితైః తథాపి స్వల్పమేవోక్తం భూతార్థైకతయా స్తుతిరిత్యాదికం తు గుణారోపణేన వచనం స్తు
తిరితి మోకద్దృష్టి ప్రకారేణోపాయ్యతే సోమాపమితీ త్వత్ప్రధానభూత స్తుతిఫలం సర్వశేషిభూతస్తుత్యగామీతి వ్యుదయం
నః పూర్వోక్తవిద్యాసంతానజాతానాం యదాప సర్వదేశ సర్వకాలవర్తినాం సాత్త్వికానాం కులధనమాపదర్థం సంగ్రాహ్యం॥ అ

ప్రభావాన్ చ స్వభావః పరమస్య పుంసః॥ విజ్ఞాయతే శర్వఽపి తావకం హార్ద్రైస్తుం వాసుదేవం ప్రణమామ్యచింత్యం త్వం వైష్ణవే చపు-
రాణే॥ యన్నాయం భగవాన్ బ్రహ్మ జానాతి పరమం పదం తన్నతాస్మః జగద్ధామ తవ సర్వగతాచ్యుత యం న దేవా న ము-
నయో న చాహం న చ శంకరః। జానంతి పరమేశస్య తద్విష్ణోః పరమం పదమితి వారాహే। స్వయం చాహ యదేతత్పరమం
బ్రహ్మ వేదవాదిషు పఠితే। స దేవః పుండరీకాక్షః స్వయం నారాయణః పరః ఆద్యోఽపి యం న జానంతి రుద్రేంద్రాః సపితామ-
హా ఇతి భగవద్గీతాసు నాహం ప్రకాశః సర్వస్య యోగమాయాసమావృతః మూఢోఽయం నాభిజానాతి లోకో మామ-
జమవ్యయమితి మాం తు వేద న కశ్చనేతి అత్ర మహిమార్ణవశీకరాణాం మార్గతు మశకవదితి అత్ర మహిమస్తుతిమి-
తి వచనాత్ స్వస్య చాధిక్యభూమ్ని కార్త్స్న్యేన మహిమస్తుతావుద్యోగః సూచ్యతే తదీయమహిమస్తుతిం తదసాధారణస్వ-
మహిమ్నః ప్రకర్షకథనమిత్యర్థః తదీయస్య స్తోతవ్యతయా ప్రస్తుతస్య పాదారవిందస్య మాహాత్మ్యవర్ణనమితి వా స్తు-
తాబుద్ధ్యేతాయ ఉద్యక్త్రం యమహ్యం మహాయోగిభిస్సర్వైరప్యశక్యే ప్రవృత్తాయ తస్మై నమ ఇతి పూజాలింగమత్ర భ-
యోక్త్యానిందార్థం సామాసికాః ప్రాయేణ నంతవాశ్ ఇతి చోపాలంభః న వేలాస్మి ఇతి సామర్థ్యేనోక్త్వా సర్వైః క్రియమాణం న
మోమమప్యేవాస్తు కిము నేతి నంతవ్యః పరమః శేషిత్వేనైక్యేన సర్వేశ్వరేణేతి వ్యజ్యతే॥ కవయో క్రాంతదర్శినే అపరిచ్ఛేద్యేఽపి
పరిచ్ఛేదం పశ్యంతే అంశతోఽపి స్తోతుమశక్యభూతే సర్వప్రకారవర్ణనకౌతుకే న సర్వేషాం విడంబనరసావహ ఇతి భావః
అనంతే భగవతి స్వవాచా పరిమితసాధ్యవదిమం దర్శయన్నహం సర్వైరాత్మనః పరిహాసనీయతాం న జానామీత్యభిప్రాయే-
ణాహం నిరపత్రపాయేతి అథ ప్రార్థనయా భూయః ప్రభుణా ప్రతిబోధితః ప్రారిప్సితపరిత్యాగాన్నివృత్తః స్తోతుమీ-
హతే॥ అత్ర హా భగవతా గుణోత్తరేషు గుణేష్వేవ విశ్రమే కథం చిన్నివారితేఽపి విషయానురూపస్తోత్రాశక్తిజనితవై-

సో॥ఙ్మూ॥ ఐశ్వర్యేన యథావస్థితాకారేణేత్యర్థః కార్త్స్న్యేన వర్తత ఇత్యభిప్రాయః। పసత్రివిధపరిచ్ఛేదరహితతయా నిరవధికగుణవిభూతిమత్వేన
శ్రుత్యాదిప్రసిద్ధస్యాస్య మహామాత్రనిరుపాధికసార్వజ్ఞసర్వనియమనశక్త్యాదిరూపః తస్యేదు భగావాం త్వపారత్వాదినార్ణవ
త్వోక్తిః తాదృశస్య మహిమ్నాత్రివిష్టుద్రవిషయాధిష్టానాంశః శీకరాణుత్వేన కల్ప్యతే॥ అనంతేషు గుణేషు ఏకైకమాత్రం వాశః
౧౧ కిల్యాన మాతుం వాచా మనసా చ పరిచ్ఛేత్తుం మశక్యమిత్యర్థః॥ శ్రూయతే హియతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా సహ।
ఆనందం బ్రహ్మణో విద్వానీ యస్యామతం తస్య మతం మతం యస్య న వేద సః॥ అవిజ్ఞాతం విజ్ఞానతాం విజ్ఞాతమవిజానతాం॥
త్వమేవ త్వాం వేత్థ యోసి సోసి సోసి స్వధర్మేః పరమే వ్యోమన్ సోస్యాంగ వేద యదివా న వేదేతి॥ ఏవం విభూతిద్వయస్యైకదేశోపి మా
తుం న శక్య ఇత్యవగంతవ్యం। నను ఈశానః సర్వవిద్యానామీశ్వరః సర్వభూతానామీశ్వరాత్ జ్ఞానమస్విభేదితి ప్రసిద్ధవైభవః
సర్వజ్ఞానామూచ శర్వః తస్యాప్యుపదేష్టా సర్వవేదప్రవర్తనాధికృతశ్చ పితామహః। సనందనాదయోపి బ్రహ్మభావనయా
భితా ఇత్యభ్యంతే వేదాశ్చ ఘ్నంతం స్వోపదేష్టారః తత్కథమేతైర్మాతుమశక్యమిత్యత్రాహ। అపి శర్వ పితామహాద్యై
రితి మోక్షోత్తరజ్ఞైరిత్యపి శబ్దార్థాభిప్రాయః॥ అత్ర కాలత్రయవర్తిభిరపీతి భావ్యం తథాహామనంతి వవ్యాపకః న తేవి
ష్ణో జాయమానో న జాతో దేవ మహిమ్నః పరమంతమాప్నోతి। ఉక్తం చోత్తరరామాయణే బ్రహ్మణా॥ త్వం హి లోకగతిః
బ్రహ్మన్ తవాంతం కేచన జానతే॥ అతే మాంరూం విశాలాక్ష్మీంత వపూర్ణ పరిగ్రహావిలతి మోక్షధర్మే చ భృగుభారద్వాజసంవా
దే ప్రజాపతిం చ రుద్రం చాప్యహం వె వస్యజామిపై తౌ తు మాం న విజానీతో మమ మాయాప్రమోహితావితి॥ బ్రహ్మరుద్ర
సంవాదే చ। నకశక్యస్త్వయా ద్రష్టుం మయాన్యైరపి సత్తమ సగుణో నిర్గుణో పిశ్వో జ్ఞానదృశ్యో హ్యసౌ స్మృతః తివాంతరాత్మా
మమ చ యే చాన్యే దేహసంజ్ఞితాః సర్వేషాం సాక్షిభూతోసౌ న గ్రాహ్యః కేనచిత్క్వచిత్॥ శ్రీవిష్ణుధర్మే॥ నయస్యరూపం నబల

సేయం విపన్నవ ఇతాలేమస్థితానాం నిత్యసూరిణాం చ సాలోకి చతుర్ముఖాదీనాం తు ప్రవాహానిత్యతయా యావదధికారం
యావత్కాలమవిచ్ఛిన్నం స్తోతృత్వమేవం సర్వేషాం కల్పేష్వపి విపశ్చితం వేదశబ్దేనాస్మదాద్యతీంద్రియపురుషార్థత
దుపాయరూపవేదకత్వం వ్యజ్యతే చతుర్ముఖముఖాచ్చ చతుర్ముఖప్రధానా విబుధశ్రేష్ఠాః స్తువంత్యేవ చతుష్టయ
ప్రవర్తకత్వజ్ఞాపనాయ చతుర్ముఖశబ్దః॥ సర్వైరపి యథావస్తోతుమశక్యత్వం చ భారతేఽప్యుక్తం వర్షాయుతైర్య
స్య గుణా న శక్యా వక్తుం సమేతైరపి సర్వదేవైః మహాత్మనః శంఖచక్రాసిపాణేర్విష్ణోర్జిష్ణోర్వసుదేవాత్మజస్యేతి॥ శ్రీ
విష్ణుధర్మే చ సత్త్వాదయో న సంతీశే యత్ర చ ప్రాకృతా గుణాః న హి తస్య గుణాస్సర్వే సర్వైర్మునిగణైరపి॥ వక్తుం శక్యా వి
యుక్తస్య సత్త్వాద్యైర్నిఖిలైర్గుణైరితి వైష్ణవపురాణే॥ కాలియదారాః॥ న సమర్థాః సురాః స్తోతుం యమనంతమజం
విభుం॥ స్వరూపవర్ణనం తస్య కథం యోషిత్కరిష్యతి ప్రియేణానుకంప్యాః సాధూనాం మూఢాదీనాశ్చ జంతవః ఇయత్తస్తుతౌ
స్పృదీనస్య క్షమ్యతాం మమ వదతాం వరేతి వారాహే చ రుద్రగీతాసు స్తుత్యత్వాభావాయే చ చతుర్ముఖాయుర్యది కోటివక్త్రో
భవేన్నరః క్వాపి విశుద్ధచేతాః స తే గుణానామయుతైకమంశం వదేన్న వా దేవవర ప్రసీదేతి॥ న హ్యస్య విషయస్య యథావ
ద్వక్తుమశక్యత్వేపి చతుర్ముఖాదీనాం తవ చ వైషమ్యమస్తి తత్ర స్వాభిప్రేతమర్థమర్థాంతరన్యాసేన ద్రఢయతి మ
హార్ణవాంతరితి॥ అత్యగాధేఽస్మిన్ స్థలాంబలస్యాప్యమగ్నాంశేన స్యాదితి భావః అణుకులాచలయోశ్చ మిథః పరిమాణం గు
రుత్వవైషమ్యేపి మజ్జనసాదృశ్యత్వమవిశిష్టమిత్యభిప్రాయేణ మజ్జతోః కో విశేష ఇత్యుక్తం॥ ౨॥ న కేవలమవిశేషః స్తో
తృషు ద్వైనాతిశయేన శేప్సుం త్వదనుకంపాఫలలాభేఽపి మమైవాధికారః ప్రత్యుత ఇత్యభిప్రాయేణాహ॥ కించేతి॥ కించై
ష శక్త్యతిశయేన నాతేనుకంప్యః స్తోతాపి తు స్తుతిశ్రుతేన పరిశ్రమేణ తత్ర శ్రమస్తు సులభో మమ మందబుద్ధేరిత్యు

సూత్ర॥ పూర్వం॥ ముఖ్యం పరిహర్తుం వేదప్రవృత్తే నావమపి వృత్తాంతవతాత్మనశ్శ్రుతి దానానుకంపితాపి ఆదిగుణగణం ప్రకాశయేతి సమాహా
తస్తోత్రం యథావానర్థ ఇత్యాదినా భయాత్ స్తోత్రోచితప్రవృత్తితయా స్తోత్రపాలంభనివృత్తిం సిద్ధాంతయతి॥౩॥ యయు
క్తేతి॥ యద్వా శ్రమావధి యథామతి వాప్యశక్తః స్తౌమ్యేవమేవ ఖలు తేపి సదా స్తువంతః వేదాశ్రుతం మహిమఖము
౧౨ బాహ్యశ్రమవాహ్ణివాంతః కిం మమ జ్ఞతే రారణు కులాచలయోర్విశేషః॥౯॥ అశక్తోపి స్తౌమిత్యన్వయః॥ అజ్ఞత్వేమ
వృత్రాంతరేణ తం యథావత్ వక్తుం జ్ఞాతుం వా అశక్త ఇతి హి పస్తార్థః శ్రమావధి యథామతీత్యుభయోః పదయోరుపా
దానాత్ శ్రమోత్క్రిర సామర్థ్యసూచనార్థా తేన చానుకంప్యోహమితి వ్యజ్యతే యథా మహాకవిరుః స్తోవాంతే దేవదేవ శ
12 నాచర్చనాదౌ స్తుతౌ న చ సామర్థ్యవాన్ కృపామాత్రమనోవృత్తిః ప్రసీద పరమేశ్వర ఇతి యథామతీతి మతి తుల్యసూచనం యథా
ధోపృతే ఇషుధ్రుయాన్నివర్తతే నాంతరిక్షేతి తిధ్రయాతి మతిధ్రయాన్నివర్తంతే। న గోవింద గుణధ్రుయాతే యథా
థామతీతి వచనం మహాభారతే పుణ్యస్త్రం యథా జ్ఞానం చ వక్తుల మిపురుషం తం సనాతనం॥ తస్యైకస్య మహత్వం హాసన్నైకః పు
రుషః స్మృతః మహాపురుషశబ్దం హాసవిభర్తి సనాతన ఇతి। వా శబ్దః ప్రతిపక్షే స్తుతిశక్తిధ్రయలాతే స్తుతిశక్త్యావపి స్తో
తవా విషయజ్ఞానమాంద్యాత్ ఇవృత్తిసంభవం వృనక్తి అత్ర స్తౌమి ఇతి వర్తమాననిర్దేశః స్తుతే వర్తమానసామీప్యే
పరః॥ అస్యాపి వాకుళస్య స్తుత్యాత్మకత్వం వాసలాభయతి॥ ఏవమేవ శ్రమావధి ఇత్యాద్యుక్తప్రకారేణైవార్థః ఏవ కారేణ
నిశ్శేషస్తుతే రసంభవః స్థిరీక్రియతే। అనవధా పరమాత్మనః స్తుతిరేవ న స్యాత్ తత్తత్ స్తుతిః విధానం స్తువః స్తువప్రియః స్తో
త్రం స్తుతిః ఇతి తన్నామాని చ నిరర్థకాని భవేయురితి భావః ఖలు శబ్దః శ్రుత్యాది ప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి॥ తేపి మహోత్త
రజ్ఞానశక్తిమంతోపి పృథగ్ణః సదా స్తువంతః స్వరూపనిత్యతయా వేదానాం సదా స్తోతృత్వం యుక్తం తథా తద్విప్రా

నవ్యంజితం॥ భగవత ఆశ్రితవాత్సల్యంకేనచిత్ప్రముఖ్యేన స్థైర్యంయంస్నివ సర్వశరణత్వే పరమేలాగితయా ప్రపంచయి
ష్యవలాణాం సర్వస్మాత్పురస్తం కారణలక్షణేనోపక్షిప్తం॥ తథ్యత్వాద్వ్యాప్తం ప్రాప్తం సాలభ్యం చావా॥ అయమేవ శారీరకశా
స్త్రారంభఘటితసూత్రారంభః కారణత్వం నియంతృత్వం సువ్యాప్యత్వం స్వామితాహారేః। వాత్సల్యమితి పంక్తైతే కంఠోక్తా ఇ
హాసద్విగ్ణాః॥ అపేక్షణవిహితద్రక్షితసూక్తామయంతే తావదిషూక్తం॥ ఈక్షతే నాశబ్దం గౌణశ్చేన్నాత్మశబ్దాదితి సూత్రస్థాపి
తసానుగ్రహాస్సంకల్పః॥ తతస్త్వదపేక్షణరూపహేతాభావాదిత్యర్థః॥ భువనానీతి కృత్స్నకార్యోపరం॥ ఆసూనీతి తత్రత్రి
మాణాసిద్ధభోక్తృభోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానరూపకార్యజాతానామపి శక్యకరణత్వైచిత్ర్యాభిప్రాయం॥ యతో
వా ఇమాని భూతాని జన్మాద్యస్య యత ఇతి శ్రుతిసూత్రయోరిదం శబ్దవతీనాలం నసవద్ధితేనికారణాభావే కథం కార్యంస్యా
దితి భావః॥ ప్రభోసాపేక్షత్రివిధచేతనాచేతనస్వరూపస్థితిప్రవృత్తిభేదభవితవ్యముత్పత్తుంసత్తాయోగితయా స్థితుంచ
ఏవకారః॥ భవనస్యపరసంకల్పైరపేక్షశంకాం వారయతి॥ ప్రవృత్త్యనహార్హత్వే క్రైముత్యముదవాటయతి ఏవం లబ్ధసత్తాకా
నాం సత్తాపూర్వికా ప్రవృత్తిశ్చ త్వదీక్షణమంతరేణ న స్యాదితాభివా॥ కుతః ప్రవృత్తిరితి॥ శ్రూయతే హి కోహ్యేవాన్యాత్కః ప్రా
ణ్యాత్ యదేష ఆకాశ ఆనందో న స్యాదితి అంతర్యామిబ్రాహ్మణాదికం సర్వమిహానుసంధేయముక్తం చ స్వయమేవమో
క్షధర్మే॥ యత్కించిత్ప్రవర్తతే లోకే సర్వం తన్మద్విచేష్టితం అన్యోవ్యవస్యత్ చింతయతి స్వచ్ఛందం విదధామ్యహమితి॥ అత్ర
చ పరమకారణవిషయే వికల్పసముచ్చయాన్యతరభావబాధాదిసంభవాద్గతిసామాన్యాయేన కారణవాక్యాని సర్వాణి త్వ
య్యేకకంఠానీతి వ్యతిరేకేణాక్త్వా సూచ్యతే॥ వారణత్వే క్త్రైవ యో బ్రహ్మాణం విదధాతీత్యాదిశ్వేతాశ్వతరమంత్రేణోక్తం॥ శ
రణ్యత్వమపాస్యేష్టం ఏవం భోగమోక్షార్థప్రవృత్తిపపికకరణకలేవరప్రదానాదిప్రకారేణేత్యర్థః॥ స ఏకాకీ న రమత ఇత్య

స్తో॥వ్యా॥ ధ్యేయోంయమచ్చితాంమమ చాజ్ఞానే త్రు౹౬॥ అత్రాధికారసద్భావే నసహాత్ర్యుత్కర్షస్సముచ్చీయతే॥ ఏష స్తోత్రేతి భగవతి
స్తుతి త్రైవమంబికే నిష్ఫత్తి సామర్థ్యే తత్ప్రభూతాల్పశక్త్యా రకేరాశి ష్వైనేలాపాదానం స్తోత్రతః సామర్థ్యాతిశయః ప్రాయస్త్వే
త్ర్యాపామలాంధకారణమితి సలాచయస్నావా శక్తతిశయేన సతేన కంప్యంత ఇతి సర్వవిద్విపేద్రైసూరిభిశ్రుని త్యం స్తూయ
మానతయాస్తుత్యంతరనిరపేక్షస్వదినానుకంపిస్వభావస్యయథాధికారరక్షణోపయుక్తయత్కించిదప్యజమాత్రాపే
౧౩ క్షణశ్చేతి భావః॥ కేన తపర్వానుకంప్యఇతి శంకాయాం శక్త్యతిశయవైపరీత్యస్వైవానుకంపాతిశయహేతుత్వరూపం విశేషం
సూచయతి॥ అపిత్వితి॥ పరిశ్రమేణ పరితః శ్రమేణ అశక్త్యా చ స్తోతుం హోతుం చానహతయా సర్వప్రకారవ్యాకుల
13 లత్వేనేతి భావః॥ తత్ర తథా సతీత్యర్థః స్తుతావితి హామమతంశ్రమసలిలభఇతత్వేయః॥ శ్రమస్సమలభః నతుశక్త్యతి
శయప్రసంగ ఇతి వాభిప్రేతః॥ మందబుద్ధేరల్పజ్ఞత్వాదిత్యర్థః ఇతి శబ్దో హేత్వర్థః ఉద్యమప్రకారపరూపా అయము
ద్యమః స్తౌమి స్తోష్యామీతి॥ శ్లోకద్వయోక్తః స్తోత్రోపక్రమః మమచమమైవేత్యర్థః॥ అవిరుద్ధోప్యత్రసముచ్చయార్థో
మందమతేవర్ణమేతి కథితపదావృత్తిర్నపారణ్యగర్భాదేరిత్యతిశయతవిధేయతాత్పర్యాదలంకార ఏవ॥ త్వత్త్రైపూజ్ఞోత బ
ల్వహాం తుష్టషుధశాంతత్రాధికారాతిశయం చ ప్రాప్తః॥ ఏవమనుగ్రహాతిశయవ్యంజకేనావమేలోకనదానేన భలాయేలామాంపాల
యేతి నాచేయేన స్తుతిరింయమవిఘ్నాని షాపదేతత్వభిప్రాయేణాహ॥ అజ్ఞానేత్రేతి॥ ౨॥ అత్రైవం యథామనోరథం తవ సర్వసమీ
హితసిద్ధిర్భవత్వితి కటాక్షయంతం భగవంతం ప్రతి ప్రాచీన భూతేలాపకారప్రబాధపనే నాదవితనానుగ్రహాసానాశ్రయతామో
హా॥ నావేక్షస ఇతి॥ నావేక్షసే యదితతోభువనాన్యమూని నాలం ప్రభో భవితుమేవకుతః ప్రవృత్తిః॥ ఏవం నిసర్గసమవ్యా
దిత్వేయంసర్వజంతోః సాబమిన్నచిత్రమిదమాశ్రితవత్సలత్వమ్ ॥౧౦॥ అథవా అల్పశక్తేః స్వసవస్తుతావిచితాత్యతిశయవచనే

స్వామిత్వాదితత్రాహ॥ స్వాభావికేతి॥ స్వాభావికానవధికాతిశయేశితృత్వం నారాయణత్వం యినవమ్యష్టతిప్రైదికః కః బ్ర
హ్మేశివః శతమఖః పరమస్వరాడిత్యేతేపియస్యమహామహార్ణవవిప్రుషస్తే॥౧౧॥ స్వాభావికత్వమిహానన్యాధీనత్వం
తేనకర్మోపాధికేదుఃఖమిశ్రానిత్యచతుర్ముఖాద్యైశ్వర్యాణ్యవ్యావృత్తిః॥ ఆనవధికాతిశయత్వముత్కర్షావధిరహి
తోత్కర్షవత్త్వం పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియాచేత్యత్రపరత్వస్వాభావికత్వేశతృత్వాదిషు
సర్వేష్వన్వితఇతిభావః॥ ఏతాభ్యామేవపరిమితంపరాధీనంచనిత్యముక్తైశ్వర్యమపివ్యవచ్ఛిద్యతే॥ ఈశితృత్వమీశ్వరత్వంపా
తత్రైవవిశ్వపతింపత్యాత్మేశ్వరత్వాదిశ్రుతేః ప్రశాసితారంసర్వేషాంశాస్తారంవిష్ణురశేషస్యేత్యాదిస్మృతిశతైఃప్రస్పష్టయంచగీతం। ముక్తం
పరతరంనాన్యదితిఏషధాతావిధాతాచసర్వేషాంప్రాణినాంప్రభుః। పరంపాపుండరీకాక్షాన్నభూతోనభవిష్యతి ఇత్యాదిచ
ద్రష్టవ్యం। అత్రనారాయణశబ్దేనకారణవాక్యేషు అన్యార్థశంకాగోచరాణాంసదసదవ్యక్తబ్రహ్మాత్మాక్షరహిరణ్యగర్భశివా
కాశప్రాణాదిశబ్దానాం తయాచిద్వ్యత్వాన్యపరాణాధితార్థసాక్షికోపబృంహణానుగుణమహోపనిషన్మంత్రాంయణీయసుబా
లోపనిషదాదిపఠితనారాయణశబ్దోదితమహాపురుషవిషయత్వం॥ కేవలతత్త్వనిర్ణయప్రవృత్తనారాయణానువాక
తాత్పర్యేణభగవతఏవసర్వపరవిద్యావేద్యత్వంతత్త్వస్థాపకత్వంచప్రకాశ్యతే॥ ఆస్వేచనామేష్విరుక్తిభేదైః శరీరవాద్ధ్య
యుచతుష్టయవివక్షితకారణత్వనిర్వాహయాయత్యప్రాప్తత్వానిభావ్యానిఏవమాప్తతమానేకస్మృతివచనాదినిచానేన
ప్రత్యభిజ్ఞాప్యంతే॥ తత్రతావన్మనుః॥ ఆసీదిదంతమోభూతమిత్యారభ్య॥ ఆపోనారాఇతిప్రోక్తాఆపోవైనరసూనవః॥ తా
యదస్యాయనంపూర్వంతేననారాయణస్మృతః॥ యత్తత్కారణమవ్యక్తంనిత్యంసదసదాత్మకం। తద్విసృష్టస్సపురుషోలో
కేబ్రహ్మేతికీర్త్యతఇతిబృహస్పతిస్తు॥ నారాయణఃపరోఽవ్యక్తాదండమవ్యక్తసంభవం। అండాద్బ్రహ్మాసముభవత్తేన

స్తుత్య॥ష్టం॥ నైనాభిప్రేతం విశ్వస్య సృష్ట్యుపయుక్తం దయమానమనస్త్వం సూచయతి నిసర్గసువ్ర్యదితి సర్వస్య సామాన్యతః పూర్వో-
పకారప్రత్యుపకారనిరపేక్షపాత్రేషిణీత్యర్థః॥ సువ్ర్యత్వస్య నైసర్గికత్వం స్వాభావికే జ్ఞానబలక్రియాచేత్యత్ర రక్షణక్రి-
యాయా అపి స్వాభావికత్వోక్త్యా సిద్ధం॥ అత్ర ప్రభుశబ్దేన సువ్రచ్ఛబ్దేన చ సర్వస్య ప్రభుమీశానం సర్వస్య శరణం సువ్ర-
దితి శ్వేతాశ్వేతరవాక్యం సూచితం త్వయి న హ్యత్వదన్యః కశ్చిదేవం ప్రమాణప్రసిద్ధ ఇతి భావః సర్వజంతూరితి ఏతత్వాకాద్విశ్వో-
౧౪ యాష్పురత్రాప్యన్యేత వ్యః పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరం స కారణం కరణాధిపాధిపో యః॥ ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః॥ పతిం పతీ-
నాం పరమం పరస్తాత ఏష భూతయతిరేష భూతయాల ఇత్యాదిషు ప్రసిద్ధం సర్వస్వామిత్వం ఏతచ్చ సర్వేషాం స్వాధ్యోపకా-
14 రత్వే సర్వస్వచ తదిష్టవినియోగార్హత్వే హేతుర్న చిత్రం నాద్భుతం। ఇదం స్తుతిపైగుణ్యాదనాదరేణ స్తోతరి మయి ప్రతిరూ-
పమిత్యర్థః స ఏష వాత్సల్యాద్యాగుణః సర్వావిశేషేణ కటువల్యావమత్తః॥ అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో మధ్య ఆత్మని తిష్ఠతి
ఈశానో భూతభవ్యస్య న తతో విజిగుప్సత ఇతి ఉపబృంహితం చ రిపుణామపి వత్సల ఇతి ఇదమాశ్రితవత్సలత్వం న చిత్రం
సంప్రతి హి స్తోత్రే ప్రేరయత స్తేమస్మఖాదితశ్రుతిశ్రవణేన జగదఖిలహారాదివిహారాః సఫలాస్సంపద్యంత ఇతి భావః॥ అ-
త్ర స్తుతిపైముఖ్యనివర్తనాదిలబ్ధవిజయసంతోష భగవదుక్తిప్రత్యుక్తిరూపతాచార్యోక్త్యా తథాహి॥ యథామమత్వ-
పి వాత్సల్యం యథా ముగ్ధభాషిణి పుత్రే పితరావివ మే భవన్ముఖాగతస్తుతివచనశ్రవణకౌతూహలమితి తం ప్రత్యాహ॥ నా-
వేక్ష్య ఇతి॥ ౧౦॥ న ను హారణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే భూతస్య జాతః పతిరేక ఆసీత్॥ న సన్నచాసన్ శివ ఏవ కేవలః ఇంద్రో
మాయాభిః॥ పురురూప ఈయత ఇతి బ్రహ్మాదీనాం ముక్తేస్య చ॥ యం యం కామం కామయతే సోऽస్య సంకల్పాదేవ సము-
త్తిష్ఠతి ఇతి సర్వజగత్కారణత్వం ప్రతీయతే॥ తదేతత్కథం పరబ్రహ్మలక్షణం కథం చ తదభ్యాగాత్పరమపురుషస్య సర్వ-

కరోతి సః। భగవద్ద్వేతాయో మహాసురానయుక్తవత్। అహంకారం బలం దర్పం కామం క్రోధం చ సంశ్రితాః। మామా
త్మపరదేహేషు ప్రద్విషంతోఽభ్యసూయకాః। తానహం ద్విషతః క్రూరాన్ సంసారేషు నరాధమాన్। క్షిపామ్యజస్రమశు-
భానాసురీష్వేవ యోనిష్వితి। బ్రహ్మాండకోశవర్తియోః శ్రురౌన్యం దేవం పరత్వేన వదంత్యజ్ఞానమోహితాః। నారాయణా
జ్జగన్నాథాత్త్రైంయూషండినః స్మృతా ఇతి॥ శ్రీభాగవతే భగవంతం ప్రప్రస్తుత్య అస్మాదన్యం పరత్వేన చేతమానో ప్రవ
తనః స పాషండీతి విజ్ఞేయః సర్వకర్మబహిష్కృత ఇతి। యస్తు నారాయణం దేవం సమత్వేనాభిమన్యతే స తత్తేనావ
మానేన నరకాన్నాతివర్తత ఇతి చ। ఏవం యే తు సామాన్యభావేన మన్యంతే పురుషోత్తమం తే పాషండినో జ్ఞేయా
నరకార్హా నరాధమాః। యః పుత్రః పితరం ద్వేష్టి తం విద్యాదన్యరేతసం। యో విష్ణుం సతతం ద్వేష్టి తం విద్యాదన్యరేతసం
విష్ణుభక్తివిహీనో యః సర్వశాస్త్రార్థవేద్యపి బ్రహ్మణ్యం తస్య న భవేత్తస్యోత్పత్తిర్నిరూప్యతాం। చతుర్వేదవిదో విప్రా
వాసుదేవం న విందతి వేదభారభరాక్రాంతాస్తే వై బ్రాహ్మణగర్దభా ఇత్యేవమాదీని ద్రష్టవ్యాని। అస్మిన్నారాయణానువాకే విశ్వ
మేవేదం పురుష ఇతి పూర్వోక్తస్య సమానస్యాన్వయతయా స బ్రహ్మా స శివ ఇత్యాదినా సామానాధికరణ్యేన బ్రహ్మాదీనాం విభూతి
త్వశ్రవణాత్త్రిమూర్త్యైకశేషసామ్యోత్తారణపృథక్త్వంతరపక్షాణాం ప్రతిక్షేపః సిద్ధ ఇత్యభిప్రాయేణాహ। బ్రహ్మా శివ ఇతి అనీ
శ్వరతయా సర్వసంప్రతిపన్నేంద్రాదిసమభివ్యాహారాదబాధాచ్చ బ్రహ్మశివయోరప్యనీశ్వరత్వం సూచ్యతే। శతముఖశబ్దః క
ర్మవశ్యత్వప్రసిద్ధిబాహ్యపనార్థః। అత్ర చానువాకే తత్త్వాకారసోపాసనవాక్యపఠితాః శివశంభ్వాదిశబ్దాః నారాయణవిషయా
ఇతి జ్ఞాపయితుం నారాయణః పరం జ్యోతిరాత్మా నారాయణః పరః తత్త్వం నారాయణః పరః నారాయణపరో ధ్యాతా
ధ్యానం నారాయణః పరః యచ్చ కించిజ్జగత్యస్మిన్ దృశ్యతే శ్రూయతేఽపి వా। అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణః

సృష్ట్యాం॥ స్పష్టమిదం జగదితి॥ దక్షః ధ్యాయేన్నారాయణం దేవం స్నానాదిషు చ కర్మసు బ్రహ్మలోకమవాప్నోతి న చేహాజాయతే పు
నరితి॥ వ్యాసః॥ ఆలోడ్య సర్వశాస్త్రాణి విచార్య చ పునః పునః॥ ఇదమేకం సునిష్పన్నం ధ్యేయో నారాయణస్సదేతి॥ నమో
భగవతే తస్మై వ్యాసాయామితతేజసే। యస్యప్రసాదాద్వక్ష్యామి నారాయణకథామిమామితి చ వైశంపాయనవాక్యం ఈదృ
శాని వచనశతాని విస్తరభయాన్న లిఖ్యంతే। ఖ్యయిస సర్వేవేదాయత్పదమామనంతి సర్వే వేదా యత్రైకం భవంతి నతాస్మః స
౧౫ ర్వవచసాం ప్రతిష్ఠాం యత్ర శాశ్వతీ వేదైశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్యః వేదే రామాయణే చైవ పురాణే భారతే తథేతి॥ ఆదౌ మధ్యే త
థాచాంతే హరిస్సర్వత్ర గీయతే నారాయణపరా వేదా నారాయణపరా మఖా ఇత్యాదిభిః సర్వవేదవేద్యతయా ప్రసిద్ధేపూ
15 ర్వోక్తస్య సర్వకారణత్వస్య సర్వసాక్షిత్వాదిలక్షణేన వ్యపృష్టతి। నను హంతే సమ్యైదికః కః వేదప్రమాణక ఇత్యర్థః వైద్రైః పశ్యం
తి బ్రాహ్మణాః పితృదేవమనుష్యాణాం వేదశ్చక్షుస్సనాతనః॥ శ్రుతిస్మృతీ తు విప్రాణాం చక్షుషీ ద్వే వినిర్మితే ఇతి స్మర్య
తే వైదికశబ్దేన సర్వేదివాస్సుపితరేరాం బ్రహ్మపాదశబ్దం డమధిగాః విష్ణ్వాసుకాశాడత్వన్నా ఇతీయం వైదికశ్రుతిరితి వరాహవ
చనం। వేదవేద్యో హి భగవాన్ వాసుదేవస్సనాతనః। గీయతే చ పరో వేదైర్యో వేదైకస్సవేదవిదితి। కౌర్మవచనం చ సలాచ్య
తే। అత్ర చోత్తరేషు చ వాక్యేషు కింశబ్దః క్షేపార్థః వైదికః కోనవ్యపృష్టతి ఇత్యనేన భగవత్పారవశ్యము సహమానస్య వేదబా
హ్యతయా పాపిష్ఠత్వం వ్యజ్యతే। యదుక్తం ప్రాజాపత్యస్మృతౌ నారాయణం పరిత్యజ్య హ్యదిష్టం ప్రభుమీశ్వరం యోన్యమ
ర్చయతే దేవం పరబంధ్యావసపాపభాక్ ఇతి మహాభారతే తీర్థరక్షకపిశాచవాక్యం యేద్విషంతి మహాత్మానం న స్మరంతి చ కేశ
వం న తేషాం పుణ్యతీర్థేషు గతిస్సంసర్గిణామపీతి॥ సప్తర్షిసంవాదే విష్ణుం బ్రహ్మణ్యదేవేశం దేవదేవం జనార్దనం త్రైలోక
స్థితిసంహారసృష్టిహేతుం నిరంజనం। ఆధాతారం విధాతారం సంధాతారం జగద్గురుం। విహాయయే భజత్యన్యం విష్ణైనిసం

సావయవమప్రతిమమసాధర్మ్యమాగతా ఇతి శ్రుతిస్మృత్యనుసారాత్ వైష్ణవం వామనమూలఫేతస్యోర్ధ్వమానేలా
విష్ణోరేవ భూమాప్యేవమాపేల్లాకారానభిజయతే త్యాదివత్ తాసు మూర్త్యభిప్రాయమేవ తస్య చ సంకల్పాత్ సోఽభిమతస్యేష్టిః ప్రారః
భానుగుణస్యైవ నపరిమితవిషయా సర్వలోకానుసంచరణశ్రుతిశ్చ నజగదపివా పారపరార్థేతి ఇతి శబ్ద ఇహ స బ్రహ్మ
స శివ ఇత్యాదివాక్యోక్తపాత్రప్రకారసూచనార్థః ఏతే ప్రజాపతిపశుపతిసురపతిప్రసిద్ధిమంతః తతోఽప్యధికోమము
క్తేశ్చాపి శబ్దస్తేషాం తత్రత్రప్రమాణసిద్ధమహాత్మ్యే సత్యపీతి ద్యోతయతి తతోఽప్యవాఙ్చేనేషు కైముత్యం వ్యనక్తి పస్యతే తం
దుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం యత్తదదృశ్యమగ్రాహ్యమిత్యాదిష్వదృశ్యత్వాదిగుణకేతయా ప్రసిద్ధమపి సర్వాత్మానంధనం
జయధృతరాష్ట్రాదేరివ శ్రీపయా మే ప్రకాశం యత ఇతి భావః మహావైష్ణవప్రనిరూపణమత్ర యంతాపారత్వాదిసూ
చనార్థం మహామాణవవిపుషః॥ ఆర్ణవస్థానేంరం శృంస్మహామూపేక్ష్యంరాపృషతస్థానేయమహామాన ఇత్యర్థః యదాపి
అనంతవిభూతేస్తవ విభూతిభూతమహామాసముద్రవిందవ ఇతి తదేతదుక్తమద్వితీయశ్రుతివాఖ్యానముఖేనసంవిత్ని
ద్ధాసయథాహామోలస్వపః సమ్రాడద్వితీయోఽస్మి భూతత ఇతి తత్తులస్వపతినివారణపరం వచః నతు తత్పుత్రభృత్యకల
త్రాదినివారణం॥ తథా సురాసురనరాకారబ్రహ్మాండశతకోటయః॥ క్లేశకర్మవిపాకాద్యైరస్పృష్టస్యాఖిలేశితుః జ్ఞానాదిషా
డ్గుణ్యనిధేరచింత్యవిభవస్యతే॥ విష్ణోర్విభూతిమహామసముద్రద్రవవిప్రుష ఇతి బ్రహ్మాదీనాం చ స్పష్టాద్యుపయుక్తవిభూ
తిత్వం వక్ష్యతి తదిహ స బ్రహ్మేత్యాదిసామానాధికరణ్యమపి నస్వరూపైక్యాదిప్రయుక్తం। కింతు శరీరశరీరిభావనిబంధన
మితి సూచితం భవతి కించ। అగ్నిర్వైదేవానామవమో విష్ణుః పరమ ఇతి హోతారూధీయంతే। అగ్నిరవమో దేవతానాం వి
ష్ణుః పరమ ఇత్యుద్భవయశ్చేవః। తథా తద్ప్రహ్మా స ఆత్మా అంగాన్యన్యా దేవతా ఇతి చ ఏతచ్చోపబృంహితం శ్రూయతాం పరమం

సూత్రాభ్యాం॥ స్థితః నారాయణ పరంబ్రహ్మేత్యాదిభిః। తత్ర దనువాదేన నారాయణత్వవిధానభూయస్త్వం సూత్రితం చ లింగభూ
యస్త్వాత్తద్విశేషః తదపీతి హిరణ్యగర్భః సమవర్తతాగ్ర ఇతి వాక్యం తు అఖిలః సంభూతేలా హిరణ్యగర్భ ఇత్యా
దావపి శ్రుత్యైవానువాకాంతరసంయోజనాత్ పురుషసూక్తైకార్థ్యోత్తరానువాకప్రతిపాద్యమహాపురుషవిషయం
అత ఏవైంద్రనాళీయాదత్ర హిరణ్యగర్భశబ్దః కపాచిదవపవశత్వాభగవతి వర్తతే శివ ఏవ కేవల ఇత్యత్ర శివశబ్దోపియ
దాత్మకస్తస్మిన్ దివా న రాత్రిర్న త్వనువాదాన్నయరూతి సమామోపనిషదుపదిష్టతమో మృత్యుశబ్దవాచ్యప్రకృత్యధిష్ఠాతృ
౧౬ భూతనారాయణవిషయః శుద్ధిమాంగల్యాదారూఢశబ్దసామ్రయుక్తశ్రుభగవతి శాశ్వతం శివమచ్యుతమితి ఏకవదవరు
ద్ర ఇత్యాదేస్తు ప్రకరణికేవా విరుద్ధేశవతాచారపరతయా నపారమేశ్వపాదకత్వం ఇంద్రోమాయాభిః పురురూపఈయ
త ఇత్యనేనఇంద్రశబ్దశ్రుత మింద్రం సంతమింతాచక్షతే పరోక్షేణ ఇత్యాదిబ్రాహ్మణోదాత్తావ సర్వదర్శి పరమాత్మవిషయః
ప్రసిద్ధేంద్రవిషయత్వేపి నాత్ర సర్వకారణత్వకంఠోక్తిః న చైతత్ స్వేష్టిః పురురూపత్వాదేశ సుధాపుల పత్తేః। న కర్మం
ద్రత్వదుత్తరోన జ్యాయాన స్తి వృత్రహాన్నిత్యత్ర షుప్రాకరణికకర్మవిశేషాపయుక్తప్రశంసాపరత్వాత్ వ స్వాదిషు ల్యదుత్త
రోనాస్తీతి వివక్షితం స్వరాట్ శబ్దఇహా సస్వరాయ భవతీత్యామ్నాతముక్త విషయః సచ స్వాతంత్ర్య వాచకోప్యత్ర కర్మా
వశవర్తిపరః ఇష్టరశరీరభూతానామాత్మనాం తత్పరతంత్రస్వరూపస్య రూపభావిత్వాత్ పరతంత్రస్యాపి సత్యసం
కల్పత్వమిచ్ఛావిఘాతాభావాదుపపద్యతే తేనసంకల్పాదేవ తచ్ఛ్రుతేః అత ఏవ చానాన్యాధిపతిరితి సూత్రద్వయమప్యవి
రుద్ధం ముక్తైశ్వర్యం చ జగద్వ్యాపారవర్జమితి శారీరకాంతే స్థాపితం పరమత్వమిహ బ్రహ్మవేదపేక్షయా తచ్చ కర్మా
వశవసల జ్ఞానసంకోచాదిరూపక్షరణవిరహాదిత్యక్షరశబ్దేనదర్శితం బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ భవతి ఇత్యాదికమపి పరమం

సత్వసమాశ్రయః కః కః పుండరీకనయనః పురుషోత్తమః కః కస్యాంయుతాంయుతశతైకకలాంశకాంశే విశ్వం విచిత్రచిదచిత్ప్రవిభాగవృత్తం ॥౧౨॥ అత్ర ప్రత్యేదసలః క ఇతి వక్ష్యమాణమనుషంజనీయం। శ్రియః శ్రీశ్చ భవేదగ్ర్యే కీర్త్యాః కీర్తిః క్షమాక్షమేతద్వచనమిహాభిప్రేతం శ్రీరేవ వశ్యసేవామతిశయం విధత్తే అపి తస్య భర్తౄణామపరం నాంయుర్యోః భూషణం భూషణాదపీతి నాస్యేవ నాతిశయహేతురయమితి భావః। నారాయణమునిభిస్త్వేవం వ్యాఖ్యాతం॥ స్వేతరసమస్తైః స్వరూపస్థితిప్రవృత్త్యర్థం యాశ్రీయతే సా శ్రీః। తస్య అపి తథాశ్రయణీయ ఇతి। శ్రీశబ్దనిరుక్తయశ్చ॥ శృణాతి నిఖిలాన్ దోషాన్ శ్రీణాతి చ గుణైర్జగత్॥ శ్రీయతే చాఖిలైర్నిత్యం శ్రయతే చ పరంపదం॥ శ్రియం తీం శ్రియమాణాం చ శృణాతీ శృణ్వతీమపి తస్యాదిషు ద్రష్టవ్యాః। శ్రియ ఇత్యనేన శ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యావిత్యామ్నాతలక్ష్మీశబ్దపర్యాయోపాదానం॥ అత్ర శ్రీరితి భూమిర్వివక్షితా। శ్రీభూమిసహితం। హరిమిత్యాదిప్రసిద్ధేః। వాజసనేయకే తు ప్రోశబ్దస్థానే శ్రీశబ్దపఠనేపి యథాచితమర్థో గ్రాహ్యః। తదిహ పురుషసూక్తప్రకరణాదితః శ్రియః పతిత్వలింగస్య హ్యుక్తమహాపురుషప్రత్యభిజ్ఞానవాధితరూఢిః ప్రజాపతిశబ్దః పతిం విశ్వస్యేత్యుక్తపుష్కలావయవార్థం నారాయణమేవాభిధత్తే ఇతి భావః। ప్రయుక్తశబ్దసారాద్విశేషయతద్రూపమహాభారతే। రాజాధిరాజః సర్వేషాం విష్ణుర్బ్రహ్మమయో మహాన్। ఈశ్వరం తం విజానీమః స పితా స ప్రజాపతిరితి। సప్తదశప్రజాపతయః కపశూనిత్యాదౌ చ శబ్దమాత్రరూపా భవంతి। ఏవమేవ హ్యప్రజాపతిరితి ప్రజాయతేః॥ శ్యామత్రైకరూపతేష్వపి క్తేషు ప్రజాపతిశబ్దస్య విష్ణువిషయత్వం గమ్యతే॥ ఆశ్రావయేతి చ చతురక్షరమస్తు శ్రౌషడితి చ చతురక్షరం యజేతి ద్వ్యక్షరం యే యజామహ ఇతి పంచాక్షరం ద్వ్యక్షరో వషట్కార ఇతి శ్రుతిః। ఏష వై సప్తదశః ప్రజాపతిరేతస్య విష్ణువిషయత్వం చతుర్భిశ్చ చతుర్భిశ్చ ద్వాభ్యాం పంచభిరేవ చ॥

సూ॥ప్తం॥ ద్రైవం దుర్వే జజ్ఞిరేయం మయాపి చ। నారాయణస్తు పురుషో విశ్వరూపో మహాద్యుతిః॥ నారాయణస్య చాంగాని సర్వద్రై
వాని చాభవన్। అన్యాని సర్వద్రైవాని తస్యాంగాని మహాత్మన ఇతి। అతశ్చ బ్రహ్మాదీనాం భగవద్విభూతిసాగరశీకరత్వం ప్రసి
ద్ధమితి॥౧౧॥ అథ స్యాత్ హిరణ్యగర్భః సమవర్తతాగ్ర ఇత్యాదేరద్భ్యస్సంభూత ఇత్యాదిశ్రైకాద్ధ్యేఽపి తత్రైవ చతుర్ముఖ
సాధారణప్రజాపతిశబ్దదర్శనాత్। పురుషశబ్దస్య తు సాధారణ్యేన చతుర్ముఖేఽపి సంభవాత్। అంభస్యపార ఇత్యత్రాపి
౧౨ ప్రజాపతిశ్చరతి గర్భే అంతః సనేవం ధుంజర్నితా స విధాతా సూర్యాచంద్రమసౌ ధాతా యథాపూర్వమకల్పయది
తి ప్రజాపత్యాదిశబ్దదర్శనాత్ ప్రతయమప్యేతచ్చతుర్ముఖవిషయం స్యాదితి అత్ర తావచ్చబ్రహ్మేశాన ఇత్యాది వ్యక్తపం
తరనిషేధసపాతవిశేషశ్రుత్యబాధదర్శనాన్న వక్తవ్యశేషమస్తి। అథాపి శ్రూయతాః। అంభస్యపార ఇత్యత్ర తావత్తేయమంతః
సముద్రే కవయో వయంతి ఇతి సముద్రశాయిత్వం యదేకమవ్యక్తమనంతరూపం। విశ్వం పురాణం తమసః పరస్తాదితి
తమః పారవర్తిత్వం సర్వే నిమేషా జజ్ఞిరే విద్యుతః పురుషాదధి ఇత్యాదిభిర్వర్ణపురుషత్వం స ఆపః ప్రదుఘే ఉభే ఇమే ఇ
త్యాదిభిర్విచిత్రజగత్కారణత్వం య ఏనం విదురమృతాస్తే భవంతీత్యాదినా మోక్షప్రాప్తిహేతుత్వం విశ్వతశ్చక్షురుత విశ్వతో
ముఖ ఇత్యాదినా సహస్రశీర్షేత్యాదికం చ ప్రత్యభిజ్ఞాపనమస్యానువాకస్య పురుషసూక్తోక్తమహాపురుషగోచరతాం
గమయతి ప్రసిద్ధప్రజాపతేః పరమపురుషకార్యత్వం తస్మిన్యూపమ్యత్వేకమేవ శత్యాదికం చ సిద్ధం। అతో అత్ర ప్రజా
పత్యాదిశబ్దైః పరమకారణభూతం నారాయణమేవ ప్రతిపాదయంతి॥ ఏవమద్భ్యస్సంభూత ఇత్యనువాకస్యాపి పురుష
సూక్తప్రకరణావిచ్ఛేదాత్। వేదాహమేతం పురుషం మహాంతమిత్యాదివాక్యార్థప్రత్యభిజ్ఞానాచ్చ మహాపురుషవిషయ
త్వం సుగమం తథిమమర్థమనన్యథాసిద్ధైర్లక్ష్మీపతిత్వలింగైర్ద్రఢయతి॥ కః శ్రీః శ్రియ ఇతి॥ కః శ్రీః శ్రియః పరమ

వవిలతాభిరభువి విశ్వమేవేదం పురుష ఇతి నారాయణానువాకోక్తత్వాత్సిద్ధం తథా సుబాలోపనిషది చక్షుశ్చ ద్రష్టవ్యం చ
నారాయణ ఇత్యాదిభిర్నారాయణస్య సర్వాత్మకత్వం ప్రతిపాద్య పురుష ఏవేదం సర్వమితి పురుషసూక్తవాక్యేన నిగమ
నాన్నారాయణ ఏవ పురుషసూక్తప్రతిపాద్య ఇతి నిశ్చీయతే। తదిహ పురుషశబ్దః పురుషోత్తమవిషయః। తథా చ పా
రాశరం వచః। భగవానితి శబ్దోయం తథా పురుష ఇత్యపి నిరుపాధీ చ వర్తేతే వాసుదేవే సనాతన ఇతి। ఏవం బ్రహ్మక
మలగర్భాభో రుద్రః కాలాగ్నిసన్నిభః పురుషః పుండరీకాభో రూపం తస్య మహాత్మన ఇతి। త్రయాణాం రూపభేదవ
చనేన ప్రత్యేకనామోక్త్యా బ్రహ్మరుద్రవ్యావృత్త్యా పరమాత్మశబ్దాదితే భగవతి పురుషశబ్దః సమాఖ్యారూపేణ ప్రయు
క్తః। పురుషః పుండరీకాక్ష ఇతి పాద్మేపి న ప్రసృతవిరోధః। అధీయతే చ తైత్తిరీయాః ప్రజాపతిజనకకూర్మవిషయే
పూర్వమేవాహమిహాసమితి తత్పురుషస్య పురుషత్వమితి అనంతరం సహస్రశీర్షా పురుషః సహస్రాక్షః సహస్రపాత్।
భూతాత్యతిష్ఠదితి। పురుషసూక్తారంభస్తత్ర ప్రత్యభిజ్ఞాయతే। అస్త్వేవం తథాపి మహేశ్వరశివాదిశబ్దానాం శ్వే
తాశ్వేతరోపనిషది వేదాహమేతం పురుషమిత్యాదికవాక్యదర్శనాద్రుద్రేపి పురుషశబ్దేనామ్నానాచ్చ। పురుషసూక్తస్యా
పి తద్విషయత్వం స్యాదితి చేన్న। పరమసత్త్వసమాశ్రయః క ఇతి పరమస్య మోక్షోపయుక్తప్రకర్షవతః సత్త్వస్య ప్రకా
శసుఖహేతుభూతగుణవిశేషస్య సమాశ్రయః సమ్యక్ప్రవర్తకః స్వోదనః క ఇత్యర్థః। ఏతేన సాంసారికసాతిశయజ్ఞా
నసుఖహేతుభూతపరిమితసత్త్వస్య వ్యవచ్ఛేదః। అయం భావః పురుషసూక్తం తావత్పరమపురుషవిషయతయా స్థా
పితం। తత్రత్యవాక్యప్రత్యభిజ్ఞానాదేవ శ్వేతాశ్వేతరోపనిషది శివమహేశ్వరాదిశబ్దానామపి మహాపురుషపరత్వమేవ
యుక్తం। అనన్యథాసిద్ధం చ లింగం తత్ర దృశ్యతే। మహాన్ప్రభుర్వై పురుషః సత్త్వస్యైష ప్రవర్తక ఇతి నారాయణస్యైవ సత్త్వ

సూ॥ పు॰ ౪ హాయంతేవ పునర్దర్శాఖ్యం సవేం విష్ణుః ప్రసీదతు। ఇతి మహాభారతవచనేన వ్యంజితం। నను పురుషసూక్తస్య కథం భ
గవత్పరత్వం॥ పురుషశబ్దోహి॥ సహా ఏష పురుషోన్నరసమయః॥ ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి త్యాదిషు
తత్ప్రకృతిరిక్తేపి ప్రయుజ్యతే॥ సత్యం నిఖిలజగత్కారణవిషయస్త్వయం పురుషశబ్దః పరమపురుషమేవ వక్తి॥ పు
రుషస్యహారే సూక్తం ష్వగ్వ్యం ధన్యం యశస్యమితి చ స్మర్యతే వేదాత్రుధర్మేచ। పరమపురుషవిషయత్వేవ పురు
షసూక్తం యోజితం। ఇదం పురుషసూక్తం హి సర్వవేదేషు పఠితే। యతం సత్యంచ విఖ్యాతమృషిసింహాన చింతితమి
౧౮ త్యాదినా వ్యాసస్మృతా విష్ణుం భగవదర్చనే వినియుక్తం। న విష్ణ్వారాధనాత్పుణ్యం విద్యతే కర్మవైదికం తస్మాదనాదిమధ్యాం
తం నిత్యమారాధయేద్ధరిం। తద్విష్ణోరితి మంత్రేణ సూక్తేన పురుషేణ తు। నైవాభ్యాంసదృశో మంత్రో వేదేషూక్తశ్చతు
ర్ష్వపి। నివేదయేత్స్వ త్మానం విష్ణవేమలతేజసే। తదాత్మా తన్మనాశాంతస్తద్విష్ణోరితి మంత్రత ఇతి శౌనకీయేకల్పేచ॥
శౌనకోహం ప్రవక్ష్యామి నిత్యం విష్ణ్వర్చనం పరం। ప్రభాతే థచమధ్యాహ్నే ఇత్యర్చనవిధానత ఇతి ప్రక్రమ్య ఆద్యయాహ్వా
యేద్దేవమృచాతు పురుషోత్తమమిత్యాదినా ప్రత్యర్చమపచారభేదేషు వినియోగః కృతః। ఏవం భగవచ్ఛాస్త్రాదిష్వపిద్ర
ష్టవ్యం కించాథర్వణే అష్టాదశమహాశాంతిప్రకరణే తత్రద్దేవతావిషయమహాశాంతిషు వైష్ణవ్యాం పురుషసూక్తమితి విని
యోగోదృష్టః। ఏవం సహస్రశీర్షా పురుష ఇత్యుపహితాం పురుషేణ నారాయణేన యజమానః ఉపతిష్ఠతే। సహస్రశీర్షా
పురుష ఇతి పురుషేణ నారాయణేన పరాం చానుశంసతీతి కల్పసూత్రకారవాక్యేభ్యః నారాయణవిషయత్వమేవాస్య సి
ద్ధం తత్ర తత్ర పరమపురుషసన్నిధానబుద్ధ్యాతేన తత్తదుపస్థానం యుజ్యతే। అత్ర నారాయణస్య ఋషిత్వేన పురు
షస్య చ దేవతాత్వేన సంబంధస్సావ ష్టుర్వసంమతః। తత్ర నారాయణపురుషశబ్దయోరేకవిషయత్వం। సహస్రశిరసందే

త్రపరమసత్త్వమితిష్వసత్త్వాభాసకంసత్త్వంగుణసత్త్వాద్విలక్షణమిత్యుక్తం। శుద్ధసత్త్వమయరూపాప్రాకృతద్రవ్యంవివక్షి
తం।తేనబ్రహ్మరుద్రాద్యగోచరంరహస్యమ్మాయోభగవచ్ఛాస్త్రాదిప్రసిద్ధకళేబరతమవిగ్రహాదియోగాత్తత్ఫలఃపరత్వం
సూచ్యతే।నిత్యేత్యుక్తం।పరమసత్త్వంపంచశక్తిమయంవిగ్రహమితి।అథయదధ్యాపిసత్త్వప్రవర్తకేకత్వోప్తేః శ్వేతాశ్వత
రోపనిషదః పురుషసూక్తాదితపరమపురుషవిషయత్వమవగమయతి।వక్తవ్యాంతరంచాత్రవేదార్థసంగ్రహాదే
దిషుద్రష్టవ్యం।ననుచ।పురుషసూక్తాదితమాదిత్యవర్ణంపురుషమేవాదిత్యవర్ణంజానేతాదృశవర్ణంయఉక్తేతయాభ్రా
దయోగాంఅథీయతే।పఏషొంతరాదిత్యేహిరణ్మయఃపురుషోదృశ్యతేఇత్యాదినానైచస్థానవిశేషసన్నిధానసామర్థ్యాదా
దిత్యఏవరుక్మవర్ణఃపరమపురుషోమనునాస్మర్యతే।ప్రశాసితారంసర్వేషామణీయాంసమణీయసాం।రు
క్మాభంస్వప్నధీగమ్యంవిద్యాత్తంపురుషంపరమితి।అసావాదిత్యోబ్రహ్మేతిచాధ్వర్యవః।అసౌచతత్పరంపురాణం।ఽ
అతఃపురుషసూక్తమాదిత్యపరమితిచేత్నసవపచబ్రహ్మత్వత్రాననన్యపరకారణశ్రుతిభిః।శ్రియఃపతిత్వలింగేనపు
రుషశబ్దాదిభిరుపబృంహణస్మృతిశ్రుదహ్యాత్తరత్వోపియంక్తిభూయస్త్వబాధ్యసాపాన్నంక్తంఛాందోగ్యస్థమేవసుప్రసి
ద్ధంలింగమాహ।కేఃపుండరీకనయనఇతిఅయమభిప్రాయఃతస్యయథాకప్యాసంపుండరీకమేవమక్షిణీఇతితత్రైవ
ఛాందోగ్యేపుండరీకనయనత్వోక్తేః।పురుషోత్తమస్యైవచైతత్ప్రసిద్ధిర్నతత్రాదిత్యోవాన్యోవాతాదృశఃశంకనీయః।య
దుపిద్రవిడభాష్యేతస్యయథాకప్యాసమిత్యాదేఃషడర్థాఃప్రోక్తాఃతథాతదాచిత్యత్రయఏవసేవ్యాఇత్యాయుర్వేఖా।తథాచోక్తంవే
దార్థసంగ్రహే।గంభీరాంభస్సముద్భూతసమృష్టనాలనవికరవికాశితపుండరీకదలామలాయతేక్షణఇతి।ఏతేనపరిపూ
ర్ణత్వమనుగ్రహాశీలత్వంచాసువ్యజ్యతే।ఉపరిచరూపాణ్యానైచ।అరూపస్యాపిసాదేవఇత్యుక్తం।అనేషాంతుచతుర్ము

సూ॥పూ॥ ప్రవర్తకత్వం బ్రహ్మరుద్రయోః శ్రీరజస్తమః ప్రవర్తకత్వం శ్రుత్యాదిసిద్ధం। యథా మైత్రాయణీయోపనిషది। అథయో
హ ఖలు వావాస్య సాత్త్వికాంశః సోఽసౌ బ్రహ్మచారిణో యోఽయం విష్ణుః। అథ యో హ ఖలు వావాస్య రాజసాంశః సోఽసౌ బ్రహ్మ
చారిణో యోఽయం బ్రహ్మా। అథ యో హ ఖలు వావాస్య తామసాంశః సోఽసౌ బ్రహ్మచారిణో యోఽయం రుద్ర ఇతి పురాణేషు
చ వారాహే। అగస్త్యరుద్రసంవాదే రుద్ర ఆహ। యత్సత్త్వం స హరిర్దేవో యో హరిస్తత్పరం పదం। సత్త్వరజస్తమశ్చైతి త్రి
౧౮ తయం చైతదుచ్యతే। సత్త్వేన ముచ్యతే జంతుః సత్త్వం నారాయణాత్మకం। రజసా సత్త్వయుక్తేన భవేచ్ఛ్రీమాన్యశోధికః। త
19 చ్చ పైతామహం వృత్తం సర్వశాస్త్రేషు పఠ్యతే। యద్దైవాహ్యం కర్మ స్యాన్నామముద్దిశ్య సేవ్యతే। తద్రౌద్రమితి విఖ్యాతం
కనిష్ఠగతిదం నృణాం। యచ్చైవ తపసా యుక్తం కేవలం తామసం తు యత్। తదధుగతిప్రదం నృణామిహ లోకే పరత్ర చే
తి। లైంగే చతుర్దశాధ్యాయే। హిరణ్యగర్భో రజసా తమసా శంకరః స్మృతః। సత్త్వేన సర్వగో విష్ణుః సర్వాత్మా సదసన్మయ
ఇతి। తత్రైవ చతుస్త్రింశే త్ర్యుపసి తపసి। ధృత్వోపసంభవో రుద్రస్తమసా చ సమావృతః। సృష్ట్యర్థం సాదాజ్జగత్కర్తా రజ
సా చ పితామహః। దృశ్యరూపా దృశ్యోఽయం విష్ణుః సత్త్వేన పురుషోత్తమ ఇతి। తదనంతరాధ్యాయే నందికేశ్వర వచనం। పర
మాత్మానమీశానం తమసా రుద్రరూపిణం। రజసా సర్వలోకానాం సర్గలీలాప్రవర్తకం। సత్త్వేన సర్వభూతానాం స్థా
పకం పరమేశ్వరం। సర్వాత్మానం మహాత్మానం పరమాత్మానమీశ్వరం। తం దృష్ట్వా ప్రాహ వై బ్రహ్మా భగవంతం జనార్దనమి
తి। ఏవం పురాణాంతరే భగవచ్ఛాస్త్రాదిష్వపి సాత్త్వికైః సేవ్యతే విష్ణుస్తామసైరేవ శంకరః। రాజసైః సేవ్యతే బ్రహ్మా సంకీర్ణైః
శ్రీ సరస్వతీత్యాది నిర్దిష్టవ్యాని సాధారణాపి చ శిల్పశాస్త్రవిమానత్రయలక్షణోపపఠ్యతే। స్యాన్నాగరద్రావిడవేసరం చ త్రి
మేణ ప్రసత్త్వరజస్తమాంసి। మహోసలరోవ్రపతిర్వైశకాస్త్రే హరిర్విధాతా హర ఆదిదేవ ఇతి తథోపపాదితం। అథవా

సనేయా। అత్ర భగవద్గీతాభాష్యం వేదార్థావలోకనాపేక్షక ఇతి స్మృతిరివోచ్యతే॥ శ్రుతౌ స్మృతౌ చేత్యర్థః॥ శ్రుతౌ తావ
త్పరం జ్యోతిరుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే। ఉత్తమః పురుష ఇత్యాదౌ స్మృతౌ చ అంశావతారం పురుషో
త్తమస్యవాసనాదిమధ్యాంతమజస్య విష్ణోరిత్యాదావితి స ఉత్తమః పురుష ఇతి శ్రుతౌ స్మృతౌ పురుషోత్తమత్వే పర్య
తమితి భావః। తదపి మహత్త్వేదన్యః కః పురుషోత్తమ ఇతి వదతోఽభిప్రాయః। యదివాయం పురుషాదిసమాఖ్యాః
మాత్రేణ భగవత ఈశ్వరత్వం సాధయామః। తదేశ్వరాదిసమాఖ్యాబలేన ప్రత్యవస్థాతవ్యమస్మాభిస్సుప్రబలైః శ్రుతిలిం
గాదిభిరేవ వాక్యమర్థః సాధితే। తథాసతి జీవలక్షణపురుషరాశేర్బహిర్భూత ఏవాయం మహాపురుషః సర్వత్ర సి
ద్ధః। అతః ప్రబలప్రమాణబాధితేయమీశ్వరాదిసమాఖ్యా రుద్రస్య సర్వేశ్వరత్వం సాధయితుం న శక్నోతీతి। అనలేంద్ర
సమాఖ్యైవ నిర్విశేషేణ శతముఖస్య పరమేశ్వరత్వం సాధయేదితి ఇది పరమైశ్వర్యే ఇతి ధాతోరర్థపాఠాత్। మహత్త్వవిశే
షితాక్షిం పునః తతస్త్వమహో వృత్తేః సమాఖ్యైవ బలవన్నానాబాధితా మహేశ్వరమహేంద్రాదిసమాఖ్యాప్యత్ర నిష్ఫలా పురు
షోత్తమసమాఖ్యా తు అనధీతశబ్దానుశాసనాదివృత్తాంతైః కైశ్చిత్కేవలరూఢ్యా తుల్యత్వేన గృహ్యతాం కామం పురుషోత్తమో
ఽస్మీతి తత్రయదపి కర్మధారయవృత్తౌ తు సన్మహదిత్యాదినా ఉత్తమశబ్దస్య పూర్వనిపాతః। న చ నిర్ధారణే షష్ఠ్యాస
మాసః। తథాపి సప్తమీశౌండైరిత్యత్ర యోగవిభాగగ్రహణాదత్ర నిర్ధారణేపి సప్తమీసమాసః స్యాదితి। త్రైషితేష షష్ఠ్యావానే
చోత్తమభావసంబంధావలంబినే ద్విపదవిగ్రహాదర్శితార్థసమస్యతే నాగోత్తమాదిశబ్దేషు శబ్దవిద్భిరేవం నిరూఢాః। య
స్మాత్క్షరమతీతోఽహమక్షరాదపి చోత్తమ ఇతి గీతానుసారితః పంచమీసమాసః ప్రసిద్ధః। అత్ర పంచమీషష్ఠీసమా
సయోః పురుషశబ్దో బద్ధముక్తావస్థజీవమాత్రపరః। ద్వావిమౌ పురుషౌ లోక ఇత్యాదిభిశ్శ్రుతత్వాత్సుగమం। అతః శ్రుతిలింగా

సూత్రాశ్యాం ఖరుద్రాదీనామపూర్ణతయా సావధికావస్థితాపేక్షాయాం క్రోధాద్యాక్రాంతత్వాచ్చ బ్రహ్మణి విరూపాక్షి భవంతీతి సన్నిధి
విశేషశబ్దిత్వమండవే భగవతస్సావిత్రీకల్పేషు చ పురాణాదిషు చ ప్రసిద్ధః। ఆదిత్యస్య చ చక్షుః సూర్యోఽప్రజాపతస్సలా
యోర్చంద్రమసౌ ధాతా యథాపూర్వమకల్పయత్। అగ్నిర్మూర్ధా చక్షుషీ చంద్రసూర్యయోరస్యాదితుల్యభావముపపు
జలభాతి। యేన సూర్యస్తపతి తేజసేద్ధః। న తత్ర సూర్యో భాతి న చంద్రతారకం। యస్యాదిత్యః శరీరమిత్యాదిభిశ్శబ్దైశ్చ
౨౦ రత్వం సిద్ధం తథైవ భవత్ప్రతిపాదనపరం తత్పురాణమసాక్షికత్వాద్విరుద్ధాంశే త్వప్రజలం। క్వచిచ్ఛ్రుత్యాదృష్టాంత తత్త్వయుక్త్యుక్తత
త్వైవివక్షయా వాని వాక్యాని। ఏవం పరమకారణవిషయశ్రుతివిశేషైః శ్రియః పతిత్వాదిలింగైశ్చ నారాయణ ఏవ స్వతః సిద్ధ
20 శ్వైర్యైః సర్వస్మాత్పర ఇతి నిశ్చితే పి కేచిదవిదితపదవాక్యప్రమాణవృత్తాంతాః పురుషసమాఖ్యావిలాశ్వరసమాఖ్యాంచ
నిర్విశేషణాం మహాత్పరమవిశేషణవిశిష్టాం చ పరావృశద్బ్రహ్మణః పితుః బ్రహ్మణః పుత్రస్య చ నికృష్టశ్రేష్ఠామనస్యంతః
తానుపాలభతే। పురుషోత్తమః క ఇతి ఇహా చ దాపి మో పురుషో మోక ఇత్యాదయః శ్లోకాః ప్రతిసంధేయాః। తేషు ప
రమాత్మేత్యుదాహృత ఇతి। నేన తస్యాః శిబాయామధిపరమాత్మా వ్యవస్థితః ఇతి శ్రుతిః స్మృతే రయో మోకత్రయమావిశ్యేత్య
నేనయుచ్ఛ్రేంచిజ్జగత్సర్వమిత్యాదికం వ్యాఖ్యాతం। విభర్తి ఇత్యాధారత్వోపక్తైయత్ర విశ్వం భవత్యేకనీడం తత్ర విత్యమవ
రేణ్యం ధ్రువమచ్యుతం। విష్ణుసంజ్ఞం సర్వాధారం ధామ ఏష సేతుర్విధరణః। ఏషాం మోకానామసంభేదాయ
త్యాదేరర్థ ఉక్తః। అవ్యయశబ్దేన శాశ్వతం శివమచ్యుతమిత్యాదుక్తసంగ్రహః। ఈశ్వరశబ్ద ఇహా వ్యాప్య నారాయణః స్థిత ఇ
త్యుక్తవ్యాప్తే రంతః ప్రవిష్టశాస్తేత్యాద్యనుసారాత్ప్రమస్తునియమేన విశిష్టత్వమాత్మేశ్వరమిత్యాదిద్యుక్తేన న్యనింయామ్య
త్వం చాభిప్రేతి న చాపి వేదేషు సమానా నాస ఇత్యల్ప శ్రుతేరాత్రి వేదే మోకే చ ప్రథిత ఇతి వ్యాసోపాత్త భగవదుక్తేపరిహా

వచ్చు।అభివ్యక్తైరిత్యాశ్మరథ్యః।అల్పశ్రుతెరితి చ తదుక్తం వ్యాధ్యపెక్ష్యంరూపం మనుష్యాధికారత్వాత్ బుద్ధ్యార్థః పాదవ
త్।అనెన సర్వగతత్వమూర్ధ్వమశబ్దాదిభిః ఇత్యాదిభిస్సూత్రైస్తత్తదుపాధ్యవచ్ఛెదనిబంధనత్వం మహాపురుషస్యైవ సర్వ
వ్యాపిత్వంచ స్థాపితం।అత్రాయంతాయంతెత్యాద్యంశత్రయప్రసంఖ్యాతబ్రహ్మాండతదావరణాదిమహత్తరవిభూత్యాశ్రయ
ప్రదెశానిరిక్తవిభూత్యంతరాశ్రయాపరిమితవైభవస్వరూపసూచనార్థా ఏతెన ప్రతిబ్రహ్మాండం బ్రహ్మరుద్రాదీనామితరెత
రానభిజ్ఞతాపదికమపి సూచ్యతె।కస్యేత్యాదినా మహాత్మైకదెశాధిష్ఠెయత్వం వా వివక్షితం।విష్టభ్యాహమిదం కృత్స్నమెకాంశె
నస్థితొజగత్ ఇత్యత్ర భాష్యేత్ మమ మహిమ్నాంయుతాయుతాంశెన విష్టభ్యాహమవస్థిత ఇతి।తత్రైవ చంరుస్యాయుతా
యుతాంశెత్యాదికముదాహృతం।విశ్వం కృత్స్నం కార్యజాతం చిదచిత్ప్రవిభాగవత్తం విభాగశ్చెతనాచెతనవర్గయోః ప్ర
కృష్టం వైషమ్యం తస్య విచిత్రత్వమూర్ధ్వయోర్వ్యత్వమవాంతరవిశెషొ వా దెవమనుష్యాదిరూపభెదెన తత్తదనుగుణజ్ఞానసుఖా
దిభెదైశ్చ చెతనప్రవిభాగః।అచెతనవిభాగస్తు భూతెంద్రియాదిరూపెణ భొగ్యభొగొపకరణాదిరూపెణ చ సచనివాః
ద్యైః ప్రతిపత్తౌనుమానాగమ్యైర్ధాసంభవం ప్రతిపత్తవ్యః।ఏవం ప్రవిభాగవత్త్వం వ్యవస్థితం స్వరూపస్థితివ్యాపారవత్త్వంయా
నిష్ఠంస్వమిత్యర్థః॥౧౨॥ అథస్యాత్।యద్యపి ప్రత్యక్షశ్రుతిభిస్స్మృతలింగైరబాధితసమాఖ్యావిశెషైశ్చ భగవత్పరత్వం ప్ర
తీయతె।తథాపీతిహాసపురాణాభ్యాం వెదం సముపబృంహయెదితి స్మరణాత్ విరొధాధికరణన్యాయాచ్చ స్పష్టార్థశ్రుతివిషయస్యా
త్వాత్।ప్రజాపతిపశుపతిపారమ్యతత్పరబహూపబృంహణదర్శనాచ్చ పురుషొత్తమ ఏవ పరమ ఇతి నిశ్చెతుమశక్యమితి
త్రచ ప్రబలతమొపబృంహణప్రసిద్ధైః।పరావరవివెకలింగభూతైరుదంతైరుత్తరమాహ।వెదాపహారెతి॥వె॥ వెదాపహార
గురుపాతకదైత్యపీడాద్యాపద్విమొచనమహిష్ఠఫలప్రదానైః।కైర్నాన్యైః ప్రజాపశుపతీ పరిపాతి కస్యపాదొదకెన స శివః స్వశిరో

సూ॥ పూ॥ ధ్వబాధితయా తదనుగృహీతయా గీతానిరుక్తం తయా పురుషోత్తమమాఖ్యాయాపి పురుషసూక్తోదితసర్వకారణ
పురుషస్య పరమాత్మత్వం సర్వవ్యాపనభరణనియమనసామర్థ్యాదికం తదనేకేషామధమత్వం చ సిధ్యతీదం చ కిం ఇతి బ్రహ్మణో
నామికేశౌ హ్వాం సర్వదేహినాం। అహ్వాం తవాంగసంభూతౌ తస్మాత్కేశవనామభాక్। సర్వత్రాసౌ సమస్తం చ వసత్యత్రేతి వైయ
తః। తతస్సు వాసుదేవేతి విద్వద్భిః పరిపఠ్యతే। నరాజ్జాతాని తత్త్వాని నారాణీతి విదుర్బుధాః। తాన్యేవ చాయనం తస్య తేన
౨౧ నారాయణః స్మృత ఇత్యాదిభిర్నిరుక్తానాం సమాఖ్యాంతరాణాం ప్రదర్శనం। అజస్సర్వేశ్వరస్సిద్ధ ఇతి వ్యాసపఠితా సర్వేశ్వర
సమాఖ్యా చ మహేశ్వరాదిసమాఖ్యా మధరీకరోతి। నను తిష్ఠతు సమాఖ్యాలింగం తు పురుషసూక్తప్రతిపాద్యస్య చతు
ష్పాద్విరూపం పరిచ్ఛిన్నత్వమపరిచ్ఛిన్నతయా మూర్ధ్నా నాతిపరత్వాదపరతాం గమయేదితి పూర్వమాశ్రితవాదిన ఆహ:
21
తస్మిరాసాయ బ్రహ్మరుద్రాదీనామనేకేషాం చ సర్వవ్యాపకపరమపురుషైకదేశవర్తిత్వం ఖ్యాపయతి। కస్యాయు
తేతి। త్పదనస్య కస్యేతి రోమజం। యస్యాయుతాయుతాంశాంశే విశ్వశక్తిరియం స్థితా। మేరోరివాణవో యస్యై
తద్బ్రహ్మాండమఖిలం మునే మయి సర్వమిదం ప్రోతం సూత్రే మణిగణా ఇవ। ఇహైకస్థం జగత్కృత్స్నం పశ్యాద్య
సచరాచరం పశ్యామి దేవాంస్తవ దేవ దేహే సర్వాంస్తథా భూతవిశేషసంఘాన్। బ్రహ్మాణమీశం కమలాసనస్థమి
త్యాదిభిర్భగవత్స్వరూపైకదేశవిగ్రహైకదేశే చ విశ్వస్థితిరుచ్యతే। అతో విష్ణోరేవ సర్వవ్యాపిత్వం రుద్రాదేశ్చ తదేక
దేశవర్తిత్వం సిద్ధం। తపసా తోషితేనైవ విశ్వరూపేణ విష్ణునా। స్వపార్శ్వే దక్షిణే శంభోర్నివాసః పరికల్పితః। ఏవం స్వవిగ్ర
హాంశేషు తదన్యా అపి దేవతాః నిరంకుశస్వతంత్రేణ శ్రీధరేణ నివేశితాః పురుషసూక్తేపి। పురుష ఏవేదం సర్వమిత్యాది
భిరపరిచ్ఛిన్నత్వం సిద్ధం। తత్ర తత్ర పరిచ్ఛిన్నత్వోక్తీనాం చ అర్భకౌకస్త్వాత్తద్వ్యపదేశాచ్చ నేతి చేన్న నిచాయ్యత్వాదేవం వ్యోమ

కారాణమేతో కా జాతా వేదైర్వివర్జితాః। వేదైర్బహిష్కృతే హ్యంశం కుర్యాణమేతాం శ్రుస్రష్టుమముద్యతః। అహో వ తవ మహద్దుః
ఖం వేదనాశనజం మమ। ప్రాప్తం దుస్సహమితి వాదయం తే ప్రశోకవం యస్మయం। కోపాశోకార్ణవే మగ్నం మామితః
ధృసముద్ధరేత్ ఇత్యేవం భాషమాణస్య బ్రహ్మణో నృపసత్తమ। హరేః స్వేత్రార్థం మధుద్భుతా బుద్ధి బుర్బుద్ధిమతాం వర।
తతో రాజగో పరం జాప్యం ప్రాంజలిః ప్రగ్రహాం ప్రభోరితి। ఏతస్మిన్నంతరే రాజన్ దేవో హాపశిరోధరః। జగ్రాహ వేదాన
ఖిలాన్ రసాతలగతాన్ హరిః। ప్రాదాచ్చ బ్రహ్మణే రాజన్ తతః స్వాం ప్రకృతిం యయౌ। తస్య యోర్బుధనాశం వేదాపహార
కయోనవ। శోకాపనయనం చక్రే బ్రహ్మణః పురుషోత్తమ ఇతి ప్రశంపతేరేవం గురుపాతకాద్విమోచనం గురు విషయం పా
తకం గురుపాతకం గురుత్వేన పాతకం వా విశిష్యతే। న పాత్రో వాప్యహం సోత్తుమపి త్వభూత బ్రహ్మశిరఃఛేదాదధికం పాతకం సంభా
వ్యతే। విదుషో తిత్రమేదం దంభూయుష్మం చస్మయిర్వితే న చ సర్వజ్ఞో నామ సాన జానాతి। తదిదం స్వపాతకం రుద్రేణ స్వయం
వేలపోత్రం మాహాత్మ్య తతః క్రోధపరీతేన సంరక్తనయనేన చ వామాంగుష్ఠనఖాగ్రేణ ఛిన్నం తస్య శిరో మయా। బ్రహ్మోవాచ।
యస్మాదనపరాధస్య శిరః ఛిన్నం త్వయా మమ। తస్మాచ్ఛాపసమాయుక్తః కపాలీ త్వం భవిష్యసి। రుద్ర ఉవాచ। బ్రహ్మహా
కుల్వితో భూత్వా చరం తీర్థాని భూతలే। తతో హం గతవాన్ దేవి హిమవంతం శిలోచ్చయం। తత్ర నారాయణః శ్రీమా
న్ మయా భిక్షాం ప్రయాచితః। తతస్తేన స్వకం పార్శ్వం నఖాగ్రేణ విదారితం। మహతీ స్రగివతీ ధారా తస్య పార్శ్వే వినిఃస్యతా।
విష్ణుప్రసాదాత్ సుశ్రోణి కపాలం తత్ర హాస్రధా। స్ఫుటితం బహుధా యాతం స్వప్నలబ్ధం ధనం యథేతి। ఏవం స్వేద జలపూర్ణే
న కపాలమోచనం చాస్య క్షేత్రం కల్పభేదేన రుద్రస్య ష్టుంతరే యోజ్యం। ఆప్రాశ్నతే భగవద్విగ్రహే యుద్ధాది ష్వేత్ర చరుధి
రస్వేదాదికం మాయయా సృష్టమితి మంతవ్యం। రుద్రస్యద్రిత్వపీడావిమోచనం। అంధకాసురసంగ్రామే ప్రసిద్ధం। యదుక్తం

సూ॥ భాష్యం॥ అయం భావః। సంపరిగృహీతావిరుద్ధార్థసాత్త్వికపురాణాద్యుపబృంహితాభిః ప్రత్యక్షశ్రుతిభిరర్థనిర్ణయే సిద్ధే విరుద్ధా
ర్థానాం రాజసతామసపురాణాదీనాం శారీరకస్మృత్యధికరణనిష్ఠులీకృతవిరోధాధికరణనిర్ణయేన విధురానసంయుక్తం।
తద్విపరీతవృత్తాంతాస్తు తామసాదిషు పురాణేషూక్తత్వాత్ భ్రమవిప్రలంభసంభవాన్మంతవ్యాః। మన్వాదిస్మృతిషు భ
గవత్పరత్వం సువ్యక్తం యద్వై కించ మనురవదత్తద్భేషజమితి చ శ్రూయతే। మన్వర్థవిపరీతా తు యా స్మృతిః సా న శస్య
౨౨ త ఇతి స్మర్యతే చ। అతః సాత్త్వికేతిహాసపురాణాదిప్రోక్తా వేదాపహారాదివృత్తాంతాః పరావరతత్త్వవివేకసముల్లేకిం
గాని భవంతీతి తదిహాని ఖిలజగదేకహేతుః స భగవాన్। ఆసీదవాత స్వధయా తదేకం తస్మాద్ధాన్యన్నపరం కించనాస
ఇతి ప్రసిద్ధాయాం పూర్వాపరపారణ్యగర్భాదిప్రలయప్రాగభావదశాయాం మహదాదిసృష్టిక్రమేణ బ్రహ్మాణం పూర్వవ
విధాయ ప్రలయే తిరోహితాన్వేదాంశ్చ పూర్వాన్ పూర్వవిశిష్టానావిష్కృత్య బ్రహ్మణే ప్రహిణోతి। అత్ర విదధాతీతి ప్రహి
ణోతీతి చ వర్తమానవ్యపదేశః। ప్రతికల్పమేవమేవమితి జ్ఞాపనార్థః। తతశ్చ వేదచక్షుః ప్రదర్శితాం విశ్వసృష్టిం క
ర్తుకామో బ్రహ్మా శిప్రాచీనదుష్కృతఫలప్రదానాయ పరమపురుషేణైవ సృష్టౌ మయోత్తరజస్తమస్సైన భగవన్నాభిప్రప్ర
తిపాదితౌ మహాంతౌ మహాబలౌ మధుకైటభౌ। దృశాతే అరవిందస్థం బ్రహ్మాణమమితప్రభం। సృజంతం ప్రథమం వేదాం
శ్చతురశ్చారువిగ్రహాన్। తతో విగ్రహవంతాంస్తు దృష్ట్వా తావసురోత్తమౌ। వేదాన్ జగృహతూ రాజన్ బ్రహ్మణః పశ్యత
స్తదా। అథ తౌ దానవశ్రేష్ఠౌ గృహీత్వా తాన్ సనాతనాన్। రసాం వివిశతుస్తూర్ణం ముదపూర్ణే మహోదధౌ। తతో హృతేషు వేదే
షు బ్రహ్మా కశ్మలమావిశత్। తతో వచనమీశానం ప్రాహ వేదైర్వినాకృతః। బ్రహ్మోవాచ। వేదా మే పరమం చక్షుః వేదా మే
పరమం ధనం। వేదా మే పరమం ధామ వేదా మే బ్రహ్మ చోత్తమం। మమ వేదా హృతాః సర్వే దానవాభ్యాం బలాదితః। అంధ

ద్రః పితుః పుత్రస్య చ మథితం ప్రవిష్టేన చ చతుర్ముఖేన ప్రతిబోధితః। శరణముపాగతః సర్వలోకశరణ్యేన సంరక్షి
త ఇతి మహాభారతే ప్రోక్తం। ప్రసాదయామాస భవం దేవం నారాయణం ప్రభుం। శరణం చ జగామాద్యం శరణ్యం వరదం
హరిం విత్తాధినాథరూపో వర్షాణాం ఫలప్రదానం చ తత్రైవోక్తం। తథా పాకుండధరాఖ్యానే। యుగకోటిసహస్రాణి వి
ష్ణుమారాధ్య పద్మభూః। పునస్త్రైలోక్యనాథత్వం ప్రాప్తవానితి శుశ్రుమ ఇతి ఉపాఖ్యానాంతరే చ మయా సృష్టః పురా
బ్రహ్మా మధ్యజ్ఞముపజత్స్వయం। తతస్తస్మై వరాన్ ప్రీతో దదావహమనుత్తమాన్। మత్పుత్రత్వం చ కల్పాదౌ లోకాధ్య
క్షత్వమేవ చేతి। యుధిష్ఠిరశాంతాపనేద్రాదేవ। విశ్వరూపో మహాదేవః సర్వమేధే మహాక్రతౌ। జుహావ సర్వభూతాని స్వయ
మాత్మానమాత్మనేతి। తథా మహాదేవః సర్వమేధే మహాత్మా హుత్వాత్మానం దేవదేవో బభూవ। విశ్వాన్ లోకాన్ వ్యాప్య విష్టభ్య
కీర్త్యా విరాజతే ద్యుతిమాన్ కృత్తివాసా ఇతి। ఆమనంతి చైతదేవం బహ్వృచః। అస్య దేవస్య మీఢుషో వయా విష్ణోరేతస్య ప్రభృ
థే హవిర్భిః విదే హి రుద్రో రుద్రియం మహిత్వమితి పశుపతిత్వం చ రుద్రస్య వరాపేక్షాపూర్వకమామ్నాతం। సో బ్రవీద్వరం వృణా
అహమేవ పశూనామధిపతిరసానీతి। తస్మాద్రుద్రః పశూనామధిపతిరితి। శ్రీనారాయణీయే చ। సర్వదేవానాం భగవదారాధక
త్వం తదధీనగతిత్వం చోక్తం। యే దేవా ఋషయశ్చైవ నానాతనుసమాశ్రితాః। భక్త్యా సంపూజయంత్యేనం గతిం చైషాం
దదాతి స ఇతి। యజ్ఞభాగహారాధ్యత్వేన చ భగవత ఏవ సర్వకర్మసమారాధ్యత్వం బ్రహ్మాదీనాం సర్వేషాం తత్ప్రసాద
లబ్ధయజ్ఞభాక్త్వం చ ప్రతిపాదితం। తతస్తే విబుధాస్సర్వే బ్రహ్మా తే చ మహర్షయః। వేదదృష్టేన విధినా వైష్ణవం క్రతు
మారభన్। తస్మింస్తదా క్రతౌ బ్రహ్మా స్వయం భాగమకల్పయత్। దేవా మహర్షయశ్చైవ సర్వే భాగానకల్పయన్। తే కార్తయు
గధర్మాణో భాగాః ప్రథమసత్కృతాః। ప్రాపురాదిత్యవర్ణం తం పురుషం తమసః పరమితి। తథా చైవం బహ్వృచః

సా॥ వృ॥ మహాస్త్రే మహేశ్వర ప్రయుక్త శస్త్రక్షత ప్రథమాంధకాసుర రుధిర బిందుభిరంధకయూథే పాతే। తతస్స శంకరో దేవ
స్త్వంధకైర్వ్యాకులీకృతః। జగామ శరణం దేవం వాసుదేవమజం విభుం। తతః స భగవాన్విష్ణుః సృష్టవాన్ శుష్కరేవతీం।
యయాపహాస కలం తే షామంధకానామసృక్షణాత్ ఇతి। ఏవం రుద్రస్య స్వదత్తవర సామర్థ్యోపలబ్ధోదిత వృకాసుర
దౌరాత్మ్య జనిత భయ విమోచనం చ ద్రష్టవ్యం। అత్ర ఇంద్రాదీనామపి హిరణ్యకశిపు రావణ దుర్వాసః ప్రభృతి జనితాప
౨౩ ద్విమోచనముపలక్షణం సభాపర్వణి చ సామాన్యత ఉక్తం। ఏవమేషోఽసురాణాం చ సురాణాం చాపి సర్వశః। భయాభయ
కరః కృష్ణః సర్వలోకేశ్వరేశ్వర ఇతి। ఆదిశబ్దేన దుర్జయ త్రిపుర విజిగీషాదావపి తదనుగ్రహః। ఉక్తం హి మహాభారతే వి
ష్ణురాత్మా భగవతో భవస్యామిత తేజసః। తస్మాద్ధనుర్జ్యాసంస్పర్శం స విషేహే మహేశ్వర ఇతి। శ్రీవిష్ణుధర్మే చ త్రిపురం
23 జిఘృక్షుః పూర్వం బ్రహ్మణా విష్ణుపంజరం। శంకరస్య కృతం శ్రేష్ఠ రక్షణాయ నిరూపితం। వాగీశేన తు శక్రస్య బలం హం
తుం ప్రయాస్యత ఇతి నామ త్రయ విధానేచ తేనైవ రుద్రస్య కాలకూటాన్నిస్తారణం దర్శితం। అచ్యుతానంత గోవిం
ద మంత్రమానుష్టుపం పరం। ఓం నమః సంపుటీకృత్య తజ్జపన్ విషధరో హర ఇతి। బాణయుద్ధే చ। భగవతా వాసుదేవేన యో
ద్ధుం ప్రవృత్తస్యాపి రుద్రస్య జృంభణాస్త్రేణ యుద్ధాపన్నివారణం కృతం। యదుక్తం వైష్ణవ పురాణే జృంభణాస్త్రేణ గో
విందో జృంభయామాస శంకరం। తతః ప్రణేశుర్దైతేయాః ప్రమథాశ్చ సమంతతః। జృంభాభిభూతస్తు హరో రథో
పస్థ ఉపావిశత్। న శశాక తదా యోద్ధుం కృష్ణేనాక్లిష్టకర్మణా। శ్రీమద్రామాయణే చ పరశురామ ఆహ। హుంకారేణ మ
హాదేవః స్తంభితోఽథ త్రిలోచనః। జృంభితం తద్ధనుర్దృష్ట్వా శైవం విష్ణుపరాక్రమైః। అధికం మేనిరే విష్ణుం దేవాస్సర్షిగ
ణాస్తదేతి। బదరికాశ్రమేఽపి చ యుద్ధే ప్రవృత్తః తాపసవేషేణ ధర్మసూనునా నరసఖేన నారాయణేన సంజ్ఞ శిక్షితో రు

వపుర్యుతాన్యథవ హాలానినమమోచత దాహార ఇతి। పదేవం గంగా పశుపతేరపి పావనీ తర్హి భవాంగపతితం తోయం
పవిత్రమితి పస్పృశురిత్యేతత్కృతార్థం ఇత్థం అత్రాపాప్తః పవిత్రత్వస్పృష్టత్వాహృతత్వముచ్యతే। అశ్రుతమనాత్మాంత్రం
చానుసంసర్గస్య తత్పవిత్రతాహృతత్వం కల్పయితుమయుక్తం। కల్పమానేపి జ్ఞాపనమాత్రమాహృతత్వం కల్పితాంభ
వేనశిరసా ధృతతయా తత్పవిత్రతాం జ్ఞాతవంతః స్పృశురిత్యర్థః। సా హి లానైర్యాత్రా భవస్యైనేషాం చ పవిత్రమిత్యభిప్రేతం। అ
త ఏవ హరస్య గాత్రసంస్పర్శాత్పవిత్రత్వముపాగతేత్యత్రాపి హరస్య శుద్ధిప్రదత్వముపాగతేతి బోధ్యం॥ ౧౩॥ ఏవం త
త్రభక్త్యైః పరత్వేన కల్పితరేలాః ప్రజాపతిపశుపత్యోః వృత్తాంతైస్త్రయోరనీశ్వరత్వ కవర్ణవశ్యతాపాదితం భగవత ఏవ స
ర్వేశ్వరత్వం చ దృఢాకృతం। అథ తయోస్త్రిదశేనేషాం చానీశ్వరతాసం ముతానాము విశేషేణ పారతంత్ర్యస్య జలత్వసంహార్యే
త్యాదిప్రదర్శనైస్తైః ముఖాది పురాణేష్వపి ప్రసిద్ధతయా సర్వమోక్షైకపరత్వైకసంపత్త్యైరశక్యైః పక్షపాతైరాశ్రయ్యైర్వ్యచేష్టితైః
పరావరతత్త్వవివేకం ప్రతిష్ఠాపయతి। కస్యోదర ఇతి॥ కస్యోదరే హరవిరంచిముఖః ప్రపంచః కో రక్షతీమము
జనిష్ట చ కస్య నాభేః। క్రాంత్వా నిగీర్య పునరుద్గిరతి త్వదన్యః కః కేన వైష పరవానితి శక్యశంకః॥ ౧౪॥ ప్రాక్రైతప్రలయ
యుదశాయాం హరవిరంచాదిరూపేణ సిసృక్షమాణస్య జలమయానస్థితచిదాత్మకః ప్రపంచః కస్యోదరే త్వదన్యస్య కస్యాంతః
సూక్ష్మతయావస్థిత ఇత్యర్థః। యస్మాద్వక్షచ్ఛత్రంచోభే భవత జదనః। వల్యత్యయయర్గస్యాపసేచనం। క ఇతి ఏవేదపత్రస ఇ
త్యత్ర జదనోపసేచనశబ్దవతే। గ్రాసేత్సం హారసమయే జగత్స్థావరజంగమం। శిలయోయుస్సుభగవానితం గచ్ఛశరణం
హరిమిత్యత్ర గ్రసనశబ్దవచావితౌదరశబ్ద ఐపచారికః। ఉక్త్రంచ విశ్వప్రలయవేలాయాం భగవత ఏవావస్థానం సుచా
మోపనిషది కింతదాసీన్నైవ హాతించ నాగ్ర ఆసీదమయాలమనాధారా ఇమాః ప్రజాః ప్రజాయంతే దివ్యోదేవ ఏకో నా

సేతూ౨॥ పృం॥ యేన యః కల్పితో భాగః స తథా సముపాగతః। ప్రీతోఽహం ప్రదిశామ్యద్య ఫలమావృత్తిలక్షణమితి। తథా యజ్ఞే
ఽర్ఘం చాపి యే లక్షంతి సర్వలోకేషు వై సురాః। కల్పయిష్యంతి యే భాగాంస్తేన రా వేదకల్పితాన్। యో మాం యథా కల్పితవాన్
భాగమస్మిన్ స మహాక్రతౌ। స తథా యజ్ఞభాగార్హో వేదతంత్రే మయా కృత ఇతి కర్మకాండే చ ప్రథమాధ్యాయే ఉమోవాచ। నిత్య
ముచ్యేయసే దేవకం ద్రైవమధికం తవ। యస్మాత్స్నానసముద్గ్రం క్రియతాం త్రిభువనేశ్వర। జపహోమపనమస్కారైస్త్వం వదస్వ తథా
౨౮ మమేతి। ఏవముక్తః ప్రహృష్టాత్మా మహేశ్వర ఉవాచ। శృణు తత్త్వం మహాభాగే యథా నిత్యం న మామల్పహాం। బ్రహ్మ[illegible]ళి మునయస్త్రై
వతయోఽర్ఘైర్[illegible]ర్వైస్సమాదిభిః। అర్చయంతి సదా యం వై నతం పశ్యంతి సూరయః। తం వై యథా తథం వక్ష్యే తస్మిన్నర్థే స్వ
24 నిర్ణయః। అజ్ఞానాత్ స్వ వమగ్నినాం స వేషామాత్మనామయం। విష్ణుధర్మోఽడుపః శ్రీమానుత్తరార్థః। ఉదాహృత ఇతి
నారసింహపురాణే చైతత్సంగ్రహేణోక్తం। బ్రహ్మాదయః సురాః సర్వే విష్ణుమారాధ్య తే పురా। స్వం స్వం పదమనుప్రాప్తాః
కేశవస్య ప్రసాదత ఇతి। అథ రుద్రస్యానీశ్వరత్వే హేత్వంతరమాహ। కస్య పాదోదకేన స శివ ఇతి అత్ర ద్వంద్వసమాసస్థస్యాపి
పశుపతిమాత్రస్య గంగాధారణసామర్థ్యాదప్యుద్ధ్యాని ష్ప్రష్టుస ఇతి పరామర్శః। యద్వా స ఇతి శివసమాఖ్యాప్రసిద్ధిపరం। త
థాచోక్తం శ్రీభాగవతే। సంచింతయేద్భగవతశ్చరణారవిందమితి ప్రక్రమ్యోపచెభిచనిః। స్సృతసరిత్ప్రవరోదకేన దివ్యేనసూ
ర్ధ్ని విధృతేన। శివః శివోఽభూత్। ఇతి ఉద్యోగపర్వణి చైతదభిప్రాయేణోక్తం। అత్ర గంగాం మహాదేవః పతంతీం గగనాచ్చ్యు
తాం। ప్రగృహ్య ప్రదదౌ లోకే మానుషే బ్రహ్మవిత్తమ ఇతి స్పష్టం చైతదీశ్వరసంహితాయాం। ఆరాధకేన బ్రహ్మణాప్రోక్తం। రు
ద్రభూతస్తథా ధర్మేణారిభక్త్యా మహామునే। గృహీత్వా ధర్మపానీయం పాదం నాథస్య చుష్టయే। త్రావితం పరయా భక్త్యా పా
ద్యార్ఘ్యాదిభిరర్చితం। తదంబుపతితం దృష్ట్వా దధార శిరసా హరః। పావనార్థం జటామధ్యే యోగ్యోఽస్మీత్యవధారణాత్॥

త్పరభవం యన్నాభిపద్మాదభవన్మహాత్మా స ప్రజాపతిః। విశ్వసృడ్విశ్వరూపస్సూతమేవ విదిత్వాతిమృత్యుమేతి। నాన్యః
పంథా విద్యతేఽయనాయేత్యాది అథర్వణే చ బ్రహ్మా వా ఇదమగ్ర ఆసీదిత్యుపక్రమ్య బ్రహ్మా బ్రహ్మాణం పుష్కరే ససర్జేతి। ఏవ
మజస్యనాభావధ్యేకమర్పితం యస్మిన్నిదం విశ్వం భువనమధిష్ఠితం విశ్వకర్మా హ్యజనిష్ట దేవః। స ప్రజాపతిరేకః పు
ష్కరపర్ణే సమభవదిత్యాదిష్వపి। భగవన్నాభేరేవ ప్రజాపతేః సంభవోఽభిప్రేతః। ఉపబృంహణసిద్ధం చైతత్। అజస్యనాభా
వధ్యేకం యస్మిన్విశ్వం ప్రతిష్ఠితం। పుష్కరం పుష్కరాక్షస్య తస్మై పద్మాత్మనే నమ ఇతి। భృగుభరద్వాజసంవాదే చ। తతస్తేజో
మయం దివ్యం పద్మం సృష్టం స్వయంభువా। తస్మాత్పద్మాత్సమభవద్బ్రహ్మా వేదమయో నిధిరితి। స్థలాంతరే చ నారాయణో
మహాయోగీ శుభాశుభవివర్జితః। ససర్జ నాభితః పుత్రం బ్రహ్మాణమమితప్రభం। తతస్సప్రాదురభవదథైనం వాక్యమబ్ర
వీత్। మమ త్వం నాభితో జాతః ప్రజాసర్గకరః ప్రభుః। సృజ ప్రజాస్త్వం వివిధా బ్రహ్మన్ సజడపండితా ఇతి। సభాపర్వణి
చ అవ్యక్తో వ్యక్తలింగస్థో య ఏష భగవాన్ప్రభుః। పురా నారాయణో దేవః స్వయంభూః ప్రపితామహ ఇత్యారభ్య త
తస్సుభగవాంస్సూర్యో బ్రహ్మాణమసృజత్స్వయమితి। అత్రాపి ప్రలయమహార్ణవమధ్యే నాభేర్బ్రహ్మాణమసృజదితి మం
తవ్యం సుపర్ణవైకుంఠసంవాదే చ। యత్తత్పద్మమభూత్పూర్వం తత్ర బ్రహ్మా వ్యజాయత। బ్రహ్మణశ్చాభిసంభూతః శివ ఇ
త్యవధార్యతాం। శివాత్స్కందస్సమభవదేతత్సృష్టిచతుష్టయమితి। మార్కండేయశ్చ స్వపతస్తత్ర దేవస్య పద్మం సూర్య
సమప్రభం। నాభేర్వినిఃసృతం తస్య తత్రోత్పన్నః పితామహ ఇతి। ఉత్తరరామాయణే చ। సంక్షిప్య చ పురా లోకాన్మాయ
యా స్వయమేవ హి। మహార్ణవే శయానోఽప్సు మాం త్వం పూర్వమజీజనః। పద్మే దివ్యేఽర్కసంకాశే నాభ్యాముత్పాద్య మామపి
ప్రాజాపత్యం త్వయా కర్మ సర్వం మయి నివేశితమితి। వైష్ణవే పురాణే। రక్షితుం త్వామశేషాణాం భూతానాం ప్రభవో హరిః॥

సూ॥పృ॥ రాయణ ఇత్యాదిభిః మహాభారతే బ్రహ్మాదిషు ప్రళీనేషు నష్టే లోకే చరాచరే। ఆభూతసంప్లవే ప్రాప్తే ప్రళీనే ప్రకృ
తౌ మహాన్। ఏకస్తిష్ఠతి విశ్వాత్మా స తు నారాయణః ప్రభురితి కృష్ణ ఏవ హి లోకానాముత్పత్తిరపి చాప్యయ ఇతి వై
ష్ణవపురాణే చ॥ ప్రకృతిర్యా మయాఖ్యాతా వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపిణీ పురుషశ్చాప్యుభావేతౌ లీయేతే పరమాత్మని
పరమాత్మా స సర్వేషామాధారః పరమేశ్వరః। విష్ణునామా స వేదేషు వేదాంతేషు చ గీయత ఇతి। శ్రీవిష్ణుధర్మోత్త
—౨౧ రే। బ్రహ్మా శంభుస్తథైవార్కశ్చంద్రమాశ్చ శతక్రతుః। ఏవమాద్యాస్తథైవాన్యే యుక్తా వైష్ణవతేజసా। జగత్కార్యా
వసానే తు వియుజ్యంతే చ తేజసా। వితేజసశ్చ సర్వే తే పంచత్వముపయాంతి చేతి। అత్ర నారాయణప్రళయం త ఇ
తి శ్రుత్యాదిప్రసిద్ధేర్థే తాత్పర్యం। ఉదాహృతమహాప్రళయానంతరం మహదాదిషు చ సృష్టేషు సిసృక్షుర్నామాని హరవి
రించ్యాదీని భగవతా స్వవిగ్రహవిశేషేణ త్రిధా పరిక్లృప్తాని తత్ర సృష్టిర్బ్రహ్మణోచ్యతే। సృష్టేః పురుషార్థశేషతయా ధ
ర్మాదిపురుషార్థస్య చ స్థితికాలభావిత్వాత్తత్ప్రధానవివక్షయా క్రమముల్లంఘ్య హాకోరక్షతీవమితి ఉక్త
మిదం వైష్ణవే పురాణే। న హి పాలనసామర్థ్యమృతే సర్వేశ్వరం హరిం। స్థితౌ స్థితం మహాప్రాజ్ఞ భవత్యన్యస్య కస్యచిత్। సృ
జత్యేష జగత్సృష్టౌ స్థితౌ పాతి సనాతనః। హంతి చైవాంతకత్వేపి రజఃసత్త్వాదిసంయుత ఇతి। ఉత్తరరామాయణే చ। బ్ర
హ్మణోక్తం తత్త్వమసి దుర్ధర్షః స్త్వాదభువా ళునాతనాత। రక్షార్థం సర్వభూతానాం విష్ణుత్వముపజగ్మివానితి। సోహం
సన్నస్తభారో హి త్వాముపాసే జగత్పతిం। రక్షాం విధత్స్వ భూతేషు మమ తేజస్కరో భవానితి॥ ఏవం న సంపదాం సమాహా
రే విపదాం వినివర్తనే। సముద్ధర్తృత్వే కశ్చిత్ త్వం వినా పురుషోత్తమమిత్యాదీని ద్రష్టవ్యాని। అథ బహుస్యాం ప్రజాయే
యేత్యుక్తక్రమేణ జనిహేతుత్వమాహ। అజనిష్ఠ చ కస్య నాభౌ రితి శ్రూయతే హి మహోపనిషది సర్వస్యాయతనో హరి రి

సృష్టిమర్ణవోపనిషది శ్రూయతే। ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీన్న బ్రహ్మా నేశానో నేమే ద్యావాపృథివీ న నక్షత్రాణి నాగ్ని। ర్న ఆ
పో న సోమో న సూర్యః స ఏకాకీ న రమతే తస్య ధ్యానాంతఃస్థస్యైకాదశేంద్రియాణీ తత్పరభ్యాధ పునరేవ నారాయ
ణః సోఽన్యం కామం మనసా ధ్యాయీత తస్య ధ్యానాంతఃస్థస్య లలాటాత్స్వేదోఽపతత్ తా ఇమా ఆపః। తద్ధిరణ్మయమపమం
డమభవత్। తత్ర బ్రహ్మా చతుర్ముఖో జాయత ఇతి। అనంతరం రుద్రో శ్రుతిశబ్దిభిధీయతే। అథ పునరేవ నారాయణః
సోఽన్యం కామం మనసా ధ్యాయీత తస్య ధ్యానాంతఃస్థస్య లలాటాత్స్వేదోఽపతత్। స్వేదాద్బుద్బుదమభవత్। బుద్బుదాత్త్ర్య
క్షః శూలపాణిః పురుషో జాయతేతి మోక్షధర్మే చోక్తం। ఏష లోకగురుర్బ్రహ్మా జగదాదికరః ప్రభుః। ఏష మాతా
పితా చైవ యుష్మాకం చ పితామహః। మయానుశిష్టో భవితా సర్వభూతవరప్రదః। అస్య చైవానుజో రుద్రో లలాటా
ద్యః సముత్థితః। బ్రహ్మానుశిష్టో భవితా సోఽపి సర్వవరప్రదః। అథ తత్రాస తస్య చతువక్త్రస్య ధీమతః। లలాటప్రభ
వః పుత్రః శివః ప్రాగాదృద్ధ్యభయేంతి ఛందోగాస్త్వామనంతి। విరూపాక్షాయ ధాత్రంశాయేతి విశ్వదేవాయ సహస్రాక్షాయ బ్ర
హ్మణః పుత్రాయ జ్యేష్ఠాయామోఘాయ కర్మాధిపతయే నమ ఇతి। శతపథే చాష్టమూర్తిబ్రాహ్మణే సంవత్సరే కుమారో
జాయత। సోఽరోదీత్। తం ప్రజాపతిరబ్రవీత్ కుమార కిం రోదిషి। యుస్త్వం మమ తపసోఽధి జాతోఽసి సోఽబ్రవీత్। అన
పహతపాప్మా వా అహమస్మి అహంతనామాని మే దేహీతి। తస్మాత్పుత్రస్య జాతస్య నామ కుర్యాత్ వై పితా పాప్మానమేవాస్య
తదపహంతి। అపి ద్వితీయమపి తృతీయమపి పూర్వమేవాస్య పాప్మానమపహంతి। తమబ్రవీత్ రుద్రోఽసీతి తదస్య
తన్నామాకరోత్। అగ్నిస్తద్రూపమభవత్। అగ్నిర్వై రుద్రో యదరోదీత్। తస్మాద్రుద్రుద్రుత్వాదిసంయుం శ్రుతిర్భగవతా పరాశ
రేణోపబృంహితా। కథితస్తే మయా సర్గో బ్రహ్మణస్తే మహామునే। రుద్రసర్గం ప్రవక్ష్యామి తన్మే నిగదతః శృణు। కల్పాదావా

సౌ॥ పృ॥ యస్య నాభిసముద్భూతపంకజాదభవజ్జగదితి। వారాహే। అగస్త్యం ప్రతి రుద్రః। నారాయణః పురా దేవ విశ్వరూపో
జనార్దనః। త్రిధాత్మానం స భగవాన్ససర్జ పరమేశ్వరః। రజస్తమోభ్యాం యుక్త్వా భూద్రజస్తాదికం విభుం। స ససర్జ
నాభికమలే బ్రహ్మాణం కమలాసనం। రజసా తమసా యుక్తం సోపి వరం స సృజే ప్రభురితి। అత్ర త్రిధాత్మానమిత్యే
తస్యైవ రూపేణ త్రైత్రజన్మధ్వయ విశిష్టవేషేణ చేతి। బహూం ప్రమాణానుసారేణేతి మంతవ్యం। రజస్తమోయోగశ్చ తే
౨౯ ద్దష్టేణ కరుద్రాధ్యధిష్ఠాతృత్వేన భవతి నారసింహపురాణే తత్ర సంసుప్తస్య దేవస్య నాభౌ పద్మం బభూవ మహత్। తస్మిన్పద్మే మ
హాభాగ వేదవేదాంగపారగః। బ్రహ్మోత్పన్నస్తతో లోకః ప్రజాః సృజ మహామతే। ఏవముక్త్వా తిరోభావం గతో నారాయ
26 ణః ప్రభుః। తథేత్యుక్త్వా స తం దేవం విష్ణుం బ్రహ్మాపి చింతయన్। ఆస్తే కించిజ్జగద్బీజం నార్థం లభతే కించన। తావత్తస్య మహా
రోషోభూద్బ్రహ్మణోభూన్మహాత్మనః। తతో బాలస్సముత్పన్నస్తస్యాంకే రోషసంభవః। సోరుదద్వారితస్తేన బ్రహ్మణా
వ్యక్తరూపిణా। నామ దేహీతి చేత్యుక్తః తస్మై రుద్రేతి సో దదౌ। ఏవం సృష్ట్వా జలం మంతః స్థితో హం యేన స్వన్నే నామ
నారాయణేతి। కల్పే కల్పే తత్ర శయానో విభూయః సుప్తస్య మే నాభిజం సాంప్రతం యథాబ్జం। తత్ర సుప్తస్య మే దేవి నాభౌ పద్మమ
జాయతే తాదివచనాని ద్రష్టవ్యాని। నాభేరిత్యేతదుపలక్షణం మనః ప్రభృతిభ్యోపి బ్రహ్మణో జన్మషట్కం పూర్వం చోభృతే
యథా హయశిరః పాంచరాత్రే। అహం ప్రసాదజస్తుభ్యం లోకధామ్నే స్వయంభువే। త్వత్తో మే మానసం జన్మ ప్రథమం ద్వి
జపూజితం। చాక్షుషం వై ద్వితీయం మే ఆసీజ్జన్మ పురాతనం। త్వత్ప్రసాదాచ్చ మే జన్మ తృతీయం వాచికం మహత్। త్వత్తో
మే శ్రావణం చాపి చతుర్థం చిన్మ వై ప్రభో। నాసిక్యం చైవ మే జన్మ త్వత్తః పంచమముచ్యతే। అండజం చాపి మే జన్మ త్వత్తః షష్ఠం
వినిర్మితం। ఇదం చ సప్తమం జన్మ పద్మజం మే మితప్రభం। సర్గే సర్గే హ్యహం పుత్రస్తవ త్రిగుణవర్జిత ఇతి। అత్రైవ మండజ

గిసోర్వోర్ద్విణ్వోదికవర్గభూతబ్రహ్మరుద్రాదిశక్తివర్గాశ్రయత్వాత్ వాచపారమార్థ్యాని గేయత్వాత్ పునరుద్ధిరతి యదన్యః కశ్చి
తియదుక్తం । శ్రీశాస్త్రే । యజ్జలం తమాహారం తంచ శప్తే సలాచ్ఛప్తస ద్వయోనచ । ఆబ్రహ్మభువనం సర్వం కవర్గప్రా
ధానికంపాయుతే ఇతి అద్ధిరతీతి వ త్త్ర్యమాననిర్దేశః క్వచిత్ క్వచిత్ప్రప్తే తథా తథాప్రవృత్తిప్రవాహజ్ఞాపనార్థః ॥
తత్ర యథాపూర్వత్వే దుర్భతనాయ పునః శబ్దః ఏవం సంహారత్వే ష్వసంహార్యత్వే ష్వరక్రమత్వే ష్వరత్నకత్వే జన్మత్వే జనక
త్వాధిష్ఠేయత్వాధిష్ఠాతృత్వాదివైధర్మ్యవచోభిరుక్తైరనుక్తైశ్చ పురుషనిర్ణయాదిషు ప్రపంచితైర్వార్తభిప్సైద
న్యేషు క్వచిదపి స్వాతంత్ర్యశంకా చన సౌదితి నిగమనాభిప్రాయేణాహ । కేనవేతి । యదన్యేనాతివిశేషణేయం । వాశబ్దశ్చా
రార్థః అన్యస్య సర్వస్య స్ఫురత్తా సాక్షాత్త్వం తాసంభావితత్వే దుర్భతనార్థో వా । నిత్యేషు మన్త్రేషు చ శక్తిభూమయః స్వప్యపి స
వశరీరతాదిలక్షణం స్వాతంత్ర్యం నాస్తి కిముత క్షేత్రజ్ఞేషు హారవిరించాదిష్విత్యభిప్రాయేణ నిర్దిశతి । ఏషు ఇతి ।
అత్ర సర్వేషామాధారతయా నియన్తృతయా శేషితయా చ కః పరః తదపేక్షః పరమాత్మా ప్రామాణికానాం దృఢతరబహు
ప్రమాణసిద్ధార్థవిపరీతశంకాపి నోపపద్యత ఇత్యభిప్రాయేణాత్ర సంకాప్రతిక్షేపః । అథవా మండనమతేనాం శ్రుత్వం త
రేషు పరాంతరసద్భావశంకాసంభవేపి పూర్వోక్తైరేవ నియామకైస్తన్నిరాసమభిప్రేత్య కేనేత్యాదికముచ్యతే । ఉప
బృంహణైశ్చైతత్సిద్ధం యథా అశ్వమేధికే శ్రీవైష్ణవధర్మశాస్త్రే । అనాశ్రితోఽచ్ఛేద్యో నాస్తి ముఖ్యమాశ్రయమాశ్రయే
త్ రుద్రం సమాశ్రితా దేవా రుద్రో బ్రహ్మాణమాశ్రితః । బ్రహ్మా మామాశ్రయతే నిత్యం నాహం కించిదుపాశ్రయః । మమాశ్ర
యో న కశ్చిత్తు సర్వేషామాశ్రయో హ్యహం । ఇదం రహస్యం కౌంతేయ ప్రోక్తవానహమవ్యయమితి । హరివంశే చ దేవాః ప్ర
తిరుద్రః ఏతదేవ పరం వస్తు నైతస్మాత్పరమస్తి వై । ఏవమేవ విజానీధ్వమేతద్వః పరమం తపః । ఉపామితే వసదా విప్రాః

సైత్రా॥ పృం॥ త్మనస్తుల్యం సుతం ప్రధ్యాయతస్తతః। ప్రాదురాసీత్ప్రభోరంకే కుమారో నీలలోహితః। రురోద సుస్వరం సోథ
ద్రవంశ్చ మునిసత్తమ। కిం రోదిషీతి తం బ్రహ్మా రుదంతం ప్రత్యువాచ హ। నామ దేహీతి సోప్యాహ ప్రత్యువాచ ప్రజా
పతిః। రుద్రస్త్వం దేవ నామ్నాసి మా రోదీః స్థైర్యమావహ। ఏవముక్త్వా పునః సోథ ప్రత్యువాచ మహాతపాః। తతోన్యా
నిదదౌ తస్మై సప్త నామాని స ప్రభుః। స్థానాని చైషామష్టానాం పత్నీః పుత్రాంశ్చ స ప్రభుః। ఇత్యాదినా మోక్షధర్మే చ బ్ర
హ్మరుద్రసంవాదే। అహం బ్రహ్మా చాద్య ఈశః ప్రజానాం తస్మాజ్జాతస్త్వం చ మత్తః ప్రసూతః। మత్తో జగజ్జంగమస్థా
—౨౨ వరం చ। సర్వే వేదాః సరహస్యాశ్చ పుత్రేతి। నిష్ఠానిర్ణయరూపాధ్యాయే చ ఉమాపతిః పశుపతిః శ్రీకంఠో బ్రహ్మణః సుత ఇ
తి వారాహే చ। నారాయణః పరో దేవస్తస్మాజ్జాతశ్చతుర్ముఖః। తస్మాద్రుద్రో భవద్దేవః స చ సర్వజ్ఞతాం గత ఇతి। ఏ
27 వం రుద్రస్య బ్రహ్మసుతత్వం బ్రహ్మణః పుత్రత్వమపి కల్పభేదాదుపపద్యతే। ఆప్తవాచో విరోధే స్యాత్సృష్టిభేదాదిరూ
గతిః అనిశ్చితత్వాత్ప్రభావానాం నిశ్చితే స్యాదనాదరః। అథైవమేవం పరావరతత్త్వవిభాజకత్రివిక్రమవ్యాపారమాహ। త్రాం
క్షైతి। అనేన పస్యూరుషు త్రిషు విక్రమణేషు పృథివ్యాం త్రిభువనాని విక్షైత్యాదిప్రతిపాదితం విగ్రహమహాత్మ్యాదికం॥
చతుర్ముఖస్య తత్పాదారాధకత్వం చ సూచ్యతే। తథా బ్రహ్మాదిసర్వదేవానాం మనుష్యాదివత్సేవ్యత్వం చోక్తం సంప్రైః
సురాణాం దివి భూతలస్థైరిత్యాదినా। అథవా క్రాంత్వేత్యనేన సర్వేషామంతర్బహిశ్చావస్థాయ యధావాంతత్త్రేత్యాయర్థ
ర్థమాక్రమణం వివక్షితం అంతర్యామిబ్రాహ్మణే యః పృథివీమంతరో యమయతి। య ఆత్మానమంతరో య
మయతీత్యాదిభిః సర్వతత్త్వాధిష్ఠాతృత్వముక్తం సుబాలోపనిషది చ యః పృథివీమంతరే సంచరన్ ఇత్యాదిభిః స ఏవా
ర్థ ఉక్తే అంతే చ విశేషితః। స ఏవ సర్వభూతాంతరాత్మాపహతపాప్మా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణ ఇతి। అనుదపిని

షాంచిద్భగవత్స్వరూపమేవ వా తద్గుణభూతజ్ఞానబలాదివా పరవ్యూహాదిరూపతయా ప్రకాశిత ఇతి పక్షస్తత్ర
తత్రపృథక్ నిర్దేశస్యబాధకాభావాత్ నిర్వికారత్వనిరవయవత్వాదిశ్రుతివిరోధాత్ పంచోపనిషన్మంత్రవిగ్రహం షాడ్గు
ణ్యవిగ్రహం దేవమిత్యాదేరప్యయోగాత్ సర్వపదసమభివ్యాహారస్య పరస్పరవిరుద్ధస్యాస్యైవోపపత్తేశ్చ నిరస్తః । చరితా
నిత్రాంస్త్వేతాబదినా పూర్వోక్తాని సునుక్తాని చ మహార్ణవనిమగ్నవసుంధరోద్ధరణామృతమథనప్రముఖాని అతిమాను
షద్రైవతాని చేష్టితశతాని పరమప్రకృష్టసత్త్వేనాధికోత్కృష్టసత్త్వగుణేనేత్యర్థః । న తు బ్రహ్మాదిష్వివ సత్త్వరజస్తమసాం ప్రత్యేక
ముత్తమమధ్యమాధమభేదేన నవధాగతిర్మనునోక్తా । భగవతస్తు సత్త్వాదయో న సంతి శైయత్ర చ ప్రాకృతాః గుణా ఇ
తి సత్త్వగుణోపి ప్రతిషిధ్యతే । తత్రాద్యమిహాతదుక్తిః । ఇత్థం చ త్రైత్రజ్ఞానాం పాం ప్రకృష్టసత్త్వగుణసంపత్తిర్భగవత్ప్రాప్త్యధి
నేతి ప్రాగేవ ప్రతిపాదితం తదిహాస్య ప్రవృత్తేన మోక్షోపయుక్తసత్త్వేనేత్యర్థః ॥ అప్రాకృతశుద్ధసత్త్వసమాశ్రయత్వం వా వివక్షి
తం తామసపురాణాదీనాం తత్త్వే న ప్రతిబోధకత్వం నాస్తీత్యభిప్రాయేణాహ । సాత్త్వికేతయేతి । పౌరుషేయశాస్త్రాణాం స్వ
మూలభూతపురుషగుణభేదేన సాత్త్వికత్వాదివ్యపదేశః సత్త్వాదీనాం కార్యభేదశ్చ భగవతైవ గీతం సత్త్వాత్సంజాయ
తే జ్ఞానం రజసో లోభ ఏవ చ । ప్రమాదమోహౌ తమసో భవతో జ్ఞానమేవ చేతి సాత్త్వికరాజసతామసబుద్ధిభేదశ్చ । ప్ర
వృత్తిం చ నివృత్తిం చ కార్యాకార్యే భయాభయే । యయా ధర్మమధర్మం చ అధర్మం ధర్మమితి యేత్యాదిశ్లోకై
త్రయేణోక్తః । మనుశ్చ యా వేదబాహ్యాః స్మృతయో యాశ్చ కాశ్చ కుదృష్టయః సర్వాస్తా నిష్ఫలాః ప్రేత్య తమోనిష్ఠా
హితాః స్మృతా ఇతి పురాణేషు సాత్త్వికాదివిభాగో మాత్స్యే ప్రోక్తః । సంకీర్ణాస్తామసాశ్చైవ రాజసాః సాత్త్వికాః స్మృతాః ।
కల్పాశ్చతుర్విధాః ప్రోక్తా బ్రహ్మణో దివసాశ్చ తే । యస్మిన్ కల్పే తు యత్ప్రోక్తం పురాణం బ్రహ్మణా పురా । తస్య తస్య చ

సూత్రాన్తరం॥ పరం ధ్రువం ధ్యాతకేశవం। ఉపాస్యోయం సదా విప్రా ఉపాయోఽస్మి హరేః స్మృతావితి। బ్రహ్మా చ రుద్రాదిత్యా వసవో యే
చ సాధ్యా విశ్వే చ నామరుత శుభ్బిష్మపాశ్చ। సర్వే భవంతం శరణం గతాః స్మః కురుష్వ పూజ్యాని హావిశ్యమాత్రే ఇ
తి। తస్త్రైవ నారాయణో ప్యురోదేవో న భూతో న భవిష్యతి। ఇదం రహస్యం వేదానాం పురాణానాం చ సత్తమ। ఇతి బ్రహ్మా
సర్వే విష్ణుమయా దేవాః సర్వే విష్ణుమయా గుణాః। న హి విష్ణుసమా కాచిద్గతిరన్యా విధీయతే। ఇత్యేవం సతతం వేదా గా
౨౫ యంతే నాత్ర సంశయ ఇతి। ఆదిత్యపురాణే బ్రహ్మా అహం విష్ణుస్తు సంభూతః స చ సర్వమయో హరిః। న తస్య పరతో
భూతం విద్యతే యదుత్తమం। పురాణేషు ద్విజశ్రేష్ఠ దశస్వష్టసు నాన్యథేతి। తత్రైవ కాలనేమివధే యథా రుద్రః। ౽
యేనాసౌ సాక్షాద్వేదమూర్తిర్యత్ర వేదాః ప్రతిష్ఠితాః। తం యామ శరణం విష్ణుం సర్వే సేంద్రా దివౌకస ఇతి। ఏవం చతుర్భిః
28 పంచభిర్వా శ్లోకైః ప్రదర్శితం భగవత్పరత్వం యది ప్రామాణికం తర్హి శ్రుతశాస్త్రాః సర్వేఽపి కింతథా నాధ్యవస్యంతి కథం
చ మోక్షే నిరీశ్వరవాదత్రివర్తిసాంఖ్యకౌలాదిపక్షాః శ్రుత్యాదిఃష్వపి తత్ర పరేషాం భగవత్ప్రతిపత్త్యభావే హేతుమాహ।
త్వాం శీలరూపచరితైరితి॥ త్వాం శీలరూపచరితైః పరమప్రకృష్టసత్త్వేన సాత్త్వికతయా ప్రబలైశ్చ శాస్త్రైః॥ ప్రఖ్యాతదైవ
పరమార్థవిదాం మతైశ్చ నైవాసురప్రకృతయః ప్రభవంతి బోద్ధుం॥ ౧౫॥ ఏతేన మూఢాన్ప్రతి శోచతి॥ తస్మాదేవాస్య
భగవదనుభవలాభార్థ్రియతే చ త్వామిహ మహాదేవ్యాపి మహాయస్యైన పూర్వోక్తైః మహత్త్వం సూచ్యతే శీలమిహ మహత్త్వ
రస్యాపి మందతరేణ సహ నీరంధ్రసంశ్లేషః రామాద్యవతారేషు శబరీగోపాలాది వృత్తాంతైశ్చ తత్ప్రసిద్ధం తైరేవ తత్ర తత్ర
మహాత్మ్యమపి సూచ్యతే। రూపమాదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్ స్వమహాన్ ఏతస్య పురుషస్య రూపం। యథా మహారజతం వా
స ఇత్యాదిషు ప్రభూషణాధారేషు చాప్రాకృతత్వేనాకర్మహేతుత్వేన। విశదధారతయా శుభాశ్రయత్వేన చ ప్రసిద్ధం। అత్రకె

జన్మాయేన గతః స పంథా ఇత్యుక్తమయత్ర నిశ్చయసాధనం భగవత్తాపరత్వప్రసిద్ధమిత్యాహ। ప్రఖ్యాతేతి। ప్రఖ్యైః
శాస్త్రైరిత్యనేనైవ గతార్థత్వేపి తదంతర్గతసాభిసంధికకతిపయవాక్యవిశేషమాత్రేపి పరత్వనిర్ణయః సులభ ఇత్య
భిప్రాయేణ మహర్షిమతానాం పృథగుపపాదనం। ప్రఖ్యాతాః శ్రుతేర్దైవపరమార్థవిదశ్చేతి కర్మధారయః సమాసః। ప్ర
ఖ్యాతశబ్దేన వైదికపరిగ్రహః। ప్రకర్షాదాప్తతమత్వం సూచ్యతే। దైవశబ్ద ఇహ దేవతార్థః। న దైవం కేశవాత్పరమితివత్। పర
మార్థశబ్దోత్ర యాథాత్మ్యపరః। దేవతాపారమార్థ్యం చేత్యాదిప్రమాణసూచనార్థతయా ద్రుహియానాం వక్ష్యాణాం తన్మతానాం
చ భూయస్త్వమంజసార్థముభయత్రాపి వచనం। తత్ర తావత్పృథివీప్రోక్త జన్మాదిహేతామహదత్తవరో భగవాననవా
ప్తశిరాహసపాదైస్త్రిరుదీర్ణస్య రావణస్య వధార్థిభిః। అర్థితో మానుషే లోకే జజ్ఞే విష్ణుః సనాతనః। అధికం మేనిరే విష్ణుం వృ
త్రే మేష మహాయోగపరమాత్మా సనాతన ఇత్యాదికం సూచితం। కించ యేనాక్షరం పురుషం వేద సత్యం ప్రోవాచ తాం తత్త్వ
తో బ్రహ్మవిద్యామిత్యాదిషు ఉక్తం పరం బ్రహ్మతత్త్వమేవ వేతి రామావష్టం భగవంతం ప్రత్యుచ్యతే। అక్షరం బ్రహ్మ సత్యం
త్యమిత్యాది। బ్రహ్మలక్షణం చాభిప్రేత్యోక్తం త్వం త్రయాణాం హి లోకానామాదికర్తా స్వయంప్రభురితి జగత్సర్వం శ
రీరం త ఇత్యనేన ఘటకశ్రుతీనామర్థో దర్శితః। అహం తే హృదయం రామేతి బ్రహ్మణోపావాకం పుత్రోహం పాహృదయ
మితి శ్రుతిప్రసిద్ధ్యా తస్య భగవత్పుత్రత్వం వ్యనక్తి ఉత్తరరామాయణే చ। భగవతః పరమకారణత్వం పితామహోత్పాద
కత్వాదికం చ ప్రాగేవోదాహృతం। కృష్ణం ద్వైపాయనం వ్యాసం విద్ధి నారాయణం ప్రభుం। కోహ్యన్యో భువి మైత్రేయ మహా
భారతకృద్భవేదితి స్వపిత్రా పరాశరేణాపి స్తుతః। పంచమవేదప్రణేతా శారీరకసూత్రకారో వ్యాసో హి। కాలస్యాపి చ మృత్యోశ్చ
జంగమస్థావరస్య చ ఈశతే। భగవానేకః సత్యమేతద్బ్రవీమి తే। కృష్ణ ఏవ హి లోకానాముత్పత్తిరపి చాప్యయః। కృష్ణస్య

సూ॥ ష్యం॥ మాహాత్మ్యం తత్ర తత్ర ప్రఖ్యం విధీయతే। అగ్నేః శివస్య మాహాత్మ్యం తామసేషు ప్రకీర్తితం। రాజసేషు చ మాహాత్మ్యమధి
కం బ్రహ్మణో విదుః। సంకీర్ణేషు సరస్వత్యాః పితౄణాం చ నిగద్యతే। సాత్త్వికేషు చ కల్పేషు మాహాత్మ్యమధికం హరేః। తేష్వే
వ యోగసంసిద్ధా గమిష్యంతి పరాం గతిమితి। తస్మిన్నేవ ప్రదేశాంతరేఽపి। సంకీర్ణాస్తామసాశ్చైవ రాజసాః సాత్త్వికాస్తథా
రజస్తమోమయాస్తద్వత్త్రయస్త్రయ ఉదాహృతాః। సంకీర్ణేషు సరస్వత్యాః పితౄణాం వ్యవస్థిరుచ్యతే। అగ్నేః శివస్య
౨౮ మాహాత్మ్యం తామసేషు ప్రకీర్త్యతే। రాజసేషు చ మహాత్మ్యమధికం బ్రహ్మణః స్మృతం। సాత్త్వికేష్వధికం తద్వద్విష్ణోర్మా
హాత్మ్యముచ్యతే। తేష్వేవ యోగసంసిద్ధా గమిష్యంతి పరాం గతిమితి। కౌర్మేఽపి చ। అసంఖ్యాతాస్తదా కల్పా బ్రహ్మవిష్ణుశివా
త్మకాః। కథితా హి పురాణేషు మునిభిః కాలచింతకైః। సాత్త్వికేష్వథ కల్పేషు మాహాత్మ్యమధికం హరేః। తామసేషు శివస్యో
క్తం రాజసేషు ప్రజాపతేరితి తదిహ వైష్ణవాదీని పురాణాని సత్త్వైకమూలతయా కార్త్స్న్యేనావిలుప్తజ్ఞానానీతి తేషాం
ప్రామాణ్యం వేదవిరుద్ధస్థానమసత్త్వైః పరత్వాపహ్నవః పరావరతత్త్వవిపర్యాసాదికల్పనం చ తర్కపాదే నిరస్తం। యచ్చేహ
సాత్త్వికపురాణాదివిభాగప్రకరణం తత్సాత్త్వికమిత్యవమంతవ్యం। బాధకాభావాత్ గుణస్వభావౌచిత్యాత్ పరస్పరవిరుద్ధా
ర్థపురాణబలాబలవివేకాపేక్షాయాం తదవస్థాపకతయైవ ప్రవృత్తత్వాచ్చైవం తామసత్వేఽపి తామసపురాణస్యా
యః సంచారణీయ ఇతి ప్రబలైః శ్రుతిశాస్త్రైరితి ప్రాబల్యాత్ బహువచనేన చానన్యపరశ్రుతిస్మృతీనాం భారతరామాయణా
దీతిహాసానాం తదనుగుణానాం చ పాద్మవైష్ణవనారదీయ। భాగవతమార్కండేయవరాహవామనమత్స్యగారుడబ్రహ్మాం
డనారసింహాదిపురాణానామన్యేషామపి సామరస్యముపపద్యతే। అష్టాభిః కథ్యతే విష్ణుర్దశభిః కథ్యతే శివ ఇతి వచనం త్వనా
ప్తం ధృతశిష్టమాణవిరోధాత్। హిరణ్యగర్భాదిప్రతిపాదకపురాణవిభాగవచనైర్బాధితత్వాచ్చ। అస్తు వేతత్త్వవర్ణనముపా

శ్రితం। ఉక్తం హి భగవచ్ఛాస్త్రే సర్వాతిశాయి షాడ్గుణ్యం సంస్థితం మంత్రవిగ్రహః। తేనాప్యుక్తో భగవాన్ సాక్షాత్ సర్వోపచా
రధిపాఖ్యే చిదచిజ్జీవంతాదిసూత్రేణ భగవత ఏవ జగత్కారణత్వం మోక్షప్రదత్వాదికం చ ప్రదర్శితం। భవతా పారమా
ర్థ్యేన చ ఏవం ధావద్యే ఖలు తే భవానితి॥ శ్రీవైష్ణవే పురాణే। పులస్త్యవాశిష్ఠాభ్యాం వైరం గతే చ। బ్రహ్మణా దత్తవర ఇతి ప్రసిద్ధం। పరాశ
రశ్చ విష్ణోః సకాశాదుద్భూతం జగత్తత్రైవ చ స్థితం స్థితిసంయమకర్తాఽసౌ జగతోఽస్య జగచ్చ స ఇతి ప్రధానప్రతిపాద్యం సం
గృహ్య తదేవ బహుధా స్థాపయామాస। యద్యప్యత్ర కేంచిత్ సురవదత్ తద్వేషజమిత్యాదిప్రఖ్యాతమనుబృహస్పతిదక్షాదివాక్యాని చ
పూర్వమేవోపాత్తాని ఏతేషు మతేష్వేకైకమేవ తత్త్వనిర్ణయాయాలం పర్యాప్తం కిం పునః పూర్వోక్తైః శీలరూపాదిభిః పరస్పరం
చ సమ్ముచితమిత్యభిప్రాయేణ మహత్త్వసిద్ధ్యుక్తం। ఆసురీ తామసీ ప్రకృతిర్యేషాం తే ఆసురప్రకృతయః తామసాసురప్రకృతిత్వాద్యో
గ్యం న ప్రభవంతీత్యర్థః। ఆసురపదోపాదానం। ఆసురీ రాక్షసీ చైవేతి సర్వోక్త్యుపలక్షణం దర్శితశ్చ దైవాసురసర్గవిభాగో భగ
వతా। ద్వౌ భూతసర్గౌ లోకేఽస్మిన్ దైవ ఆసుర ఏవ చ ఇత్యాదినా ఉక్తం చ శౌనకేన। ద్వివిధో భూతసర్గోఽయం దైవ ఆసుర ఏవ చ విష్ణుభ
క్తిపరో దైవో విపరీతస్తథాఽసుర ఇతి। ఆదిత్యపురాణే చ। దేవానాం చ పరో ధర్మః సదా యజ్ఞరతాః క్రియాః। స్వాధ్యాయస్తత్త్వ
వేదిత్వం విష్ణుపూజారతిస్తథా। దైత్యానాం బాహుమానిత్వం మాత్సర్యం యుద్ధసత్క్రియా। నిందనం వేదశాస్త్రాణాం హరభక్తిరను
త్తమేతి తథా తస్మిన్నేవ పిహార్థైర్విప్రాః స్వబుద్ధ్యా యేన మోహితాః। కేచిద్యుష్యంతి నే దేవా మంతవ్యాస్తే తు రాసురాః। బోద్ధుమిత్యత్ర
సర్వపరివృఢత్వేనోపస్థాపయితుం। న ప్రభవంతీత్యనేన తామసప్రకృతిపరవశత్వం వ్యజ్యతే। అవధారణేన కాలాంతరేఽపేతతే ద్యోత్య
యతే। ఉక్తం హి మనునా। యం యం తు కర్మణి యస్మిన్ స న్యయుంక్త ప్రథమం విభుః। స తదేవ స్వయం భేజే సృజ్యమానః పునః పునరితి।
మహాభారతే చ। సగాథాం గాధినం శాస్త్రి బహువిదపి గాయతి। ప్రకృతిం యాంతి భూతాని కులం గశకులం నిరుద్ధతి। జన్మాంతరసహస్రే

సూ॥ఉప్పం॥ హార్యతే ఖలాత మిదం విశ్వం చరాచరం। జ్యోతీంషి శుక్లాని చ యాని లోకే త్రయో లోకా లోకపాలాస్త్రయీ చ। త్రయో
గ్నయశ్చాహుతయశ్చ పంచ సర్వే దేవా దేవకీపుత్ర ఏవ। త్వత్తోంజిజ్ఞాసమానానాం హేతుభిః సర్వతోముఖైః। త్వమేవ
మోహమహాయోగిహారిణారాయణ పరః। సత్యం సత్యం పునః సత్యముద్ధృత్య భుజముచ్యతే। న వేదాంతాత్పరం శాస్త్రం న
దేవః కేశవాత్పరః। ఆలోడ్య సర్వశాస్త్రాణి విచార్య చ పునః పునః। ఇదమేకం సునిష్పన్నం ధ్యేయో నారాయణః సదేతి। భ
30 గవద్గీతాసు మోక్షధర్మే చ తత్ర తత్ర సంవాదైర్వైదంపర్యేన భగవత ఏవ పరత్వం ప్రపంచితం। ఆశ్వలాయనేన సూత్రకృతా।
నమః శౌనకాయేత్యాచార్యత్వేనాభివందితః। శౌనకోపి శ్రీవిష్ణుధర్మే సర్వత్ర భగవతః పరత్వం ప్రతిష్ఠాపితం మో
క్షోపాయవిధానే చైవం తదుజ్జ్యోపాదేయం చ విభజతే। ఆబ్రహ్మస్తంబపర్యంతా జగదంతరవ్యవస్థితాః। ప్రాణినః
30 కర్మజనితసంసారవశవర్తినః। యతస్తతో న తే ధ్యానే ధ్యానినాముపకారకాః। అవిద్యాంతర్గతాః సర్వే తే హి సంసార
గోచరాః। పశ్చాదుద్భూతబోధాశ్చ ధ్యానే నైవోపకారకాః। నైసర్గికో న వై బోధస్తేషామప్యన్యతో యతః। తస్మాత్త
దమలం బ్రహ్మ నిసర్గాదేవ బోధవత్। ధ్యేయం ధ్యానవిదాం సద్భిః కిం తద్విష్ణోః పరమం పదం తథా శ్రూయతాం తు న
రశ్రేష్ఠ వేదవేదాంతనిశ్చయః। యో జ్ఞేయో యజ్ఞపురుషః పుండరీకాక్షసంజ్ఞితః। స విష్ణుః స పరం బ్రహ్మ యతో నా
వర్తతే పునరితి। భగవదవతారమహాత్మ్యమప్యేవమాహ। యద్దృశ్చ మనః స్థైర్యం రూపే బధ్నాతి చక్రిణః। నృసిం
హవామనాదీనాం తాదృశం కారయేద్బుధః। సద్రూపాం ప్రతిమాం విష్ణోః ప్రసన్నవదనేక్షణాం। కృత్వాత్మనః ప్రీతికరీం సు
వర్ణరజతాదిభిః। తస్యాం బ్రహ్మ సమారోప్య మనసా తన్మయో భవేత్। తామర్చయేత్తాం ప్రణమేత్తాం యజేత్తాం విచిం
తయేత్। విశత్యపాస్తదోషస్తు తామేవ బ్రహ్మరూపిణీమితి। అత్ర ప్రతిష్ఠాదివశాత్ ముఖ్యావతారరూపత్వం వివ

యోదురత్యయేతి। జితంతే స్తోత్రే చోక్తం। అథవేశ శబలం తావ గుణమాయాసమావృత ఇతి। ఉక్తం చ చతుఃశ్లోక్యాం జవ
నికామాయాలాజ్జగన్మోహినీతి యదాప అత్ర మాయావల శబ్దేన స్వాసాధారణాప్రాకృత విగ్రహః కర్మవశ్యమనుష్యకల్మాషాది సాజా
త్యభ్రమజననశక్తిప్రకర్ష ఉచ్యతే యథోక్తం। అవజానంతి మాం మూఢా మానుషీం తనుమాశ్రితం। పరం భావమజానంతో మమ
మభూతమహేశ్వరమితి। కౌశల్యాపి మహాయోగీ సర్వస్య జగతః ప్రభుః। కర్మణా పరభూతే కత్వం కేనాశ ఇవ దుర్బలః। తేనైవం చయ
తే లోకాన్ మాయయా మోహయన్ కేశవ ఇతి భగవతాపి ఆత్మానం మానుషం మన్యే రామం దశరథాత్మజమితి। అహం వో బాంధవో జాతః
త ఇతి స్వవాక్యేనాపి మోహయతా సర్వజ్ఞేన సర్వశక్తినాపీతి భావః। భవతా మాయాబలేనేతి స్వబుద్ధ్యా ఏవ స్వబలముపాదాయేత్యు
క్తేర్మాయాః స్వప్రకృతి స్వరూపవత్ స్వశక్త్యత్వ స్తుత్యాపి బలీయాంసో భవంతీతి భక్తానాం ప్రభావాతిశయద్యోతనార్థోపి శబ్దః। నిగమా
మానమతితరాం ప్రభావం మానం పశ్యంతి శాస్త్రతః ప్రథమం విశదమధిగచ్ఛంతి పశ్చాద్యోగబలేన సాక్షాత్కుర్వంతి చ। తథాపాసన
త్పుజాతః। యోగినస్త్వాం ప్రపశ్యంతి భగవంతం సనాతనమితి కేచిదితి దుర్లభత్వసూచనార్థం తద్ధీయతే వా స మహాత్మా సు
దుర్లభ ఇతి పాఠాంతరే చ దుర్లభా భగవద్యోగభావినో భువి మానవాః। తద్దర్శనాత్ తదాలాపాత్ తత్పులభం శాశ్వతం పదమితి। అనిశం స
ర్వజనమోహనే కవియుగేపీతి భావః। ఉక్తం హి భగవతా శౌనకేన కలౌ కృతయుగం తస్య కలిస్తస్య కృతే యుగే। యస్య చేతసి గో
విందో యస్య హృది కేశవ ఇతి। స్వదనస్వభావాః స్వదేకవిషయచిత్తవృత్తయః ప్రయోజనాంతర శరణాంతర త్యాగిన ఇత్యర్థః॥
శ్రీయతే హి యం త్రిదశవశమగ్రాహ్యమితరైరప్యదుఃఖతరో యానిం పరిపశ్యంతి ధీరాః। జ్ఞానప్రధానేన విశుద్ధసత్త్వః తతస్తు తం పశ్య
తి నిష్కలం ధ్యాయమానః। నాయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యో న మేధయా న బహునా శ్రుతేన। యమేవైష వృణుతే తేన లభ్యస్తస్యైష ఆత్మా వివృ
ణుతే తనూం స్వాం। తం దుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం గుహాహితం గహ్వరేష్ఠం పురాణం। అధ్యాత్మయోగాధిగమేన దేవం మత్వా ధీరో హ

స్తో॥ ష్టం॥ షటంరలా వృద్ధిర్వా వితాపురా। తా వెలవ భజతె జంతురుంరలదెశూనిర్థఃకః। ఇతిన పాశాస్త్రస ద్భిర్బవాంశ ఉపదిష్టేపతితె పిసతెల్రా
త్రైషఃనిమిత్త భగవద్భక్తిరపాతానాం రావణదురెల్యోధనప్రభృతీనాం తత్తాపిథలవసాంయుః సంపద్యతె। యథా వాసంజయః। విద్యా
రాజనినతెవిదాళెమమవిద్యానపాయతె। విద్యా వానస్రవెలాధ్వసూత్రనాభిజానాతికెశవం। మాయాయాంనసెవెభద్రుంతెనవృథాధవఃమా
చరె। శుద్ధభావంగతెలా భక్త్యా శాస్త్రద్వైద్విజనార్దనమితి। నచ జగత్ప్రవప్రోద్ధరః సంతీతెలతావతా ప్రమాణసిద్ధ్యాథల్రానస్యాతల్ర
3౧ స్వథావాసావి దితి భావః॥౧౨॥ అథ సర్వప్రతిపత్తుల భావనిబంధనంచోద్యం తత్సద్భావెన పరివారకి పరమసమృద్ధిప్రయోజనతయా
సత్వస్థానాం భగవదసంభవలాంభెనసంతుష్యతి। ఉల్లంఘితె తి॥ ఉల్లంఘితత్రివిధసీమసమాతిశాయిసంభావనం తవ పరివృఢిమ
స్వభావమీ। మాయాబలెన భవతాపినిగుహ్యమానం పశ్యంతి కెచిదనిశం త్వదనన్యభావాః॥ ౧౬॥ యదాపి త్రిభిగుణమయై్రర్భావైరెభిః
31 సర్వమిదంజగత్। మోహితం నాభిజానాతి మామెభ్యః పరమవ్యయమితి సర్వైరవెద్యతయాన్యైర్నైవోక్తం॥ భగవంతం కెచిత్కథం జానీ
పురంతిశంకాయాంతత్త్వబోధహెతురిహోచ్యతె పూర్వశ్లోకెపరిజిహీర్షార్థం భగవత్తత్త్వానవగమహెతురుక్తః॥ అత్ర తూపాదితాస
ర్థం తదజ్ఞానకారణాత్రిః సీమాపరిచ్ఛిత్తిః సాచాత్రదెశతః కాలతోవిషయతశ్చెతి త్రివిధాసమశబ్దితిశాపిచసమాతిశాయి నాత్రివిధసీ
మ్నః సమాతిశాయినోశ్రుసంభావనెలాల్లంఘితా యెన సతథోక్తః॥ అన్యేషాం హి ప్రభుత్వం దెశాదిభిః పరిచ్ఛిన్నమతఎవ సమాధికసం
భావనాయుక్తం తవ సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మానసమోనెనకశ్చనన తత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతె। నత్వత్సమోస్త్యభ్యధికఃకుతోన్యో
మోకత్రయెనాపినారాయణ సమ ఇత్యాదిప్రసిద్ధస్య పరివృఢిమస్వభావం ప్రభుత్వరూపం యావత్స్వరూపభావిసంథమం ప్రభాపరి
వృఢ ఇతి నిపాత్యతె। మాయాబలెన గుణమయప్రకృతిసామర్థ్యేన శ్రియతెపా। అనెన నాయాసృజతెవిశ్వమెతత్తస్మింశ్చబనోహ్యమా
యయాసన్నిరుద్ధః। మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహెశ్వరమితి। స్వయం చాహ। దైవీహ్యెషాగుణమయీమమమాయా

తి క్షేత్రజ్ఞవలక్ష్యో నామ పులక్త్రతంయూపురుషశబ్దవాచ్యాదారుణ్యగ్నిర్యథా తైలం తివేతద్ధృత్పుమానపి। ప్రధానేవస్థితో వ్యాపిత్వా
దిభిః ప్రఖ్యాతి వాచ్యప్రత్యైన ప్రతిపాదితం క్షేత్రజ్ఞసముదాయమాహ। పరం పదం పద్యతే ఇతి పదం ప్రాప్యస్థానం స్థానాంతరే భవః ప
రం పునరావృత్తిరహితమప్రాప్తం తం ముక్తిస్థానమిత్యర్థః శ్రూయతే హి యోస్యాధ్యక్షః పరమే వ్యోమన్ పారణ్యరెం పరే లోకే వి
రజం బ్రహ్మ నిష్కలం పాదోస్య విశ్వా భూతాని త్రిపాదస్యామృతం దివి తే హ నాకం మహిమానస్సచంతే యత్ర పూర్వే సాధ్యాః సంతి దే
వాః యథా పాదోదరస్త్వచా వినిర్ముచ్యతే। ఏవం హ వై స పాప్మనా వినిర్ముక్తః స సామభిరున్నీయతే బ్రహ్మలోకం। విజ్ఞానసారథి
ర్యస్తు మనః ప్రగ్రహవాన్నరః సోధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదం స ఖల్వేవం వర్తయన్ యావదాయుషం బ్రహ్మ
లోకమభిసంపద్యతే। న స పునరావర్తతే న స పునరావర్తతే ఇతి మహాభారతే చ। రమ్యాణి కామచారీణి విమానాని సభాస్తథా। ఆక్రీ
డా వివిధా రాజన్ పద్మిన్యశ్చామలోదకాః। ఏతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మన ఇతి అపునరావృత్తిస్థాన తదయోక్తం। జ్ఞానవిజ్ఞా
నినః కేచిత్పరం పారంతి తీర్షవః। అతీవ తత్పదం పుణ్యం పుణ్యాభిజనసంవృతం యత్ర గత్వా న శోచంతి న చ్యవంతి వ్యథంతి చ। తే తు
తద్బ్రహ్మణః స్థానం ప్రాప్నువంతీహ సాత్త్వికాః। నైవ తత్ప్రాగ్గమిష్యంతి నయజంతి యశోధనాః। సతాం వర్త్మానువర్తంతే యథాబలమ
హింసయేతి। భగవంతం ప్రతి దేవా ఊచుః। దివ్యం స్థానమపరం చాప్రమేయం దుర్విజ్ఞేయం చాగమైర్గమ్యమాద్యం గచ్ఛ ప్రభో రా
క్షచార్తాన్ ప్రయతాన్ కల్పకల్పే జాయమానస్స్వమూర్త్యేతి। ఆరణ్యపర్వణి చ ధర్మసుతం ప్రత్యార్ష్టిషేణ ఆహ। యమాహుః సర్వ
భూతానాం ప్రకృతేః ప్రవృత్తిం ధ్రువాం అనాదినిధనం దేవం ప్రభుం నారాయణం హరిం బ్రహ్మణస్సదనాత్తస్య పరం స్థానం ప్రకాశతే।
దేవాశ్చ యం న పశ్యంతి దివ్యం తేజోమయం పదం। అత్యర్కానలదీప్తం తత్స్థానం విష్ణోర్మహాత్మనః। స్వయైవ ప్రభయా రాజన్ దుష్ప్రేక్ష్యం
దేవదానవైః। యతయస్తత్ర గచ్ఛంతి దేవం నారాయణం హరిం। పరేణ తపసా యుక్తా భావితాః కర్మభిః శుభైః। యోగసిద్ధాః మహాత్మా

హైూ॥ష్ఠూ॥ షశాకాజవాతి ఏషు సర్వేషు భూతేషు గూఢాత్మా న ప్రకాశతే। దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిః॥ సర్వభూ
యశుద్ధూరుత ఏకవస్య యోగాగోద్భవితేయమభివేక్షణాయ అథవా యన మననం యత్సోఽప్యదృష్టా న మాంసచక్షురభివీక్షతే తత
మితిష్యంఽర్య్యతే చ యేంత మేవ ప్రపద్యంతే న తే ముహ్యంతి మానవాః। భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహమేవంవిధోఽర్జున। జ్ఞాతుం ద్ర
ష్టుం చ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం చ పరంతప ఇతి॥౧౯॥ ఉక్తప్రకారం॥ పరివృఢత్వమితరసాధారణేన విభూతిముపామృష్టి రికరోతి। యదం
౩౧ డమితి॥ యదండమండాంతరగోచరం చ యద్దశోత్తరాణ్యావరణాని యాని చ। గుణాః ప్రధానం పురుషః పరం పదం పరాత్పరం
బ్రహ్మ చ తే విభూతయః॥౧౨॥ యత్ఖిలాం మహోఖ్యాతిస్థానత యత్ప్రసిద్ధం చతుర్దశభువనావరణ మేకమండం॥
32 ఏకవచనమిహ సముదాయాభిప్రాయం। అండానాంతు సహస్రాణాం సహస్రాణ్యయుతాని చ। ఈదృశానాం తథా తత్ర కోటికోటి
యుతాని చేతి పురాణోక్తైః అండాంతరమేవ గోచరో యస్య తదండాంతరగోచరం ఉదుంబరమశకవదదృష్టపాద్యప్రదేశమం
డాధిపతిప్రభృతి చతుర్విధజంతుజాతం యద్భోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానాది కంచ దశోత్తరాణ్యావరణాని యానితా
న్యప్రభృతీని। ఉక్తం హి। దశోత్తరేణ పయసా మైత్రేయాండం చ తత్ఖిలం సంవృతం పరిధానేనోసావహ్నినావేష్టితో బహిః వహ్ని
శ్చ వాయునా వాయుర్మైత్రేయ నభసావృతః భూతాదినా నభశ్చాపి సోఽపి మహతా ప్రవేష్టితః। దశోత్తరాణ్యశేషాణి మైత్రేయైతా
ని సప్త వై। వంహంతం చ సమావృత్య ప్రధానం సమవస్థితం అనంతస్య న తస్యాంతం సంఖ్యానం చాపి విద్యతే। తదనంతమసంఖ్యాతమ
ప్రమాణం చ వై యతః। హేతుభూతమశేషస్య ప్రకృతిస్సా పరా మునే ఇతి యచ్ఛ్రుష్టానాం మహప్రతినిర్దేశో యథావయవద్భావా
త్ర్యవః గుణాః బంధకారణత్వేన చతుర్దశాధ్యాయే గతాం సత్వాదయః ప్రకృతిధర్మాః తత్ర గుణానాం పృథగుక్త్వా సామ్యావస్థం
గుణత్రయమేవ ప్రకృతిరితి సాంఖ్యమతం నిరస్తం ప్రధానం మహదాదివికారరహితప్రిగుణద్రవ్యవిభాగః అండాంతరగోచరమి

తేముఖ్యేన సపరః సర్వశక్తేర్నాం బ్రహ్మణస్సమనంతరం మూర్తం బ్రహ్మ మహాభాగ సర్వబ్రహ్మమయో హరిరితి విష్ణుపురాణే ప్రోక్తం।
చతుర్ముఖః శేషాకౌంచ మూర్తం బ్రహ్మ తతోపి తత్ప్రియతరం రూపం యదిదం తల్పు దృష్టమితి తత్ర బ్రహ్మశబ్దోపచారనిమిత్తమేవోక్తం
తుర బృహత్త్వబృంహణత్వే చ కారాంతే దివ్యభూషణాయుధాదిరపి సంగృహ్యతే తే సర్వాంతరాత్మత్వేన విశ్వపతిత్వేన చ శ్రుతస్య విభూ
తయః నియంతవ్యాః శేషభూతాశ్చ ఏతేషు రుద్రాదీనాం న తదస్తి వినా యత్స్యాన్మయా భూతం చరాచరమిత్యుక్తేః పృథక్సి
ద్ధివత్త్వాయోగాచ్ఛరీరత్వేన విభూతిత్వం। అత్ర వాదినాం తల్వ ప్రవాహత్ప్రకారతయా విభూతిత్వం పారమ్యగర్భాదీనాం తు విశేషతః స్ర
ష్ట్రాదిత్రయోపయుక్తవిభూతిత్వం విభజ్యోక్తం విష్ణుపురాణే బ్రహ్మా దక్షాదయః కాలస్తథైవాఖిలజంతవః। విభూతయో హరే
రేతా జగతః సృష్టిహేతవః। విష్ణుర్మన్వాదయః కాలః సర్వభూతాని చ ద్విజ। స్థితేర్నిమిత్తభూతస్య విష్ణోరేతా విభూతయః। రుద్రః
కాలాంతకాద్యాశ్చ సమస్తాశ్చైవ జంతవః। చతుర్ధా ప్రలయాయైతా జనార్దనవిభూతయ ఇతి। అత్ర విష్ణోరేవ విష్ణువిభూతిత్వో
క్తిర్విభూతిసజాతీయత్వావతారాభిప్రాయా। తే విభూతయ ఇత్యనేన త్వద్విభూతిత్వం స్వాభావికం త్వదితరవిభూతిత్వం త్వదిచ్ఛాయ
త్తం తథా తద్ద్వారాపి త్వద్విభూతిత్వం స్థితమేవేతి వ్యజ్యతే। ఏవం భగవతః పరత్వం ప్రపంచితం। అనంతరమాభిగామికగుణముఖే
న సౌలభ్యముచ్యతే వశీ వదాన్యో గుణవానితి॥ వశీ వదాన్యో గుణవానృజుః శుచిర్మృదుర్దయాలుర్మధురః స్థిరః సమః। కృతీ కృతజ్ఞ
స్త్వమసి స్వభావతః సమస్తకల్యాణగుణామృతోదధిః॥ ౧౮॥ యదాపి విభూతేరానంత్యముక్తం। అథాత్ర గుణానంత్యోక్తిః। వశీ
ప్రభుత్వమాయత్తత్వం వా తదస్యాస్తీతి వశీ తథా చ నైఘంటుకాః। వశో జనస్పృహాయత్తత్వప్రభుత్వయోరితి। తత్ర ప్రభుత్వా
ర్థః సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశానః జగద్వశే వర్తతేదం కృష్ణస్య సచరాచరమిత్యాదిషు ప్రసిద్ధః తథా పూర్వశ్లోకే ప్రోక్తం పరివృఢత్వం గుణాం
తరవిధానార్థమనూద్యతే తస్మిన్సతి హ్యావర్జనలగుణాభ్యాసంశ్లాఘ్యంతే। ఆయత్తత్వార్థే తు సంశ్రితాధీనతయా సౌలభ్యాతిశయః

సూ॥ఫ॥ నష్టమోహా మోహావివర్జితాః। తత్ర గత్వా పునర్నేమం లోకమాయాంతి భారత। స్థానమేతత్ మహారాజ ధ్రువమక్షరమవ్యయం
ఈశ్వరస్య సదా హ్యేతత్ ప్రణమంతి యుధిష్ఠిరేతి। ఏతత్తార్యైః భగవల్లోకవిషయమితి కేచిత్। అపునరావృత్తిస్థానత్వాత్ప్రియ
తాపదివ్యపదేశాత్పరమేవ పదమిత్యన్యే। యుధిష్ఠిరాదిభిః సప్రకాశనం తద్వ్యక్తిః సప్రసాదాత్ శ్రుతవానిత్యాదివత్। ఋషిప్రభావాదు
పపద్యతే। శేషమప్యవిరుద్ధం। నైవం యోగయుజ్ఞాదేవ లభ్యతే చేలాత్రం ... రథమారుహ్య మనః స్మృత్వా తు సారథిం। బ్రహ్మలో
33 కపదాన్వేషీ యాతి విష్ణోః పరం పదమితి। అత్ర స్థానవాచినాం శబ్దానాం పరమాత్మస్వరూపపరత్వప్రతిక్షేపాయోక్తం। షడర్థసం
క్షేపేష్వితరేకాధికరణనివాసశబ్దైరితి అన్యచ స్థానసంప్రకృతత్వం ఖ్యాయంతమస్వరజసః పరాకే ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాది
తి। రజస్తమోమయం ప్రకృతిసీమాతిక్రాంతత్వం శ్రుత్యా భగవచ్ఛాస్త్రేషు సిద్ధం ప్రకృతేరేవాత్ర రాజసపరిజ్ఞతి విశేషః। ఈశ్వరస్యము
33 క్తానాం నిత్యానాం చ భోగస్థానమితి కేచిద్వదంతి। తన్నిరాసార్థమిహ ప్రధానపురుషాభ్యాం పరశబ్దః పరమపదస్య పృథగుపాదానం। అయం
చ పక్షః కాలేన పచతే తత్ర న కాలస్తత్ర వై ప్రభురిత్యాదిభిః శ్రుతినిరస్తః। అయం చాభినవభగవత్స్వరూపమేవ తస్య షాడ్గుణ్యం వా విచిత్రశక్తి
వశాద్విమోక్షేనావస్థితమిత్యాహుః। తదపి శ్రుత్యాదిషు పృథగుక్తేః బాధకాభావాదన్యథా నిర్వికారత్వాదిశ్రుతివిరోధప్రసంగా
చ్చ నిరస్తమిత్యభిప్రాయేణ తే విభూతయ ఇత్యుక్తం। ప్రధానాదిసాధారణవచనైరేకనిర్దేశాః క్వచిత్తు ద్విరుక్తనిర్దేశాస్తు యథా హము
పచారేణ నేతవ్యా ఇతి పరాత్పరమిత్యత్ర పంచవర్ష్యంతః పరశబ్దః ప్రధానాత్పరతః క్షేత్రజ్ఞవర్గాత్పరభూతం ముక్తస్వరూపం। ప్రథ
మాంతస్పృశాదిముక్తజీవజాతం యదా ప్రకృతేః। పరాత్ క్షేత్రజ్ఞాత్ పరమితి నిత్యముక్తజీవజాతస్య సామానాధికరణ్యేనోపాదానం।
అత్ర బ్రహ్మశబ్దేన శుభాశ్రయనిత్యవిగ్రహ ఉపచర్యతే। స్వరూపపరత్వే విభూతిత్వోక్తేరనౌచిత్యాత్। ఆత్మేశ్వరతాపదినాయయ
స్సుగత్యభావే హి సాతేత్। ఇహ తు సాలంబనో మహాయోగః సర్వజ్ఞోఽయత్రసంస్థితః। మనస్యావాహితే సమ్యక్ గ్రంజతాం జాయ

త్వత్రావస్థాభావిశేషతః। ద్యౌః పతేత్ పృథివీ శీర్యేద్ధిమవాన్ శకలీ భవేత్। శుష్యేత్తోయనిధిః కృష్ణ న మే మోఘం వచో భవేదితి। ఆశ్రితబంధా
నుగుణ్యవస్థానం వా బుద్ధిజుష్ట్వం శుచిః। అపహతపాప్మత్వాదిగుణకః భావశుద్ధిర్వా వివక్షితా। సా చాత్రాశ్రితరక్షణే ప్రత్యుపకారాది
నిరపేక్షతా దృష్టాతారతమస్యానాదరణ భక్తిమాత్రప్రసాధ్యత్వం వా। యథోచ్యతే భక్తైరల్పముపానీతం ప్రేమాగతదుష్ప్రిరమే భవేత్। భూ
య్యర్ప్యభక్తైరపి ప్రోతం న మే తోషాయ కల్పతే పృథివీం రత్నసంపూర్ణాం యః కృష్ణాయ ప్రయచ్ఛతి। తస్యాప్యన్యమనస్కస్య సులభో
న జనార్దనః। అన్యత్పూర్ణాదపాం కుంభాదన్యత్పాదావనేజనాత్। అన్యత్కుశలసంప్రశ్నాన్నచేచ్ఛతి జనార్దన ఇతి పావనత్వం వా శుచిత్వం॥
యథా పావనస్సర్వభూతానాం త్వమేవ రఘునందన। పవిత్రాణాం హి గోవిందః పవిత్రం పరముచ్యతే। పవిత్రాణాం పవిత్రం యో మంగలా
నాం చ మంగలం। శుచిర్భవతి సంస్మృత్య స్నాతో భవతి దర్శనాత్। ప్రణిపాతేన పూతాత్మాత్రం యః కృష్ణ మహాగుణాః స్నాతో వా యది వా
స్నాతః శుచిర్వా యది వా శుచిః। యః స్మరేత్ పుండరీకాక్షం స బాహ్యాభ్యంతరః శుచిరితి। మృదుః సాపరాధైరపి సంజాతభయైః సహాసా
శ్రయితుం శక్యః। యథోక్తం విదితస్స హి ధర్మజ్ఞః శరణాగతవత్సలః। తేన మైత్రీ భవతు తే యది జీవితుమిచ్ఛసి। అరాత్రుసవిమమం
మోకం కర్త్రాస్మి నిశితైః శరైః। న చేత్ప్రరణమప్యేలేషిమాముపాదాంయమృద్ధిలీవితి। ఆశ్రితవిశ్లేషాసహత్వం వా మృదుత్వం। తచ్చోపపద్యతే యే
నాపి తేం రుద్విరహోతి దుస్సహా ఇతి। శాసనప్రవృత్తస్యాపి సామోపపాతయా వాచేతి త్రమేణ సామప్రధానత్వం వా దయాలుః। స్వప్రయోజ
నాంతరమనపేక్ష్య పరదుఃఖనిరాకరణేచ్ఛావాన్। తదప్యుచ్యతే ఆనృశంస్యమనుక్రోశః శ్రుతం శీలం దమః శమః। రాఘవం శోభయంత్యే
తే షడ్గుణాః పురుషోత్తమమితి వ్యాదిభిః। న చ దుఃఖమయం విషమస్పృష్టాదిన్యైర్ఘృణ్యాదిదోషః వైషమ్యనైర్ఘృణ్యే న సాపేక్షత్వా
త్తథాహి దర్శయతీతి సూత్రకారైః। తత్ర తిష్ఠే పాతే। అత ఏవ మేత్రేలాపికదాచిత్ స్పృశతి। ఉపపద్యతే మధురః రసో వై సః ఆనందో బ్ర
హ్మ ఏకం బ్రహ్మ ఖం బ్రహ్మేత్యాదిషు ప్రసిద్ధనిరతిశయానందస్వరూపః అత ఏవ హి పాయుదశాయామపి మాధుర్యమముచ్యతే। ప్రియో

సౌలభ్యం॥ కథితే। యథా హ స్వయమేవ। యే భజంతి తు మాం భక్త్యా మయి తే తేషు చాప్యహమితి। ఇమౌ స్మ మునిశార్దూల కింకరౌ సము
పస్థితావితి చ। ఆజ్ఞాపయ యథేష్టం వై సాధినః కరవామ కిమితి। పాండవ దూతత్వ పార్థసారథిత్వాది వృత్తాంతాః ప్రసిద్ధాః।
వదాన్యః ప్రియంవాకి ప్రియంవాగ్దానశీలశ్చ వదాన్యః పరికీర్తిత ఇతి అర్థిషు ప్రియవాదిత్వ। ఉదారాః సర్వ ఏవైతే జ్ఞానీ త్వా
త్మైవ మే మతమితి। స సర్వానర్థినో దృష్ట్వా సమేత్య ప్రతినంద్య వేత్యాదిషు దృష్టం। స్వాత్మ పర్యంత సర్వస్వ దాన శీలత్వం చ। యు
౩౮ ఆత్మదా ధనదా బలదా చ కోంబపాయూనాం యెలా విధాతి కావలాశి। ఏతదేవాక్షరం జ్ఞాత్వా యో యదిచ్ఛతి తస్య తదిత్యాదిషూక్తం॥
నారదశ్చ పుండరీకం ప్రత్యాహ। తస్యాప్యమపి విప్రేంద్ర నారాయణపరో భవ తదనలః కోమపోదారః ప్రార్థితుం దాతుమిచ్ఛ
34 రఇతి ఉక్తం చ। శ్రీవిష్ణుధర్మే సకలఫలప్రదో హి విష్ణురితి। రత్నపర్వత మారుహ్య యథా రత్నం రూమునే। స త్వానురూపమా
దత్తే తథా శ్రీప్రష్ణాన్ మనోరథానితి చ ఇతి హోసూత్రమేవ। యథా కల్పద్రుమాత్పూర్వం ప్రాప్యతే మానసేప్సితం। తథా సంప్రాప్యతే వి
ష్ణోరపి స్వాదుర్లభం ద్విజేతి స్వయమేవ పాహ। అశ్వమేధ సహస్రాణాం సహస్రం యస్సమాచరేత్। నాసౌ పదమవాప్నోతి మ
ద్భక్తైర్యదవాప్యత ఇతి। గుణవాన్ గుణశబ్దోత్ర న గుణసామాన్య పరః। గుణవిశేషమధిపత్య తత్వాత్ తు మస్తు కల్యాణ గు
ణావృత్తౌ దధిరితి నిగమనేన చరితార్థత్వాచ్చ ప్రధాన విషయత్వం పారిభాషిక గుణపరత్వం సత్వాది గుణవిశేషార్థత్వమ
త్ర సంగతమయుక్తం చ। అత ఉచితః కశ్చిద్గుణవిశేషోత్ర వివక్షితః గుణ్యత ఇతి గుణః అభిసనీయః అనుకూలతమత్వే
న శీలనీయ ఇత్యర్థః। ఈదృశత్వం శౌశీల్యస్య గుణాంతరేభ్యః సముధికం ద్రుదం చ మహతో మందైః సహానీరంధ్రేణ సంశ్లేష స్వభావ
త్వం। తదేతద్గుహ శబరీ గోపాలాది వృత్తాంతేషు ప్రసిద్ధం ఋజుః ఆశ్రితేషు వాఙ్మనః కాయ వృత్తీనామేకరూపతయా కౌటిల్య
రహితః। ఏతేన విశ్వసనీయత్వం వ్యజ్యతే తథా చాహ। అప్యహం జీవితం జహ్యాం త్వాం వా సీతే సలక్ష్మణాం। న తు ప్రతిజ్ఞాం సంశ్రు

క్త్రైః గుణాంశ్చోత్తమితాశ్చరభ గుణాస్తు జ్ఞానప్రభృతయః తత్త్వం హాతతయాశర భీభూయాంయయూతాఇతి హానిరస్త్రైష్మశ్రుతి
వశాదితి అసిహిత్తి వర్త్రమాననిర్దేశః కాలభేదేన స్వభావభేదశంకామపనుదతి స్వభావతః న తు పుణ్యవిశేషవివర్త్రపరిణామై
రిత్యాశయః నిత్యానాం ముక్తానాం చ గుణస్పృదర్థేనాః తవ న పరాధీనా ఇతి భావః శ్రూయతే హి (స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చేతి॥
త్వయ్యప్యవిద్యమానాః కశ్చిత్కల్యాణగుణో నాస్తీత్యభిప్రాయేణ సామాన్యతస్సంగృహ్యోపసంహరతి సమస్తకల్యాణగుణామృతోద
ధిరితి సమస్తకల్యాణగుణాత్మకోఽసౌ తేజోబలైశ్వర్యమహావబోధ ఇత్యాదికమనుసంధేయం అత్ర కల్యాణగుణశబ్దేన నిర్గుణ
ణశ్రుతీనాముత్సర్గాపవాదాదినీత్యా హేయగుణరాహిత్యపరత్వసూచనాత్ కల్యాణగుణకాత్స్న్యవచనాచ్చ నిర్గుణవాదః పరిమి
తగుణవాదశ్చ నిరస్తః యథా రత్నాని జలధేరసంఖ్యేయాని పుత్రక తథా గుణా హ్యనంతస్య సంఖ్యేయా మహాత్మనః ఇత్యాదికం సూచ
యతా గుణామృతోదధిరితి తేన గుణానామపరిచ్ఛేద్యత్వం కాత్స్న్యేన భోగ్యత్వం చ వ్యజ్యతే। బ్రహ్మస్వరూపవత్ తద్గుణానామపి భోలా
గ్యత్వం శ్రూయతే సోఽశ్నుతే సర్వాన్ కామాన్ సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితేతి య ఇహాత్మానమనువిద్య వ్రజంత్యేతాంశ్చ సత్యాన్ కామానితి దహ
రవిద్యోక్తేనాభయాత్కామశబ్ద ఇహ కమనీయకల్యాణగుణపరః॥ ౧౬॥ అత్రైనామసంఖ్యాతానాం గుణానాం ప్రత్యేకమనవధికాతిశ
యత్వమభిప్రేత్యాహ ఉపర్యుపరీతి ఉపర్యుపర్యబ్జభువోఽపి పూరుషాన్ ప్రకల్ప్య తే యే శతమిత్యనుక్రమాత్। గిరస్త్వదేకైక
గుణావధీప్సయా సదా స్థితా నోద్యమతోఽతిశేరతే॥ ౧౭॥ ఉపర్యుపరి ధుధరిణాంమిహాప్యుభయ సర్వతసోలాః కాయర్యాధిగుపయర్యాదిషు
త్రిషు ద్వితీయామ్రేడితాంతేషు తతోఽన్యత్రాపి దృశ్యత ఇత్యనుశాసనాదత్రాబ్జభువ ఇతి ద్వితీయాపంచమ్యోర్ల్పుత సర్వప్రత్యయాంతో
పరిశబ్దయోగాదత్రాంయముక్తైషష్ఠ్యామ్రేడితేఽపరిశబ్దయోగే నవిశేషేణ ద్వితీయావిధానాదిహాన గ్రాహ్యో అబ్జభువః పురుషానితి
ప్రశ్నే ప్రకర్మత్వేన సామానాధికరణ్యం వా అబ్జభూశబ్దేన పృష్టః ప్రోవాచ భగవానబ్జయోనిః పితామహ ఇత్యాదిప్రసిద్ధమౌత్పత్తికం

స్తో॥ వ్యా॥ ప్రియోహిజ్ఞానినోత్యర్థమహంసచమమప్రియః। కథయంతశ్చమాంనిత్యం తుష్యంతిచరమంతిచ। వైనాకపృష్ఠగమనం పునరావృత్తి
లక్షణం। వ్రజపూర్వావాసుదేవేతి ముక్తిబీజమనుత్తమమితి। వాచికంకాయికం మాధుర్యంచ కథంప్రియవాదీచ భూతానాంసత్యవా
దీచ రాఘవః। సరామః ప్రియదర్శనః। రూపౌదార్యగుణైః పుంసాందృక్రురుష్టయోర్దృష్టిచిత్తాపహారిచ సాక్షాన్మన్మథమన్మథ ఇ
త్యాదిషుప్రసిద్ధం। అతఏవజిఘాంసావస్థయోరామపివాద్యత్వం భక్తదుష్టయోర్భీష్మచైద్యయోః ప్రసిద్ధం స్థిరః ఆశ్రితాపరాధైః
34 స్తుత్ప్రదర్శకైరప్యక్షోభ్యః యథాహసుగ్రీవాదీన్ప్రతి మిత్రభావేనసంప్రాప్తం నత్యజేయంకథంచన దోషోయద్యపితస్య స్యాత్స
తామేతదగర్హితమితి। సమః జాతిగుణవృత్తాదివైషమ్యవతామపి శరణ్యత్వే విశేషరహితః శ్రూయతేహి సర్వస్యశరణంసుహృ
దితిస్మర్యతే చసర్వలోకశరణ్యాయ సుహృదంసర్వభూతానాం సమోహంసర్వభూతేష్వితి। కృతీస్వార్థేకర్తృత్వవిశేషరహితః త
35 దాహ నమేపార్థాస్తికర్తవ్యమితి యద్వాశ్రితసంరక్షణేన కృతకృత్యః తదప్యుక్తం। అభిషిచ్యచలంకాయాం రాక్షసేంద్రంవిభీషణం
కృతకృత్యస్తదారామో విజ్వరఃప్రముమోదహేతి। అథవాకృతమప్యుపకారః కృతజ్ఞ ఇత్యత్ర తథాదృష్టేః తదాహ కృతీధర్మప్రవర్త
నార్థానుష్ఠానవాన్ వాస్త్వథాపి విశుద్ధోపకారవ్యాపార ఇత్యర్థః। ఆశ్రితేషు విశేషతః శుగేయతే యోగక్షేమంవహామ్యహం దదామి
బుద్ధియోగంతమిత్యాదినా పరైరుపకృతం। జానాతీతి కృతజ్ఞః। ఉపకారలేశమపిబహుమన్యత ఇతి తాత్పర్యం తదుక్తం॥
నస్మరత్యపకారాణాంశతమప్యాత్మవత్తయా కథంచిదుపకారేణ కృతేనైకేన తుష్యతీత్యయంచాహ గోవిందేతియదాక్రందత్కృష్ణా
మాందూరవాసినం। ఋణంప్రవృద్ధమివమేహృదయాన్నాపసర్పతీతి। యద్వాకదాచిత్కృతవలాశ్రితప్రార్థనాభంగంప్రాప్తా
వసరేతదపేక్షితపూరణాయ సానుశయో జానాతీతి కృతజ్ఞః। తదాహ శిరసాయాచతస్తస్య వచనంనకృతంమయేతి అత్రాసాతిమధు
మపురుషేణార్థసిద్ధావప్యధికేన తుంశబ్దేన హేమారవిందపరిమళన్యాయాద్గుణానాంగుణ్యధీనోత్కర్షస్సూచ్యతే। తదుక్తమభియు

ఏషాం సంసారవిమోచకత్వం శంకరస్య తు రామభక్తేః సప్తజన్మాంతరంశరః తస్యైవ తత్ప్రసాదేప్యుర్వ్యతే చ సర్వలోకశరణాయ
సుహృదం సర్వభూతానాం సమోఽహం సర్వభూతేష్వితి। కృతేతి సార్థకత్రయవిశేషణపాఠః తదాహానమేపార్థాస్మిన్ వేత్త్రయమితి
యదాశ్రితసంరక్షణేన కృతకృత్యః తదపి లక్ష్యం అభిషిచ్య చ లంకాయాం రాక్షసేంద్రం విభీషణం కృతకృత్యస్తదా రామో విజ్వరః
ప్రముమోద హేతి। అథవా కృతముపకారః కృతజ్ఞ ఇత్యత్ర తథా దృష్టేః తదపి కృతీ ధర్మప్రవర్తనార్థానుష్ఠానవాన్ వాద్యుధావివి
శేషోపకారవ్యాపార ఇత్యర్థః। ఆశ్రితేషు విశేషతశ్శృగేయంతే రామాగమేమం వహేవ్యహం దదామి బలద్వియోగం త విల తాదినాపహ్నైరు
పకృతం జానాతీతి కృతజ్ఞః ఉపకారలేశమపి బహుమన్యత ఇతి తాత్పర్యం తదుక్తం న స్మరత్యపకారాణాం శతమప్యాత్మవత్తయా
కథంచిదుపకారేణ కృతేనైకేన తుష్యతీతి స్వయం చాహ గోవిందేతి యదాక్రందత్ కృష్ణా మాం దూరవాసినం ఋణం ప్రవృద్ధమివ మే
హృదయాన్నాపసర్పతీతి యదాపి కదాచిత్ కృతమాశ్రితప్రార్థనాభంగం ప్రాప్తావసరే తదపేక్షితపూరణాయ సానుశయో జానాతీతి కృ
తజ్ఞః తదాహ శిరసా యాచతస్తస్య వచనం న కృతం మయేతి అత్రాసీతి వంధుమపురుషేణార్థసిద్ధావప్యధికేన ఖ్యుం శబ్దేన హా మారవింద
పరిమలన్యాయాద్గుణానాం గుణ్యధీనోత్కర్షస్సూచ్యతే తదుక్తమభియుక్తైః గుణాయత్తమిత్యాహుర గుణాస్తు జ్ఞానప్రభృతయః
తత్త్వం హాత తయా శుర భీ భూయం యాతా ఇతి నిరస్త్రైష్మ శ్రుతివశాదితి। అసేతి వర్తమాననిర్దేశః కాలభేదేన స్వభావభేదశంకావమప
నుదతి స్వభావతః। న తు పుణ్యవిశేషవివర్తపరిణామైరితాలిశయః నిత్యానాం ముక్తానాంచ గుణాస్త్వదధీనాః తవ న పరాధీనా ఇతి భావః। శ్రూ
యతే హి। స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చేతి శ్రుయత్యవిధ్యమానః కశ్చిత్ కల్యాణగుణో నాస్తీత్యభిప్రాయేణ సామాన్యతస్సంగ్రహేణోపసంహరతి।
సమస్తకల్యాణగుణామృతోదధిరితి సమస్తకల్యాణగుణాత్మకోఽసౌ తేజోబలైశ్వర్యమహావబోధ ఇత్యాదికమనుసంధేయం। అత్ర
కల్యాణగుణశబ్దేన నిర్గుణశ్రుతీనామపి త్వగుణోపవాదాదినిషేధహేయగుణరాహిత్యపరత్వసంభావనాత్ కల్యాణగుణకాణ్ణ్యవచనాపునిర్గు

పాఠఃప౩

స్తోత్రం॥ వైభవం సులాభ్యతే। ఏతేనానందవల్ల్యాం ప్రజాపతిశబ్దవివక్షితం వ్యాఖ్యాతం। అపి శబ్దేన సంభావితస్త్రిష్టపిద్యోతకః పారమేష్ఠ్యగర్భం సా
ర్వభౌమమనుష్యస్థానే నివేశ్యతస్తుష్టత్వం శ్రుతం మనుష్యపర్యంతానాం విద్యమానానపి పురుషాన్ పూర్వపూర్వాపేక్షయోత్కర్షేణ క
థయిత్వేత్యర్థః। తే యే శతమిత్యనుక్రమాత్తుష్టేః శ్రుతిపఠితానుక్రమేణావిద్యమానానాం సంఖ్యాతరయోరయోర్భూయసాం కృత్వేతి భావః।
౩౬ గిర ఇత్యనేన పావదర్థాభిధానసామర్థ్యం సూచ్యతే తే యే శతమిత్యాదిసమభివ్యాహారార్థం విశేష్యోపకారకవ్యాపారానంత్యం చ వ
దన్ పూర్వోక్తమేవ గుణప్రకర్షం స్థిరీకరోతి॥ ౧౭॥ త్వదాశ్రితానామితి। త్వదాశ్రితానాం జగదుద్భవస్థితిప్రణాశసంసారవిమో
చనాదయః భవంతి లీలావిధయశ్చ వైదికాస్త్వదీయగంభీరమనోనుసారిణః॥ ౧౮॥ త్వదాశ్రితానాం కృతే తదభీష్టసిద్ధ్యర్థం
తదభిప్రేతార్థం చేతి భావః ఏతేన పూర్వోక్తాపరిమితగుణవిభూతివైభవస్యభోక్తౄణామభావాదరణ్యచంద్రికాత్వప్రసంగోఽపి ని
రస్తః జగత్సృష్టేర్భగవద్భక్తార్థత్వం సర్వేఽస్మై దేవా బలిమావహంతి సర్వం హ పశ్యః పశ్యతి సర్వమాప్నోతి సర్వశ ఇత్యాదిభిః శ్రుతిభి
ర్వర్ణితే జగదుద్భవస్థితిప్రణాశశబ్దైః సిద్ధమంతర్భావప్రయోజకవ్యాపారపరా విశేష్యోపాదానభూతసకలసత్త్వాంతర్యా
మిణో జగచ్ఛరీరకత్వాకారేణ ఉత్పత్త్యాదికమేవ వావివక్షితం అత ఏవ గాత్రవిక్షేపరూపస్య తత్ర లీలాత్వమపి దలితం తేన
స్వార్థత్వమపి సిద్ధం ఆదిశబ్దేనానుప్రవేశనియమనాదికమవతరణాదికం చ గృహ్యతే భవంతీత్యనేన తాదృశలీలాయా ఉత్పన్న
త్వం ప్రతికల్పానువృత్తత్వం చ వ్యంజితం అత్ర తద్వైత్యధ్యాహార్యం। త్వదితి పదచ్ఛేదేన త్వత్తో నిమిత్తోపాదానభూతాదుద్భవంతీతి వా
యోజనం వైదికా విధయః వేదసంబంధినో విధిభాగాః త్వదీయగంభీరమనోనుసారిణః తత్రైవ స్ఫుటతరదురవగాహత్వాభిసంక్ష
ప్యానువిధాయిన ఇత్యర్థః। యథాహ శ్రుతిః స్మృతిర్మమైవాజ్ఞేతి। ఏతేచ త్వదాశ్రితార్థాః ఏవం వా యోజనా త్వదాశ్రితానాం చతుర్ము
ఖముఖ్యేతి పూర్వోక్తానాం బ్రహ్మరుద్రాదీనామిత్యర్థః। జగదుద్భవ ఇహాండరుథాహామండాంతర్వర్తి తత్తత్కార్యవిశేషవిషయః॥

పరస్మిన్నపి బ్రహ్మణ్యనంతగుణవిభూతినిబంధనస్య తస్య వివక్షితత్వాత్తన్నాంతరీయకతయా సర్వగుణానాం నిరవధికత్వం సిద్ధ్య
తి ఇత్యభిప్రాయేణాహ యదేకైకగుణావధీప్సయేతి। అత్ర గుణగుణినోర్భేదవ్యపదేశాత్ భగవత్స్వరూపేణ తద్గుణానామభేదంవ
దంతః ప్రత్యుక్తాః సామానాధికరణ్యం తు అపృథగ్భావాదుపపద్యతే అన్యథా తస్మిన్మతేపి స్వయం నిరాచికీర్షితనిర్గుణవాద
పరిశేషః స్యాత్ అపిశబ్దస్సదాస్థితా ఇత్యత్ర చాన్వేతి సర్వదోద్యుక్తా అపీత్యర్థః। యదుదాలే సదాస్థితాగిర ఇతి నిత్యతయావక్తృదోషా
జితత్వం వ్యజ్యతే తథా ప్రకల్ప్యాపి నోద్యమతోతిశేరత ఇత్యన్వయః పునః పునరుపక్రమావస్థైవ పరిస్థిత ఇతి భావః తత్ర తస్యేయం
పృథివీ సర్వా విత్తస్య పూర్ణా స్యాదిత్యసంభావితకల్పనయైవోపక్రమః అతస్సమానన్యాయతయా తాదృశకల్పనాప్రవాహోపి శ్రూయతే స్తోత్ర
ర్థమున్నీతం పూర్వం నారాయణశబ్దేన సంబోధిత ఏవ ఆనందవల్లీస్థబ్రహ్మశబ్దార్థతయాత్ర తచ్ఛబ్దేన నిర్దిశ్యతే స ఏకశబ్దోయం పు
రుషపశబ్దస్యాపాదితైకస ఏక ఇతి పురుషాంతరవర్తినస్సర్వాంతర్యామిణః సవితృమండలమధ్యవర్తిపుండరీకాక్షపురుషేణాత్మైక్యో
పదేశశబ్దైర్విజ్ఞానమయాదర్థాంతరమానందమయం విశదీకృత్యానంతం నారాయణమేవ వృణీతే॥౧౪॥ న హ్యేవంవిధనిరతిశయానందస్వభ
గవతో న తావత్స్వభూర్జగదఖిలపాలకః అపూర్ణత్వప్రసంగాత్ నాపి పరార్థః సంసారస్య దుఃఖమయత్వాదిత్యత్ర కేన చిదాకారేణ ఉభయార్థ
త్వం విశ్వోపకారకవ్యాపారానంత్యం చ వదన్ పూర్వోక్తమేవ గుణప్రకర్షం స్థిరీకరోతి॥౧౪॥ త్వదాశ్రితానామితి॥ త్వదాశ్రితానాం జగదుద్భ
వస్థితిప్రణాశసంసారవిమోచనాదయః॥ భవంతి లీలావిధయశ్చ వైదికాస్త్వదీయగంభీరమనోనుసారిణః॥ ౧౫॥ త్వామాశ్రితానాం
కృతే తదభీష్టసిద్ధ్యర్థం తదభ్యుదయార్థం చేతి భావః। ఏతేన పూర్వోక్తాపరిమితగుణవిభూతివైభవసౌలభ్యత్వగుణానుభావాదరణ్యచంద్రికా
త్వప్రసంగోపి నిరస్తః జగత్సృష్ట్యర్థం భగవత్కృత్యర్థత్వం సర్వేస్మై దేవా బలిమావహంతి సర్వం హ పశ్యః పశ్యతి సర్వమాప్నోతి సర్వశ ఇత్యా
దిభిః శ్రుతిభిర్వర్ణ్యతే జగదుద్భవస్థితిప్రణాశశబ్దైః త్రిజగద్ధర్మమంతర్యామ్యప్రయోజకవ్యాపారపరాః శబ్దోపాదానభూతస్సర్వాంత

స్తో॥ వ్యా॥ ణవాదః పరిమితగుణవాదశ్చ నిరస్తః యద్భారతాని జలధేరసంఖ్యేయాని పుత్రక తథా గుణా హ్యనంతస్య అసంఖ్యేయా మహాత్మ
నః ఇత్యాదికం సూచయితా గుణానామానందాధిరిక్త్యేన గుణానాం పరిచ్ఛేద్యత్వం కాత్స్న్యేన భోగ్యత్వం చ వ్యజ్యతే బ్రహ్మస్వరూపవ
త్ తద్గుణానామపి భోగ్యత్వం శ్రూయతే సో ऽశ్నుతే సర్వాన్ కామాన్ సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితేతి య ఇహాత్మానమనువిద్య వ్రజంత్యేతాం
శ్చ సత్యాన్ కామానితి దహరవిద్యోక్తన్యాయాత్ కామశబ్ద ఇహ కమనీయకల్యాణగుణపరః॥ ౧౮॥ ఉక్తానామసంఖ్యాతానాం గుణా
32 నాం ప్రత్యేకమనవధికాతిశయత్వమభిప్రేత్యాహ ఉపర్యుపరీతి॥ ఉపర్యుపర్యబ్జభువో ऽపి పూరుషాన్ ప్రకల్ప్య తే యే శ
తమిత్యనుక్రమాత్ గిరస్త్వదేకైకగుణావధీప్సయా సదా స్థితా నోద్యమతో ऽతిశేరతే॥ ౧౯॥ ఉపర్యుపరి ఉపర్యుపర్యధః సామీప్యే ఉభసర్వత
సోః కార్యా ధిగుపర్యాదిషు త్రిషు ద్వితీయామ్రేడితాంతేషు తతో ऽన్యత్రాపి దృశ్యతే ఇత్యనుశాసనాదత్రాబ్జభువ ఇతి ద్వితీయా
37 పంచమ్యోత్పత్తిసిద్ధప్రత్యయాంతేనోపరిశబ్దయోగాదత్రాయుక్తా షష్ఠ్యా చామ్రేడితేనోపరిశబ్దయోగేన విశేషేణ ద్వితీయావిధానా
దిహానగ్రావళ్ళీ అబ్జభువః పురుషానితి ప్రస్తుతప్రకర్షేణ సామానాధికరణ్యం వా అబ్జభూశబ్దేన పుష్టః ప్రోవాచ భగవానబ్జయో
నిః పితామహ ఇత్యాదిప్రసిద్ధమహోత్పత్తికం వైభవం సూచ్యతే। ఏతేనానందవల్ల్యాం ప్రజాపతిశబ్దవివక్షితం వ్యాఖ్యాతం అపిశబ్దః సంభా
వితన్యస్తాప్రియోద్యోతకః పారమేష్ఠ్యగర్భం సార్వభౌమమనుష్యస్థానే నివేశ్యేతి ప్రభృతీం శ్రుతమర్యాదపర్యంతాని విద్యమానానపి పురుషాన్
పూర్వపూర్వాపేక్షయా ప్రకర్షేణ కల్పయిత్వేత్యర్థః తే యే శతమిత్యనుక్రమాత్ శ్రుతిపఠితానుక్రమేణావిద్యమా
నాసంభావితపార్శ్వపర్యాయేయా భూమ్నాం కృత్వేతి భావః। గిర ఇత్యనేన పావదర్థాభిధానసామర్థ్యం సూచ్యతే తే యే శతమిత్యాది
సముచ్చిత్యాహరంతి వేదగిర ఇతి విశేషసిద్ధిర్వాతి యద్వ్యాఖ్యానందవల్ల్యాం సైషానందస్య మీమాంసా భవతీత్యారభ్యానందాఖ్యైకైవ గు
ణః పరిచ్ఛేత్తుమశక్య ఇత్యుక్తః తథాపి యద్యపి వాసాదిత్యాదినా గుణవిభూతిప్రశేషనిబంధనస్యానందప్రకర్షస్యాపర్యంతతయా

వ భవంత్యేతే న భేదస్తత్ర కశ్చన । యథాహం విహారాద్యేవ తథా ముక్తాశ్చ దేవా న ఇతి । అతో ముక్తస్య భగవద్ధ్రికాలే జగద్వ్యాపా
రః స్యాదితి చేన్మైవం తత్రాపి తవ శరీరిణః ఇత్యనూదితసర్వశరీరిత్వానుగుణవైలక్షణ్యవ్యపదేశస్య శ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధపరమసామ్య
వివక్షయా నైతద్యుక్తం రామసుగ్రీవయోరైక్యమిత్యాదినాఖ్యం యథోచ్యే అన్యథా యథాహం విహరామీత్యాది దృష్టాంతదార్ష్టాంతి
కభావేన భేదవ్యపదేశో న ఘటతే తదిహ ముక్తానాం విహారసామ్యవచనం జక్షత్ క్రీడన్ రమమాణః సంకల్పాదేవాస్య యుతరస్స
ముక్తిష్ఠంతే తద్యుపనిషదుక్తపరిచ్ఛిన్నవ్యాపారవిషయం తదేవ పాతత్రాంతి మేపటవే దర్శితం సాయుజ్యం ప్రతిపన్నా యే తీవ్ర
భక్తాస్తపస్వినః కింకరా మమ మత్తే నిత్యం భవంతి నిరుపద్రవా ఇతి ఏవం ముక్తానాం జగద్వ్యాపారే శక్తిరస్తి తత్ప్రీతిః శ్చనాస్తీతి
పక్షో న విచారార్హః నహి ముక్తానాం సర్వశరీరిత్వం శ్రుతత్వాదనుపపత్తేశ్చ తదభావే కథం బహు స్యామితి సంకల్పశక్తిః త
థావిధశక్తిశాలినస్తత్ప్రీతిః శ్చత్రదుర్వచా తథైవ నిత్యానామపి ఉక్తం హి శ్రీభాష్యే నంతపదవ్యాఖ్యానే సాతిశయస్వరూపస్వ
గుణా నిత్యా వ్యావృత్తా ఇతి అతో యథోక్త ఏవార్థః ॥౧౨॥ ఏవం ప్రతిపాదితప్రకారేణ నిరుపాధికస్వామిని నిరపేక్షస్వతంత్రే
నిరవధికసౌలభ్యే భగవతి స్వామిత్వం స్వాత్మనః స్వరూపనిబంధనం గుణకృతం చ దాస్యత్వమనుభవన్ తదుచితాం వృత్తిమప్యాచ
రతి నమో నమ ఇతి । నమో నమో వాఙ్మనసాతిభూమయే నమో నమో వాఙ్మనసైకభూమయే । నమో నమోనంతమహావిభూతయే న
మో నమోనంతదయైకసింధవే ॥౧౦॥ నమస్కారప్రకరణే నమః శబ్ద ఏవం నిరూప్యతే యూశ్చతాచ్చ నత్యేతయో భగవతి మమ న మ
మతాస్తితాసు న మమ భగవత ఏవ తాః అహమపి న మమ భగవత ఏవాహమస్మీత్యేవం మమతాం యో
జయతీతి అతో నమ ఇతి ఇమమేవార్థమభిప్రేత్యోక్తం మహాభారతే ద్వ్యక్షరస్తు భవేన్మృత్యుస్త్ర్యక్షరం బ్రహ్మణః పదం మమేతి
ద్వ్యక్షరం మృత్యుర్న మమేతి చ శాశ్వతమితి నమస్కారప్రభావశ్చ శ్రీవిష్ణుధర్మాదిషు ప్రసిద్ధః యథా ప్రణమ్యకృష్ణం సహ సా

సా॥ స్పం॥ యో౽యం మిశ్రోజగచ్ఛరీరకత్వాత్కారణత్వాదికమేవవాచివక్షితం అతఏవగాత్రవిశ్లేషరూపవృత్తవత్తీలాత్వమపిఘుయతే
తేనస్వార్థత్వమపిసిద్ధం ఆదిశబ్దేనానుప్రవేశనియమనాదికమవతరణాదికంచగృహ్యతే భవంత్యనేనతాదృశలీలాయాఉప
పన్నత్వంప్రతికల్పానువృత్తత్వంచవ్యంజితం అత్రతవేత్యధ్యాహార్త్రవ్యం త్వదితిపదచ్ఛేదేనత్వత్తోనిమిత్తాత్పాదానభూతాద్భవం
తీతివాయోజనంవైదికావిధయః వేదసంబంధినోవిధిభాగాః॥ త్వదీయగంభీరమనోనుసారిణః। తత్రైవస్ప్రతరదురవగాహ
త్వాభిసంకల్పానువిధాయినఇత్యర్థః। యథాహశ్రుతిః స్మృతివర్త్మవెప్రవాజ్ఞేతి। ఏతేచత్వదాశ్రితాధ్వాః॥ ఏవంవాయోజనాత్వదా
35 శ్రితానాంచతుర్ముఖమఖాశ్రుతిపూర్వోక్తానాంబ్రహ్మరుద్రాదీనామిత్యర్థః॥ జగద్భుద్ధిహాయథాహోమండాంతవర్తిత
త్వాద్యేవిశేషవిషయః ఏషాంసంసారవిమోచకత్వంశంకరస్యతుయోభక్త్రైః సప్రజనాశంతరంనరః॥ తస్యైవతుప్రసాదే॥
38 నవిష్ణుభక్త్రైః ప్రజాంయత ఇత్యాదినాపయాదనుగ్రహోపదేశధర్మప్రవర్తనాదిద్వారాస్యాత్ లీలాత్మోత్పత్తిరిహాతేషాంభగవదనుగ్రహే
ణస్వష్టాదేఃప్రియత్వంసుకరత్వసూచనార్థం త్వదాశ్రితానామప్యేవం తవతు కింపునరితి చాభిప్రేతం వైదికవిధీనాంభగవదా
శ్రితమనోనుసారిత్వంచ అథయదితేకర్మవిచికిత్సావా వృత్తవిచికిత్సావాస్యాత్ యేతత్రబ్రాహ్మణాః సంమర్శినఃయుః
క్తాఆయుక్తాఅలూక్షాధర్మకామాఃస్యుః యథాతేతత్రవర్తేరన్ తథాతేషువర్తేథాః ఏషఆదేశఏషఉపదేశఏషోపనిషత్॥
ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధంస్మర్యతేచ శ్రుతిఃస్మృతిఃసదాచారోవేదో౽ఖిలోధర్మమూలంస్మృతిశీలేచతద్విదామితి విధిశబ్దఇహవైదికాను
ష్ఠానపరోవాపూర్వేయోజనాయాంచ భగవతాధర్మసంస్థాపనార్థంక్రియమాణానివైదికకర్మానుష్ఠానానిగ్రాహ్యాణీనత్వి
హభగవతాపరమసామ్యాపన్నానాంముక్తానాంజగద్వ్యాపారాదిరుక్తిః కింనగృహ్యతే ఉక్తంపాపరమసంపాతాయాంకేన
రూపేణభిద్యంతేముక్తాస్సవశరీరిణః ఏతదావత్స్యమేదేవగుహ్యాద్గుహ్యతరంపరమితి బ్రహ్మణాపృష్టేనప్రత్యుక్తంఅహమే

ఛాజాంగోపగోపికాదీనామపి వాఙ్మనసయోరేకవిషయభూతా రామేత్యభిప్రాయః॥ విషయాంతరవ్యాముఖ్యవ్యంజనా
ర్థ ఏవకశబ్దః ఉక్తం వాఙ్మనసాతీతభూమిత్వం సాధయతి అనంతమహావిభూతయ ఇతి అనంతా అనవధికా అత ఏవ బ్రహ్మా
ది విభూతిభ్యోప్యతి విభూతిర్యస్య స తథోక్తః నేతి నేతీత్యాది ప్రతిషేధస్తు ప్రకృతైతావత్త్వం ప్రతిషేధతీతి సూత్రి
తం విభూతిప్రకర్షవచనం పూర్వోక్తగుణప్రకర్షస్యోపలక్షణం అనంతదయైకసింధవ ఇత్యనేనాసర్వగుణప్రకర్షః
స్యోపలక్షణం దయానంత్యమాశ్రితానాం వాఙ్మనస్సైకభూమిత్వేఽప్యంతరస్త్రీభక్త్యాదివిషయా సింధుశబ్దః స్వభావతస్సా
వధ్యయాయా ఏవాసావాశ్రయః ఏతస్యైకోప్యేకాశ్రయత్వేత్యాదిని గృహీత్వేష్వపి అశ్రితేషు దయాతిశయాత్ప్రత్యక్షవి
శ్రాంతమితి భావః తదేవమత్ర చతుర్థ్యంతైః ప్రాగుక్తపరత్వసౌలభ్యనిగమనం ప్రాప్యత్వే శరణ్యత్వసంగ్రహః శ్లోకత్రయేఽత్ర
నమశ్శబ్దేన వక్ష్యమాణస్యానన్యప్రయోజనప్రయుక్త్యధికారిణః ప్రాప్తుః పరశేషత్వైకరసతదధీనస్వరూపాదిశోధనమపి సిద్ధ్యతి॥
అధికారే ప్రపిత్సూనాముపాయోత్తరకృత్యయోః షడేవ పారతంత్ర్యాదిబోధమత్ర నమోఽష్టకైః కించ సర్వనివృత్తిధర్మ్యసాధారః
ణాపేక్షితం తత్త్వజ్ఞానం నిర్మమత్వం చ చతుర్థ్యంతైర్నమోభిశ్చ స్థిరీక్రియతే అనుకూలాభిసంధిః ప్రతికూలనివృత్తిశ్చాత్ర ప్రశ్య
త ఇతి తస్మాదనేన తదంగికా శరణాగతిరప్యుపక్షిప్తా భవతి అథవా భరన్యాసరూపా ప్రపత్తిరేవాత్ర నమ ఇతి సంగ్రహేణ ప్రస్తూ
యతే ఆవృత్తిరివా సకృత్సంపున స్సకృదిత్యాదివదుక్తస్థిరీకరణార్థో నమశ్శబ్దః శరణాగతివిషయత్వం దమయంతీవృ
త్తాంతే వ్యక్తం శరణం ప్రతిదేవానాం ప్రాప్తకాలమమన్యత తస్యోక్తేర్థే వాచా చ మనసా చైవ నమస్కారం ప్రయుజ్య సా ఇత్యభిధానాత్॥
తథా సర్వేషామేవ లోకానాం పితా మాతా చ మాధవః గచ్ఛధ్వమేనం శరణం శరణ్యం పురుషర్షభా ఇతి మార్కండేయోక్తశరణాగ
తివిషయశ్చ నమశ్శబ్ద ఇహాప్రయుజ్యతే ఏవముక్తాభిప్రాయః పార్థాయ మోచ భరతర్షభా ద్రౌపద్యాసహితాః సర్వే నమశ్చక్రుర్జనాః

సో॥ శ్లో॥ యాంశుక్లైస్తైమపోతవేనిష్కల్మషో భవేత్ యద్యోయలలాటే పాంశుమండనాత్ దుర్గసంసారకాంతారమపారమభిధావతాం
ఏకః కృష్ణనమస్కారో ముక్తితీరస్య దేశికః ఏకోపి కృష్ణస్య కృతః ప్రణామో దశాశ్వమేధావభృథేన తుల్యః దశాశ్వమేధీపున
రేతి జన్మ కృష్ణప్రణామీ న పునర్భవాయ అతసీపుష్పసంకాశం పీతవాససమచ్యుతం యే నమస్యంతి గోవిందం న తేషాం విద్య
32 తే భయం॥ నమస్కారః స్మృతో యజ్ఞః సర్వయజ్ఞేషు చోత్తమః। నమః కృత్వా మహాయజ్ఞం అశ్వమేధఫలం లభేత్ ప్రణమ్య
దండవద్భూమౌ నమస్కారేణ యోర్చయేత్ స యాం గతిమవాప్నోతి న తాం క్రతుశతైరపి నమ ఇత్యేవ యో బ్రూయాన్మద్భక్తః
39 శ్రద్ధయాన్వితః తస్యాక్షయో భవేల్లోకః శ్వపాకస్యాపి నారద హరిమమరగణార్చితాంఘ్రిపద్మం ప్రణమతి యః పరమా
ర్థతో హి మర్త్యః తమపగతసమస్తపాపబంధం వ్రజ పరిహృత్య యథాగ్నిమాజ్యసిక్తం। ఏకోబహూని దురితాని సుదు
స్తరాణి భక్త్యా ప్రయుక్త ఇహ చక్రధరప్రణామ ఇత్యాదిభిః అత్ర నమశ్శబ్దస్య వీప్సా పునః పునరావృత్తిశ్చ నిత్యాంజలిపుటాస్యా
ష్టాంగనమ ఇత్యేవవాదిన ఇతివత్ పరత్వ సౌలభ్యానుబంధి విభూతి గుణానాం త్వానుభవజనితభక్తిప్రకర్షం వ్యనక్తి శ్రుత్యాదిషు త్వై
వంవీప్సాదికం చ దృశ్యతే అవాప్రశంసాయాం ప్రతిజ్ఞాయాం ప్రలాపే తర్జనేపి చ భయే చ వీప్సయే చైవ హానః పునర్యమలం స్మృ
తిరితి వాఙ్మనసాతిభూమయే ఇత్యాదిషు చతుర్ష్వపి పూర్వాపరసంబంధ్యాది సామర్థ్యాత్తు భావింతిలభతే అతిభూమయే అ
తిక్రాంతభూమయే ఇత్యర్థః యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా సహ ఇతి। యందృష్ట్వా నభ్యుదితమిత్యాదిష్వభిప్రేతం పరమ
యోగినామపి వాఙ్మనసాభ్యామపరిచ్ఛేద్యత్వమిహావివక్షితం తం కు దృష్టిసంభావనాత్యంతాగోచరత్వ వివక్షాయాం శ్రుత్యంతరస్మ్ర
వచనాదివిరోధముఖిప్రేత్య హా। వాఙ్మనసైకభూమయే ఇతి శ్రూయతే హా సర్వే వేదాంతు ఘృతమామనంతి సర్వే వేదా యత్ర
చైకీభవంతి తిష్ఠయర్థే తే చ వేదైశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్య ఇతి న తాస్య సర్వవచసాం ప్రతిష్ఠాయత్ర శాశ్వతీతి యదా స్వప్రసాదః

పిజన్మాంతరసహస్రేష్విత్యాదిప్రతిపాదితక్రమేణ భక్తియోగః సోదితత్ప్రత్తరోత్తర నిషేధ ఇత్యపిగమనికా నవము నన్యసాధ
నూనాం మిత్యభిప్రాయేణాహ। కించ న ఇతి। యదా వికర్మయోగాదిహేతుభూతగుణత్రయాదిసంపాదనదౌష్ట్యా యోఽభిప్రా
యేణాకించన తెఽపి తైః ఈదృశస్యతె మయా కిం శరణాంతరం ప్రయోజనాంతరం చ పరిగృహ్యతామిత్యత్రాహ। అనన్యగతి
రితి శరణాంతర ప్రాప్త్యంతరరహిత ఇత్యర్థః। ఉభయత్ర హేతుమభిప్రేత్యాహ శరణ్యత్వేత పద మూలమితి శరణ్యత్వేతి సంబు
ద్ధ్యా మామేకం శరణం ప్రజ మామేకమేవ శరణమాత్మానం సర్వదేహినాం హిహాసర్వాత్మ భావేన యలోస్య సివాకుతోభయం
మిత్యాదిష్వాక్యాని స్మర్యంతే తథా సర్వలోకశరణాయేతి శరణ్యం శరణం చ త్వామాహుర్దివ్యా మహర్షయః ఇత్యాద్యపిత
థా హ్యేంగేపి య ఏకః పురుషః శ్రేష్ఠః పరమాత్మా సనాతనః యం స్వాద బ్రహ్మేశ తత్సర్వం తమాశ్రిత్యైవ ముచ్యతే ఇతి పురాణసా
రసముచ్చయేనాన్యం దేవముపాసీత విష్ణుః పరమకారణాత్ మాం యః ముత్ర తత్ర కామోప్రైమయామోదేవతాగణః
నచాన్యజ్జ్ఞానకర్మభక్తిం నాన్యభక్త్యైపరం పదం। ప్రాప్నోతి పురుషస్తస్మాత్ప్రేవ శరణం ప్రజేదితి సంకర్షణసంహితాయాం
చ సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య తమేకం శరణం ప్రజేతి భగవంతం వాసుదేవం పరానందవిభూతిదమితి జయాఖ్యసంహితాయాం
చ। తమేవ సర్వభావేన సంప్రయాహి మహామునే అన్యత్సర్వం పరిత్యజ్య తమేవం శరణం ప్రజేతి విష్వక్సేనసంహితాయాం
సర్వధర్మాన్ సర్వకామాన్ హిహాయ్ లుప్మికాన పి సంత్యజ్య విధినా నిత్యం షడ్విధాం శరణాగతిం ఆచార్యానుజ్ఞయా కుర్యా
చ్ఛిద్రదృష్టేన వర్త్మనేతి। కేవలేష్వపి చ సర్వేష్విత్యాదిప్రసిద్ధం। తతో న్యత్ర సర్వత్ర భయాతిశయం వ్యంజయితుం త్వేత పదమా
లమిత్యుక్తం పరమప్రాప్యస్య త్వైవ పాదమూలం ప్రవిష్టానామేవాపునరావృత్తిః అతస్తదధరణం వెం ఫలమితి సూచ్యతే। అన
న్యగతిరిత్యేతత్ సమర్థయతి శ్రుతప్రసిద్ధిః ముముక్షుర్వై శరణమహం ప్రపద్య ఇతి శ్రుత్యుక్తం మహాం శరణం ప్రపద్య ఇతి ఏతావతాపి న

సోఽప్యం॥ నార్దనమితి ఏతత్రాపి శస్యం చ వవాపి చలమునంతి యః సమిధా య ఆహుతీ యో వేదేన దదాశ మర్త్యో అగ్నయే యో నమసా స
స్వధ్వర ఇతి ఉపబృంహితం చైతత్తథా పార్థేఘ్నేన సమిత్సాధనతాదినాం యజ్ఞానాం నాళసమాత్మనః నమసా యోకరోఽష్టే వే
సః స్వధ్వర ఇతీరిత ఇతి యదపి స్వావధీనస్వార్థకర్తృత్వభోక్తృత్వభ్రమరహితతం యా ప్రార్థయిష్యమాణపరమపుమోపః
౮౦ క్షైపార్థోఽయం నమః శబ్దః అత్ర భవత్పిత్పధ్వాపాంయర్థం ఉపాంశు ప్రయోగాత్స్వవర్జమేవ వా ఫలార్థిత్వమితి ఉపజీవనేనా
నంతరశేషాశేషఫలం న కంఠోక్తం అత్ర తావద్వృత్తిస్తు తీవ్రభక్త్యాఖిలరాతిశయం నిత్యానువృత్తిం చ పునరుక్త్యా॥౧౦॥ ఏవం ప్రాప్యస్య
40 శరణ్యస్య ప్రాప్యస్య శరణార్థినః స్వరూపాదిషు భగవతా ప్రకాశితేషు తద్విశ్లేషమసహమానస్సోస్మిన్నవస్వరూపానురూపా
ర్థవిరోధినివృత్త్యర్థం స్వాధికారోచితాం ప్రపత్తిం విశదం ప్రయుంక్తే న ధర్మనిష్ఠ ఇతి। న ధర్మనిష్ఠోఽస్మి న చాత్మవేదీ న భ
క్తిమాంస్త్వచ్చరణారవిందే అకించనోఽనన్యగతిః శరణ్య త్వత్పాదమూలం శరణం ప్రపద్యే॥౨౨॥ ధర్మనిష్ఠాస్థితిర్యస్య స ధ
ర్మనిష్ఠః ధర్మరూపా నిష్ఠా యస్యేతి వా ధర్మే నితరాం తిష్ఠతీతి వా అహం ధర్మనిష్ఠో నాస్మి యథావస్థితకర్మయోగత
త్పరికరానర్హ ఇత్యర్థః అత ఏవ న చాత్మవేదీ న పరిశుద్ధాత్మవేదనశీలః జ్ఞానయోగరూపం తదపేక్షితం వా పుష్కలజ్ఞానం మే
నాస్తీత్యర్థః ఏతదుభయాభావాదేవ న భక్తిమాన్ భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య ఇత్యాదిషూక్తా భక్తిర్మే న విద్యతే అత్ర శరణం త్వాం
ప్రపన్నా యే ధ్యానయోగవివర్జితాః తేపి మృత్యుమతిక్రమ్య యాంతి విష్ణోః పరం పదమితి బ్రహ్మవచనమనుసంధేయం త్వ
చ్చరణారవిందే ఇత్యనేన పవిత్రత్వభోగ్యత్వే వ్యజ్యేతే అత్రాయం క్రమః శాస్త్రార్థతత్త్వజ్ఞానతః కర్మయోగః తేన జితస్వాంత
స్య పరిశుద్ధాత్మభావనారూపజ్ఞానయోగః తదవాప్తిరావాసాంతౌ కర్మయోగేనైవ వాత్మావలోకనం తేన లబ్ధాధికారస్య భక్తి
యోగః తతశ్చ తత్ప్రాప్తిరితి అస్మిన్ జన్మని కర్మయోగాభావేఽపి పూర్వజన్మకృతేన జ్ఞానయోగః స్యాదిదానీం తదుభయాభావే

ప్రపత్తిం తాం ప్రయుంజీత స్వాంగైః పంచభిరావృతామిత్యాదిభిర్విరోధప్రసంగాత్। శాశ్వతీ మమ సంసిద్ధిరియం ప్రహ్వీభ
వామి యత్ పురుషం పరముద్దిశ్య న మే సిద్ధిరితోఽన్యథా ఇత్యంగముదితం శ్రేష్ఠఫలే ఘాతద్విరోధినీత్యాహిర్బుధ్న్యః క్రమం
గాంతరం తు నిశ్శ్రేయససాధనప్రపత్తినియతమంగినః శబ్దత్ర భరన్యాససరూపత్వం ఆత్మాత్మీయభరన్యాసో హ్యాత్మనిక్షేప ఉ
చ్యత ఇతి నిర్ధారితం। తదిహ పూర్వశ్లోకస్య నమః ప్రయోగేనానుకూల్యసంకల్పప్రాతికూల్యవర్జనే దర్శితే। న ధర్మనిష్ఠోఽస్మి
త్యాదిభిరకించనాధికారత్వం కార్పణ్యరూపమంగం చ రక్షిష్యతీతి విశ్వాసస్సర్వశరణ్యత్వసంబంధ్యావృజినేతరఘృణసమర్థః
కారుణికశ్శరణ్యః స చ ప్రపన్నం మాం రక్షిష్యతీతి విస్రంభణీయః విశ్వసనీయః సోపసర్గధాతువిశేషశబ్దైర్వ్యవసాయః
వైశిష్ట్యం వ్యనక్తి త్వత్పదమూలం శరణం ప్రపద్యే ఇత్యనేనైవ గోప్తృత్వవరణాత్మనిక్షేపౌ సిద్ధౌ ప్రార్థనాన్వితో హి భరన్యాసః ప్ర
పత్తిః రక్షాదిమాత్రప్రార్థనాయామాజ్ఞపనాదిపూర్వకే భరన్యాసే చ ప్రపత్తిశబ్దప్రయోగదర్శనాత్ న చాత్ర గురులఘువికల్పా
నుపపత్తేః ప్రపత్తేర్భక్త్యంగత్వం శంకనీయం స్నానాదివికల్పవత్ అధికారిభేదేన వ్యవస్థాపనాత్। ప్రణవాదిన్యాయాదత్ర ప్రపత్తేస్స్వత్వే
వేదిభిః యథాధికారమంగత్వం స్వతంత్రత్వం చ దర్శితం। అత్ర ప్రపద్యే ఇతి వర్తమానవ్యపదేశశ్చ బర్హిర్దేవసదనం దామీత్యా
దివదనుష్ఠానకాలాభిప్రాయః ॥౨౧॥ అథ సప్తశ్లోకాః ప్రస్తుతోపాయప్రయోగస్థిరీకరణార్థాః। తేషు త్రయాణాం పురస్సర్వవి
రోధినివర్తనౌచిత్యగుణవిశేషవత్త్వం రక్షకేరక్షకపూరితరేతరలాభైః స్వపరిత్యాగపరస్యానిష్టప్రసంగః స్వస్యానన్యగతిత్వేన త
త్ప్రవణానర్హత్వం శరణ్యస్య భాగ్యతమత్వేన ప్రయోజనాంతరవైముఖ్యముపాయస్య సౌకర్యే సాధుతమత్వం చ తాత్పర్య
తః స్థాప్యతే తత్రాదిమే యద్యప్యేవముపాయపరంపరా నాస్తి తథాప్యుపాయా న సంతి చేత్తదవలంబనే నత్రమాత్రమ్మే యోగాది
కముత్పాద్య మోక్షం లభస్వ కిం తదర్థప్రపత్త్యేత్యత్ర స్వస్యాకించనత్వమేవ స్థిరీకరోతి। న నిందితమిత్యర్ధేన। న నిందితం కిమత

స్తో॥ప్రం॥ ష్టావచనేన మంత్రపూర్వఖండః శబ్దతోऽర్థతశ్చ ప్రదర్శితః ప్రపత్తిప్రకరణే శరణశబ్ద ఉపాయపర ఇతి। అహిర్బుధ్న్యసం
హితాయాముక్తః ఉపాయే గృహరక్షిత్రోః శబ్దః శరణమిత్యయం। వర్తతే సాంప్రతం చైష ఉపాయార్థైకవాచక ఇతి ప్ర
పత్తిప్రయోగశ్చైవం దర్శితః అహమస్మ్యపరాధానామాలయోऽకించనోऽగతిః త్వమేవోపాయభూతో మే భవేతి ప్రార్థ
౪౧ నామతిః శరణాగతిరిత్యుక్తా సా దేవేऽస్మిన్ప్రయుజ్యతామితి। తన్మాహాత్మ్యం చైవం ప్రకాశితం అనేనైవ ప్రపన్నస్య భగవంతం
సనాతనం తస్యానుబంధాః పాప్మానః సర్వే నశ్యంతి తత్క్షణాత్ కృతాన్యనేన సర్వాణి తపాంసి తపతాం వర సర్వం తీర్థం
సర్వయజ్ఞాస్సర్వదానాని చ క్షణాత్ కృతాన్యనేన వేదాంక్షు శ్రుతస్య వాస్యేన సంశయ ఇతి సకలఫలసాధనత్వం చోక్తం యు
దేవ న కామకామేన న సాధ్యం సాధనాంతరైః ముముక్షూణాం యతాం సాంఖ్యేన యోగేన న చ భక్తితః ప్రాప్యతే పరమం ధామ
యతో నావర్తతే యతిః తేన తేనాప్యతే తత్త్వం న్యాసేనైవ మహామునే। పరమాత్మా చ తేనైవ సాధ్యతే పురుషోత్తమ ఇ
తి అత్రానన్యసాధ్యే స్వాభీష్టే మహావిశ్వాసపూర్వకం తదేకోపాయతాయాచ్ఞా ప్రపత్తిః శరణాగతిరితి భరతమునిప్రణీ
తం లక్షణమపి సుసంగతం ఇహ చానన్యసాధ్య ఇతి ప్రపత్తివ్యతిరేకేణ స్వేనాన్యేన చాసాధ్యత్వం ప్రపత్త్యసాధ్యత్వం చ వివ
క్షితం స్వాభీష్ట ఇతి సుఖస్య దుఃఖనివృత్తేః తత్సాధనానాం చ సంగ్రహః తత్ర ప్రమాణవిరుద్ధం ఫలం శరణ్యవిరుద్ధం చానుకూ
ల్యసంకల్పాదికం న సంగచ్ఛతే స్వాధికారవిరుద్ధం తు నిపుణస్య స్వాభీష్ట ఇత్యనేన నిరస్తం ఉపాయలాఘవాదిభిరకంపనీయో
విశ్వాసో మహావిశ్వాసః తదేకోపాయశబ్దేన పశవిఖ్యయత్నైరపేక్ష్యం చ వ్యజ్యతే ప్రపత్తిః శరణాగతిరితి పర్యాయాః
యుపాయః ఆనుకూల్యస్య సంకల్ప ఇత్యాదౌ షాడ్విధ్యోక్తిరంగాంగిభావసముచ్చయాభిప్రాయా షడంగం తముపాయం
చేత్యత్ర షడంగయోక్తిరష్టాంగయోగవ్యపదేశవత్ అన్యథా నిక్షేపాపరపర్యాయో న్యాసః పంచాంగసంయుతః॥

41

దినం బద్ధాంజలిపుటం దీనం యాచంతం శరణాగతం న హన్యాదానృశంస్యార్థమపి శత్రుం పరంతప ఆర్తో వా యది వా దృప్తః ప
రేషాం శరణం గతః అరిః ప్రాణాన్ పరిత్యజ్య రక్షితవ్యః కృతాత్మనా। స చేద్భయాద్వా మోహాద్వా కామాద్వాపి న రక్షతి। స్వయా శ
క్త్యా యథాశక్త్యం తత్పాపం లోకగర్హితం వినష్టః పశ్యతస్తస్య రక్షిణః శరణాగతః ఆదాయ సుకృతం తస్య సర్వం గచ్ఛేదరక్షితః।
ఏవం దోషో మహానత్ర ప్రపన్నానామరక్షణే అస్వర్గ్యం చాయశస్యం చ బలవీర్యవినాశనమితి। ఏవంవిధశరణాగతపరిత్యాగా
ద్యపి యన్మయా న కృతం తన్నాస్తి। మయా రాగాదిదూషితచిత్తేన భోగమరుకాంతారపాంథేనేతి భావః ఏవమనంతప్రతిబం
ధకానాం తన్నాశావస్థామనువదనే భగవతః శరణశరణ్యత్వం చ స్వాధ్యవసితమంత్రార్థేన ప్రసక్తిః సోఽహమితి అదక్షోపి తాదృశ
ప్రభావః ప్రాయశ్చిత్తావసరే క్వచిదితేషు తత్ర ప్రాయశ్చిత్తేషు అప్రవృత్తస్య దిచ్ఛాధికారకశకనానుశయానభిజ్ఞశ్చ ఇతి
భావః సంప్రతి విపాకావసర ఇత్యపేయః। ప్రాయశ్చిత్తాదికాలాంతిక్రాంతాదుర్నివారాగ్గమానాం ఫలానాం భోగాదన్యేన తు
పయితమశక్తావస్థయామిత్యర్థః కుమయుంద ప్రపన్నానామనాదిప్రవృత్తమపరాధజాతమనాదృత్య ముక్తిభూమిప్రదయ
ధైర్యాత్వం శ్రీసాత్వతే। దురాచారోపి సర్వాశీ కృతఘ్నో నాస్తికః పురా సమాశ్రయేదాదిదేవం శ్రద్ధయా శరణం యది। నిర్దో
షం విద్ధి తం జంతుం ప్రభావాత్పరమాత్మన ఇతి॥ శ్రీపుండరీకాక్షేన చ॥ అశ్వమేధశతైరిష్ట్వా వాజపేయశతైరపి। న ప్రాప్నువంతి
సుగతిం నారాయణపరాఙ్ముఖాః। యో నృశంసో దురాత్మానః పాపాచారరతాస్తథా। తేపి యాంతి పరం ధామ నరా నారాయణా
శ్రయా ఇతి। క్రందామి ఆక్రోశామి అనేన గోవిందేతి యం దాత్రుందత్ కృష్ణా మాం దూరవాసినం। ఋణం ప్రవృద్ధమివ మే హృద
యాన్నాపసర్పతీతి శరణ్యవాక్యం సూచ్యతే అగతిః పుణ్యవిపాకాదపి భృశం భీతతయా పూర్వోక్తైః అన్యగతిః తస్మాదయి వః
ధ్యం ప్రపన్నం న ప్రయచ్ఛతీతి సర్వేషాం శరణ్యానాం సామాన్యతః ప్రాప్తం కిం పునః విభీషణో వా సుగ్రీవ యది వా రావణః స్వయ

సశ్లో॥ వ్యా॥ దపి లోకే సహస్రశోఽయం నమం ఉరూవృథాయి। సోఽహం విపాకావసరే ముకుంద క్రందామి సంప్రత్యగతిస్తవాగ్రే॥ ౭౧॥ నిం
దితం గర్హితం యత్పాపం తత్కర్మ క్రియమాణం ప్రశంసంతి స ధర్మః యం గర్హంతే సోఽధర్మ ఇత్యాపస్తంబః। అత్ర నిందిత శ
బ్దేన కామ్యకర్మాపి సంగృహ్యతే। మమ మమత్వాపేక్షం ఉరూతస్యాపి నిందితత్వాత్ లోకే సర్వస్మిన్నసౌం సారిక జనే ఉరందావ మోన్యత అ
రు. నేన ఇతి లోకః ప్రమాణం తస్మిన్నపి అప్రామాణికమిత్యర్థః అత్ర శాస్త్రరూప ప్రమాణ విశేషో వివక్షితః సహస్రశ ఇత్యసంఖ్యా
తావృత్తిపరం శతం సహస్రమయుతం సర్వ మానంత్యవాచకమితి వదంతి యచ్ఛరణాగత పరిత్యాగాద్యపి తదపి పాప వంనింది
42 తం ఉరథా పావమనుః శరణాగతం పరిత్యజన్ వదం విష్ణావృచ ద్విజః సంవత్సరం ఉరువాహారస్తత్పాప మవసీదతీతి। బాలఘ్నాం
శ్చకృతఘ్నాంశ్చ విశుద్ధానపి ధర్మతః శరణాగత హంతౄంశ్చ స్త్రీ హంతౄంశ్చ న సంవదేదితి రఘుశ్చ రాక్షసం ప్రత్యాహ శక్తోఽపి
రక్షితె లోకాధ్యం ఉరూదపి శరణాగతం। యస్సృజేత్ పురుషో లోకే బ్రహ్మహత్యాం స విందతి। ప్రాయశ్చిత్తైన శుద్ధ్యంతి మహాపా
తకినో పి హా। శరణాగత హంతౄణాం శుద్ధిః కల్పినవిద్యతే। పూర్వం ఉరంతె హంతుమెధేన మహాపాతకినోపి హా। శరణాగత హం
తారోన ఘోవం రజ నీచర అపి చె తస్మదుర్రాచారః కెనాపి నరకాత్ప్రమోక్షి ముచ్యతె న స పాపాత్మా శరణాగత హంసక ఇతి బ్రహ్మా
నాగెతంచ॥ ప్రహాస్ప తిరువాచ॥ న వాస్య బీజం రోహతి రోహా కాలే న చాస్య వర్షం వర్షతి వర్షకాలే। భీతం ప్రపన్నం ప్రదదాతి శ
త్రవే న సోఽంతరం లభతే త్రాణమిచ్ఛన్నితి మోఘ మన్నం విందతే అప్రచేతాః స్వర్గాల్లోకాద్భ్రశ్యతి భ్రష్టచేష్టః భీతం ప్రపన్నం ప్రదదా
తి శత్రవే సేంద్రా దేవాః ప్రహారంత్యస్య వజ్రమితి ఏవం శాస్త్రేషు నిష్ఫలేతి ద్రష్టవ్యం మహాపాతకినామపి శరణాగత హంతుస్సుత ధృష్టా
నిష్ఫలేతి క్వచిత్ లోకాద్వేషాద్భ్యం ఉరూదపి యస్సృజేత్ శరణాగతం బ్రహ్మహత్యాసమం తస్య పాపమాహుర్మనీషిణ ఇత్యాదిద్రష్టవ్యం అ
హా చ రఘుపతిర ఖరుప్రదాన ప్రకరణే బంధుమోక్షః కణ్వస్య పుత్రేణ కండునా పరమర్షిణా శృణు గాథాం పురాగీతాం ధర్మిష్ఠాం సత్యవా

భవార్ణవవిశేషణం నివర్త్తకస్య తవ మాహాత్మ్యమివ నివర్త్తనీయస్సంసారోపి మే నిరవధిరితి భావః। భవస్యార్ణవత్వనిరూప
ణేన సంసారార్ణవమగ్నానాం విషయాక్రాంతచేతసాం విష్ణుపోతం వినా నాన్యత్కించిదస్తి పరాయణం సంసారసాగరం ఘోర
మనంతక్లేశభాజనం త్వామేవ శరణం ప్రాప్య నిస్తరంతి మనీషిణ ఇత్యాదిప్రమాణాని సూచ్యంతే। సనకాదివన్నతీరాసన్నప్రదేశ
స్థోహమిత్యభిప్రాయేణాంతః శబ్దః ఇతః పూర్వమనాదౌ కాలేన లబ్ధ ఇతి నిర్వేదాభిప్రాయేణ అద్భుతనలాభసంతోషాభిప్రాయే
ణ వా చిరాయేత్యుక్తం మే కర్మప్రవాహావారితః పూర్వముత్తారోపాయానభిజ్ఞస్య మామేకం శరణం వ్రజేత్యాదితత్త్వము
పేక్షితవతః। ఇదానీమపి మజ్జజనపాతకానర్జయంతః ఖురర్మైవ త్వదాశ్రయాణాంచ సంకల్పితస్యేతి భావః। అత్ర మే లబ్ధ ఇతి
సంబంధసామాన్యే షష్ఠీ మే కూలమివేతి వాన్వయః। అర్ణవాంతర్వర్ణజంతోః కూలమివేత్యాశ్చర్యపరం అనంతతాపత్రితా
ప్యసాసన్నిపాత ఇతి శరణ్యసౌలభ్యవ్యంజనం బలబద్ధాసి ఉపాయం తయా లబ్ధవ్యవిశేషో నాస్తి న చ లబ్ధస్య ప్రచ్యుతిరితి భావః॥
న కేవలం మయ్యేవ లాభః కింతు త్వయాపి లబ్ధం సర్వసమత్వసంరక్షణాయ సదాచార్యవీక్షణాదివ్యాజవిశేషాపేక్షిణా త్వ
యా తత్సంపత్తిసంతుష్టేనేతి తాత్పర్యం। అత్ర భగవన్నితి సంబుద్ధ్యా తత్స్వరూపస్యైవ సర్వపాతవేదిత్వం తన్నిష్పాదనశక్త్యాదికం
చ వ్యజ్యతే। జ్ఞానబలాదిపూర్ణస్య తవ పునరయం మహోదయలాభః ఏతచ్చ త్వమేవ వేత్సి త్వయాపి దురాపాయమితి చ ఇదానీం
నాథమునిప్రభృతిసద్గురుసవిత్రీక్షణదశాయామిత్యర్థః। అయం చాపర్యాయేణ యోజ్యనాదిసామగ్రీప్రవాహానుగుణ్యానప్ప
ర్యైవసంకల్పితః కాల ఇత్యాకూతం ఏకవచనాంతానుత్తమాదిశబ్దైర్దయాపాత్రస్య నిస్సమాభ్యధికత్వం సూచ్యతే సమసదాభావే
పృథికనిషేధమాత్రం వా వివక్షితం పాత్రం విషయః వాఙ్మనసాపరిఖేదాలసంతాపరాధినమాత్మానమిదమితి సాభినయం నిర్దిశతి॥
ఏతత్పురితాగసతి కస్మిన్విషయే తవ దయాదిగుణజాతం చరితార్థం స్యాత్ న మత్తోధికః కృపావిషయోస్తి అపి కశ్చిన్నమముక్షుః

స్తో॥వ్యం॥ మిత్యాదివాదినో భగవత ఇత్యభిప్రాయః। తావాంతవేతి। అగ్రే విశ్వసాక్షాత్కారిణస్తవ సార్వత్రికసన్నిధావిత్యర్థః। సవిగ్రహాస్యవాశ
రణ్యస్యాభిముఖ్యమిహాభిప్రేతం। నవ్యాసమర్థానామకారుణికానాంచ సన్నిధావిప స్వైరాక్రోష్టవ్యమితి భావః। యద్వా సంసారతం
త్రవాహితం యః పుణ్యపాపఫలప్రదాతా స్మృతో వ భీతస్య దగ్రే క్రందావి రాగానువృత్తిహేతుభూత పుణ్యఫలాత్ భీతిరధికమా
౪౩ క్రోశకరణం। అథవా భక్తియోగమనుష్ఠాయ తత్ఫలమలబ్ధవానివంయుక్తో దండస్యేవాగ్రే క్రోశనేనాపరాధ్యావిమాతి ఏవం ప్ర
వర్షశ్లోకే సపరికరయోర్యయోర్యయోరంతరాభావ ఉక్తః। అత్ర తు తత్సన్నిధానమపాయబాహుల్యమనుసంహితం శరణ్యత్వోక్తం। ముకుం
దేత్యనేన స్థాపితం తదిహాదుర్విషహ సంసారనివర్తనోపాయనైరాశ్యజనితశోకావిష్టః శరణ్యగుణాధ్యవసాయవాన పవర్గా
ర్థప్రవృత్తికారీతి దర్శితం భవతి తథాచోక్తం। అహం భీతోస్మి దేవేశ సంసారేస్మిన్ భయావహే। పాహి మాం పుండరీకాక్ష న జానే
శరణం పరం। వృత్రేవ భవతో యాతా భూయసీ జన్మసంతతిః। తస్యామన్యతమం జన్మ సంచింత్య శరణం వ్రజ। అథవా పాతకభీతః
స్త్వం సర్వభావేన భారత। విముక్తాన్యసమారంభో నారాయణపరో భవ। సర్వారోగ్యమనాయాసమప్రమాదమనాపవం॥
ప్రణతార్తిహరం విష్ణుం శరణం గంతుమర్హసి ఇత్యాది॥౨౨॥ నన్వనాదౌ సంసారే సంప్రతి కేన విశేషేణాక్రందస ఇత్యత్రా నన్వగతిశ
రణ్యేత్యభావాత్ సూచితం రక్ష్యరక్షక పూరితరేతరలాభాప్రతిబోధస్యోద్భూతత్వమాహ। నిమజ్జత ఇతి। నిమజ్జతోనంత
భవార్ణవాంతశ్చిరాయమే కూలమివాసిలబ్ధః। త్వయాపిలబ్ధం భగవన్నిదానీమనుత్తమం పాత్రమిదం దయాయాః॥౨౩॥ అనా
దిప్రవృత్తం నిమజ్జనమిదానీమప్యనుపరతమిత్యభిప్రాయేణ వర్తమాననిర్దేశః। అనంతస్వరూపరూపగుణవిభూతిభిరప
రిచ్ఛేద్యః సర్వత్ర సర్వదా సన్నిహితోప్యపి। ఏషః బ్రహ్మప్రవిష్టోస్మి గ్రీష్మే శీతమివహ్రదం శామ్యామి పరినిర్వామి సుఖమాసాద్య స
ర్వదేత్యుక్తం సర్వేషామశరణానాం సామాన్యతోనిమజ్జనం ప్రాప్తం। అహంతు భవార్ణవే నిమజ్జామి। యద్వా అనంతత్వం

43

రక్షితార ఏవారోగ్యత్వం స్వస్య సనాథత్వేన నిర్భరత్వం చ ప్రపత్తి రుక్తం పాంయుధిష్ఠిరకార్యార్థం బలభద్రం ప్రతి సాత్యకినా యే
నాథవంతో హి భవంతి లోకే తే నాత్మకార్యాణి సమారభంతే కార్యేషు తేషాం ప్రభవంతి నాథాః శ్రీవాసుదేవో రామయ
థా పంచాలాః భగవచ్ఛాస్త్రే చ ప్రపన్నశరీతమోయుధ్వత్ప్రపత్త్యః కపోతవత్ రక్షిరక్షకయోరత ల్లక్ష్యం లక్షణమేతయో
రితి స్ఫుటం తత్ర సాత్వికవర్ణవశ్యస్యైవ శరణాగత పరిత్యాగ కేరాదోష ఇత్యత్రాపానసానురూప ఇతి తే స్థితే మనసి సర్వదేవప్ర
పన్నాయ సర్వథావర్ణాని తాని దివాదీనేలానాం అనురూపః నవలత దల్పత్త్రం రామో ద్వినాభిభాషతే అన్యతం నోక్తపూర్వం మేన
చవక్షైలకదాచన తాలిదిష్టవచన విరోధప్రసంగాత్ తతశ్చ తస్యనామమహాద్విశ ఇతి శ్రుతిసిద్ధ వైపరిత్యం స్యాత్ ఆత్మా మః
యలాసమాజదుఃఖభాజనేన సర్వమపి దుఃఖం సోఢుం శక్యం త్వయా తు నిరవద్యేన దోషప్రసంగో న సోఢవ్య ఇతి అనిష్ట
నివృత్తిలాభస్తు మమైవ ప్రవృత్తిరిత్యుత మమ చ సర్వవ్యవధ్యప్రసంగో నిష్పతమః తస్మిన్ స్మద్రక్షణేన ద్వయో రనిష్టపరిహారః త్వయా
వకార్య ఇతి భావః తదిదం వ్యాజమాత్రేణ సాధ్యం రక్ష్యత్వేతి విశ్వాసదార్ఢ్య వ్యంజనపరం శేషభూతస్య స్వలాభకథనం స్వా
ర్థప్రార్థనం చాయుక్తమితి శంకా చ ప్రధానభూత పరలాభోక్త్యా పరాపద్యప్రసంగ పరిహార ప్రాధాన్యేన చ నిరస్తా ॥౪౪॥ అస్త్వే
వం ప్రతిబుద్ధస్య తవ మదబలం వసంతథాపి మదనుగ్రహే తేన త్వం యా సర్వేషాం పాపానాం క్రమాత్ప్రతిపదోక్తాని ప్రాయశ్చిత్తా
ని త్రింశం తాం పుణ్యత్వేం యాధనభోగాశ్చ భుజ్యంతాం ముష్య భావశ్చైవం ప్రసిద్ధః శరీరారోగ్యమర్థాంశ్చ భోగాంశ్చైవాను
షంగికాన్ దదాతి ధ్యాయతాం నిత్యమపవర్గప్రదో హరిరితి। అథవా భుక్త్వా చ భోగానఖిలాని తావదిత్రమేణ ముక్తిం ప్రా
ప్స్యసీతి భగవతోభిప్రాయమాశంక్య పూర్వోక్తమనన్యోపాయత్వమనన్యప్రయోజనత్వం చానంతర్యాయశ్లోకేన ప్ర
పంచయన్ స్వస్య భగవత్పదప్రాప్తివిలంబాక్షమత్వం విజ్ఞాపయతి పూర్వం దుఃఖస్య తః ప్రతికూలతయా దుఃసహాత్ప్ర

స్తో॥ పృ॥ సాళదితి పృష్టప్రపాంజగజ్జనయతి అతస్స్వపుత్రపుత్రైరస్య స్నమెకర్తవ్యమస్తి అక్రందనమప్యేతదతివరాత్ర కృతం తవతుస్పే
వ్రతభారస్య మోక్షయిష్యామీతి స్వేనైవోక్తం వర్తవ్యమవశిష్యత ఇతి భావః॥౫౧॥ అథ స్వాళ్ఫరతంత్రస్య శేషభూతస్య సావివ్య
భీష్టవినియోగస్యోఢవ్యః అన్యథాపి దుర్నివారశ్చేత్కించ వారిదుర్ఖఃఖాని భూతతభూత్యాపాత బుద్ధ్యాకరోతి పాశప్రస్తోరాగ్నికర్మా
ణి స్వపుత్రాయ యథా పితా పరిష్వాంచ జగన్నాథః కరోతి పృథగ్భచేతసాం యస్యానుగ్రహమిచ్ఛామి విత్తం తస్య హరామ్యహం
౪౪ బాంధవైశ్చ వియోగశ్చ సదా భవతి దుఃఖితః తేన దుఃఖేన సంతప్తో యది మాం న పరిత్యజేత్ తం ప్రసాదం కరిష్యామి యత్సు
రైరపి దుర్లభమితి స్మర్యతే అతః కర్మవిపాకః క్రియంతవ్యః కింక్రందితేన కృతార్థావాః అభూతపూర్వమితి। అభూతపూర్వం
44 మమ భావి కిం వా సర్వం సహామె సహజం హి దుఃఖమ్ కింతు త్వదగ్రే శరణాగతానాం పరాభవో నాథ న తేఽనురూపః॥౫౨॥ ఇతః
పూర్వం సంజాతే భూత్యా విలక్షణమిమం పృథగ్ణః మమ అజ్ఞో జంతురనీశోఽయమాత్మనః సుఖదుఃఖయోః ఈశ్వరప్రేరితో
గచ్ఛేత్స్వర్గం వా శ్వభ్రమేవ వా ఇత్యుక్తస్వభావస్య గర్భజన్మజరామరణనరకాదిదుఃఖచక్రవర్తినః భావిభవిష్యత్ కింశబ్దః క్షేపా
ర్థః వాకారః సావనభూపగతసోఢవ్యత్వపక్షో నాపరూపార్థః తేనాసహ్యతాభిప్రాయమం తదర్థం యథావా। సర్వం సహామితి కర్మ
పరతంత్రతయా యథాపూర్వమనుభూతసజాతీయం సర్వం దుఃఖమనుభవిష్యామి। మెసహజం హి దుఃఖం అనర్థపర్యవసా
తపురుషార్థసత్త్వమకర్మప్రవాహ్యాత్మ స్వరూపానుబంధి వదపరిహార్యమిత్యర్థః తథాప్యస్మదసహ్యమాపతిష్యతీత్య
భిప్రాయేణాహ కింత్వితి త్వదగ్రే అపారకారుణ్యస్య సర్వత్ర సన్నిహితస్య సర్వస్వామినస్సర్వశక్తేస్తవ సన్నిధౌ శరణాగతానామితి
బహువచనమన్యేష్వపి ప్రపన్నేష్వప్యేవమశక్య ఇతి ద్యోతనార్థం। మత్పరిభవః త్వదేకాంతినాం సర్వేషాం చిత్తక్షోభహేతురితి
చాభిప్రేతం పరాభవః కర్మభిః కామక్రోధాదిభిరింద్రియైర్విషయైశ్చ ఘోరైస్స్వప్రభువిముఖీకరణం నాథేతి సంబుద్ధ్యా భగవతో భ

గః॥౩౮॥ నను నాసౌ నిరాసః యత్ప్రజాపతిప్రభృతిభోగైశ్వర్యాతిశయయుతభోగప్రదానం మాభూదపి తత్కేవలభోగపరత్వాన్న
దానేనంమద్ధత్వాత్కే భోగానే భుంక్ష్వపశవినేల్యాత్మమపి దాస్యామీతి భగవతోఽభిప్రాయమయుక్తత్వ్రవిలంబాత్క్రమః ప్రాప్యతయా
హేతుమశక్యత్వం వివృణోతి। తవామృతేతి॥ తవామృతస్యంది నిపాదపంకజే నివేశితాత్మా కథమన్యదిచ్ఛతి। స్థితేఽరవిందే మకరం
దనిర్భరే మధువ్రతో నేక్షురకం హి వీక్షతే॥౩౯॥ తవరసోఽమృతైస్సః సర్వరసః సర్వగంధ ఇత్యాదిషు సర్వప్రకారనిరతిశయభోగ్య
తయా ప్రసిద్ధస్య సర్వస్యావినః అమృతస్యంది నిపాత్రప్రదే భోగ్యతమం తయా శ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధే నివేశితాత్మా రత్నప్రణయాస్మ=
ఖేనదదామి బుద్ధియోగం తమిత్యాదివాదినా త్వయ్యేవ దృఢావస్థాపితబుద్ధిరిత్యర్థః తస్మాదితః పరం పురుషార్థాంతరే మనో
నివేశయితుం నశక్యమితి భావః అత్ర సామాన్యనిర్దేశః త్వత్ప్రసాదవిషయభూతానాం మాదృశాం సర్వేషాం సాధారణోఽయం
స్వభావ ఇతి జ్ఞాపనార్థః త్వత్పాదపద్మే మనోనివేశయం స్వయమేవాత్ర పరిచోదనేయ ఇత్యభిప్రాయేణ కథం శబ్దః అన్యదల్ప
మస్థిరమనర్థమిశ్రమనర్థపర్యంతమైశ్వర్యం కథమిచ్ఛతీత్యాని వృత్తివచనాత్తదర్థప్రవృత్తిరపత్రనిరస్తా భవతి
ఉక్తమర్థం నిదర్శనేన దృఢయతి స్థితేఽరవింద ఇతి భోక్తృణామక్లేశేన భోగ్యతమతయోపస్థితవతి ఇత్యభిప్రేతం అరవిం
దశబ్ద ఇహ సురభిత్వసుఖస్పర్శత్వాదిద్యోతకః ప్రథమవికసితావస్థామభిప్రేత్యాహ మకరందనిర్భర ఇతి మధువ్రతశబ్దేన త
దేకజీవనత్వం తత్రాపి సారతమగ్రాహిత్వం చ వ్యజ్యతే స్వభావతవిపరీత్రరంపభంధేనోపదేశాజ్ఞాదిభిర్దుర్నివారత్వం సూచ
యితుం తిర్యగ్దృష్టాంత ఉక్తః ఇక్షురకం కంటకావృతమస్థిరాల్పత్వరసం భ్రమరస్పర్శమాత్రేపివర్ణ్యానతామాప్నువా
నం దేవార్చనాద్యనర్హం నిర్గంధం కిమపి క్షుద్రపుష్పం తన్నవీక్షతే అత్యాసన్నమపి మకరందవిఘ్నయనాద్రియతే తదుపసదనం
తు దూరతో నిరస్తమితి భావః॥౩౯॥ అథ గురుతరోఽపాపసాధ్యం పురుషార్థం లఘుతరేణోపాయేన కథం లప్స్యసే ఇత్యత్ర

స్తో॥ వ్యా॥ నహ్యన్యత్ప్రియముక్తమనయోః శ్లోకయోస్తు పరమపురుషార్థప్రతికూలతయా సుఖాంశస్యాపి హేయత్వముచ్య
త ఇతి విశేషః నిరాసకస్యాపీతి॥ నిరాసకస్యాపి న తావదుత్సహే మహేశ హాతుం తవ పాదపంకజం। రుషా నిరస్తోఽపి శిశు
స్తనంధయో న జాతు మాతుశ్చరణౌ జిహాసతి॥౧౨॥ నిరాసకస్యాపి నిరంకుశస్వాతంత్ర్యాత్తత్స్వవధ్యం సోఢాపి త్వత్పద్రే
౭౩ రుపచ్ఛందస్త్రైమాం ప్రతాప్యైవముదభివమతమం ప్రదాయం అన్యత్ర ప్రేరయితుమిచ్ఛత ఇతి భావః అపిశబ్దేన దయాపరవ
45 శస్యాపిం దీనస్య మమ నిరాసే కథం క్షమ ఇతి వ్యజ్యతే తావచ్ఛబ్దోఽవధారణార్థః నోత్సహే న శక్నోమీత్యర్థః మహేశసం
భావితస్య పదభ్రంశానామపూర్ణానాం త్వదన్యేషామపి సాపేక్షత్వేష్వసూయోపేక్షాదిస్యూతయేంద్రాదీనాం పదయాతిప్రభృతి
షు భవతస్తు నిరుపాధికస్య నిత్యస్వాతంత్ర్యవతో నిరవధికదయాంబుధేర్మామీదృశీమవస్థాం ప్రాపయతో మన్నిరస
నే హేతుర్నాస్తి మమ చ త్వామేకమేవ సర్వేశ్వరమవగచ్ఛతో న మత్పరిత్యాగకారణమస్తి ఇతి భావః మాతురితి పత్న్యమా
ణపదస్థేనైవ మహేశశబ్దః తేన మాతా పితా భ్రాతేత్యాది శ్రుతిప్రసిద్ధస్వభావసూచనం హితమిత్యత్ర ఉపాయతయా ఫలత
యా చేతి యోజ్యం తదుభయం తవ పాదపంకజమిత్యభ్యాభ్యాం సూచ్యతే సర్వభూతసుహృదః సంసారనివృత్త్యుపాయభూత
స్య భవతో దేవదానవసామాన్యదైవతం నిరవధికభోగ్యం తత్పాదయుగ్మమితి భావః ఉక్తమర్థం సర్వలోకసమ్మతార్థాం
తరనిదర్శనేన స్థాపయతి రుషేతి అపిశబ్ద ఇహాప్యతో నిరాసానర్హత్వం స్తనదంశాదిజనితక్రోధవేశవశాత్కాదాచిత్కసంభవం
చ ద్యోతయతి శిశుస్తనంధయ ఇతి పదాభ్యాం స్వరక్షణే స్వయమసమర్థస్య బాలస్య తదేకరక్ష్యత్వం తదేకాధీనజీవనత్వం చ సూ
చ్యతే జాతు క్రోధదశాయాం ప్రసాదదశాయాం చేత్యర్థః మాతురిత్యనేన సర్వదోషప్రసహనానుగుణం వాత్సల్యం వ్యజ్యతే చ
రణావిత్యత్ర నిరాసాయ వినిందుత్రావపీతి కాకపిగ్రాహ్యం హితమిత్యభాపి న సంభవతీతి ముతహానమిత్యభిప్రాయేణ సప్రయో

వృంయుధ్యుంరన్యైవ మభిప్రాయః పరావరతత్వవింతపురుషార్థేషు విశదబుద్ధిర్భవతు వావలావా మన్త్రిష్ఠసంపుటాదిషు
ంయుథేష్టప్రకారశ్చ భవి తు వావిధేయం వాస్త్ర రవింతస్యవాచావమ న సావా స్యాత్ అన్యు వాంజలిరవసాయూంశించి దచాతుంర్వ్యం
సర్వదా సఫలమేవాయమితి న పునఃఏతేన పాణి నాయం స్తు ప్రణమేత్ పురుషోత్తమం న్యాయస్తస్య కరచ్ఛేద ఇతి ధర్మవిదో
విదుః ఏకహస్తప్రణామశ్చ ఏకంవాపి ప్రదక్షిణమితి శక్త్యంప్రత్యుక్తం ఏకహస్తప్రణామనిషేధ ఇహాప్రతిషిధ్యతే తాంయుతా
వంజలిః పుమానితి నైఘంటుకాః గత్యభావే పి సర్వత్రయుధాశక్తి కరణమనుజ్ఞాతం సకృదేవహి శాస్త్రార్థ ఇతి సామాన్యప్రాప్త
స్యాత్ర నిరపవాదత్వాత్ వసంతే వసంతే జ్యోతిషాయజేత ఇతివదావృత్తేపేక్షాపి నేత్యాహ సకృత్కృత ఇతి యద్యపి ప్రీతిప్రకర్షా
ద స్యావృత్తిర్భవతి తథాప్యత్ర సకృత్కృతస్య ఫలావినాభావేన ప్రభావాతిశయప్రతిపాదనే తాత్పర్యం సకృత్స్మృతో పి గోవిం
దో నృణాం జన్మశతైశ్చితం పాపరాశిం దహత్యాశు తూలరాశిమివానలః సకృదుచ్చరితం యేన హరిరిత్యక్షరద్వయం బద్ధః ప
రికరస్తేన మోక్షాయ గమనం ప్రతి బుద్ధ్యమోయస్తు జూంషి సామానిరోమ్ అధీతే సకృదంజసా సకృదష్టాక్షరం జప్త్వా ఫలం తస్య సః
మశ్నుతే విష్ణోరాయతనం నిత్యం సాయం ప్రాతర్దినే దినే ప్రదక్షిణత్రయం కుర్యాదశ్వమేధఫలం లభేత్ ఏకస్మిన్నపి బలిదా
నే చ తథా కుర్వన్ప్రదక్షిణం పదే పదేశ్వమేధస్య ఫలం దశగుణం భవేత్ యాని యాని చ పాపాని జన్మాంతరకృతాని చ తాని తాని
ప్రణశ్యంతి ప్రదక్షిణపదే పద ఇత్యాదిషూక్తస్య సకృత్కృతస్మరణసంకీర్తనాదిప్రభావస్య ప్రదర్శనమిదం సర్వేషామేవధ
ర్మాణాముత్తమో మోపౌష్టమో విధిః రక్షతే భగవాన్ విష్ణుర్భక్తాన్ ఆత్మశరీరవదితి సర్వాధికారత్వేన కథితే భక్తః సంమార్జనోప
లేపనమాలాకరణదీపారోపణాదిప్రసాధనాంతరే భక్తేః సమధికం బహుమతత్వం యూదాభ్యాయానిరపేక్షం వివక్షితం స్యాత్పా
యస్య సంకరం స్వరూపమాహ అంజలిరితి అంజలిః పరమా ముద్రా క్షిప్రం దేవప్రసాదినీ ఇత్యంజలిముద్రైవ తత్ప్రీతిశ్రీమత్ప్రామాయుక్త చ కృతాపరాధస్యాపి

స్తో॥ వ్యా॥ తథాపి లఘుతరస్య నివృత్తిధర్మకోటునిపాతస్యాంజల్యాదేః ప్రభావం త్వదంఘ్రిముద్దిశ్య ఇత్యాదిశ్లోకద్వయేన నిర్దిశ
న్నాశ్రయణసౌకర్యార్థమపి హితము మశక్యత్వమవస్థాపయతి తత్ర ప్రథమేన లఘుతరకాయికవ్యాపారవిశేషప్రభావమా
చ్యతే। త్వదంఘ్రిమితి। త్వదంఘ్రిముద్దిశ్య కదాపి కేనచిద్యథాతథాపి సకృత్కృతోంజలిః తదైవ ముష్ణాత్యశుభాన్యశేష
౪౬ తః శుభాని పుష్ణాతి న జాతు హీయతే॥౨౨॥ త్వదంఘ్రిం సర్వలోకశరణ్యస్య తవ పాదపంకజం నతం సాక్షాన్మోక్షప్రదానా
నధికృతస్య పారంపర్యాగర్భాదేరితి భావః తదుక్తం మోక్షధర్మే బ్రహ్మణాం శితికంఠం చంరయాశబేన్యాదేవతాః స్మృతాః ప్రతిబు
ద్ధిన సేవంతే యస్తత్పురిమితం ఫలమితి అత్ర భగవత్ప్రరూపస్య శుభస్యాపి అనిష్పన్నసమాధీనాం ప్రథమం భావయి
46 తుమశక్యతయా తద్విగ్రహాస్యైవ శుభాశ్రయత్వం తత్రాపి నతిప్రమణీయం పాచరణగ్రహణమితి న్యాయేనస్వాతంఘ్రి
రణాగాఢమిత్యాదిదర్శనాచ్చాంఘ్రిరుద్దేశ్యత్వముచ్యతే। ఉద్దిశ్య ఉపాయతయా లక్ష్యీకృత్య కర్తృలక్షణేతయా చాభిసంధాయే
త్యర్థః ఏవముత్కృష్టదేవతాకత్వమనన్యప్రయోజనత్వం చోక్తం భవతి ఈదృశస్యాధికారిణో ऽంజలిబంధరూపేస్యాకరేణ ప్రసా
దనే దర్శపూర్ణమాసాదివత్ తిథినక్షత్రపక్షమాసత్వయనహాయనాదికాలనియమో నాస్తీత్యాహ కదాపీతి విధే
యహోస్య శాస్త్రీయవ్యాపారాంతరరహితదశాయాం సర్వదేత్యర్థః ఏతేన కాలవిశేషప్రతీక్షణవిలంబాభావాద్యదైవ తత్తే
ద్రైవసమాసాకర్తుర్మంశక్యతయాపి సౌకర్యం సూచితం ఉక్తః కాలనియమాభావః కృష్ణకేశత్వాద్యవస్థానియమాభావస్సదే
శవిశేషనియమాభావస్యచోపలక్షణమేవం వర్ణాశ్రమవేదవేదాంగయుక్తత్వాదినియమాభావేన సామాన్యధర్మతయా
సత్యవచనాదివత్సర్వాధికారత్వమాహ కేనచిదితి అస్త్రి బాలపండితమూర్ఖబ్రహ్మవ్యాపాకంచసుకరత్వం శాస్త్రీమత్వం చాత్ర వివక్షి
తం కర్మాంతరవత్తదుష్కరప్రకారవిశేషవ్యవస్థాప్యత్ర నాస్తీత్యాహ యథాతథాపీతి అత్రవికల్పసముచ్చయవిషయా

ర్ణణసహితోప్యన్వేషసమ్యకే జ్ఞానభక్త్యాదిపరంపరయా మోక్షసాధనత్వమితి నిష్కంటకోయం పంథాః అతివాద్యత్రసు
అత్రసంభవతాలింగతానయుజ్యతే అధికారివిశేషమాశ్రితాంజలిరూపలఘుతరక్రియామాత్రస్య సాక్షాన్మోక్షసాధనత్వ
కథనే కర్మాంతరాణామపి తథా ప్రసంగః తదభ్యుపగమస్తు సర్వప్రమాణానుగుణభాష్యాదివిరుద్ధః వక్తుర్యామునము
నేః ప్రాగనుష్ఠితమురంతరవిశాపసాదిగర్భప్రపత్తిప్రైయర్థ్యంచస్యాత నసంధ్యాయంకే క్షేత్రేతంయజ్ఞస్యజైత్రేత్రేతాయాంద్వాపరేర్వ
యుక్తే యదాప్నోతి తదాప్నోతి కలౌ సంకీర్త్య కేశవం కలేర్దోషనిధే రాజన్నస్తిహ్యేకో మహాన్ గుణః కీర్తనాదేవ కృష్ణస్య ముక్త
బంధః పరం వ్రజేదితి కాలవిశేషవ్యవస్థయాస్య సంకీర్తనమాత్రస్య సాక్షాన్మోక్షసాధనత్వముచ్యతే సత్యం తథాపి తస్మిన్నావేధమార్గాం
తరమనపేక్ష్య సంకీర్తనమాత్రస్యైవ అప్యవపాతవెలాత్మ్యేయాయని షఽదకల్పేతాల్పయ్యోగ్రావలే అన్యథా చరమయుగప్ర
పత్తిరనపేక్షితా స్యాత తదయమంజలిర్భక్తివితప్రపత్తివచ్చ ప్రయోజనాంతరపరాణాం యథావాంతత్రదక్షిమతసాధనం
స్యాత్ అనన్యప్రయోజనానాం తు ఉక్తప్రకారేణ్ణవాపవర్గపర్యవసాయీ స్యాదితి ॥౨౨॥ అథాంజలిమాత్రానర్హాణామపివి
షయతే మహారాజ రామవ్యసనకర్శితాః అపి వృక్షాః పరిమ్లానాస్సపుష్పాంకురకోరకాః ఇత్యుక్తకౌసలజనపదపాదపస్యాపి రామ
నానురాగవశమాత్రేణాపి శరణ్యచిత్తరంజనేన ప్రాప్యశాలే పరమపురుషార్థసిద్ధిః స్యాదిత్యాహ ఉదీర్ణేతి। ఉదీర్ణసంసారదవా
శుశుక్షణిం క్షణేన నిర్వాప్య పరాం చ నిర్వృతిం ప్రయచ్ఛతి ప్రచురణారుణాంబుజద్వయం యానురాగామృతసింధుశీకరః ॥౨౩॥
ఉదీర్ణః నిత్యవిభ్యాత్యానమసత్కల్పం కతత్తురవమనుపరమేణ జాజ్వల్యమానః ఇత్యర్థః సంసారః కర్మణః పురుషస్య పూర్వపూర్వ
దేహాప్రవాహేన ఉత్తరోత్తరదేహారేకేత్యేతాలివిఛిన్నసంసరణరూపావస్థాప్రవాహః దవాగ్నిత్వేరూపణేన తాయత్రయం ప్రచుర
తయాదులః సహాతవమత్యవయన్నైరనుపసమనీయత్వంచ వ్యజ్యతే అత్రపౌష్పల్లువతాం ప్రపన్నానామవిలంబేన సర్వానిష్టప్రశమ

సై॥ పూ॥ తేనాన్యఫలశబ్దవ్యవహారం తు మంగాంతరేణాంజలిబంధలక్షణస్య ప్రసాదనాదితి నారాయణానుప్రవృత్తాం తెలుపుత్రానుసం
ధేయః క్షిప్రం దేవప్రసాదినస్తత్ఫలప్రాప్తిమాహ తదేవేతి అవధారణేన కల్పాంతరశరీరాంతరభావిఫలసాధనేభ్యః కర్మభ్యో
వ్యావృత్తిః అరుద్ధప్రసాదికర్మవాసనావశాత్సాంసారికపుణ్యరూపనిగడభంగః పురుషస్యానిష్టః స్యాత్ తథాప్యర్థనాయా
౪౨ ధుపరిహారణస్యాయోగేన తాన్యపి చౌరాయంతీత్యభిప్రాయేణ ముష్ణాతీత్యుక్తం అశుభాని శుభప్రతిఫలాని అరుద్ధార్వావుప
వర్గేత దుపాయవిరోధినీత్యర్థః అశేషతః కార్త్స్న్యేన ఏతేన కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదివత్ప్రతినియతాశుభమాత్రనివర్తక
త్వం వ్యుదస్యతే నకేవలమనిష్టనివర్తకత్వమాత్రం తస్మిన్ప్రసన్నే కిమిహాస్త్యలభ్యమిత్యాదినయేనాత్ర త్యానుభవప్రభృతి
47 పరిపూర్ణకైంకర్యపర్యంతసర్వార్థాపేక్షితసాధకత్వం చాస్తీత్యాహ శుభాని పుష్ణాతీతి కర్తర్యేకస్మిన్నపి కృతే తమ
పర్యాప్తం మన్యమానస్య భగవతః ప్రసాదాత్తదనుబంధినామపి తద్వదుపకారాయ భవతీత్యభిప్రాయేణాహ న జాతు
హ్రియత ఇతి యజ్జీర్ణస్యతేన చౌరతీత్యాదివదస్య నకేనాపి హానిరితి చ భావః యద్వా స్వర్గాదివత్ ఫలాంతరస్యేవ పరమఫలస్య న
కదాచిదపి వినాశ ఇత్యభిప్రాయః అథవా ఫలభూతాంజలిరూపేణ స్వయం సంతతస్య తదితి వివక్షితం దృశ్యతే హానిత్యాదిపు
టావప్యష్టానమ ఇత్యేవాదినః యేతుమత్తా భవంతీ హానరాభరతసత్తమ తేషాం లక్షణమేతద్ధియచ్చేతద్వ్యపాసినామిత్తిన
సుయధాధికారం న్యాసూపాసనరూపాద్వామోక్షోపాయేతాశాస్త్రేషు వినిర్మితౌ తాతత్త్వం మంజలిమాత్రస్య తత్సాధనత్వేప్యాత్రేః
ఇత్థం యద్యసౌవాః కించనాదిలాభాత్ప్రపత్త్యధికారిణః పురుషస్య స్వశరణార్థే స్వవ్యాపారాంతరనివృత్తివ్యంజకముద్రాత్ము
నావతిష్ఠతే తదా తదుపలక్షితాయాః ప్రపత్తేః ప్రాగుక్తసకలఫలసాధనత్వరూపప్రభావప్రతిపాదనేతాత్పర్యాన్న విరో
ధః యదా తు ప్రదక్షిణప్రణామాదివదయమపి భక్త్యంగకర్మవిశేషః తదా నేహాభిక్రమనాశోస్తీత్యాదినాయం త్వల్పక్షనిబ

వమిత్యాదిప్రమాణప్రసిద్ధమిదం విక్రమస్యానాపాసలీలారూపత్వేవ్యంజనాయ విలాసశబ్దః అత్ర సర్వసులభత్వం చ సూ
చ్యతే ఏవం సులభమప్యయత్నసేవ్యత్వమనిష్టనివర్తకత్వం చాహ నమస్యదార్తిక్షయాయ కృతక్షణమితి నమస్యతాం ప్రవృత్తే భా
వభవతాం తద్రైవాశేషార్తివినాశనే కృతక్షణం తత్రావసరం నివృత్త్యపారాంతరం వా క్షణో వ్యాపారప్రతీకల్పకాలభేదో వా కాల
యోరితి నైఘంటుకాః ధనం మదీయం అనన్యోపాయస్య మమాభిమతసాధనం పురుషార్థభూతం చ తవ పాదపంకజం స్వ
రూపస్వరూపగుణవిభూతిభిర్నిరతిశయభోగ్యస్య శ్రితవత్సలస్యైతేవయం ముముక్షుభిర్ధ్యేయం ముక్తభోగ్యం చ పాదారవిందం
కదేత్యాదినా న చక్షుషా పశ్యతి కశ్చనైనం సాపిధ్యాయం చక్షుర్యత ఏకమస్యైవేతాగోద్వితీయమభివీక్షణాయ అథవాయం నమ
ననం యనోస్యద్రష్టాన మాంసచక్షురభివీక్షతే తం న మాంసచక్షుషా ద్రష్టుం బ్రహ్మభూతస్య శక్యతే ప్రత్యక్షోసి న కస్యచిదిత్యా
దిషు మాంసదృశ్యైర్దుర్దర్శతయా ప్రసిద్ధం తద్విముద్ధేవానైవ చక్షుషా సాక్షాత్కర్తుమిచ్ఛావిలాస్యభిప్రాయః ఏతేన తాసామావిర
భూతస్యేరితి న్యాయేన ధనంజయాదిషు దివ్యచక్షుఃప్రదానన్యాయేన చ దివ్యచక్షూంషి యథా మనోరథం సహస్రైవ దృశ్యో భవతీతి
ప్రకాశ్యతే అత్ర ముక్తదశావివక్షాయాం సర్వ ఏష దివ్యేన చక్షుషా మనసేతి వత్స్వభావికజ్ఞానరూపేణ చక్షుషేతి యోజ్యం॥ అథ ది
వ్యం దదామి తే చక్షురితి వత్ ఆపేక్షితం సాక్షాత్కారం దాస్యామీతి భగవతైవోక్తే దూరస్థస్య కాలాంతరేపి తత్సంభవమాశంక్యేమాం
భ్రూం సూచితం తత్సంసర్గవిశేషమపేక్షతే॥౨౯॥ కదా పునరితి॥ కదా పునః శంఖరథాంగకల్పకధ్వజారవిందాంకుశవజ్రలాం
ఛనం త్రివిక్రమ త్వచ్చరణాంబుజద్వయం మదీయమూర్ధానమలంకరిష్యతి॥౩౦॥ పునఃశబ్దస్సంకల్పాదుత్కీర్తకః సాక్షాత్కార
మాత్రాద్విశేషద్యోతకో వా శంఖచక్రగదాపద్మైరంకితం పాదపంకజం శరచ్చంద్రప్రతీకాశనఖరాజివిరాజితం సురాసురైర్వంద్య
మానమృషిభిశ్చింతితం సదా మూర్ధానం మామకం దేవ తావకం మండయిష్యతి సంచింతయేద్భగవతశ్చరణారవిందం వజ్రాంకుశ

స్తో॥ వ్యా॥ నమభిప్రేత్యాహ తృష్ణేనేతి నిర్వాప్యేతి నకేవలమనిష్టశమనమాత్రమిత్యాహ। పరాంచ నివృత్తింప్రయచ్ఛతి నివృత్తిస్సుఖం
త్రసంభవం త్వాం నివృత్తే ర్మర్త్యత్వానుభవసామ్యం ముక్తిదశాయాం పరిపూర్ణానుభవస్వరూపత్వం చాభిప్రేత్య పరావమితి విశేషి
తం త్వచ్ఛబ్దేన ఏషహ్యేవానందయాతి రసహ్యేవాయం లబ్ధ్వానందీ భవతీత్యామ్నాతమానందకారత్వయమభిప్రేతం సూచితం చ తద్ధి
౪౭ తమ్మపదేశాచ్ఛ అస్మిన్నస్యచ తద్యోగం శాస్తీతి చరణస్యారుణాంబుజత్వరూపణేన విగ్రహస్య శోభమతయా పరభాగశోభా వ్యజ్య
తే అన్యోన్యసన్నికర్షజనితశోభయా హ్యనురాగాతిశయహేతుత్వమభిప్రేత్యోద్భవమోపాదానం అనురాగః నాథయామునిసహ
స్రేషు యా ప్రీతిరవివేకానామిత్యాదినిదర్శితా విషయస్వభావనిబంధనానిరతిశయప్రీతిః అవ్యాజసింధుత్వరూపణేనసం
జీవనత్వం స్వయం ప్రయోజనత్వం మత్తుంయత్వం చ వ్యజ్యతే భాగ్యవిశేషవశాద్భగవతి నిరుపాధికభోగాభివిర్భావేన స్వయం ప్ర
యోజనభక్తిరేవ శేషోపి పరమభక్తిదశాం ప్రాప్య నిత్యకైంకర్యపర్యంతః స్యాదిత్యభిప్రాయేణ శకరశబ్దః తదేవమిహ తత్త్వజ్ఞా
నాదిపూర్వకం మోక్షార్థితయా ప్రవృత్తస్య ప్రపత్తిశాస్త్రార్థస్యాధికారిణో నన్దితమిత్యాదిభిః సప్తభిః సామర్థ్యభాగస్సమ
ర్థితః అథ విలాసేత్యాదిభిః సప్తదశభిరుత్తరఖండార్థప్రదర్శకైః ప్రాప్యవైలక్షణ్యప్రపంచనపూర్వకమర్థిత్వభాగః స్పష్టీక్రియ
తే తత్ర ప్రథమేన స్వవిషయభక్తిప్రభావప్రతిపాదనప్రీతేన భగవతా యథావసేరథం సవరం కరిష్యామీత్యుక్తే సతి తదలత్త్ర
రతీవ్రభక్తిః స్వస్య తత్పాదారవిందసందర్శనే కాలక్షేపాక్షమత్వం వ్యనక్తి విలాసేతి విలాసవిక్రాంతపరావరాలయం నమస్యదార్తి
క్షపణే కృతక్షణం మథనం మదీయం తవ పాదపంకజం కదాను సాక్షాత్కరవాణి చక్షుషా॥౪౭॥ పరావరశబ్దాభ్యాం పారమ్యగర్భా
దయో మనుష్యాదయశ్చ గృహ్యంతే తేషామాలయః పృథివ్యాదయః సత్యాంతా లోకాస్తే విలాసేన విక్రాంతా యేన తద్విలా
సవిక్రాంతపరావరాలయం యస్యోరుషు త్రిషు విక్రమణేష్వధిక్షియంతి భువనాని విశ్వా విక్రాంత్యా ధరిత్రీం గగనం తథా ది

హాదివిశిష్టతయారూప్యంచ తద్దశభిర్విశదమనుసంధత్తే తత్ర ప్రథమశ్లోకస్య పూర్వార్ధేన పీతాంబరపరభాగవిచి
త్రితామతసీపుష్పసంకాశః పీతవాసా జనార్దనః వ్యభ్రాజత సభామధ్యే హేమ్నీవోపచితో మణిరితి మహాభారతోక్తాం
దివ్యరూపస్య సముదాయశోభామనుభవతి విరాజమాన ఇతి విరాజమానోజ్జ్వలపీతవాససం స్మితాతసీసమానస
మామలఛవిమనిమగ్ననాభింతనుమధ్యమభ్యున్నతం విశాలవక్షస్స్థలశోభిలక్షణం॥౩౧॥ విరాజమానోజ్జ్వలపీతవా
ససం పీతాంబరస్య స్వవర్ణవిగ్రహయోగాత్ స్వతశ్చ విరాజమానత్వముజ్జ్వలత్వం భాస్వరత్వం స్మితశబ్దాద్వికాశార్థః
అతసీసమాను అతసీప్రసూనవత్ కోమలం రమణీయం తయా విగ్రహస్య తత్సమత్వమమలఛవిముజ్జ్వలకాంతిం ధ్యా
యతాం దోషప్రతిభటద్యుతిమితి భావః అవయవేషు ప్రథమమజనిష్టచకస్యనాభేరితి ప్రాగుక్తప్రకారమ్యవ్యంజకం పితామ
హోత్పత్తిస్థానం నిర్దిశతి। నిమగ్ననాభిమితి నిమ్ననాభిమిత్యర్థః ఉదరస్యాశేషభువనగర్భత్వేపి కృశత్వేనాద్భుతమిత్యభిప్రేత్యా
హ తనుమధ్యమితి తథాహుః శ్రీవత్సాంకమిశ్రాః అండానాం త్వదుదరమామనంతి సంతిః స్థానం తద్వరద కథం నుకార్శ్యమస్య
మాహాత్మ్యం స్తుత ఇహారోహం సూనాన మేషా వృద్ధిః స్వల్పమప్యాముకరీన హాతరేషాం అభ్యున్నతమత్రతిహాస్పదత్వాదిదోషరహితం సర్వా
ధికత్వాదివ్యంజకం దివ్యవిగ్రహమిత్యర్థః విశాలేత్యాది అతివిశాలభుజాంతరశోభమానప్రకృతిత్వనిరూపకలక్ష్మీనివాస
శ్రీవత్సలక్షణం। అత్రద్విత్రయాణాం సర్వేషాం భవంతమితి వక్ష్యమాణేనాన్వయః భుజమధ్యశోభానుసంధానాత్ వీర
శృంగారవిచిత్రాం భుజశోభామనుసంధత్తే॥౩౧॥ చకాశతమితి॥ చకాశతం జ్వలకిణకర్కశైః శుభ్రైః శ్రుతిభిః రాజానువిలం
బిభిర్భుజైః ప్రియాయా వక్షసో ఉత్పలకర్ణభూషణశ్లథాలకాబంధవిమర్దశంసిభిః॥౩౨॥ అవతారదశాయాం విరోధినిరా
కరణార్థం వ్యాపారవ్యంజకైర్జ్యాకిణకైరంకితత్వం పరవిగ్రహాభుజేష్వపి తదభేదానుసంధానేన నిర్దిశతి జ్వలకిణకర్కశైరి

స్లో॥వ్యా॥ శఫధ్వజసరోరుహాలాంఛనాద్యం ఇత్యాదిప్రసిద్ధపరమాకారమనుసంధత్తె శంఖరథాంగెత్యాదినా ఎష బ్రహ్మలోకః సమ్రాడితిహో
వాచ రాజాధిరాజస్సర్వేషాం ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిసిద్ధసామ్రాజ్యచిహ్నత్వాభిప్రాయెణ లాంఛనశబ్దః తథాచోక్తం నారదీయె భృంగా
రాసనవాజికుంజరరథః శ్రీవత్సపూర్ణేషుభిర్మాలాకుండలచామరాంకుశయవైః శైలధ్వజైస్తోరణైః మత్స్యస్వస్తికవేదిః
కావ్యజనైః శంఖాతపత్రాంబుజైః పాదౌ పాణితలౌ నరా నృపతితాం యాతి ప్రియయోరాజ్ఞితావింతి త్రివిక్రమేతి సంబంధాల్లనిమ్న
౪౭ న్నతవిభాగానాదరేణ సర్వేషాం శిరసి కృతపదన్యాసత్వం స్మృతం తదభావేన నిర్వేదశ్చ సూచ్యతే త్వచ్చరణాంబుజద్వయం అప్రాప్య
కేశవో రాజన్నింద్రియైర్జితైర్నృభిరిత్యాది స్వజితేంద్రియైర్నృభిర్దుర్లభతం రూపప్రసిద్ధస్పృశితవలక్ష్మీభూమినీళాకమలం శం
ఖాదిరేఖాలంకృతాభరణస్థానీయం చరణయుగలం మదీయమూర్ధానవమం త్వం తవ వివాహనస్య త్వత్పదస్పర్శానర్హస్య దుష్టతమ
తయా కాళీయవద్దమనీయస్య మె చిరకాలం సనమెయమితి త్వత్త్రుణాం విరహేణ దూషితముత్తమాంగమలంకరిష్యతీప
శ్రుతాం సత్పుస్థానాం ప్రెక్షణీయం కరిష్యతీతి భావః ఎతెన కలిదూషనివృత్తిరప్యర్థితా భవతి ఉక్తంహి మహాభారతె యావత్సు
పాదపద్మాభ్యాం పస్పర్శేమాం వసుంధరాం తావత్సులభ్యే పరిష్వంగె సముద్ధార్యానాభవత్ఖిలిరితి సంసారాగ్నిదగ్ధానాం త్వత్పాదస్పర్శే
నపలేత్రిదివయథావాహాం సంజీవిషావమితి భావః అత్ర యావన్నచరణౌ భ్రాతుః పార్థివవ్యంజనాన్వితౌ శిరసాధారయిష్యామి
నమె శాంతిర్భవిష్యతీతి భరతవాక్యం తస్యతామృతపౌ తాతచరణౌ సంప్రతిష్ఠితౌ సుజాతమృదులరత్నాభిరంగులీభిరలంకృ
తౌ ప్రపతేన మయా మూర్ధ్ని గృహీతౌ వివృభివందితావితి వాల్మీకీయె వచనంచ నిదర్శనీయం॥ యదుపాదిమత్త్రిదశాయాం
పరిగృహీతాప్రాకృతశరీరస్య స్వస్వపరమపదపర్యంకనిలయం భగవత్పాదమూలప్రవేశేష్వరాతిశయం ఇహాప్రకాశ్యతే॥
౩౦॥ ఉక్తప్రకారసందర్శనసంశ్లేషసమనంతరభావిసర్వవిధకైంకర్యోద్దేశ్యం భగవంతం సమస్తకల్యాణగుణగణదివ్యవిగ్ర

నైవశంఖచక్రాంకితేనచ త్రైమాసిక్యాద భవతి దక్షిణయుక్తః పాణిద్వయేన సహ ఇతి తదేవ మంత్రస్య వ్యవహారయోగవిశేషవిధిపరం
యచ్చోక్తం శ్రీపౌష్కరే ద్విభుజం పురుషాకారం యదుక్తం వరాదిత్యసన్నిభైః దివ్యైరాభరణైశ్చిహ్నైః శంఖచక్రాదిసంజ్ఞితైరితి సామం
తే చ నిరస్తా ద్విభుజా సావ్యాశంఖచక్రకరాంకితా మహాపురుషరూపాశ్చ సుప్రసన్నా విలక్షణా ఇతి భారద్వాజే చ ద్విబాహాం
శ్రుత్యుద్ధృతాపీఠిదక్షిణశంఖభవత్త్వేరః ఉపవిష్టం తుమోక్షార్థే వ్యాస్థితం విశ్వసిద్ధయే ఇతి సంకర్షణే చ పురుషోత్తమస్య
దేవస్య శుద్ధస్య స్ఫటికత్విషః సమపాదస్య తస్యైవ పార్శ్వకవక్త్రస్య సంస్థితిః వరదాభయహస్తైదాపి వపవర్గైకకర్మణా ఇతి ఏతా
న్యన్యాని చైవ విధాని వాచ్యాని తత్తద్రూపసదృశభవమాత్రపరాణీయుత్పనంతరానందాఖ్యసంహితాయాముక్తం స్థూలమష్టభుజం
ప్రోక్తం సూక్ష్మం చైవ చతుర్భుజం పరం తు ద్విభుజం ప్రోక్తం తస్మాదేతత్త్రయం యజేదితి। ఏతదపి పరరూపమధికృత్యైవ
విభవేషు సంహితాసు చ చతుర్భుజత్వప్రతిపాదనాదిత్యాగ్యహితాభిమతేరాదేవస్య దేవస్యైకత్వకథనపరతయాసు సం
గతం దృశ్యతే పాంచరాత్రే సింహాక్రేషణ్ణద్వ్యైకరూపేష్వపి ద్విభుజత్వచతుర్భుజత్వవర్ణభేదాద్యవాంతరవైశిష్ట్యం పరస్మిన్నపి తస్యై
దిత శాంతోదితవిభాగస్సంపన్న ఇతి సర్వం సుస్థం అత్ర శ్లోకే జాలేకితే తాలాదినాస్య భక్తసంరక్షణార్థం మహావీరత్వం ప్రియూ
వతం సేతాలాదినాస్యానురూపవీరపత్నీసంబంధః తత్పురస్కారేణైవ సర్వైరభిగమనీయత్వం చ సూచ్యతే ॥౩౧॥ ఏవం పీతాంబర
ప్రభృతిరూపాణి క్రమేణ భుజశోభానుభవానంతరం దివ్యకంఠభూషణం మహాబాహుశోభాం చానుసంధత్తే ఉదగ్రేతి। ఉదగ్ర
పీనాంసవిలంబికుండలాలకావలీబంధురకంబుకంధర ముఖశ్రియాన్వితః కృతపూర్ణనిర్మలామృతాంశుబింబాం
పురుహోజ్జ్వలశ్రియం ॥౩౨॥ ఉదగ్రముకున్నతం పీనముక్తశం ఉదగ్రపీనాంసవిలంబినాఖ్యలం కుండలాలకావలీఖ్యలం బంధురాసు
దరాకంబువదభిరామా త్రిరేఖాలంకృతా కంధరా యస్య సతథోక్తః రేఖాత్రయాంకితా గ్రీవా కంబుగ్రీవేతి కథ్యతే కుండ

సూ॥ వ్యా॥ తి శబ్దైరౌదార్య్యశౌండీర్య్యవీర్య్యశాలిభిః పరరూపైపి చ తచ్ఛబ్దజప్యం ప్రమాణసిద్ధమితి ప్రకాశయితుమా
హ చతుర్భిరితి యదుక్తం విష్వక్సేనసంహితాయాం వైకుంఠే తు పరే లోకే శ్రియా సహ జనార్దనః ఉభాభ్యాం భూమి
లీలాభ్యాం సేవితః పరమేశ్వరః మహాయోగీ జగద్ధితాదివ్యసింహాసనస్థితం దివ్యసంస్తరణే రూపే తైశ్శేషాహిఫణామండి
౨౦ తే పంచోపనిషదాత్మా తదివ్యమంగలవిగ్రహః అప్రాకృతతనుర్దేవో నిత్యశ్రీతిధరో యువా నిత్యలీలో జగద్ధితా
నిత్యమంత్రైశ్చ సేవితః బద్ధాంజలిపుటైర్హృష్టైర్నమ్రైర్నిరుపద్రవైః చతుర్భుజః శ్యామలాంగః శ్రీభూమిలీలాభిర
50 న్వితః విమలైర్భూషణైర్దివ్యైర్భూషితో నిత్యవిగ్రహః పంచాయుధైస్సువ్యమానః శంఖచక్రధరో హరిః సహస్రసూర్య
ణసంకాశే మండపే పరమేశ్వరః విన్యస్య వామకం బాహుం చాసనే వామపార్శ్వకే దక్షిణం జానుకే న్యస్తం లంబయన్కే
జగతాం పతిరితి ఏవమేవ ధ్యానం భాష్యకారైర్నిత్యే ప్రోక్తం వాలహస్తైరేతుదప్యో వైకుంఠనాథస్తు అనంతాసనసంస్థితః శ్వే
వ్యః శ్రీభూమిలీలాభిః ప్రాదుర్భావైః సహాఖిలైః శంఖచక్రధరో నిత్యం జానున్యస్తకహస్తవాన్ అభయప్రదహస్తశ్చ నీలజీమూత
సన్నిభః ధ్యాత ఏవ నిత్యలోకే సూర్యభుక్తిముక్తిఫలప్రద ఇతి అత్రాభయప్రదహస్తత్వాదివైషమ్యమవస్థాభేదాదుపపద్యతే యు
క్తం చైతదుక్తం మహాశివస్య కాబాహూబాహూ రాజన్యః కృత ఇతి పురుషసూక్తవాక్యాభ్యాం దశహస్తాంగులయో దశపద్యాః
ద్వాభ్యామూరూ ద్వాభ్యాం బాహూ ఆత్మైవ పంచవింశక ఇతి శ్రుతిరేయాత్ర్యాపాణిభ్యాం శ్రీపం సంచరతి సంహరతి రహస్యామ్నాయోక్త్యా చ పర
స్య ద్విభుజత్వం సిద్ధ్యతీతి తదయుక్తం ఏషాం వాక్యానాం ప్రకరణాదిభిరన్యపరత్వేన పరస్య చతుర్భుజత్వప్రతిషేధాదర్శనాత్॥
యచ్చోక్తం శ్రీసాత్వతే నాదావసానే గగనే దేవో నంతస్సనాతనః శాంతస్సంవిద్రూపస్తు భక్తానుగ్రహకామ్యయా అన్నా
పమ్యేన వపుషా వ్యక్తమూర్తామూర్తతాం గతః విశ్వమాప్యాయయన కాంత్యా పూర్ణేందుయుతతుల్యయా వరదాభయదే

ఖిప్రాయేణాహ। స్ఫురత్కిరీటేతి॥ స్ఫురత్కిరీటాంగదహారకంఠికామణీంద్రకాంచీగుణనూపురాదిభిః। రథాంగశంఖాసి
గదాధనుర్వరైర్లసత్తులసీవనమాలయోజ్జ్వలం॥౩౩॥ కంఠికా కంఠభూషణం మణీంద్రః కౌస్తుభః స చ జీవతత్త్వా
భిమానీ ఆదిశబ్దేనాపరిమితాని దివ్యాభరణానీతరాణి గృహ్యంతే రథాంగాదయః పంచమహాస్త్రాణి తాని సాహంకారస-
ఖ్యకే జ్ఞానమహత్తత్త్వసాంఖ్యే కాహంకారాభిమానినీతి ప్రసిద్ధాః స్పర్శరూపగంధవిశేషైర్లసంతీ తులసీ లసత్తులసీ తః
యా యయా దామలసంతీ తులసీ యస్యాః సా తథేతి వనమాలా విశిష్యతే స్ఫురదుజ్జ్వలమితి పదాభ్యాం వాంభరణాదేర్విగ్రహా
స్య చాంతర్బహిశ్చ యోగాంతఃపి శోభమానత్వం ఖ్యాప్యతే అత్ర స్రగ్వస్త్రాభరణైర్యుక్తం స్వానురూపానూపమైః చిన్మయైః
స్వప్రకాశైః శబ్దాన్యైః స్వరం చిరంజీవైరిత్యాదికం ద్రష్టవ్యం చిన్మయైరస్పృష్టసంసారతత్త్వైర్దివ్యాత్మకైరిత్యర్థః ఈదృశకిరీటా
దిభిః సర్వేశ్వరత్వేన వ్యంజితస్య భగవతః స్వభ్రాజమానం సలక్ష్మీకస్యేతి త్రిభిః శ్లోకైః సహేతుకమనుసంధత్తే తత్ర తయా విమో
కితాం దేవా హరివక్షఃస్థలస్థయా శ్రియా ముమిన్ద్రపద్మాక్షుం విష్ణువక్షఃస్థలే స్థితాం। తాంఛాయాప్యనేతాపి పృతే దేవి సర్వయజ్ఞమయం
వపుః అథాసౌ దేవదేవస్య యోగిచింత్యం గదాభృత ఇత్యాదిషూక్తమాహ॥౩౪॥ చకర్థేతి॥ చకర్థ యస్యా భవనం భుజాంత
రం తవ ప్రియం ధామ యదీయ జన్మభూః జగత్సమస్తం యదపాంగసంశ్రయం యదర్థమంభోధిరమంథ్యబంధి చ॥౩౫॥
విషనారాయణః శ్రీమాన్ క్షీరార్ణవనికేతన ఇత్యాదిప్రసిద్ధమాహ। తవ ప్రియం ధామ యదీరిజన్మభూః యతి బ్రహ్మేశానా
దీనాం సర్వేషాం తత్ప్రార్థనీయవైభవత్వమాహ జగత్సమస్తం యదపాంగసంశ్రయమితి యదర్థాచ్చోక్తం త్వయా దేవి పరి
త్యక్తం సకలం భువనత్రయం వినష్టప్రాయమభవత్ త్వయేదానీం సమేధితం। త్వయా విమోకితాః సద్యః శీలాద్యైరఖిలైర్గుణైః
ధనైశ్వర్యైశ్చ యుజ్యంతే పురుషా నిర్గుణా అపి స శ్లాఘ్యః స గుణీ ధన్యః స కులీనః స బుద్ధిమాన్ స శూరః స చ విక్రాంతో యః

సౌ॥వ్యా॥ లాలకసమభివ్యాహారః పరభాగకాంతివ్యంజనార్థః పాపంహరతియత్తత్పుంసాంస్మృతంసంకల్పనామయుంతతత్పుండరీకనయనం
విష్ణోర్ద్రష్టావ్యాపాంముఖమిత్యాదిప్రసిద్ధంపావనమనోహారాంముఖశోభావమనుభవతిముఖశ్రియేతిముఖకాం
త్యేత్యర్థః నవీకృతేత్యాదియస్యముఖశ్రియాన్యక్కృతపూర్ణనిర్మలామృతాంశుబింబాంబురుహోజ్జ్వలశ్రీయోగేనసమవ
౩౭ ముదీరితః అంబురుహశ్రియముజ్జ్వలత్వంనూతనవికాసకాంతిసౌకుమార్యాదిభిః అమృతాంశుబింబాంబురుహయో
ర్ద్వంద్వః తయోరుజ్జ్వలశ్రీరితితత్పురుషః॥౩౩॥ ఉక్తప్రకారాంముఖశోభాంప్రత్యేకంవయమభావనయాపునరపిని
51 ర్దిశతిప్రబుద్ధేతిప్రబుద్ధముగ్ధాంబుజచారులోచనంసవిభ్రమభ్రూలతమంబజవలాధరమీశుచిస్మితంకోమలగండము
న్నసంలలాటపర్యంతవిలంబితాలకమ్॥౩౪॥ ప్రబుద్ధంవికసితంముగ్ధంనూతనంసౌమ్యంవాతథాచనైఘంటుకాః ముగ్ధం
సౌమ్యేనవేమూఢేఇతి అంబుజవల్లోచనయోశ్చారుత్వం ఆశ్రితదర్శనప్రీతివికసితత్వేనతదనుగ్రహయోగసౌమ్య
తయాకాంత్యతిశయాచ్చసవిభ్రమభ్రూలతేమిత్యనేనాపిస్వభక్తసంప్రాప్తిజనితోల్లాసాతిశయస్సూచ్యతే ఉజ్జ్వలాధ
రంప్రవాలాదిభ్యోధికప్రకాశమానాధరంవిద్రుమవైలక్షిత్రికనాధరయెనాధరశోభయావిశేషితాంస్మితశోభావహాంశుచి
స్మితమిత్యత్రవదాతస్మితమిత్యర్థః అథవాస్మయస్నిగ్ధస్నిగ్ధహాంతిత్యబద్ధిరుద్ధాభిసంధింపరిహర్తుంవిహాశుచితల్పావిత్రిః ఏవం
చోక్తంహాస్యరేపూర్వకమోనలాత్సర్వనాంధభియిసాంతస్సాంశశాంతరెంపదంతెందుచయోత్థేనష్టాదయంనిగూఢగానత్విత్తి
కోమలగండంసుకుమారకపోలమున్నసమున్నతనాసావంశం అలకానాంపశబ్దదంసలంవిత్వంప్రాగుక్తం అత్రపుప
రప్పుళ్ళలాయోర్ధ్వభాగాలంవిత్వమాహ లలాటపర్యంతవిలంబితాలకమితి॥ ఈశ్వరత్వేనశంకనీయయోర్బ్రహ్మారు
ద్రయోరారాధ్యంరూపంతాపసవేషేణకమర్దవశ్యత్వవ్యంజకంభగవతస్తుకిరీటాదియోగాత్సర్వేశ్వరత్వబుబంధకమిత్య

యతి॥ స్వైశ్వర్యరూపేణేతి॥ స్వైశ్వర్యరూపేణ సదానుభూతమప్యపూర్వవద్విస్మయమాదధానయా, గుణేన రూపేణ
విలాసచేష్టితైః సదా తవైవోచితయా తవ శ్రియా॥౩౨॥ స్వైశ్వర్యరూపేణేతి స్వస్య విశ్వశరీరకత్వేనేత్యర్థః సదానుభూత
మితి యో వేత్తి యుగపత్సర్వం ప్రత్యక్షేణ సదా స్వతః ఈదృశేన సహజప్రత్యక్షేణ సదా సాక్షాత్కృతమిత్యర్థః ఏతదభిప్రాయే
ణ తవావినాభూతవైశ్వర్యరూపస్య స్వహేతుత్వోక్తిః యదపి స్వరూపాదికే సర్వాకారేణ శాంతానంతే తాదృశప్రత్యయః సర్వదా
గాఢోపగూఢత్వేనానుభవో వివక్షితః అపూర్వవదదృష్టపూర్వవత్ యదపి ఇతః పూర్వమనాలోచిత ఇవేత్యర్థః విస్మ
యమద్భుతరసహేతుభూతం భావమనవధికప్రీతివిశేషమిత్యర్థః ఆదధానయేత్యత్రాపి సదేత్యభిప్రేతం ఏతేన స్వభావ
సిద్ధమభిమతత్వం ప్రపంచితం గుణేనేత్యాదినా సర్వప్రకారానురూపత్వముచ్యతే గుణశబ్ద ఇహ జ్ఞానకారుణ్యాదివిషయః రూ
పేణాప్రాకృతేనాఖిలజగత్స్వామిత్వాభివ్యంజకేన దివ్యమంగలవిగ్రహేణ విలాసైర్భగవదభిమతలీలావిశేషైః చేష్టితైరాశ్రితరక్ష
ణార్థావతారాదిభిః తవైవోచితయేత్యనేన తుల్యశీలవయోవృత్తాం దేవత్వే దేవదేహేయం మనుష్యత్వే చ మానుషీ దేవతిర్య
ఙ్మనుష్యేష్విత్యాదిషూక్తక్రమేణ నానురూపత్వం ప్రతిపాద్యతే తవ శ్రియేత్యనేన విష్ణోః శ్రీరనపాయినీత్యాదిప్రసిద్ధం నిత్యవ్యవ
స్థితం పతిపారార్థ్యం ప్రతిష్ఠాపితం తృతీయాంతానాం తవేత్యుత్తరశ్లోకస్థపదేనాన్వయః॥౩౩॥ వైకుంఠే తు పరే లోకే
శ్రియా సార్ధం జగత్పతిః ఆస్తే విష్ణురశేషాత్మేతి పురాణప్రసిద్ధిమాహ॥ తయా సహేతి॥ తయా సహాసీనమనంతభోగిని ప్రకృ
ష్టవిజ్ఞానబలైకధామని ఫణామణివ్రాతమయూఖమండలప్రకాశమానోదరదివ్యధామని॥౩౫॥ భూమ్యాదిపత్త్రాంతరతో
పిశ్రియః ప్రధానాదిహేతదుక్తిః తదపేక్షయా భగవతః ప్రాధాన్యవ్యంజనాయ సహశబ్దః॥ ఆసీనమిత్యనేన సహప్రస్థానే విమ
వేభుతే ఉదగ్రయం త్రిదేవానామధిదేవ ఆస్తే ఇతి ఉపనిషదాకారశ్రుతిః స్మర్యతే ఉపాత్తా చేయమభియుక్తైః సర్వాత్మ సాంధా

స్తో॥వ్యం॥ త్వం దేవి నిరీక్షసే ఇత్యాది మహాభారతే చ శ్రీవాసవసంవాదే స్వయమేవ దేవ్యా స్వవైభవం దర్శితం పుణ్యేషు త్రిషు లోకేషు
సర్వే స్థావరజంగమాః మమాత్మభావమిచ్ఛంతో యం తం తే పరమాత్మనా సాహం వై పంకజే జాతా సూర్యరశ్మిప్రబోధితే।
భూత్యర్థం సర్వభూతానాం పద్మా శ్రీః పద్మమాలినీ। అహం లక్ష్మీరహం భూమిః శ్రీః శచీహం వలిసూదన। అహం శ్రద్ధా చ మేధా చ స
౨౧ న్నతిర్విజితిః స్మృతిః అహం ధృతిరహం సిద్ధిరహం త్విడ్భూతిరేవ చ। అహం స్వాహా స్వధా చైవ సన్నతిర్నియతిః కృతిః రాజ్ఞాం విజ
యమానానాం సేనాగ్రేషు ధ్వజేషు చ నివాసే ధర్మశీలానాం విషయేషు పురేషు చ జితకాశిని శూరే చ సంగ్రామేష్వనివర్తిని
వసామి మనుష్యేషు సర్వదా వలసూదన ధర్మనిత్యే మహాబుద్ధౌ బ్రహ్మణ్యే సత్యవాదిని ప్రశ్రితే దానశీలే చ సదైవ నివసామ్యహం।
52 యత్రాహం తత్ర మత్కాంతా మద్విశిష్టా మదర్పితాః సప్త దేవ్యో జయా దేవ్యా వాసం చేష్యంతి చాష్టధా। ఆశా శ్రద్ధా ధృతిః క్షాం
తిర్విభూతిః సంనతిః క్షమా అష్టమీ వృత్తిరేతాసాం పురోగా పాకశాసన ఇతి శ్రీవిష్ణుస్మృతేరంతే బ్రహ్మపురాణే చ
సహస్రనామస్తోత్రే భగవచ్ఛాస్త్రే చ పారణ్యగర్భకాశ్యపమంకణధనదాదిసంపాతాసు బ్రహ్మరుద్రేంద్రాదీనాం తదధీనవైభవః
త్వం విసురేణ దృష్టం పదర్థం యత్ప్రార్థ్యమితి యావత పరస్పరవిశ్లేషప్రసంగరహితయోరేవ లక్ష్మీతద్వల్లభయోర్వి
శ్లేషాభినయేన పునః ప్రాప్తిరుచ్యతే స్వసంకల్పనియతా చ స్వతంత్రలీలా చ న పర్యనుయోగమర్హతీతి అమంథి విష్ణ్వవతా
రే అబ్ధి రామావతారే అంభోధిబంధనం యద్ధ్వాక్రాంతం తతః స్ఫురత్కాంతిమతీ వికాశికమలే స్థితా శ్రీర్దేవీ పయసస్తస్మా
దుత్థితా ధృతపంకజా ఇత్యారభ్య దివ్యమాల్యాంబరధరా స్నాతా భూషణభూషితా పశ్యతాం సర్వదేవానాం యయౌ వక్షఃస్థలం
హరేరితి ఏషః సేతుర్మయాయం బద్ధః సాగరే వరుణాలయే తవ హేతోర్విశాలాక్షి నలసేతుః సుదుష్కర ఇతి అత్ర జగత్సమగ్రమి
తి పాదేనానురూపత్వం పదాంతరైరభిమతత్వం చ ప్రఖ్యాపితం॥౩౯॥ ఉత్తమేహాభిమతానురూపత్వమనంతరశ్లోకే ప్రపంచ

వివృతం పరగతాతిశయం రూఢా రేఖయోపాదేయత్వేన వయస్య స్వరూపం సశేష ఇతి యథోచితముక్తి ప్రవృత్తి నిమిత్తాను
గుణమిత్యర్థః। జన్మైరిత్యేతత్ప్రాయమరమరీత్యుక సర్వలోకప్రసిద్ధి జ్ఞాపనార్థః॥౩౯॥ ఏవమనంతవత్తత్తదవసరోచితసేవార్థ
నానావిధరూపభేదైః కైంకర్యం కుర్వాణేన గరుత్మతా సేవితత్వమాహ। దాస ఇతి। దాసః సఖా వాహనమాసనం ధ్వజో యః
స్సేవితానం వ్యజనం త్రయీమయః। ఉపస్థితం తేన పురో గరుత్మతా త్వదంఘ్రి సంమర్ద కిణాంక శోభినా॥౪౦॥ పూర్వశ్లో
కే శేషత్వముక్తం। అత్ర తు దాసశబ్దేన తదేవ విశేష్యతే శేషత్వం వాచేతనం ప్రత్యచేతనస్యాపి భవతి దాసత్వం తు చేతనం ప్రత్యేవ
చేతనస్యైవ స్యాదితి తథైవ లోకవ్యవహారాదత్ర ప్రథమం దాస ఇత్యుక్తిః। సఖిత్వాద్యవస్థాయామపి స్వాభావికస్య దాసత్వస్యానప
గమద్యోతనార్థా। ఉక్తం హి। మోక్షనాథ స్వరావం స్వసఖా దాసోస్మి రామ వేణాతి గరుత్మతస్సు సఖిత్వం కదాచిదభినయప్రయుక్తం
యదాపి సమానచిత్తవృత్తిత్వం సఖిత్వమితి దర్శితమిత్యాద్యుక్తే చిత్తవృత్తిసామ్యమిహ వివక్షితం వాహనత్వాదికం తు గమనా
ద్యవస్థాసు పథాపాంభాస్యం త్రయీమయస్సర్వవేదమయ విగ్రహ ఇత్యర్థః। శ్రూయతే హి సుపర్ణోసి గరుత్మాన్ త్రివృత్తే
శిరో గాయత్రం చక్షురిత్యాది తథా తస్య గాయత్రీ జగతీ పత్త్రావభవతాం ఉష్ణిక్ చ త్రిష్టుప్ చ షష్ఠౌ అనుష్టుప్ చ పంక్తిశ్చ ధు
ర్యౌ బృహత్యేవోద్ధిరభవత్ స ఏతచ్ఛందోరథమాస్థాయ ఏత వంధావసమనుసమచరదితి పురః ఉపస్థితం పురస్తాదాభిము
ఖ్యేన సేవితమిత్యర్థః త్వదంఘ్రి సంమర్ద కిణాంక శోభినేత్యేతత్ పూర్వోక్త జ్యోతీంషి నావ్యాయేన కర్మవశ్యతాభినయదశాయాం
భావ్యం॥౪౦॥ అథ భావతస్త్వత్ప్రభవానురూపస్వసంకల్పకల్పితనిత్యోధికారే సేనాధిపతి సేవాప్రకారమభిదధానః శ్రీశ భుక్తోజ్ఝిత శే
షభోజిన ఇతి తత్సంప్రోక్తమాహ॥ త్వదీయేతి॥ త్వదీయభుక్తోజ్ఝితశేషభోజినా త్వయా నిసృష్టాత్మభరేణ యద్యథా ప్రియే
ణ సేనాపతినా నివేదితం తథానుజానంతమవుదారవీక్షణైః॥౪౧॥ త్వదీయభుక్తం త్వదుచ్ఛిష్టమిత్యర్థః యదుచ్ఛిష్టం వృతయా

స్తో॥ భా॥ రణనాథగూఢోక్తిపురెపిదుషుపురవమహావకాశం ఆస్థానవమానందవమయం సహస్రస్థూణాదినామ్నాతమవాప్ష్యవానేతి ఆ
నంతభోగినిసగంధవాహపురసః సిద్ధః సతిన్నరవమహోరగాః నాంతంగుణానాంగభంతితెనానంతెలాయవలుచ్యత ఇతిసు
ప్రసిద్ధనంతనావనివిశ్వం భరాధారణవినియుక్తేవమహాభోగినిప్రకృష్టవిజ్ఞానబలైకధామనిప్రకృష్టయోర్విజ్ఞానవల
౭౩ యోరేకాశ్రయెల అస్యసంకర్షణాఖ్యవ్యూహవిభవమానవిశేషయోగాత్తదనుగుణగుణావిహానిర్దిశ్యేతె పంచవింశతిజ్యోతిః
సిద్ధాంతప్రవర్తకత్వేన జ్ఞానప్రకర్షోఽస్యప్రసిద్ధః సర్వాధారభూత భగవద్విగ్రహధారణేనాస్యబలప్రకర్షశ్చవ్యక్తః తేనై
53 యం నాగవయ్యోగ్యేణ విధృతా సిరసా మహీ విభర్తి మాలాం లోకానాం సదేవాసురమానుషామితాదిభిశ్చ యస్యఫణా
మణివ్రాతమయూఖమండలైః ప్రకాశమానోదరదివ్యధామసః ఏవమాశ్చర్యయోగ్యాకారతయా ఉత్తరార్ధేనోక్తః ఆది
వ్యధావమశబ్దత్రవైశుంధాఖ్యమప్రాకృతం నిత్యం భగవద్విమానం వదతి॥ ౩౯॥ ఉక్తప్రకారం పర్యంకభోగినం వృత్తివిశే
షానుగుణసమాఖ్యాంతరేణాపివిశినష్టి॥ నివాసెత్యాది॥ నివాసశయ్యాసనపాదుకాంశుకోపధానవర్షాతపవారణాదిభిః
శరీరభేదైస్తవశేషతాంగతైర్యథోచితం శేష ఇతీర్యతే జనైః॥ ౩౯॥ నివాసోదివ్యాయతనం శయ్యాతల్పం యోగనిద్రా
వస్థయా ఆసనం పర్యంకవిదల్పాదిషు విమ్నాతం దివ్యసింహాసనం। పాదుకా అధిరోహణ్యౌ పాదాభ్యాం పాదుకే హేమభూషి
తె ఏతె హి సర్వలోకస్యయోగక్షేమం విధాస్యత ఇతి ఆవతారదశాయాం ప్రసిద్ధవైభవా అంశుకం పీతాంబరాది ఉపధానము
త్తమాంగధారకం పాదధారకం చ వారణశబ్దస్య ద్వంద్వాంతపరత్వాద్వర్షవారణమాతపవారణం చేతి యోజ్యం ఆదిశబ్దేన పాద
పీఠాదిసంగ్రహః శరీరభేదైరితి అనేనాపరిమితత్వం భవతీతి। స్వాభిప్రేతః తవ క్రైంకర్యోపదేశ్యది వ్యమంగలవిగ్రహవిశిష్ట
స్యతె శేషతాం స్వోపకారప్రాధాన్యేనాదరేణ పరోపకారార్థతాంగతైః శేషః పరార్థత్వాదితి సూత్రాభిప్రేతః వేదార్థసంగ్రహే

తః త్వదానుకూల్యైకరసైస్తవోచితైః। గృహీతతత్తత్పరిచారసాధనైర్నిషేవ్యమాణం సచివైర్యథోచితమ్॥౪౧॥ అవి
ద్యాస్మితరాగద్వేషాభినివేశాః పంచక్లేశాః తఏవ మలత్వేనోచ్యంతే తదవినాభూతత్రిగుణాత్మకప్రకృతిసంబంధో వా
అప్రతిబుద్ధాః సర్వక్లేశాక్రాంతాః ప్రతిబుద్ధాస్తు కతిపయక్లేశరహితాః ఉపాయబలాన్నివృత్తనిఖిలక్లేశా ముక్తాః। ని
త్యాస్తు అనాదినిర్ధూతనిఖిలక్లేశా ఇత్యభిప్రాయేణ స్వభావత ఇత్యుక్తం శ్రూయతే హి తద్విష్ణోః పరమం పదం సదా పశ్యంతి
సూరయః ఇతి న హ్యేతే స్మృత్యుక్తప్రవాహావిషయం సదాదర్శనకర్తృత్వం బహూనామభిధానాత్ నిత్యసర్వజ్ఞత్వాదేవ క్లేశాదె
రనవకాశః ఏతేషాం తద్విప్రాసో విపన్యవో జాగృవాంసస్సమింధత ఇతి ఉక్తమనుభవప్రకారమభిప్రేత్యాహ। త్వదానుకూ
ల్యైకరసైరితి త్వచ్ఛేషత్వానురూపపారతంత్ర్యానుగుణైకరసైకరుచిభిరిత్యర్థః సదానుకూల్యేతి పాఠేప్యయమేవా
ర్థః తవోచితైరనాదిసర్వజ్ఞత్వప్రాకృతవిగ్రహవత్త్వాదిభిస్త్వదనురూపైరిత్యర్థః। ఏతద్విశేషణత్రయమేతేషాం భగవదా
యత్తమిదం చానంతగరుడాదీనామపి సమానం పరిచారసాధనాని ఛత్రచామరాదిసేవోపకరణాని సచివైరాసన్నసేవాయాం
తత్తద్విభూతివిశేషనిర్వాహణే చ నియుక్తైః సూరిభిర్యథోచితం తత్తదధికారనియోగస్య సేవాభిప్రాయస్య స్వాభావిక
దాసత్వస్య చానుగుణమిత్యర్థః॥౪౧॥ ఈదృశస్య భగవతః సర్వేషు వ్యాపారేషు లక్ష్మీసామరస్యమభిప్రేత్యాహ। అపూర్వనానార
సేతి॥ అపూర్వనానారసభావనిర్భరప్రబుద్ధయా ముగ్ధవిదగ్ధలీలయా। క్షణాణువత్క్షిప్తపరాదికాలయా ప్రహర్షయం
తం మహిషీం మహాభుజమ్॥౪౨॥ ఉక్తం చ శ్రీవత్సాంకమిశ్రైః క్రీడేయం ఖలు నాన్యథాస్య రసదా స్యాదైకరస్యాత్తయేతి అపూ
ర్వశబ్దేన రసభావపరంపరాయా ఉత్తరోత్తరస్య విలక్షణత్వమననుభూతసజాతీయత్వాదాశ్చర్యత్వం వా వివక్షితం। ర
సభావా గాంధర్వవేదప్రదర్శితా వీరశృంగారాదయః ఉత్సాహాదయశ్చ తైర్నిర్భరప్రబుద్ధయా ప్రభూతసంతానయా మౌగ్ధ్యవై

స్తో॥భా॥ ఖిలాజనపాత్రే నిపాతే కించిదభుక్తం స్యాత్ తద్భుక్తోజ్ఝితమిత్యుచ్యతే తదేవాత్ర భుక్తశిష్టతయా శేషశబ్దార్థః। యద్వా విభు
క్తోజ్ఝితైకదేశవిషయో వా శేషశబ్దః అంశాంతరస్యానపేక్షితతయా విభజనీయతోచ్ఛిష్టత్వాత్ త్వయా నిసృష్టాత్మభరేణ స్వభు
దవృత్తినా త్వయా సమర్పితాత్మభరేణేత్యర్థః అసురనిరాకరణాదిషు సేనానిర్వాహాదిభారస్సేనాపతిత్వేన కల్పితత్వాదస్మి
౨౪ న్నుపన్యస్తే అతస్సన్నియోగపూర్వకమన్యైః ప్రవర్త్యంతే జగత్సృష్ట్యాదిభారోఽస్మిన్ సమర్పిత ఇతి కేషాంచిద్వ్యాఖ్యానం తు భగవ
దధీనతత్ప్రభావాతిశయప్రశంసార్థమేవ కర్తృత్వపా సర్వశరీరిణాం బహుస్యామితి సంకల్పత్రయముఖ్యమితి ప్రాగేవ స్థాపితం
అతఏవ వక్ష్యమతి విష్వక్సేనస్య సమస్తాత్మైశ్వర్యమితి శ్రీవైకుంఠగద్యోక్తిరపి భక్తానాం స్వామిసేవావిఘ్నప్రశమనే పరి
54 జననియోగాదావియోజనీయా విష్వక్సేనమంత్రే తు విశ్వసృజ ఇతి పదం ముక్తవత్ప్రభూతసృష్టిమాత్రపరం విశ్వస్యభూ
తపరమాత్మపర్యంతం వానేత్యం నిత్యానాం జ్ఞానభోగయోరీశ్వరేణ మిథశ్శబ్దత్వం తత్సామ్యేఽపి విరుద్ధాధికారయోర్వైష
మ్యం భగవన్నిత్యేచ్ఛాసిద్ధం ప్రియయోర్నిత్యం తదనంతగరుడాదిష్వపి సమానమత్ర తు విజ్ఞాపనాధికారిణీవాత్యానతిలంఘనార్థం
విశేషత ఉక్తం నివేదితమితి పాఠే యదిత్యస్య తదితి ప్రతినిర్దేశోఽర్థాద్వాత్రేవ్యః న్యవేదితమితి పాఠః సమీచీనః యథోక్తైః
పూర్వత్ర ప్రయుక్తైః పాఠే ద్యోతకమనంతరం ప్రయోక్తవ్యమేవేత్యేవాహుః సేనాపతినివేదితస్య భగవదభిమతత్వమాహ। తథాను
జానంతముదారవీక్షణైరితి భగవతి తత్పురీజనైశ్చ సర్వజ్ఞేఽపి ఏవం నివేదనప్రేషణాదివ్యాపారాః స్వచ్ఛందలీలాప్రవృత్తాః యద్య
థా తత్తథేతి స్వరూపప్రకారయోరవిసంవాదాద్ధువీక్షణానాముదారత్వమైశ్వర్యవ్యంజకతయా సౌందర్యాదిగుణా
తిశయాత్ తత్తదాజ్ఞాభిప్రాయగర్భతయానందప్రదత్వాచ్చ॥ ౪౧॥ యతఏతే నిత్యసూరిషు ప్రధానతమాః ప్రియయుక్తాః అథ
తద్వదసంభావితనిత్యశూరిసేవాప్రకారమాత్మనః ప్రార్థ్యత్వేనాభిసంధాయాహ॥ హతాఖిలేతి॥ హతాఖిలక్లేశమలైః స్వభావ

యుష్టం తేజ ఏవాభిర్బఃవదులాభివర్ధ్యేదులాశ్రితం చతురానంద జననం లావణ్యమితి కథితం ఇతి నిరతిశయసౌభాగ్యమహా
త్రాకార శ్రుమభిప్రేత్యైవమ్యుతో౽ధిధితేఽప్యపచారః అప్రాప్తేతామృతద్రవాత్మకత్వం వా వివక్షితం పూర్వం కైః శ్రీః శ్రియ
ఇతి పరత్వప్రతిపాదనాయోక్తమత్రతు త్రైలోక్యైశ్వర్యదేశ్యం నిరతిశయసౌభాగ్యరూపం సపత్నీకమితి జ్ఞాపయితుమా
హ శ్రియః శ్రియమితి భక్తజనైకజీవితమితి భక్తజనానాం ప్రధానం జీవితం మచ్చిత్తా మద్గతప్రాణా ఇత్యాదికమిహాభి
ప్రేయం యదపి భక్తజనా ఏవ జీవితం యస్య స తథోక్తః తథావిధప్రేమాతిశయాదేవ పాప్యం యమేవాహ। జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే
మతమితి మమ ప్రాణా హి పాండవా ఇతి చ సమర్థం జగత్సృష్ట్యాదావివ ఆశ్రితానాం సామ్రాజ్యభోగప్రదానే తద్విరోధినిరసనే
చ ప్రతిబంధకైః ప్రతిబద్ధమశక్యమితి భావః తథా చ గీయతే పరిత్రాణాయ సాధూనామిత్యాది ఆపత్సు ఖమాశ్రితానామా
పది ప్రియసఖ సభాసేనసమానార్థతం రూపస్థితమిత్యర్థః। అర్థినే కల్పకమిత్యత్ర స్వార్థే కః అర్థినాం కల్పద్రుమమవత్సవా
పేక్షితప్రదమితి రూపక తథా చ సూత్రితం ఫలమత ఉపపత్తేరితి। యద్వా అర్థినః కల్పద్రుమం భక్తానాం యస్య సోఽర్థిక
ల్పకః। తథా హ్యుదారాః సర్వ ఏవైత ఇతి। అథ వాఽస్య పరమార్థినః కల్పయతీత్యర్థః మోక్షజ్ఞానం తత్ర తత్పురుషార్థాధికారదశా
పి పరమపురుషకల్పితా॥౨౪॥ ఏవం ప్రాప్యం భగవతం యథావస్థితమనుసంధాయ తజ్జనితహర్షప్రకర్షేణ పరమ
పురుషార్థకాష్ఠాభూతం నిరుపాధికకైంకర్యమభిప్రార్థయతే। భవంతమితి॥ భవంతమేవానుచరన్ నిరంతరం ప్రశాంత
నిఃశేషమనోరథాంతరః। కదాహమైకాంతికనిత్యకింకరః ప్రహర్షయిష్యామి సనాథజీవితః॥౨౫॥ భవంతమితి ప్రాప్యప్రాపక
త్వానుగుణం ప్రాగుక్తం సర్వాకారపరిపూర్ణమిత్యర్థః॥ కామ్యార్థినః సేవాంతరనివృత్త్యం జనార్థమివకారః। ఏతేన గీతాజ్ఞాప
దియోగేనానాప్నోతి పరమం పదం సర్వాకారరుద్రస్యానుచరో భూత్వాపి తన్నైవ సహామోదత ఇత్యాదిషూక్తం రుద్రాద్యనుసం

స్తో॥భా॥ దగ్ధవిరసభేదాదద్భుతత్వమభిప్రేతమిహ ముగ్ధవిదగ్ధలీలరతామితి। లీలాయా నిత్యనిరతిశయత్వం వ్యనక్తి క్షణానాం లవత్రుటిప్ర
పరాదికాలయోరితి క్షణానాం పర్వతస్థానీయం కృత్వాపి తస్యాణాం సూక్ష్మతమమేకదేశ ఇతి కల్పితో లయం దృష్టాంతః తద్వ్యపరా
దికాలః త్రుటిప్రభృతి శబ్దేనోక్తః చతుర్యుగసహస్రయుగః పరో నామ కాలః ఆదిశబ్దేనాసంఖ్యాతచతుర్యుగాతిక్రాంత
५५ కాలవ్యంజనం స్మర్యతే మహాంగంగాయాస్సికతాధారాం యథా వర్షతి వాసవే। శక్యా గణయితుం లోకే న వ్యతీతాః పితామహా
ఇతి। మహిషీం ప్రధానపత్నీం శ్రియమిత్యర్థః ఉక్తం చ తస్యాః ప్రధానతమత్వం శ్రీవైకుంఠగద్యే శేషశేషాశనాదిసర్వపరి
జనం భగవతస్తత్తదవస్థోచితపరిచర్యాయామాజ్ఞాపయంత్యేతి ప్రహర్షేణయుం తమితి వర్తమాననిర్దేశః సదాత
నత్వాభిప్రాయః ఏవం ప్రహృష్టాయాః ప్రియాయాః బభూవ హృష్టా వైదేహీ భర్తారం పరిషస్వజ ఇత్యుక్తప్రకారేణ స
ర్వస్వభూతపరిష్వంగప్రదానానుగుణం ప్రియస్య భుజవైభవమాహ మహాభుజమితి ఉక్తం హ్యవతారే తద్భుజమహా
త్మ్యం। వావాభుజాంతరామవష్టభ్యవోయస్యవేలాకేలామహాత్మన ఇతి॥౪౩॥ అథ ప్రథమం ప్రస్తుతాం దేవనవిశేషితాం సర్వ
చిత్తాపకర్షకసముదాయశోభామాత్రపణీయయ భోగ్యతయాపి పరమయోగికగుణవిశేషాంశ్చ సంకలయ్యానుభవతి అచింత్యే
తి॥ అచింత్యదివ్యాద్భుతనిత్యయౌవనస్వభావలావణ్యమయామృతోదధిం। శ్రియః శ్రియం భక్తజనైకజీవితం సమర్థమాప
త్సఖమర్థికల్పకమ్॥౪౪॥ అచింత్యం పరమయోగిభిరప్యపరిచ్ఛేద్యం కుతస్త్యైరసంభావితమితి ప్రతిత్రుపృమశక్యం చ కించ
దివ్యమప్రాకృతమద్భుతం సదానుభూతత్వేపి అదృష్టపూర్వవదాశ్చర్యావహం నిత్యం కౌమారవార్ధకావస్థాపరిచ్ఛేదరహితం
యౌవనం లోకే బాల్యానంతరయౌవనోపలక్షణీయః కశ్చిద్రమణీయావస్థావిశేషః స ఏవ స్వభావః సర్వసాధారణధర్మోయ
స్య సహాత్యమృతోదధిర్విశేష్యతే స చ లావణ్యమయః లావణ్యప్రచురః లావణ్యం సముదాయశోభా తదేతల్లక్షయతి భూ

ప్రాయం మాం శంక్యస్పృష్టకార్పణ్యస్థైర్వై విలంబాత్రు మతయోర్భవత్పరాతిశయవ్యంజనాయ చ దుర్లభప్రార్థినం సాపత్రాపనం నిం
దతి ధిగశుచిమితి॥ ధిగశుచిమవినీతం నిర్దయం మామలజ్జం పరమపురుష యోఽహం యోగివర్యాగ్రగణ్యైః విధిశి
వసనకాద్యైర్ధ్యాతుమత్యంతదూరం తవ పరిజనభావం కామయే కామవృత్తః॥౪౭॥ ధిగశుచిమితి ధిక్ శబ్దయోగే ద్వితీయా నను
ఆత్మనిందాత్మపూజా చేతి శ్లోకనిందాపి నిషిద్ధా సత్యం న తు సర్వత్ర యతః తథా ఖలత్వం జనే పాదేః స్వప్రశంసా ఖపి చిద్గుణః తథాత్మనిందా
ప్యేతస్య పాపధ్రైన్యఖ్యాపనస్థలే అశుచిం శుద్ధ్యైకర్మయోగ్యే విరుద్ధప్రవృత్తిసంస్పృష్టం తదనుబంధిక్లేశకర్మాదిదూషితతయా భావశుద్ధిరహి
తత్వేపి తద్ధృత్తాం భావయంతం చ నిత్యశుద్ధః సూరయః పశ్యంతి దూషావంతం శుచిత్వప్రాకల్ప్యయోగ్యః। తత్ర కేవలం మమేతి భావః॥
సనాదాచార్య్యవంతమాత్మానం కిం వర్ణనిందసీత్యత్రాహ అవినీతమితి। యద్వాచార్య్యనిరోగే మమావస్థానం స్యాత్ తదా
పుత్రబంధువత్ప్రేమ్ణ ముక్తిః స్యాదితి మమ తదాచార్య్యవత్త్వేపి వినయాభావాత్ సుకృతికవిడంబనార్థ్యేవ సంవృత్తేతి భావః॥
ఆరోగ్యస్య దుర్లభాభిలాషః పరద్రవ్యేష్వభిధ్యానం మనసానిష్టచింతనం। వితథాభినివేశశ్చేవమానసం త్రివిధం స్మృతమితి స్మర
ణాదపచారః సవిదతః పురోడాశార్థినశ్శునఇవమే దండపాతః స్యాదితి భయరహితోహమిత్యాహ నిర్దయమితి కేషాంచి
న్నిర్దయమితి పాఠే తు పరమభాగవతభాగ్యపరమావ్యతే విషం సంజనయంతమితి వాఽభ్యాసనమత్ర చ మదపరాధేన మ
దనుబంధినామపి ప్రత్యవాయో భవేదితి జానతోపి ప్రవృత్తతయా తేషు దయారహితోహమితి వాఽభ్యాసితం యుక్తం మా
మహంకారాదిగ్రస్తమిత్యభిప్రాయః ఘటదాస్యైః సార్వభౌమపరిష్వంగాభిలాషవదనుచితవిషయోస్య మనోరథ ఇతి సద్భిః
పరిహాస్యతామనుసంధాయాహ అలజ్జమితి సూరిసేవ్యస్య భగవతః స్వసంబంధానర్హతాంగత్వం వ్యనక్తి పరమపురుషేతి
స్వస్య విహీనతమత్ప్రసిద్ధిమిదానీమపి దోషానువృత్తిం చాభిప్రేత్యాహ। యోహమితి యోగిషు వర్య్యాః యోగివర్య్యాః

స్తో॥ భా॥ చరణం చ వ్యవచ్ఛిన్నం భవతి। యద్వాపి ముక్తస్య స్వేచ్ఛయా భగవత్పరిజనసేవాపి తచ్ఛేషపర్యంతత్వబుద్ధిపూర్వకేత్యభి
ప్రాయః। అనుచరన్నితి తత్తదవస్థోచితవృత్తిర్భాసేవయా ఇత్యర్థః। అత్ర త్వసాంతరసేవావాప్త్యర్థత్వ నిరంతరమిత్యుక్తం। ఉ
త్తరావధిరాహిత్యమభిప్రేత్యోవర్తమానవ్యపదేశః। ఏతమానందమయమాత్మానముపసంక్రమ్య ఇమాల్లోకాన్ కామా
౫౬ నీ కామరూప్యనుసంచరన్నితి శ్రుతిశ్చ సూచ్యతే। అత్ర కురుష్వ మామనుచరం। భవాంస్తు సహ వైదేహ్యా గిరిసానుషు రంస్యతే
అహం సర్వం కరిష్యామి జాగ్రతః స్వపతశ్చ తే। తవానుభూతిసంభూతప్రీతికారితదాసతాం దేహామేవ త్వయాయం నాథ న జా
నే గతిమన్యథా। సర్వావస్థోచితాశేషశేషతైకరతిస్తవ భవేయం పుండరీకాక్ష త్వమేవైవం కురుష్వ మామిత్యాదికమను
సంధేయం। ఏవంవిధకైంకర్యైకసిద్ధ్యర్థం ప్రయోజనాంతరభావ్యత్వైవ ప్రశమనీయ ఇత్యభిప్రాయేణాహ ప్రశాంతనిఃశే
షమనోరథాంతర ఇతి। ఐకాంతికః ఏకస్మిన్నేవ నియతః యద్యపి బ్రహ్మరుద్రప్రాప్తిః క్వచిదపునరావృత్తిరుచ్యతే। తథాపి బ్ర
హ్మణా సహ తే సర్వే సంప్రాప్తే ప్రతిసంచరే। పరస్యాంతే కృతాత్మానః ప్రవిశంతి పరం పదమిత్యుక్తన్యాయాత్ క్రమేణ ముక్తిపర్యం
తత్వం తత్రాభిప్రేతం। అత్రానిశ్శబ్దేన దేవతాంతరకింకరత్వవ్యవచ్ఛేదః। తదేతత్స్థపామత్యంతదుర్బుద్ధిరిత్యాదివాదినం పుం
డరీకం ప్రతి భగవతోక్తం। అగ భవత్సు భద్రం తే పుండరీక మహామతే। మద్రూపధారిణి త్వాత్మా మత్పారిషదాగ్రగ ఇతి ప్రహర్ష
యిష్యావిలభేదసభూతస్యైవ ప్రహర్ష ఏవ ప్రధానం ప్రయోజనమితి భావః। ఏవం సావధేన స్వార్థకైంకర్యే ప్యభోక్తృత్వే భ్రమర
హితకైంకర్య ప్రార్థనా కృతా భవతి। ఇతః పూర్వం త్వదుపేక్షయా త్వఖునాథోప్యనాథ ఇవాహమాసమిదృశం ద్రైన్యం త్వత్పుంక
లాపి దేవమేనివర్తయిష్యత ఇత్యభిప్రాయేణాహ సనాథజీవిత ఇతి॥ ౭౩॥ నన్వేవం ముముక్షురుదశాం మయా త్వం ప్రాపితో ఽసి ఇ
యం చ మద్గుణానుభవదుర్గతయా మహత్త్వ స్థసమానాధ్యయాసనకాదిభిరివ కించిత్కాలమనుభూయతామితి భగవదభి

జ్యతే శరణ్యేష్వప్యుక్తం హారి శబ్దేన స్థాపితం సమర్థః కారుణికో హి శరణ్యః తత్రానితరసాధారణం భగవతః సామర్థ్యం బ్రహ్మా
ణమింద్రం రుద్రం చ యమం వరుణమేవ చ ప్రసహ్య హరతే యస్మాత్తస్మాద్ధరిరితీర్యత ఇతి పురాణోక్తం తథా కారు
ణికత్వం చాశ్రితానామనిష్టం హరతీతి వివక్షయా వ్యంజితం స్మర్యతే పాపహారి హరతి పాపాని దేవః ప్రపన్నార్తిహారిత్వా
దికం ఉక్తం చ పరమసంహాతానాం యస్మాద్వ్యాప్తం జగత్సర్వం తస్మాద్విష్ణురితి స్మృతః హరణాద్దేవదుఃఖానాం హరిరి
త్యభిధీయతే జ్ఞాతం మయా వశిష్ఠేన పురా గీతం మహాత్మనా మహాపది సంప్రాప్తే స్మర్తవ్యో భగవాన్ హరిః పరమాప
దమాపన్నో మనసా చింతయేద్ధరిమిత్యాదికముపేత్య తదభిప్రాయం క్షేపయా లబ్ధావసరయోత్యభిప్రేతం కేవలమితః పరం
మదాపత్పరనిరపేక్షమితి భావః ఏతేన సాధనాంతరనిష్పాదనద్వారకం స్వరక్షణం వ్యవచ్ఛిద్యతే ఆత్మసాత్కరం ధాసభూతం
మాముపాయోపేయాంతరప్రేమవ్యాకరణేన స్వైకైంకర్యైకరసం కురుష్వేత్యాశయః ధిగశుచిమితి పూర్వోక్తే సావి
త్మతిరస్కారానువృత్త్యాత్మన్యనాదరదుఖ్యాతనాయత్రమామిత్యనుక్త్రిః నధర్మనిష్ఠోస్మీత్యాదరభావః కించన ఇత్యుక్తే నేలా
క్తం ప్రపంచయతి॥ అవివేకేతి॥ అవివేకఘనాంధదిఙ్ముఖే బహుధా సంతతదుఃఖవర్షిణి। భగవన్ భవదుర్దినే పథః స్ఖలి
తం మామవలోకయాచ్యుత॥ ౪౮॥ అవివేకరూపైః ఘనైః రంధ్రాని ప్రకాశరహితాని దిఙ్ముఖాని యస్మింస్తత్తథోక్తం బహు
ధా తాపత్రయరూపేణ శారీరమానసాదిభేదవాంతరభేదైశ్చ సంతతదుఃఖవర్షిణి। అవిచ్ఛేదేన ప్రతికూలవర్గం సర్వత్ర
విదధానే। భగవన్ హేయప్రతిభటః కల్యాణైకతానస్వామిన్ మమ మాం వామాచయితుమర్హసీతి భావః। ప్రకాశగతివిరోధిత
యా భవస్య దుర్దినత్వనిరూపణం పథః కర్మయోగాదినివృత్తి ధర్మరూపముక్తిమార్గాత్ స్ఖలితం ప్రచ్యుతమిత్య
థః మాం త్వదితరముపాలం శరణం ప్రపద్య ఇతి వాదినమితి భావః అవలోకయ అనుగృహాణేత్యర్థః అచ్యుత న త్యజేయం

స్తో॥భా॥ భగవద్భక్తాః। తథా చ గీయతే యోగినామపి సర్వేషా మిత్యాదిషు తేష్వగ్రగణ్యాః ప్రథమపరిగణనీయాః విధిశివసనకా
ద్యైరపి తత్తద్భయభావనానాం బ్రహ్మభావనానాంచ సర్వేషాం సంగ్రహాః ధ్యాతుమత్యంత దూరమిత్యనేన కింపునః ప్రాప్తుమి
తి వ్యజ్యతే। తవ పరిజన భావం స్వానురూపానంత గరుడాద్యపరిమితపరిజనవత్తయా నిరపేక్షం త్వాం ప్రతి కింకరః
౧౨ త్వం యదాపి పరిజనత్రయాం సేవాం మిత్యర్థః। కామయమానః కేవలం సంగమాత్రం కింతమవిలంబాత్తమతీవ్రతమ శ్రద్ధావా
నస్మీత్యాశయః కామయమానో వృత్తం యస్య సః కామవృత్తః లోకశాస్త్రానాదరేణాపరీక్షిత యథేష్టకారీత్యర్థః లోక
57 యాత్రా భయం లజ్జాదాక్షిణ్యం ధర్మశీలతాం పంచ యత్ర న విద్యంతే న కుర్యాత్తేన సంగమమితి సర్వపరిత్యాజ్యో
ఽహం కథం త్వత్ప్రాప్యో ఽహమితి భావః ॥౯౮॥ యద్యేవం స్వేనాపి నిందనీయస్త్వమిదానీం యద్యపరాధలేశో ఽపి కథం తే శీఘ్రం
మత్ప్రాప్తిం దాస్యామి ఇత్యత్రాహ నహాస్యాపి వమమాత్యంత దయనీయతం యత్త్వత్ప్రాప్త్యుపాయతా పాదనమాత్ర సాధ్యేత్యాశరణంచ
కృపయా స్వయమేవ కుర్వీతాస్య వా॥ అపరాధసహస్రేతి॥ అపరాధసహస్రభాజనం పతితం భీమభవార్ణవోదరే। అగతిం శ
రణాగతం హరే కృపయా కేవలమాత్మసాత్కురు॥౯౯॥ ననిందితమితి పూర్వోక్తమత్రాపరాధసహస్రభాజనమిత్యనూదితం
తచ్చ తత్త్వమాదిగుణైక భాజనేన త్వయా సవర్ణత్వం తద్యమితి సూచనార్థం। నిమజ్జత ఇతి ప్రాగుక్తం పతితమితి పునర్గృహీతం
జ్ఞానినాం పుణ్యఫలానాం శౌర్యపి రాగానువృత్తిః హేతుః తం యస్య అత్యంత భయావహ ఇత్యభిప్రాయేణ భీమశబ్దః ఏవం సంసారస్యాతి
ఘోరత్వాత్ తత్రాపి స్వస్య పరప్రాప్త్యవిలంబాత్తమత్వం ప్రతి వ్యాప్యతే। అగతిమిత్యనేన ప్రాయుక్తానన్యగతిత్వం స్మృతిమనానిష్కనన్యా
రూపేణ స్ఫురీకృతం యతే। శరణాగతమితి చ పూర్వప్రయుక్తం శరణం ప్రపద్య ఇతి రక్షణ వాచ్యనువాదః। తేన శరణంచ ప్రపన్నానాం
తవాస్మీతి వచయాచతాం। ప్రసాదం పిత్యేవాం కృపామపి కుమవంతి సాధవ ఇతి సామాన్య ప్రాప్తం త్వయి కైముత్తిక సిద్ధమితి వ్యా

పరయోరిష్టప్రాప్త్యనిష్టప్రసంగపరిహారార్థం భృత్యాపదవయోల ప్రపత్తిసిద్ధం రక్ష్యరక్షకత్వరూపసంబంధం నివారకర
పాతం నిరంకుశస్వాతంత్ర్యాన్నిష్ఫలీకర్తుం నార్హసీత్యభిప్రాయేణాహ। తదహమితి॥ తదహం త్వదృతే ననాథవాన్
మదృతే త్వం దయనీయవాన్న చ। విధినిర్మితమేతదన్వయం భగవన్ పాలయ మాస్మ జీహపః॥ ౫౦॥ తత ఉత్తరార్ధస్యాన
న్వయతాపీదిత్యర్థః। అహంమయమమ శ్రుస్సుకే అకించనస్వధనః త్వదృతే ననాథవాన్ సర్వశక్తేః పరమకారుణికాత్త్వత్తోన్యేన
శరణ్యవాన్న భవామీత్యర్థః మదృతే త్వమిత్యాది అపరిచ్ఛేద్యాపరాధఫలభూతానంతదుఃఖాకరాన్మత్తోన్యేన త్వం ద
యావిషయవాన్న భవసి। మత్తోఽగమ్యాదృశాస్స్వేపి పరితాపజ్వాలాస్స్యుః। ఏవం పాసతి విషయలాభాత్త్వదయాగు
ణోలాపోయతే ఇతి భావః। సర్వస్మాత్ సంసారివర్గాత్ త్వత్కారుణ్యసిద్ధ్యర్థం స్వదోషాధిక్యమరూపత్వమహం త్వత ఇత్యుక్తం
విధినిర్మితమనతిక్రమణీయమతయా దృష్టనిర్మితమజ్ఞాతసుకృతవిశేషరూపవ్యాజబలం వినా త్వత్సంప్రవర్త్యాద్వా
వసరే కల్పితమితి యావత్ ఏతమన్వయం దయావత్త్వం దయనీయత్వరూపం సంబంధమేతదన్వయమితి కేచిద్వ
దంతి తత్రాపి స ఏవార్థః। ఏతయోరావయోస్సంబంధమితి వా భగవన్నిత్యనేన మోక్షప్రదత్వం ముక్తప్రాప్యత్వమనుగు
ణముభయం వింగత్వముదఫలాత్ప్రతా। పాలయ సఫలీకురు ఇత్యేతి భావః మాస్మ జీహపః యద్యప్యహముపర్యు
పర్యోపచితదుష్కర్మవశాదిమం సంబంధం హాతుమిచ్ఛామి తథాపి త్వయా న తథా ప్రవర్తనీయమహమితి భావః॥ ౫౦॥
అస్త్యేవం త్వదుక్తం సంబంధసత్త్వముచితం చ తథాపి జ్ఞానానందమయస్యాపి త్వాశేషశేషా పరమాత్మన ఇత్యుక్తస్వ
రూపమంతరేణ స్వరూపానురూపపురుషార్థాపేక్షాపూర్వక తదుపాయః కథం తేనిష్పన్నః త్వయి చ సహాఙ్జ
సంబంధపరిత్యాగనిమమాపి రక్ష్యరక్షకత్వసంబంధపరిత్యాగే కోదోషః। త్వం మే హం చ ఇతి చావయోరనాదివివాదజ్ఞ

స్తో॥భా॥ కథంచనేత్యాదివాదినంతాపివరాశ్రితశబ్దాభితోఽనభవతీత్యభిప్రాయః। భిడలాయవల్పమతిరల్పవిచేష్టితోఽయం
క్లిష్టంవలనోఽస్యవిషయత్వేనసమపిప్రసంగ। ఇత్థంవ్యపాంకురువమయిప్రణతేఖేవేశతాపంస్తోత్రతువలంబుజభవో
పిపాదేవనేశః ఇతితు(శ్రు)బంధూక్తంసలాపాంతదేవవవేశేతాదికావియవాక్యంచానుసంధేయం॥౫౭॥ అథసంసా
౨౮ రిణావరానంత్యేనష్టదధికదపనీయలాభాత్రాత్రైవమఖ్యరాయంకౌతింఖ్యదవతెలాత్కితెనేత్యత్రత్వేయాపిలబ్ధవభూ
తపూర్వమిత్యాద్యుక్తంవముఖాంతరేణశరణ్యాసావ్యనిష్టప్రసంగంసలాచయనేప్రథయతి॥ నవప్యేషేతి॥ నవప్యేషాంపరమా
58 ర్థవెవవెుశ్రేణంవిజ్ఞాపనవెకవగ్రతః యదివెనదయప్యసేతతెలాదయనేయస్తవనాథదుల్లక్షభః॥౫౮॥ స్వవాక్య
సత్యతాపిభిసంధిదెవ్యతనాయాత్రవృతిరెకతెలాష్వయత్వతిదేశః। పరమార్థవెవవిజ్ఞాపనంశ్రేష్ఠితత్రనేదంస్వరత్తు
ణప్రోతాసువానవరాత్రెణప్రయుక్తమిత్యవధారణాభిప్రాయః విజ్ఞాపనంసర్వజ్ఞేపిసాపివినిదానసూచితంస్వకార్యా
ర్థవాక్యమిత్యర్థః॥ శ్రేష్ఠితిచానాదరపరిహారపరమేకంరత్యురతుకయోర్ద్వయోరపిలాభార్థతయాప్రధానభూతం
అథవాఇదమేకమెవవిజ్ఞాపనంవత్ప్రేమాణంసర్వమెతత్పురికరవంథీతిభావః। అగ్రతఃనవాత్యందూరస్థఃసనేపురుషాం
తరవయుఖేనవిజ్ఞాప్యసఇత్యాశయః మెకమర్ణరాగాదిసుకృతవెశరపాంతస్యాపరాధసహస్రభాజనతయాసర్వాధిక
దుఃఖభాగినః। అత్రాధిగర్థదయెసాంకమర్ణశితిషష్ఠితవదయావిషయాన్వేషిణఇతిభావః తవదంయనేయోదుర్ల
భఇత్యనేనాస్వయెతసంబంధసామాన్యేషష్ఠేనేతవ్యామమచశరణ్యాంతరందుర్లభమిత్యభిప్రాయెణనాథతిసంబుద్ధిః
ఉక్తంపాపూర్వంచిరాయవెకులవివాసిలబ్ధఃపరంచవొనాథసతెనరూపఇతిప్రాగుక్తంచాత్రప్రతిసంధేయం॥
౫౯॥ అస్మైవదుర్లభఃతతఃకింకర్తవ్యమిత్యత్రమవ్యేవలాభేపిత్యయాత్పరితవ్యంకింపునస్సవాపిలాభేసతితస్మాదా

తేహావిచిత్రా దేహసంపత్తిరీశ్వరాయ నివేదితుం పూర్వమేవ కృతా బ్రహ్మన్ హస్తపాదాదిసంయుతేతి ఇతః పరం శేషా
సహావివాదేనైవ న భవిష్యతీత్యభిప్రాయేణాహ అద్యైవేతి అత్ర పదిత్రశికమేవ వమవస్వరూపం తథాపి తస్మిన్నేవ త్రిసాని
త్రిప్రఇతి తేషాంవిద్యాభ్యాసనంతు అతివాదమాత్రమేవం మమ మంత్రీణామాత్మాత్మీయం సర్వం భగవచ్ఛేషత్వేనానుసంధే
యమితి నివృత్తిధర్మసారో నిష్కృష్టః ఉక్తం చైతదుపరి చరమాభ్యాసే ఆత్మా రాజ్యం ధనం మిత్రం కలత్రం వాహనాని చ ఏత
ద్భగవతే సర్వమితి తత్ప్రాజితం సదేతి భరతశ్చాహ రాజ్యం చాహం చ రామస్య ధర్మం వక్తుమిహార్హసీతి శ్రీవిష్ణుధర్మే
ష్వప్యుమాత్మని సంజాతం సాహిమిత్యం బ్రహ్మణి స్థితం ఉభయోరేష సంబంధో న పరోభిమతో మమ సుపజ్జీవనే చాయ
దితే స్వసత్తాం యాం స్వపోయదీ ఆత్మదాస్యం హరేః స్వామ్యం స్వభావం చ సదా స్మరేతి సర్వం శరణం నిర్ముక్తౌ నారదశ్చ పుం
డరీకసంవాదే ప్రాహ దాసోహం వాసుదేవస్య దేవదేవస్య శార్ఙ్గిణః శంఖచక్రగదాపాణేః ప్రమోక్షైకచతుష్పః। ఈశ్వరసం
హితాయాం రుద్రోపాఖ్యాహ దాసభూతాః స్వతః సర్వే హ్యాత్మానః పరమాత్మనః। అతోహమపితే దాస ఇతి మత్వా నమామ్యహ
హామితి ॥౫౧॥ ననుమయా సమర్పితత్వాత్ర స్వశేషత్వానుసంధానపూర్వకం స్వాధీనకర్తృత్వబుద్ధ్యా సమర్పయసి చే
త్ రామోన్యథా సంతమాత్మానమన్యథా ప్రతిపద్యతే కిం తేన న కృతం పాపం చోరేణాత్మాపహారిణేత్యుక్తాత్మాపహారదోషః
పరిహృతో న స్యాదిత్యత్ర స్వాభిప్రేతం వివృణోతి మమ నాథేతి ॥ మమ నాథ యదస్తి యోస్మ్యహం సకలం తద్ధి తవై
వ మాధవ। నియత స్వమితి ప్రబుద్ధధీరథవా కిం ను సమర్పయామితే ॥౫౨॥ అత్ర జీవపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయః
ప్రమాణగణః పదద్వయేన ప్రతిసంధేయః పదస్యేతి స్వానుబంధితయా ప్రమాణసిద్ధగుణవిగ్రహాదిసర్వసంగ్రహః మ
మేతి వృత్తిరేకోత్త్రాదేహాత్మభ్రమాదిః పరిహృతః అక్షరబ్రహ్మశీలతయాక్షర వివక్షితం విశిష్టస్వరూపమాహ యో

స్తో॥శ్లో॥ దానీమపి న శాంత ఇత్యత్ర సాపి మిన్నితాదిభిః ప్రాగపి సంక్షిప్తం తదాఏతదను జ్ఞాతురం యద్ధి కించిదనుజ్ఞానాత్మామిత్యే
వంతదాహేతి ఛాందోగాధీతానుజ్ఞాతుర ప్రదర్శితశేషత్వాభ్యుపగమే నోత్తరమాహ। వపురాదిష్వితి। వపురాదిషు యో
పి కోపి వా గుణతో సాని యథా తథా విధః। తదయం తవ పాదపద్మయోరహమద్యైవ మయా సమర్పితః॥౨౯॥ వపురా
౨౮ దిష్వితి ఆదిశబ్ద ఇంద్రియాదిసంగ్రహార్థః। యథోక్తమాత్మసిద్ధౌ దేహేంద్రియమనః ప్రాణధీభ్యోన్యోనన్యసాధనః నిత్యో
వ్యాపీ ప్రతిక్షేత్రమాత్మా భిన్నస్స్వతః సుఖీతి యోపి కోపి వా అహం వపురాదిషు యః కశ్చిత్ప్రమాణసిద్ధస్స్వాహమర్థః
స్వసారభూతే త్వచ్ఛేషత్వే మమ నిర్బంధః సామాన్యతశ్చ స్వానుగుణసారగ్రహణముచ్యతే। యావానర్థ ఉదపానే సర్వతస్సంప్లు
తోదకే బహుభ్యశ్చ మహద్భ్యశ్చ శాస్త్రేభ్యో మతిమాన్నరః సర్వతస్సారమాదద్యాత్పుష్పేభ్య ఇవ షట్పద ఇత్యాదిభిః అత్ర దే
హాత్మభ్రమాదినివృత్తిర్భవతు వా మా వా యో హామస్మి స సన్ యజ ఇతి న్యాయమాశ్రయామీతి భావః। తథాపి జ్ఞాతృత్వకర్తృత్వ
భోక్తృత్వాదివివేకమంతరేణ కథముపాయానుష్ఠానం ఫలిష్యం వా స్యాదిత్యత్రాహ। గుణతో సానీతి యథా తథా విధ ఇతి అ
ణుత్వవిభుత్వమధ్యమపరిమాణత్వజడత్వాజడత్వనిత్యజ్ఞానకరణాధీనజ్ఞానత్వాదివివేకో నాతీవాపేక్షితః అపేక్షి
తత్వేప్యాత్మస్వరూపప్రకారయోరత్యంతపరిజ్ఞానే మమ శక్తిర్నాస్తి స్పృతసర్వజ్ఞస్త్వమేవ యోసౌ యత్ప్రకారస్త్వేతి మన్య
సే స తథాహమితి సామాన్యతః ప్రబుద్ధోహమితి భావః। తత ఏతావతాపి ప్రస్తుతశాస్త్రార్థవిరోధాభావాదితి యావత్। అ
యమహం త్వదనుసంహితం యథావస్థితాకారశరణవరణానుగుణాధికారసామర్థ్యవానహమిత్యర్థః॥ ఆత్మస్వరూపనిరూ
పణదశాయామహంశబ్దప్రయోగాదహమర్థ ఏవాత్మేతి స్థాపితం భవతి। తవ పాదపద్మయోస్సమర్పితః। యస్యాస్మి న త
మంతరేమీతి న్యాయాత్ త్వచ్ఛేషత్వేన స్థిత ఇత్యర్థః మయా అద్య తు కరణకళేబరబుద్ధిశ్రద్ధాకాలభేదాదిశాలినా స్మయ్యా

ప్రతిబోధస్తే సంజాతః తేన లబ్ధాధికారః ఉపాయనిష్ఠిత్వాత్ ముక్తో భవిష్యసి। అదృపునరాదేవాపాతాత్ర్మీవపేక్షితమిత్య
త్రఖ్యత్రాప్రిఖ్యరాజనసిం ఖ్యదేకభోగ్యత్వేనగుణాంభక్తిందేవో త్వేవా అవబోధితవానితి। అవబోధితవానిమాంయ
థామయి నిత్యం భవదీయతాం స్వయం। కృపయైవ మమ అనన్యభోగ్యతాం భగవన్ భక్తిమపిప్రయచ్ఛమే॥౫౪॥ ఏవమేవ వచ్యేన
ఖిజ్ఞం మాం జ్ఞానిసంకృతవానితి కృతజ్ఞతాప్రకాశనమిదం ఇమాం దృఢప్రమాణప్రమితామదృష్టపూర్వతయాదద్భుత
త్వేన సర్వదుతం రూపమనుభూయమానాం నిరపేక్షుకర్తృత్వాదిదూరోత్క్షితాం చేతి భావః। మయి నిత్యం భవదీయతాం త్వచ్ఛ
రీరభూతే మయి కాలపరిచ్ఛేదరహితాం త్వచ్ఛేషతామిత్యర్థః స్వరూపావిశిష్టస్వభావేవేతి యావత్ కృపయైవమితి పార్థ
స్వమీహాచీనః యథాశబ్దప్రతినిర్దేశస్యాపేక్షితత్వాత్ అనన్యభోగ్యతాం భగవద్వ్యతిరిక్తం భోగ్యం యస్య సః అనన్యభోగ్యః త
ద్వ్యతిరిక్తో న అనన్యభోగ్యః తాదృశతాం పరమభక్తిగోచరత్వం తత్ప్రదాతృత్వం చ తవ యదుక్తమిత్యభిప్రాయేణ సంబోధ
యతి భగవన్నితి భక్తిం మమాపి త్వయి ప్రకృష్టాం ప్రీతిం చ తదిదముచ్యతే పరమాత్మని యో రక్తో విరక్తోఽపరమాత్మనీతి శ్రు
పద్యైతదితి పాఠే తమపి తదితి వాక్యభేదః ఏతదనన్యభోగ్యతామితి సమస్తం వా భక్తివిశేషణం స్వవ్యతిరిక్తభోగ్యతారహి
తామిత్యర్థః భక్తిమపిప్రయచ్ఛ మే। అత్ర యాప్రీతిరవివేకానామిత్యాదినాథయోనిసహస్రేషు తేశక్తాకద్యం ఖాధ్యం। నను
పరమైకాంతినాం భగవతి యాచనానిషిద్ధేతే నిరాశీః కర్మసంయుక్తం సాత్త్వికం చాపి కల్మషమితిచోక్తం సత్యమహాతం
న యాచేత్ భగవానితి పాతత్రతాత్పర్యం తదభిప్రాయేణ సూచ్యతే అన్నం పానం ధనం వస్త్రం వా యాయుర్వైశ్వర్యం వా మాస్వ
దం అపదృపి న యాచేత పూజకః పురుషోత్తమం। నాప్రసన్నో దదాపృతదాచి చెలాపి దినే దినే। అర్యమాచితోపి యన్న
హం ప్రసన్నో విదధాత్యపావిలతే। తథాం యాచితోపి సదా భక్తేర్నాహం తం కారయేద్ధరిః। బాలమగ్నిపతంతం తమాతా

స్తో॥వ్యా॥ స్యామితి సకలం తత్ ఆత్మాత్మీయం తత్ పూర్వం హి శబ్దేన ప్రమాణప్రసిద్ధిర్ద్యోత్యతే తవ సర్వకారణతయా సర్వ
రక్షకతయా చ ప్రథమాక్షరప్రత్యేతవ్యోక్తస్స ఏవకారేణ మధ్యమాక్షరసిద్ధమనన్యార్హత్వం ప్రకాశ్యతే మాధవ
శ్రియః పతే ఏతేన నిరుపాధిక సర్వశేషిత్వం సూచ్యతే చతుర్థీవివక్షితమాహ। నియతస్వమితి నిత్యశేషభూతమి
౬౦ త్యర్థః ఇతి ప్రబుద్ధధీః ఏవం త్వత్ప్రసాదసంధుక్షితైః శాస్త్రైర్వివేకశీలబుద్ధిరితి భావః శంకితదోషవ్యపచ్ఛేదాభిప్రాయేణాహ
అథవేతి కిం ను సమర్పయామీతి సర్వస్వామినః సర్వేశ్వరస్య తవ పూర్వమేవ శేషభూతం మదీయదానం స్వాపితం త్వస్వామి
త్వాభిమానపూర్వకం శేషిణి కర్తవ్యం న కించిదస్తి అతః పూర్వశ్లోకకృతం సమర్పణం వ్యర్థమిష ప్రతిపత్తిమాత్రరూ
పం న తు మదీయస్య త్వచ్ఛేషతాపాదనరూపమితి భావః। అత్ర పూర్వకృతస్వరూపసమర్పణానుశయేన తదేవ ప్రతి
క్షిప్యత ఇతి పక్షస్తు ప్రతిబుద్ధనామాత్మసమర్పణమభిప్రేత్యోక్తః। అస్య యామునాచార్యస్య ప్రాగేవ ప్రతిబుద్ధేః
తావదస్మదుక్తైవ గమనికా న ఖల్వద్యైవ మయా సమర్పిత ఇత్యుక్తేరనంతరమస్య తత్ప్రబోధః ఏవం భరసమర్పణ
రూపప్రపత్తిపరః పూర్వశ్లోకః అయం తు తత్త్వవిదాం తత్స్వాకర్తృత్వస్థాపనార్థ ఇతి పక్షోపి నియతస్వమితి ప్ర
బుద్ధధీః అవబోధితవానిమాం యథేత్యాదిభిర్న సంగచ్ఛతే భరన్యాసవిధాయకశాస్త్రవిరుద్ధత్వేత సంబంధజ్ఞానమా
త్రమేవ ప్రపత్తిరితి వాద శబ్దిత ఏవ నిరస్తః। లోకవిరుద్ధశ్చ అప్రపన్నే హి సంబంధబుద్ధిర్దాసే హి దృశ్యతే। అమిత్రగప్రభా
వేన ప్రపన్నే హి న దాస్యధీః। అన్యథా తాం త్వాం దాస ఇతి ప్రపన్న ఇతి చేత్యాదిభిరపి విరుధ్యేత। అతో మముక్షూణాం భర
సమర్పణరూపప్రపత్తౌ సంబంధజ్ఞానమధికారకోట్యాం నిష్ఠిత్వా నుష్ఠానకాలే పిప్పలసంగకర్తృత్వాదిత్యాగ ఏవ తిష్ఠతీతి మం
తవ్యం మహాత్మాపకే షాంచిదతివాదాః పృథగ్విధాః తత్ర తదర్థప్రశంసాదిత్యపరత్వాద్బాధితాః॥౬౦॥ యద్యప్యేవం మచ్ఛేషత్వే

జీవతి భక్తిరష్టవిధా వేశేషా యస్మిన్ మ్లేచ్ఛేపి వర్తతే తే సవిప్రేంద్రో మునిః శ్రీమాన్ స యతిః స చ పండితః। తస్మై దేయం తతో గ్రాహ్యం స చ పూజ్యో యథా హ్యహమితి వచనాత్ ధర్మేచ బ్రహ్మాదిభిరపి యతిపూజ్యాతే తత్పూర్వం దేవదేవస్య చరణా వుపతిష్ఠతే ఇత్యుక్త్వానంతరం చ భృతేయాః క్రియాః సంప్రయుక్తాః స్యుర్యైకాంత్యగతబుద్ధిభిః తాః సర్వాః శిరసా దేవః ప్రతిగృహ్ణాతి వై స్వయమితి ఆహ వైకాంతినః సర్వాన్ ప్రీణాతి భగవాన్ హరిః విధిప్రయుక్తాం పూజాం చ గృహ్ణాతి శిరసా స్వయమితి చ ఏతదృశభాగవతాభిమానగోచరతాయా రుసాధనాంతరగమనానపేక్ష్యగతి త్వవివక్షయా రూక్తేట జన్మాపి త్యుక్తం శుచీనాం శ్రీమతాం గేహే యోగభ్రష్టో భిజాయతే ఇత్యుక్తముత్కృష్టం జన్మ తిష్ఠతు పశువర్జాదినుష్యః పక్షివా యేచ వైష్ణవవఖ్యం శ్రీయా ఇత్యాదిషూక్తమపకృష్టం జన్మాపి భృద్దిష్ట వినియోగసిద్ధత్వాత్ శ్లాఘ్యమిత్యేతాపాస్యావేదినోం మమూలం భాగవతాభిమానవిషయదేశవాసిత్వం తద్ధేతుకయోర్వం చ వుమాపే త్రితయమితి తాత్పర్యం అపి శబ్దస తత్ర గాఢాభిసంధిం ద్యోతయతి। యదుక్తం వుమమ భక్తభక్తేషు ప్రీతిరభ్యధికా భవేత్। తస్మాన్మద్భక్తభక్తాశ్చ పూజనీయా విశేషత ఇతి చ ఇతిహాససముచ్చయే చ తస్మాద్విష్ణుప్రసాదాయ వైష్ణవాన్ పరితోషయేత్ ప్రసాదసుముఖో విష్ణుస్తేనైవ స్యాన్నసంశయ ఇతి శాండిల్యస్మృతౌ చ సిద్ధిర్భవతి వా నేతి సంశయోచ్యుతసేవినాం న సంశయోత్ర తద్భక్తపరిచర్యారతాత్మనాం కేవలం భగవత్పాదసేవయా రూవిమలం మనః న జాయతే తథా నిత్యం తద్భక్తచరణార్చనాదితి శ్రీ షాష్ఠ్యే చ। దుర్లభా భాగవతేలోకే గభావినేలోఘువిమానవాః తద్దర్శనాత్తదాలాపాత్ పుల్లభం శాశ్వతం పదమితి ఏవం ఆరాధనానాం సర్వేషాం విష్ణోరారాధనం పరం। తస్మాత్ పరతరం ప్రోక్తం తదీయారాధనం నృప తస్య యజ్ఞవరాహస్య విష్ణోరమితతేజసః ప్రణామం యే ప్రకుర్వంతి తేషామపి నమో నమః ఇత్యాదిదృష్టవ్యం ఇతరవసథేషు అభాగవతనివాసేషు చ తుమర్యీఖాత్మనాపి జన్మమాభూ

స్తో॥ భా॥ కిం న నివారయేదితి సంపాతాంతరే చ తదాహ భక్తి జ్ఞానాభ్యాం ఫలమన్యత్కదాచన న యాచేత్పురుషో విష్ణుం యా
చనాన్న శ్యేతి ధ్రువమితి అత్ర భక్తి జ్ఞాన వచనం వక్ష్యమాణ భాగవత కథాశ్రవణ పూర్వక లక్షణం అవశ్యాపేక్షిత విషయే
షు భగవంతమేవ యాచేతేత్యత్రాపి నియమ్యతే॥ ౭౩॥ న కేవలం ప్రవృత్తిరేవ మే ప్రార్థనీయా తద్వృద్ధిరపి తత్ఫలత్వేన
౬౧ చ ప్రార్థనీయేత్యాహ భక్తిస్తు శ్లోకషట్కమేవ స్వాదిష్వభిప్రాయేణాహ। తవదాస్యేతి। తవదాస్యసుఖైకసంగినాం భవనేష్వస్త్వపి కీ
టజన్మ మే। ఇతరావసథేషు మాస్మభూదపి జన్మ చతుర్ముఖాత్మనా॥ ౭౪॥ ఉక్తం మహత్సంగఫలం పునరనువదన్ సంవాద
భాషితం దర్శసంస్పర్శః కీర్తనం స్మరణం తథా పావనాని కిం వై తాని సాధూనామితి శం ధ్రువం సేవ్యః శ్రేయోర్థిభిస్సంతః
పుణ్యతీర్థఫలోపమాః తత్ప్రాసనయోగోపి న తేషాం నిష్ఫలో భవేత్ సాధూనాం దర్శనం పుణ్యం తీర్థభూతా హి
సాధవః కాలేన ఫలతే తీర్థం సద్యః సాధుసమాగమ ఇతి ఏవం సద్భిరేవ సహాసీత సద్భిః కుర్వీత సంగమం సద్భిర్వివాదం మై
త్రీం చ నాసద్భిః కించిదాచరేదితి అహాన్యహాని ధర్మస్య యోని స్సాధుసమాగమః మోహజాలస్య యోనిర్హి మూఢైరేవ
తు సంగమః యదిసంతం సేవతే యద్యసంతం తపస్వినం యది వా స్తేనమేవాసౌ యథా రాగవశం ప్రయా
తి తథా సతేషాం వశమభ్యుపైతి సఖ్యసన్నికర్షే పరివర్తితత్వం విదాం భిదా శంకాపి నిషేవణీయాః సవర్ణతాం గచ్ఛతి సన్నికర్
షాత్ నీలః ఖగో మేరుమివాశ్రయన్నైవ ఇత్యాది వచనాని ద్రష్టవ్యాని తవదాస్యసుఖైకసంగినామితి త్వత్సాంకర్యే జన్మ
ప్రీతిమాత్రసత్తానామిత్యర్థః। ఏతేన పంచేంద్రియప్రీతినివర్తకస్య తాదిప్రసిద్ధం వైషయికసుఖప్రముఖ్యం వ్యజ్యతే। ఈదృ
శానాం స్వేనాప్యైశ్వభవమమంతవ్యం భగవతోక్తం మద్భక్తజనవాత్సల్యం పూజాయాం చానుమోదనం స్వయమమభ్యర్చ
నం చైవ మదర్థేదంభవర్జనం మత్కథాశ్రవణే భక్తిః స్వరనేత్రాంగవిక్రియా మమానుస్మరణం నిత్యం యశ్చ మాం నోప

తం రామం రాజ్యే ప్రతిష్ఠితం ద్రష్టుమిచ్ఛామో హి మహాబాహుం రఘువీరం మహాబలం గజేన మహతా యాంతం రామం ఛత్రా
వృతాననమితి మేఘశ్యామం మహాబాహుం స్థిరసత్త్వం దృఢవ్రతం కదా ద్రక్ష్యామహే రామం జగచ్ఛోకవినాశనం దృష్టా ఏవ
హి నః శోకమపనేష్యతి రాఘవః తమః సర్వస్య లోకస్య సముద్యన్నివ భాస్కర ఇతి। యస్తు రామం న పశ్యేత్తు యం చ రామో న ప
శ్యతి నిందితః స భవేల్లోకే స్వాత్మాప్యేనం విగర్హత ఇతి చోక్తం। అనుత్తమభుక్తిః బ్రహ్మాదీనాం భుక్తిః సా చ ముక్తిశ్చ యస్మిన్ తృ
ణీకృతే అనాదృతే తైస్తృణీకృతానుత్తమభుక్తిముక్తిభిః అనుత్తమశబ్దస్య ముక్త్యావస్థాయామపి న ముక్త్యంతరం వ్యవచ్ఛేద్యం
ముక్తితారతమ్యస్య ప్రాగేవ నిరస్తత్వాత్ భగవంతమనుభవతాం తదన్యతృణీకారః శ్రూయతే కిం ప్రజయా కరిష్యామో
యేషాం నోఽయమాత్మేత్యాది పురాణే చోక్తం। పత్యుః ప్రజానామైశ్వర్యం రూపం పశూనాం వా న కామయే అహం కదంబో భూ
యాసం కుందో వా యమునాతట ఇతి నిదర్శనవివక్షయా చోక్తం బృహతే తృణం నారీ విరక్తస్య తృణం శూరస్య జీవితం తృణం
బ్రహ్మవిదో విశ్వం నిస్పృహస్య తృణమితి మహాత్మానస్తు మాం పార్థ స మహాత్మా సుదుర్లభ ఇతి భగవదుక్తం చ సూచ
యన్నాహ మహాత్మభిరితి ఉజ్జీవనస్య పురుషార్థస్య చ భూయస్త్వాపేక్షయా బహువచనం మాం స్పృష్టా త్రాహుస్త్వేవం రాజ
సతామసదృష్టిగోచరతయా దూషితమిదానీం స్వదేవత్వేన ప్రతిబుద్ధమితి భావః అపమోక్ష్యతాం। అపలోకనయోగ్య
తాం తిష్ఠతు తద్భువనేషు జన్మలతత్యాటాత్తు విషయస్య మాత్రమపి మే పురుషార్థమితి చాభిప్రేతం ప్రబలతరో హి భాగవ
తావలోకనప్రభావః యస్యానుభవపర్యంతా బుద్ధిస్తస్యైప్రతిష్ఠితా తత్ దృష్టిగోచరాః సర్వే ముచ్యంతే సర్వకిల్బిషై
రితి న పరం తావదుపకర్తృత్వమేవ విశేషం పూరయతీతి భావః యథా త్వద్రూపవిశ్లేషోఽతిదుఃసహస్తథా మయా తదవ
లోకనవిరహోఽతిదుఃసహ ఇత్యభిప్రాయేణాహ క్షణేపి తే యద్విరహోఽతిదుఃసహ ఇతి। తదిదమామనంతి తైత్తిరీయాః సం

స్తో॥భా॥ తత్రం పునర్మనుష్యేదృశాత్మనతితాప్యయం స్వస్మిభిప్రేచతుర్ముఖాత్మనాపి జన్మవదభిసంధివిరుద్ధమిత్యభిప్రా
యేణ పునరపి మే ఇత్యుక్తం। ఏతేన భాగవతానాము భాగవతసంసర్గః పరిహార్యః ఇత్యుక్తం భవతి తథాచవవప్పైచ
అపనంతి నేదం విదనిదం విదానసం విశేన్నసహ భుంజీత నవసథమావిశేదితి స్మర్యతే చశ్రైవానాభ్యశుచయతాన్స్పృష్ట్వా
౬౨ మోంకాపతి కనాస్తి తానే వికర్మస్థానే ద్విజానే శూద్రానే సవాసాం జలమావిశేదితి అసతాం దర్శనాత్స్పర్శాత్సంపక్ష్యేసహ
సనాత్ధర్మాచారాః ప్రణశ్యంతి ఇత్యర్థః స్మైకతమం భసితి శాండిల్యస్మృతౌ చ మూర్ఖైః పాపరతైః క్రూరైః సదాగవముపరాఙ్ము
62 ఖైః సంబంధం నాచరేత్ భక్తిర్నశ్యతేత్రాసు సంగమాదితి వైష్ణవేచ పురాణే పుంసాం జటాభరణమౌండ్యవతాం వృథైవమోఘలా
శినాముఖిల శౌచవపాష్ప్రతానాం తోయప్రదానపితృపిండవివర్జితానాం సంభాషణాదపి నరా నరకం ప్రయాంతి అన్య
త్ర చ వరం హుతవహాజ్వాలాపంజరాంతర్వ్యవస్థితిః న శౌరిచింతావిముఖజనసంవాసవైశసమితి తథా అధ్యప్రభృతి హే మో
కాపురయంరయాయం వయంవయం అర్థకామపరాయయాయం నారాయణపరా వయం। నాస్తి సంగతిరస్మాకం యు
ష్మాకం చ పరస్పరం వయంయుంతుంకింకరా విష్ణోః యూయమింద్రియకింకరా ఇతి పితృభిశ్చైవముక్తం మాజనిష్టసహ్మోవంశే
జాతోరవా ప్రాగివినశ్యతాం ఆజన్మమరణం యస్య వాసుదేవో న దైవతమితి అవిద్యః ప్రాక్తతః ప్రోక్తో వైద్యో వైష్ణవ ఉచ్యతే॥
అవైద్యేన నకేనాపి వైద్యః కించిచ్ఛుమాచరేదితి॥౫౫॥ ఏవము భాగవతసంసర్గపరిహారేణ భాగవతైః సన్నికర్షస్త్రవభవత్వత్యా
కింసాధలమిత్యత్రాహ సకృదితి। సకృత్త్వదాకారవిలోకనాశయా తృణీకృతానుత్తమభుక్తిముక్తిభిః। మహాత్మభిర్మామవ
లోక్యతాం నయక్షణేపి తేయద్విరహోతిదుఃసహః॥౫౬॥ సకృదితి సదా దర్శనస్యాపేక్షితత్వేపి సకృద్విలోకనోక్తిస్స్వపురు
షార్థకయస్స్వప్నం జనార్థాః తథా చ యెరాధ్యవాసినాం వాక్యం అలమద్యా భుక్తేన పరమార్థైరలం చ నః కదాపశ్యేమనియాం

సహాఽపి తస్య దేహమిత్యాదౌ సర్వత్రయోజ్యం ఆత్మాభిమానార్హతయా దుస్త్యజపరిగ్రహస్య దేహాదేర్బ్రహ్మాదిస్థావ
రాంతస్య సర్వస్యాపి త్రితస్య ప్రభూతస్య అల్పస్య వా సుఖస్య తద్దుఃఖక్రుతః ఆత్మార్థే పృథివీం త్యజేదితి స్వేతరసకలపరిత్యాగేనా
పి పరిగ్రాహ్యస్యాత్మనస్త్వదనుబంధ్యైకశేషత్వాదేరపి ప్రత్యేకమసమపృథ్యతనాయ న జిహ్రయోగాద్వృత్తిః అత్రయ
స్యేయమసహాస స్వర్గో నిరయో యస్త్వయా వినా న దేవలోకాక్రమణం నమరత్వమహం వృణే ఐశ్వర్యం వాపి
లోకానాం కామయే న త్వయా వినా న చ సీతా త్వయా హీనా న చాహమపి రాఘవ ముహూర్తమపి జీవావో జలా
న్మత్స్యావివోద్ధృతౌ నహిమే జీవితేనార్థో నైవార్థైర్న చ భూషణైః వసంత్యా రాక్షసీమధ్యే వినా రామం మహారథమి
త్యాదిషూక్తప్రకారో నుసంధేయః ఏవమసహాయత్వాదేవ తేషామత్యంతనివృత్తిః కార్యేత్యభిప్రాయేణాహ అయా
తు శతధా వినాశమితి నిరవయవస్య నిత్యస్యాత్మనః శతధా వినాశప్రాప్త్యయోగాత్ కైంకర్యవిరుద్ధావస్థానివృత్తి
రేవాత్రవివక్షితం న తు సర్వేష్టసంభావితార్థత్వాదిత్యాదయమేతదపి శ్రమిత్యత్రాహ। తత్సత్యమితి। నహి మృదన్య
ఈదృశప్రబలవిరోధినివృత్తిర్న శక్యమ ఇతి సూచయతి మధుమథనేతి పూర్వం శృణు విజ్ఞాపనమేకమితి ప్రక్రాంతద్విదమపి
దయనీయత్వానుబంధి విజ్ఞాపనమిదమిత్యాహ। విజ్ఞాపనమితి తదిదం సత్యం విజ్ఞాపనమితి సమానాధికరణం వా విజ్ఞాపి
తమితి కేచిత్పఠంతి ముముక్షూణాం భగవత్కైంకర్యైకోపయుక్తః పరిగ్రహస్త్యాజ్య ఇత్యుక్తం భవతి॥౫౯॥ ఏతత్సర్వ
మత్యంతానర్హస్య కింవాబలం యత్ప్రార్థయసే ఇతి పునర్భగవతాపూర్వోక్తస్థిరీకరణాయ పృష్ట ఆహ॥ దురంతస్యేతి॥ దురం
తస్యానాదేరపరిహరణీయస్య మహతో నిహీనాచారోహం నృపశురశుభస్యాస్పదమపి। దయాసింధో బంధో నిరవధిక
వాత్సల్యజలధే తవ స్మారం స్మారం గుణగణమితీచ్ఛామి గతభీః॥౬౦॥ దురంతస్యేతి ప్రాయశ్చిత్తానవసరాతిఘోరవిపాక

స్తో॥భా॥ ధ్యం చంద్రయాం సందధతే బ్రహ్మాత్మేషః రమతే తస్మిన్న జీర్ణే శయానే నైనం జహాతి ప్రవాసేషు పూర్వేష్విత్రి స్వయం మం ప్రాప్యా
నత్యజేయం కథం చ న జ్ఞానీ త్వాప్యాత్మైవ మే మతమితి ఆహ చ శ్రీమహర్షయః పరాఙ్ముఖానాం గోవిందే విషయాసక్తచే
౬౩ తసాం తేషాం తత్పరమం బ్రహ్మ దూరాద్దూరతరే స్థితం తన్మయత్వేన గోవిందే యే నరా న్యస్తచేతసః విషయత్యాగి
నస్తేషాం విజ్ఞేయం చ తదంతికే ఇతి తథా నారాయణేతి పస్యాస్య వర్తతే నామ మంగలం నారాయణస్య మన్నాస్య
త్వం గారివ పవతే ఇతి వసంతి వ్రష్టువాయుప్రతతప్రసన్నిపాతే లావారిరితి చ అత్ర చ విరహశబ్దేన సర్వవ్యాపినః సర్వజ్ఞస్య
63 భక్తానాం స్వవిగ్రహో ధ్యానుభవవిచ్ఛేదో వివక్షితః॥ ౬౨॥ నను తద్విరహాన్లేశః సర్వశక్తేహో ప్రపత్త్యైనైకస్య తదయోగాత్ తత
తస్తద్వశావస్థవతాం స్వవిశ్లేషం సోఢ్వా విదయత్యేవేతి తాత్పర్యం యతః ప్రపన్నైకవియోగస్తన్నిరాకర్తుమిష్ట ఇతి వావి
క్షితం అవబోధితవానిత్యాదిశ్లోకత్రయేణ స్వీయం ప్రయోజనం తత్ర క్రిస్తైత్రావ్యనిషిద్ధసంభేదప్రసంగో నిరస్తః వి
వమిష్టం సర్వం దాస్యావ్యనిష్టం త్విహ కింతే నివర్తనీయమిత్యత్రాహ న దేహమితి యదా భగవత కటాక్షలబ్ధరుచి విశేషా
త సపది సర్వం విరోధివర్గం సంగ్రహేణ నిర్దిశ్య తన్నివృత్తిమభ్యర్థయతే॥ న దేహమిత్యాదినా॥ న దేహం న ప్రాణాన్న చ సు
ఖమశేషాభిలషితం న చాత్మానం నాన్యత్ కిమపి తవ శేషత్వవిభవాత్। బహిర్భూతం నాథ క్షణమపి సహే యాతు శతధా వి
నాశం తత్సత్యం మధుమథన విజ్ఞాపనమిదం॥ ౬౪॥ న దేహమితి అశేషాభిలషితమిత్యేతద్దేహాదిషు సర్వేష్వన్వేతి అన్యేషాం సు
ఖార్థత్వప్రధానభూతే సుఖమాత్రే వా ఆత్మానం స్వస్వరూపమిత్యర్థః పుత్రమిత్రగృహక్షేత్రాది కం దూరతో నిరస్తమి
త్యభిప్రాయేణాహ నాన్యత్కిమపీతి తవ శేషత్వవిభవాద్బహిర్భూతం స్వశేషత్వఫలభూతకైంకర్యాదన్యస్య సంబంధేరనుప
యుక్తమిత్యర్థః న సహే విశ్వపతే రశేషభూతం కించిల్లదాచిత్సంభవతి నాథశబ్దేన సర్వశేషిత్వమిహ వివక్షితం క్షణమపి న

రభసప్రభృతిభిః శ్లోకైః శిక్షణీయం త్వేతత్ స్మృతేన రక్షణీయం త్వేవ హి తు విశేషాణ్యుచ్యంతే॥ అన్నిభన్నపూర్వం యది పునరపి భన్నవ
రజస్తమఃప్రభన్న శిథిద్ధస్తుతివచనభంగేమరచయం। తథాపి శ్లోకరూపం వచనమవలంబ్యాపి భపయా త్వమేవైవంభూతం
ధరణీధరమేశిక్షయం మనః॥౧౦॥ యది త్వత్ప్రయత్నపీతి యోజ్యం తథాపీతి ప్రతినిర్దేశాత్ పునఃశబ్దోఽనభిప్రాయత్వేపి సంగ్రా
హ్యత్వవిశేషద్యోతనార్థః ఇతి భన్నివేతాదినాసాంకేత్యం పరిహాస్యం వా స్తోత్రం భంహాలనమేవ వహ్నైతుం ధనామగ్రహణమశేషాద్య
వినాశనం హరి హరతి పాపాని దుష్టచిత్తైరపి స్మృతః అనిభపాపి సంస్పృష్టో దహత్యేవ హి పావకః। అవశేనాపి యన్నామ్ని కీర్తితే సర్వ
పాతకైః పుమాన్ విముచ్యతే సద్యః సింహత్రస్తైర్మృగైరివ ఏతావతాలమఘనిర్హరణాయ పుంసాం సంకీర్తనం భగవతో
గుణకర్మనామ్నాం ఆక్రోశ్య పుత్రమఘవాన్ పద జామిలోపి నారాయణేతి మ్రియమాణ ఇయాయ ముక్తిం నారాయణేతి
మంత్రోస్తి వాగస్తి వశవర్తినీ తథాపి నరకే ఘోరే పతంతీత్యద్భుతం మహత్ రోగాపదభయదుఃఖైర్ఘోరైర్ముచ్యంతే నాత్ర
సంశయః అపినారాయణేత్యేతచ్ఛబ్దమాత్రప్రలాపినే ఇత్యాదీని ప్రమాణాని సంభ్రాంతౌ రజస్తమశ్ఛన్నః స్వకర్మోపాత్తప్ర
కృతిగుణభూత రజస్తమోభావమాపృత్య జ్ఞనితరూయం యథావస్థితస్వపరప్రకాశకరహిత ఇతి భావః। శిథిద్ధస్తుతివచనభంగం తు
హనాత్ప్రయుక్తస్తోత్రరూప కుటిలవాక్యప్రత్రియామిత్యర్థః శ్లోకరూపం వచనమవలంబ్యాపి శ్లోకార్థవిషయవా
క్యభద్ధరూపం వ్యాజమంగీకృత్యాపీతి పావత్ ఏవంవిధవచనమాత్రేపి హా యమభయనివృత్తిః స్మర్యతే కమలనయన వా
సుదేవ విష్ణో ధరణీధరాచ్యుత శంఖచక్రపాణే భవ శరణమితీరయంతి రామే త్యజ భట దూరతరేణ తానపాపానితి శ్రే
పయాస్వసంకల్పితయశ్చ కించిదవ్యాజమాత్రాపేక్షాపతి వాదయం త్వమేవ రాఘవం శరణం గత ఇత్యుపలక్షితవాక్యమవ
లంబ్యన త్యజేయం కథంచన దోషో యద్యపి తస్య స్యాదితి త్వత్ప్రోక్తమితి భావః యద్వా సుహృదం సర్వభూతానాం దదా

స్తో॥భా॥ స్యాదిత్యర్థః అనాదేః పూర్వకాలాదారభ్యాంత ప్రవాహస్య పరిహరణీయస్య సర్వశక్తేస్తవైవ సంకల్పమంతరేణ దుష్పరిహా
రస్య మహతః మహాపాతకోపపాతకరూపస్య సంభావితస్యాహ అనాచారదోషాదప్యహముపహత ఇత్యాహ నహీ
నాచార ఇతి ఆత్మాంతనిష్ఠశిష్టాచార ఇత్యర్థః అత్ర సంధ్యాహీనోశుచిర్నిత్యమనర్హః సర్వకర్మసు యదన్యత్కురు
౬౪ తే కర్మ న తస్య ఫలభాగ్భవేత్ ఆచారహీనం న పునంతి వేదా యద్యప్యధీతాః సహ షడ్భిరంగైః ఇత్యాది ద్రష్టవ్యం అహం మ
దన్యః క ఈదృశ ఇతి భావః నృపశుః నరజాతీయత్వే తథా చ తమ షట్పద్యవృత్త్యా పశుః సమ్యక్ జ్ఞానయోగ్యజన్మలాభేపి జ్ఞా
నేన హీనః పశుభిః సమాన ఇత్యుక్తేః అశుభస్యాస్పదం ఉదపచార ఉపదేయాపచారాదీనాం సర్వేషామంకాశ్రయః అహమ
64 శుభస్యాస్పదం ఉత్తుంగగుణానామాకరో మహానితి ప్రసిద్ధ ఇతి హేతోరయం అపిశబ్దేన విరోధద్యోతనం ఏవంవిధస్య దో
షపరిహారాపయికగుణవిశేషవత్త్వం దయా సంబోధయతి దయాసింధో ఇతి బంధో మాతాపితేత్యాదినా నిరుపాధికస
ర్వవిధబంధుత్వేన ప్రసిద్ధ నిరవధికవాత్సల్య జలధే రిపూణామపి వత్సల ఇత్యుక్తేః అత్ర దయాయా వాత్సల్యసింధుత్వరూపణే
నాతితుంగానామపి స్వాపరాధానాం తత్ర నిమజ్జనం సులభ్యతే తవ స్వాభావికాసంఖ్యాతగుణవత్త్వయా శాస్త్రప్రసిద్ధ
స్య గుణగణం జ్ఞానశక్తికారుణ్యాదికం స్మారం స్మారం స్మృతాపి స్మృతాపి నిబాధితం త్వయా విస్మర్తుమశక్యతయా చ నిరంతరమ
నుసంధాయేతి భావః తే నైవ గతభీః విరోధిభూయస్త్వదర్శనజన్యభయరహితః ఇతి క్షేమవిలాసవిశ్రాంత ఇత్యాదిభిరవష్టా
ధితవానిమాం పథే ఇత్యాదిభిశ్శ్లోకైః ప్రకారేణ నిరంతరే చాహో భవామీత్యర్థః ॥౬౦॥ యద్యేవమిభసి తదా తే సర్వమేతది
ష్టం సంపద్యతే శాస్త్రజన్య పరోక్షజ్ఞానమాత్రేణాష్టతయా వగతేపి ప్రత్యక్షవాసనావశాదన్యత్ర రుచ్యమనువృత్త్యా వస
త్త్వల్పాప్రాయేదయం ప్రార్థనామాత్రేణ యది మమ త్వం దాస్యసి తదా తవానిష్టమేవ మయా త్యక్తం స్యాదిత్యత్రాహ అనిచ్ఛన్నపి

వమద్భక్తో మద్యాజీ మాం నమస్కురు మామేకం శరణం వ్రజేత్యాదిభిస్స్పష్టహితపురుషార్థోపదేష్టా తత ఏవ సర్వా
జ్ఞాననివర్తకత్వేన తథా నిరుచ్యతే గుశబ్దస్త్వంధకారః స్యాద్రుశబ్దస్తన్నిరోధకః అంధకారనిరోధిత్వాద్గురురిత్యభిధీయ
త ఇతి గతిశ్చాసి ఉపాయః ప్రాప్యశ్చాసి శ్రేయస్తే హి తద్వ్యుత్పత్త్యైవ సేతురితి యమేవైష వృణుతే తేన లభ్య ఇతి చ జగతా
మిత్యనేన పితాహమస్య జగతో మాతా ధాతా పితామహః భూతానాం యోఽవ్యయః పితా చరాచరగురుం హరిం। మహ
మాహ్యఖిలలోకానాం గురుర్నారాయణో గురుః తమిమం సర్వసంపన్నమాచార్యం పితరం గురుం। ఆశ్రయేమ
చ్ఛ్రితుమిచ్ఛామః సర్వే సమం తమం త్వమ పార్థ పితాసి లోకస్య చరాచరస్య త్వమస్య పూజ్యశ్చ గురుర్గరీయానిత్యాదిషూ
క్తం దేవదానవాదిసర్వసాధారణ్యం వ్యజ్యతే ఏతత్పూర్వం పూర్వం శరణ్యబంధుశబ్దాభ్యాం సంగృహీతస్య ప్రపంచనం అథ త్వ
దీయ ఇత్యాదినా స్పృగతాశేషాహ్లాదనాహ్యచ్ఛేషత్వప్రతిబోధనాన హామస్మీతి భావః త్వద్ధిలిత్యః త్వయైవ ధారణీయః పో
షణీయశ్చ తవ పరిజనః స్వతస్స్వతస్సేవాహాః స్తుతిరూపసేవాయాం ప్రయోజనీయ యుక్తశ్చ త్వద్గతిః త్వదేకప్రయోజనః।
అహం తు భృశమవస్థం త్వయ్యేవ ప్రాపిత ఇతి భావః ప్రపన్నః త్వత్పాదమూలం శరణం ప్రపద్య ఇతి యథా ప్రాదంరుమ పాద
యుం వాభావిత భరన్యాసః ఏతేన సోఽహం త్వాం శరణమపారమప్రమేయం సంప్రాప్తః పరమం పదం యతో న కించిత్ అహో మా
త్మా న దేవోఽస్మి విష్ణుశేషోపరిగ్రహాః తమేవ శరణం ప్రాప్తాః త్వత్కైంకర్యం చికీర్షయా త్వాదిష్వేవ స్పునిష్ఠా విజ్ఞాప్యతే భగవత్ప్రపన్న
స్యైవం విశేషణవిశేష్యతే దేవర్షిభూతాత్మనృణాం పితౄణాం న కింకరో నాయం ఋణీ చ రాజన్ సర్వాత్మనా యః శరణం శరణ్యం నారా
యణం లోకగురుం ప్రపన్న ఇతి త్వద్గతిరహం ప్రపన్నశ్చేత్యభాభిమన స్వప్రయోజన తయా భగవంతమాశ్రితానాం నరకా
దినివృత్తిశ్చ సూచ్యతే శ్రూయతే హి పారహాస్యమన్వ్యే న పాతక్షింకరా యమవిషయం గచ్ఛంతీతి యమోఽప్యేవ స్వభృత్యాన్ రాజాయ

స్తో॥ భా॥ మిబుద్ధిరయోగం తమితో వేది ఏవకారేణాన్యైరపేక్షిలమనాది శక్త్యత్వం చ దర్శ్యతే। ఏవం భూతం త్వత్తః సర్వజ్ఞం తాపిమపి
విప్రలబ్ధముద్ధృతమిత్యభిప్రాయః ధరణీధరేతి సంబుద్ధిః సర్వలోకపాలేష్వపి ణాది సర్వంసహాపాత్రమయలాంరలంత్రస్త్వమితి
సూచయతి అత్రవసుంధరోద్ధరణనిదర్శనేన సాపత్న్యసముద్ధరణాహత్వమపి ప్రకాశ్యతే ఉక్తం హి భగవచ్ఛాస్త్రే నమః సకలక
౬౩ ల్యాణదాయినే చక్రపాణయే విషయార్ణవమగ్నానాం సముద్ధరణహేతవ ఇతి మే అన్యైః శిథ్రయితుమశక్యస్యేతి భావః
యథోచ్యతే ఏకః శాస్త్రా న ద్వితీయోఽస్తి శాస్త్రా శాస్త్రా విష్ణురశేషస్యేతి శిథ్రయ చ ధర్మరహితం సమ్యగిత్యాయుక్తం కురుష్వేత్యే
ద్రః శంఖప్రాంతేన గోవింద ఇత్యాది ధ్రువస్యాయం ఇహానుసంధేయః॥౫౯॥ ఏవం స్వచేత శ్రీమతోఽనాపి సామాన్యేతో విశేషత
65 శ్చ బహువిధాని హేంతూనాహ। పితేతి॥ పితా త్వం మాతా త్వం దయితతనయస్త్వం ప్రియసుహృత్త్వమేవ త్వం మిత్రం గురుర
సి గతిశ్చాసి జగతాం త్వదీయస్త్వద్భృత్యస్తవ పరిజనస్త్వద్గతిరహం ప్రపన్నశ్చైవం సత్యహమపి తవైవాస్మి హి భరః॥౬౦॥ పితా
త్వం ఉత్పాదకస్త్వం హిత ప్రవర్తకశ్చ మాతా త్వం సా హి పుత్రార్థం భూయాంసి కష్టాని భరతే మాతా ప్రియప్రవర్త
నశీలా చ తాదృశస్త్వం సర్వాధికప్రీతివిషయతయా నిరతిశయనిస్సారకతయా ప్రాప్యవసరేషు రక్షకతయా చ దయిత
తనయస్త్వం ప్రియశ్చాసౌ సుహృచ్చేతి ప్రియసుహృత్ నిరతిశయానందరూపత్వం నిరుపాధికత్వం చాత్ర వివక్షితం ఉక్తస
ర్వప్రకారవిశిష్టస్త్వదన్యో నాస్తీతి వ్యంజనార్థ ఏవకారః సర్వత్ర యోజ్యః నివాసః శరణం సుహృదితి। సుబాలోపనిషది గీ
తోపనిషది చాభిహితం త్వం మిత్రం హితకామేషు సవయాః సర్వరహస్యయోగ్యశ్చ మిత్రమిత్యుచ్యతే త్వమపి తాదృశః గుహ
ధనంజయగోపాలాదిషు తథా త్వం వృత్తం ఉచ్యతే మిత్రమోపపి కంకత్తూరంతే సఖ్యంత్రే భవతు తే అహో భాగ్యమహో భాగ్యం
నందగోపవ్రజౌకసాం యన్మిత్రం పరమానందం పూర్ణం బ్రహ్మ సనాతనమితి గురురసి సర్వేషాం యథాధికారం మన్యనాభ

తయాపి స్థాపయతి॥ జనిత్వాపి మాం వంశే మహతి జగతి ఖ్యాతయశసాం శుచీనాం యుక్తానాం గుణపురుషతత్త్వస్థితి
విదాం। నిసర్గాదేవ త్వచ్చరణకమలైకాంతమనసామధోఽధః పాపాత్మా శరణద నిమజ్జామి తమసి॥ ౬౧॥ జనిత్వేత్యాది
దుర్లభతరం హి లోకే జన్మ। యదీదృశమిత్యుక్తే దుర్లభతరం జన్మ లబ్ధ్వాపీతి భావః। అహమిత్యనేనాస్మిన్వంశే అహమేక ఏవ
విపరీతవృత్త ఇతి వ్యజ్యతే। వంశే మహతి అమానిత్వాద్యాత్మగుణసమృద్ధ్యాత్మవిద్యాదిభూయిష్ఠే మహాభాగవతకులే భూ
తవేశ్యాద్భ్రమే తద్ధి కులం విష్ణుపరిగ్రహమితి చ స్మర్యతే ఈదృశవంశజన్మనః క్రతుఫలత్వం వారాహే ప్రోక్తం వర్ణా
శ్రమాచారపరః సప్తజన్మాని యో ద్విజః॥ ఏకాంతసూర్యభక్తః స్యాత్ఖు విప్రః సప్తజన్మసు। తతస్తత్పుణ్యమహాత్మ్యాద్రు
ద్రభక్తో భవిష్యతి॥ తత్రైవ సప్తజన్మాని శివభక్తిపరాయణః॥ మహతా తేన పుణ్యేన వైష్ణవత్వం లభేత సః॥ విష్ణుభక్తిపరస్సప్త
సప్తజన్మాని మానవః॥ ఏకాంతభగవద్బీజే విప్రో భాగవతో భవేత్। తతః స భక్తేతి జన్మాదివిచార్యం తద్దుర్లభమితి। జ
గతి ఖ్యాతయశసాం యద్వంశే ధీత్యవేదానిత్యాద్యుక్తప్రకారేణానుకూలప్రతికూలరూపసర్వజనప్రసిద్ధకీర్తీనాం శుచీ
నాం యోగార్థే శుచిస్స్యాత్ శుచిర్నమ్యాద్వారి శుచిః శుచిః। క్షేత్రజ్ఞస్యేశ్వరజ్ఞానాద్విశుద్ధిః పరమా మతేత్యాదిప్రసిద్ధసర్వప్ర
కారశుద్ధిమతాం ఏతేన ప్రయోజనాంతరసంగరహితాశుచిరాహిత్యం చాభిప్రేతం। యుక్తానాం ఆత్మావలోకనసక్తమలా
ణాం యద్వా త్వయా సహ నిత్యయోగమాకాంక్షమాణానాం త్వదనుభవవిశ్లేషరహితానామితి వా। గుణపురుషతత్త్వస్థి
తివిదాం త్రిగుణాత్మకప్రకృతేః పురుషస్య చ తత్త్వస్థితిం యాథాత్మ్యప్రతిష్ఠాం విజానతాం యద్వా ప్రకృతిపురుషతత్త్వా
యోః స్వరూపస్వభావాదివ్యవస్థితివేదినామిత్యర్థః। నిసర్గాదిత్యాది జన్మప్రభృతి త్వచ్చరణారవిందనియతభక్తీనామి
త్యర్థః। ఈదృశవ్యతిరిక్తోపానిందితః పితృభిః మాం జనిష్టేత్యాదినా అత్ర యుక్తానామిత్యాదిపదత్రయం స్వపూర్వేషు యు

స్లో॥ భా॥ స్త్రవైషవ్యాది స్థితః తేన చేద వివాదస్త్రమాగంగాం మాకురు శ్రీగమః యమోపైతా శ్రీయాతేతి నభౌమ్యా ఇత్యాపా నఖిలు భాగః
వతాంయమవిషయంగచ్ఛంతి కెంతపాః ఇహ్యావతేషాం కెచిదుపన్నా శాభవంతి కాణాభవంతీ త్యారభ్యతా నుపన్నా శాన్ సపా
రస్థితి వైష్ణవే పురాణె చన్వపురుషమభివీక్ష్యపాశహస్తం వదతి యమః కిల తస్యకర్ణమూలె పరిహర మధుసూద
౬౬ నప్రపన్నాన్ ప్రభురహం మన్యనృణాం నవైష్ణవానామితి హామనే చదెవంశాఙ్గధరం విష్ణుం యెప్రపన్నాః పరాయణం న త
షాం యమసాలోక్యం నచ తె నరకౌకస ఇతి నారసింహే పుండరీకాక్షుదెవేశ నరసింహత్రివిక్రమ త్వామహం శరణం ప్రా
ప్త ఇతి యస్తం సముద్ధరేదితి తథాన్యత్రయస్మిన్ కస్మిన్ కులే జాతాయత్ర కుత్రాపి వాసినః వాసుదెవరతా నిత్యం యమ
లోకం న యాంతి త ఇతి ఏవం సతి త్వయి భరస్థితౌ రాహోర్మపిచ భరన్యాసవాక్యప్రయోక్తరి స్థితె సతీ త్యాశయః అ
హమపి త్వనె నపూర్వోక్తస్య సర్వదోషాకరొపి ఛద్మస్థితికర్త్రాపీతి సూచ్యతె యదాపి యథా ప్రాచీనాః పూర్ణప్రప
త్తినిష్ఠాః స్వయం భరత్వేన స్వీకృతాస్తథాహమపీతి భావః తవప్రస్థితప్రభూతభరస్వీకారె ప్రాప్తస్య సమర్థస్య చనవా
తాధృశం భరం సోఢుం మహాం వాః నస్యావా త్వధ్యులతిరిక్తః కశ్చిఖమర్థ ఇత్యవధారణార్థః పాశబ్దేన మనీషిణాం పాయెకెచి
ధృతయోమొక్షుకాం క్షిణః తెషాం ప్రచ్ఛిన్న తృష్ణానాం యోగక్షేమవహోహరి రితి స్థితెమనసి తాదిప్రమాణప్రసిద్ధిద్యోత
ఫృతె సాపం గీకారస్య సిద్ధవత్కారం వావృనత్తి భరః రక్షితవానస్త్వం యా రాజన్ గర్భభూతాస్త పౌధనా ఇతి మహార్షివాక్య
ప్రకారెణమదాప్యపార నిరపెక్షం రక్షణీయ ఇత్యభిప్రాయః॥౬౭॥ అహమపి తవైవాస్మి హా భర ఇత్యుక్తె మహాయోగికు
లప్రసూత త్వమపి హంతరస్తి త్యభిప్రాయెణాహ జనిత్వేతి యదాపి యోగివంశప్రసూతెన త్వయా కథమత్యంతాకిం
చనత్వం పురస్కృత్య మప్యేవ భరన్యాసః క్రియత ఇత్యత్ర ప్రాగుక్తాకించనత్వమెవ హా సవుం జసవదభిజనవిరుద్ధ స్వభావ

మమ శిక్షణే రక్షణే చ న ప్రవర్త్తేతే తదాఽహమత్ర విపరీతగుణగణభరాక్రాంతోఽహం కథం సంసారజలధిముత్తీర్య
త్వత్పదపరిచర్యాం ప్రాప్నుయామితి ॥ ౬ ॥ ప్రాగుక్తకార్యేణ్యేష్వేష స్వదోషాధ్యైత స్వశరణ్యగుణాన్ రాశాపసనీప త్వం ద్రో
ఢయితుం పాపాత్మేతి సంగృహీతమేవ విస్పృణీయత ఇతి ॥ అమర్యాదజ్ఞ ఇతి ॥ అమర్యాదః క్షుద్రశ్చలమతిరసూయాప్రస
వభూః కృతఘ్నో దుర్మానీ స్మరపరవశో వంచనపరః । నృశంసః పాపిష్ఠః కథమహమితో దుఃఖజలధేరపారాదుత్తీర్ణస్త
వ పరిచరేయం చరణయోః ॥ ౭ ॥ అమర్యాదః వయసః కర్మణోఽర్థస్య శ్రుతస్యాభిజనస్య చ వేషవాగ్బుద్ధిసారూప్యమా
చరన్ విచరేదిహ ఇత్యాదిషూక్తాం శ్రుతిస్మృతిమర్యాదామతిక్రాంతోఽహం క్షుద్రః ఉపాయదారిద్ర్యేణాల్పపురుషార్థకాఙ్క్షి
ణోఽభిధీయతే క్షుద్రో దరిద్రే కృపణే నృశంసే ల్పనికృష్టయోరితి నిఘంటూక్తేషు నృశంసత్వస్య పృథగుక్తత్వాదేతచ్ఛేషం ఉద్ధో
చితం గ్రాహ్యం పండితైరర్థకార్పణ్యే తు శ్రీభిరవశ్యం ఆత్మాసంస్పృత్యసంస్పృత్యపరోపకరణీకృతః చలమతిః బహు
ష్వేవ బహుశశ్చ సమ్యక్ శ్రుతేష్వపి శాస్త్రార్థేష్వప్రతిష్ఠితబుద్ధిః అసదర్థేషు తు దృష్టపూర్వశ్రుతా మతాన్ధలో ధర్మాణామవిశా
రదః ॥ వృద్ధానుశృణుయాదేవ సంధాః శ్వభ్రమివ చర్తీత్యాదిషూక్తః అస్థిరమతిర్వా పిపాద్యోషః వ్యవస్థితః ప్రశాంతాత్మా కపి
తేలాప్యభయంకరః అవ్యవస్థితచిత్తస్య ప్రసాదోఽపి భయంకర ఇత్యాద్యపి గ్రాహ్యం । అసూయాప్రసవభూః గుణేషు దోషా
విష్కరణమసూయా తద్వతః ప్రకారం రాజసర్షపమాత్రాణి పరచ్ఛిద్రాణి పశ్యసి ఆత్మనో బిల్వమాత్రాణి పశ్యన్నపి న పశ్యసీత్యా
దిభిరుక్తః తస్యాః ప్రథమప్రాదుర్భావస్థానం అసూయాకారయోః సృజావజడాయనమాం బ్రూయాః అసూయకాయమాం
మాదాః న చ మాం యోఽభ్యసూయతీత్యాదిష్వసూయావాన్ విద్యాప్రదానాదిషు పరిహరణీయ ఉక్తః కృతఘ్నః ఉదన్వత్స్వప్రియా
చ పరమోపకారకేణ కృతమనంతముపకారమపహ్నుత్యాపకారేష్వపి ప్రవృత్తః ఇతి భావః స చ సర్వేభ్యః పాపకృద్భ్యః సమ

శ్లో॥వ్యా॥ ధర్మాణాం కర్మయోగ జ్ఞానయోగ భక్తియోగానాం స్వయం వా వివక్షితం పాపేష్వాత్మా బుద్ధిర్యస్య సః పాపాత్మా యద్వా
పాపమేవ స్వరూపం స్వభావో యస్య సోహం పాపాత్మేతి స్వనిందాప్రవకాష్ఠార్థః జౌపచారికః ప్రయోగః స్మర్యతే హి
మానుష్యం ప్రాప్య లోకేస్మిన్న మూకో బధిరోపి వా నాపక్రమతి సంసారాత్ స ఖలు బ్రహ్మహా భవేదితి వారాహే చ లబ్ధ్వా
౬౨ తు మానుషం దేహం పంచభూత సమన్వితం మామేవ న ప్రపద్యంతే తతో దుఃఖతరం ను కిం ఇతి నారసింహే చ శుభమిద
ముపలభ్య మానుష్యం సుకృత శతేన వ్యర్థేంద్రియార్థ హేతోః। రమయతి కురుతే న మోక్షమార్గం సదహతి చందన మా
67 శుభస్మ హేతోరితి అధికారానురూప ముపాయం త్వమేవ ప్రయచ్ఛసే త్యభిప్రాయేణ సంబోధయతి శరణాదేతి యద్వా
మహ్యం భావాద సక్తో ల్పమపి మహాయోగి వంశజ నన త్వం ల్పభావాత్త్వమేవ ప్రస్తుత విషయ ముచ్ఛిత్తేన వా జిత ఇయాస్వీకృ
తోపాప పూర్తిం కురుష్వేతి భావః తమస్యధోధోని మజ్జామి త్యన్వయః తమః శబ్ద ఇహా స వ్యక్తి ప్రకాశ విరుద్ధ మజ్ఞా
నం విపరీత జ్ఞానం వాభిధత్తే తమో గుణ మయీం ప్రకృతిం వా తమసః సముద్రస్థానీయత్వమభిప్రేత్య మజ్జన శబ్దః। తేన
స్వపర ప్రకాశ రాహిత్యం చ సూచ్యతే మధ్యం శాల్యప్యనుభవ రసే నిమజ్జంత్యహం తు తమసి నిమజ్జామీతి నిర్వేద విశేషశ్చ
సూచ్యతే మహతా పుణ్య పుంజేన క్రీతేయం కాయనౌస్త్వయా ప్రాప్తుం దుఃఖోదధేః పారం త్వర యావన్న భిద్యత ఇతి సంసా
రతరణ హేతుతయా ప్రసిద్ధేన శరీరేణాప్యసంసారే నిమజ్జామీత్యుక్తం భవతి అధోధ ఇత్యనేన స్వనాన్మైత్ర్యస్వస్వాశక్త్యోద్ధ
రణ త్వమభిప్రేతం నిమజ్జామీతి వర్తమాన వ్యపదేశః పాపవశాత్ప్రతిక్షణ మనోదాహ్యనువృత్తిం ద్యోతయతి ఏతే
న స్వీయమపాయాంతరానర్హస్యమేవ త్వత్ప్రాప్త్యర్థం సర్వం సహాత్స్వయంభర న్యాస ధర్మస్తు తి నిబంధో యుక్తో మయ్యేవ య
థావస్థితః కార్య ఇతి విజ్ఞాపితం భవతి యద్వా సర్వశక్తిః పరమకారుణికస్త్వమకించన స్యప్రపత్తి వాక్యముఖరముఖస్య

శంస్యం పరో ధర్మ ఇతి శ్రుత్యుక్తవిపరీతస్య భావః ఏవంప్రకారకస్యాయముపపాపాత్మేతి పూర్వోక్తముపపన్నమిత్యభి
ప్రాయేణాహ। పాపిష్ఠ ఇతి। యదవిప్రదర్శనార్థం కించిదుక్తం అనృతం చ సముత్కర్షే రాజగామి చ పైశునం గురోశ్చాలీక
నిర్బంధః సమానం బ్రహ్మహత్యయా పిశునో యశ్చ విప్రాణాం రంధ్రాన్వేషణతత్పరః దదాతి మర్మాంతికం శోకం సోऽత్యయం
నరకం వ్రజేత్ దహ్యమానాః సంతీ తస్మిన్ నీచాః పరయశోऽగ్నినా అశక్తాస్తత్పదం గంతుం తతస్తే నిందాం ప్రకుర్వతే యో రాజ్ఞః
ప్రతిగృహ్యైవ లోభాచ్ఛాస్త్రవ్యుత్క్రమవర్తినః స చ వ్రజతి వయాఢ్యాత్మా నరకానేకవింశతిం కృష్ణాజినప్రతిగ్రాహీ రతస్యైవ విక్రయీ
గజచ్ఛాయాసు భోక్తా చ న భూయః పురుషో భవేత్ వాదేన బ్రాహ్మణం జిత్వావహేళ్యా భవతి యో ద్విజః స్మశానే పాదపః
స స్యాత్ గృధ్రకంకనిషేవితః గురుం హుంకృత్య తుంకృత్య విప్రం నిర్జిత్య వాదతః అరణ్యే నిర్జలే దేశే స భవేద్బ్రహ్మరాక్షసః।
యో వేలాపోదథ బాలస్యాదత్త్వా దేవతార్చనం భుంక్తే స యాతి నరకాన్ శూకరేష్వభిజాయతే। పితరం మాతరం వాపి తథా
దత్త్వాభయం సుతం త్యజేచ్చ తరుణీం భార్యాం ఊర్ధ్వం తం విద్యాద్బ్రహ్మఘాతకం రాక్షసాః కలిమాశ్రిత్య జాయంతే బ్రహ్మయో
నిషు బ్రాహ్మణానేవ బాధంతే విష్ణుభక్తాన్ విశేషతః విధవాచారో గురుద్రోహో వేదేశ్వరవిదూషకః। త ఏతే బహుపాప్మానః।
సద్భిర్దండ్యా ఇతి స్మృతిః పరద్రోహాభిధ్యానం మనసానిష్టచింతనం వితథాభినివేశశ్చ మానసం త్రివిధం స్మృతం పారుష్యమ
నృతం చైవ పైశున్యం చైవ సర్వతః అనిబద్ధప్రలాపశ్చ వాఙ్మయం స్యాచ్చతుర్విధం అదత్తానాముపాదానం హింసా చైవ విధాన
తః పరదారేషు సేవా చ శారీరం త్రివిధం స్మృతం ఇత్యాదిషూక్తాన్యతిఘోరాణ్యనంతాని మహాపాపాని సంతీత్యభిప్రాయః। అహం
ప్రాగుక్తప్రకారేణ త్వత్పురి చర్యామిచ్ఛన్నివ భావయసి అథవోక్తానుక్తదోషసహస్రపూర్ణతయా. దయా సర్వేషు భూ
తేషు క్షాంతిరనసూయా శౌచమనాయాసో మాంగల్యమకార్పణ్యమస్పృహేత్యాదిప్రతిపాదితః విపరీతాకార ఇతి భావః కథం।

స్త్రా॥ఛా॥ ధికః స్యందిర్యేతె గోష్ఠేష్వేవ సురాపె చ చోరె భగ్నవ్రతె తథా। నిష్కృతిర్విహితా సద్భిః కృతఘ్నే నాస్తి నిష్కృతిః సత్యవ్రతాః శుచయో
తాథోః శ్చ మిత్రాణాం న భవంతి రియె తాన్యృతానపి క్రవ్యాదాః కృతఘ్నస్య నైనోపభుంజతె ఇతి ఏతస్య కల్మ[illegible] నిబర్హణార్థం ప్రాయ
శ్చిత్తసంభవేపి సంసర్గానర్హతాపి స్మర్యేతె శరణాగతవాలస్త్రీహింసకాన సంవసేన్న తు చీర్ణవ్రతానపి సతః కృతఘ్న
౬౮ సహితానిమానితి। దుర్మార్గే నికృష్టవయప్యుత్సానం ఈశ్వరూహామహాంభోగిత్వాదిప్రకారేణాత్యుత్కృష్టం మన్యమానః తేన
వ్యుత్కృష్టజనావమానాదాశిశుపాలాదివత్ప్రవర్తతె యథా వా శాండిల్యః ముఖ్యాశ్చ పండితం మన్యో అధర్మ్యాధర్మిణో
ఇవ ధర్మం యుక్తోపి ప్రవాధంతె సాధూనాం లింగవృత్తస్థితా ఇతి ఆహ చ విదురః అతిమానోతివాదశ్చ తథాత్యాగో నరాధి
68 ప క్రోధశ్చాత్మవివిత్సా చ మిత్రద్రోహశ్చ తాని షట్ ఏత ఏవ హి పసాస్తీక్ష్ణాః కృంతంత్యాయూంషి దేహినాం ఏతె పావమానవాన్ఘ్నం
తి న మృత్యుర్భద్రమస్తు తె ఇతి స్మర పరవశః ధర్మవిరుద్ధకామవుఖైలాగశ్రుద్ధావివహలః అత ఏవ హి స్వతంత్ర్యస్య నాపి తంత్ర
ఖిమానోపి జడకృత్యం అంగారసదృశీ నారీ ఘృతకుంభసమః పుమాన్ తస్మాన్నారీషు సంసర్గం దూరతః పరివర్జయేత్। రా
గాత్ప్రయెతం వృదయం వాగదుష్టాన్యతాదినా॥ హింసాదిరహితః కాయః కేశవారాధనం త్రయం। పరరంధ్రేషు జాత్యంధాః ప
రదారేష్వపుంసకాః పరవాదేషు యె మూకాస్తె తీవదయితామమె తాదికమత్ర భావ్యం వంచనపరః పరద్రవ్యాపహారా
ర్థం దంభవృత్త్యాపేషదోషాపహ్నవేన ఛిద్రితరానివ వృత్తః సర్వజ్ఞం త్వాముపివిప్రలబ్ధుకామః ఈదృశానాం సర్వేషు కృత్యేషు
బహిష్కారః స్మర్యతే పాషండినో వికర్మస్థాన్వైడాలవ్రతికాంఛ్ఛ[illegible]న్ హైతుకాన్ బకవృత్తీంశ్చ వాఙ్మాత్రేణాపి నార్చయేత్।
ధర్మధ్వజః సదాలుబ్ధః ఛాద్మికో లోకదాంభికః॥ వైడాలవ్రతికో జ్ఞేయో హింస్రః సర్వాభిసంధకః అధోదృష్టిర్నైష్కృతి
కః స్వార్థసాధనతత్పరః। శఠో మిథ్యావినీతశ్చ బకవృత్తిధరో ద్విజ ఇతి నృశంసః। ఆసన్నేషు హ్యాపదాదివత్ క్రూరకర్మా ఆత్మ

రంయుమేతమానందమయమాత్మానముపసంక్రమ్య ఇమాఁల్లోకాన్కామాన్నీ కామరూప్యనుసంచరన్ ఏతత్సామగాయ
న్నాస్తే స తత్ర పర్యేతీత్యాదిముక్తవిషయశ్రుత్యర్థాః సర్వేఽప్యపారాః సాభివ్యక్తిమత్తత్రైంకర్యరూపాః సూచ్యంతే॥౯౩॥
ఏవంవిధస్యాపి స్వస్య యత్కించిదప్యంజలిమాత్రేణ సర్వేషామపరాధానాం క్షంతవ్యత్వప్రాజనాయముపి ప్రదర్శయతి య
ద్ధాపి స్వదోషాద్భీతః శరణ్యేన స్వగుణానావిష్కృత్య ప్రత్యాశ్వాసితః స్వదోషాణామపి కాకాదిదోషనాశయాత్ క్షంతవ్యత్వ
క్తిమాశ్చర్యమిత్యాహ రఘువరేతి॥ రఘువరయదభూస్త్వం తాదృశో వాయసస్య ప్రణత ఇతి దయాలుర్యచ్చ చై
ద్యస్య కృష్ణ॥ ప్రతిభవమపరాద్ధుర్ముగ్ధ సాయుజ్యదోఽభూర్వద కిము పదమాగస్తస్య తేఽస్తి క్షమాయాః॥౯౪॥ అత్ర ర
ఘువరేతి సంబుద్ధ్యా శరణాగతరక్షణాదిధర్మప్రవర్తనాయ తదుచితవంశేవతీర్ణత్వం తాదృశేషు శరణ్యేష్వముఖ్య
త్వంచ వ్యజ్యతే అహంచ విభీషణః సర్వలోకశరణ్యాయ రాఘవాయ మహాత్మనే సర్వలోకశరణ్యాయేతి ధృష్టం చైతత్ స్వవి
షయవాసిజంతుజాతస్య సమరవేలాసహాయీకృతానాం వానరాణాం చ జాతిగుణవృత్తాదివైశిష్ట్యానాదరేణ యత్కించి
దానుకూల్యమాత్రేణ సంరక్షణీయత్వం బ్రహ్మాస్వయంభూశ్చతురాననో వా సదేవగంధర్వమనుష్యపన్నగాః పిశాచాశ్చ దా
నవాశ్చ యత్నేన పృథివీం చాపమానయ సౌమిత్రే ఇత్యాదిప్రసిద్ధప్రభావత్వం న వాలిశక్తేః క్షమ్యస్యేతి భావః తాదృశః దేవివిషయా
సవ్యాపచారకర్తుర్వాయసస్య ఋషేణ న పుత్రః కిల స శక్రస్య వాయసః పతతాం వరః ధరాంతరచరః శీఘ్రం పవనస్య గతౌ సమః ఇ
త్యుక్తం సూచ్యతే అత్ర జయంతః కాకముకేతయా సమాగత ఇతి నరామాయణోక్తేః న చాప్యపారమన్యాం సాతే భక్షేద్ధీమవి
ఘాం జనః॥ భక్ష్యే గృధ్రేణ కాకేన దారితం తం తుస్తనాంతరం ఇత్యాది వాల్మీకివచనాత్ అత్రైవోవాచ వదసా ఇంద్రజన్మాప్రబలః కేచిదప్యే
యుసః మత్పైతే కాకమాత్రత్వం బ్రహ్మాస్త్రం సమ్యగీరితమితిచోక్తం ప్రణత ఇతి త్రీన్ లోకాన్ సంపరిక్రమ్యాగత్య భూమౌ ని

స్తో॥భా॥ నకథంచిదితిపాదనార్థః ఈదృశోఽపి శరణాగతవత్సలం త్వామాశ్రితః పుత్రబంధువృత్తాంతేన పాయాన్నవినశ్యామిమా
తిగూఢోఽభిప్రాయః యథాపాశరణ్యోఽప్యయమేవాహ అపిచేత్సుదురాచార ఇత్యాదిర్నమేభక్తః ప్రణశ్యతీత్యంతం శ్రీ
వైష్ణవధర్మశాస్త్రే చ అపి పాపేష్వభిరతా మద్భక్తాః పాండునందన। ముచ్యంతే పాతకైః సర్వైః పద్మపత్రమివాంభసేతి శ్రీపుం
౬౮ డరీకనారదసంవాదే చ అశ్వమేధశతైరిష్ట్వా వాజపేయశతేన చ న ప్రాప్నువంతి సుగతిం నారాయణపరాఙ్ముఖాః యే
న శంసాదురాత్మానః పాపాచారరతాస్తథా తేఽపి యాంతి పరంధామ నారాయణపదాశ్రయాః ఇతి శ్రీనారసింహపురా
ణే చ భగవతి స్వహారావానస్పచేతాభ్యశమలినోఽపి విరాజతే మనుష్యః। న హి శశకలుషచ్ఛవిః కదాచిత్తిమిరపరాభవతా
ముపైతి చంద్రః శ్రీసాత్వతే చ దురాచారోఽపి సర్వాశీ కృతఘ్నో నాస్తికః పురా। సమాశ్రయేదాదిదేవం శ్రద్ధయా శరణం య
ది నిర్దోషం విద్ధి తం జంతుం ప్రభావాత్పరమాత్మన ఇతి మేరుమందరమాత్రోఽపి రాశిః పాపస్య కర్మణః। కేశవం వైద్యమా
సాద్య దుర్వ్యాధిరివ నశ్యతి। స కృత్కృత్యోఽపి గోవిందో నృణాం జన్మశతైశ్చితం। పాపరాశిం దహత్యాశు తూలరాశిమివానల
ఇత్యాదివచనాని భావ్యాని ఏవమభిప్రాయానభ్యుపగమే శాస్త్రవిరోధః పూర్వాపరవిరోధశ్చ స్యాత ఇత ఊర్మిషట్కబహు
లత్వేనాతిదుఃసహాతయోపలభ్యమానాదిత్యర్థః అత్ర దుఃఖశబ్దేన విషసంయుక్తమధువన్నాపాయతాసంసారికం సుఖమ
పి సంగృహ్యతే దుఃఖస్య జలధిత్వరూపణమానంత్యవ్యంజనార్థం దుస్తరత్వాభిప్రాయేణాపారత్వోక్తిః ఉత్తీర్ణశబ్ద ఇహా
జ్ఞౌపాధికసమస్తాకారాత్యంతనివృత్తిపరః అనిష్టనివృత్తేరిష్టప్రాప్తిపర్యంతత్వం తవేత్యాదినోచ్యతే పరిశుద్ధప్రాప్యస్య
తవ చరణయోరీదృశోఽహం త్వత్ప్రాప్యమంతరేణ కథం పరిచరేయమిత్యుక్తం భవతి అత్ర పరిచరణోనామత్వాచియోనయోనధా
తాగతిరితి నేతి న సహాగచ్ఛతి తద్యథా తరుణవత్సా వత్సం వత్సా వా మాతరం చ ఛాయా వా సత్త్వమనుగచ్ఛేత్ తథా ప్రకా

భవతీత్యాదికం తత్పరమసామ్యాపత్తిపరం నిరంజనః పరమం సామ్యముపైతి యథోదకం శుద్ధే శుద్ధమాసిక్తం తాదృగే
వ భవతి ఏవం మునేర్విజానత ఆత్మా భవతి గౌతమేతి ఇదం జ్ఞానముపాశ్రిత్య మమ సాధర్మ్యమాగతా ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృత్య
నుసారాత్సూత్రం చ భోగమాత్రసామ్యలింగాచ్చేతి అతః సాలోక్యసారూప్యాదిశబ్దవత్ సాయుజ్యశబ్దోఽపి యుక్తః సా
-వ్యు పరః సర్వం పా భగవతా ముక్తేన చ భోగ్యత్వేనయుక్తం తేన సర్వగం సర్వతః ప్రాప్య ధీరా యుక్తాత్మానః సర్వమేవావిశంతి।
సర్వం హ పశ్యః పశ్యతి సర్వమాప్నోతి సర్వశ ఇత్యాదిశ్రుతేః బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యాదికర్మకర్తృవ్యపదేశాచ్చ అత్ర పదవాక్య
ప్రమాణాభిజ్ఞైః సాయుజ్యం నామ ఐక్యమితి పరికల్పితం ఏతాసామేవ దేవతానాం సాయుజ్యం సార్ష్టితాం సమానలోకతామాప్నో
తీత్యత్ర యుగపత్క్రమేణ వా అనేకదేవతాసాయుజ్యం తత్రైకస్య పత్రైరఘటితత్వాత్ సాయుజ్యం ప్రతిపన్నాయే తీవ్రభక్తాస్త
పస్వినః॥ కింకరా మమ తే నిత్యం భవంతి నిరుపద్రవా ఇతి పరమసంహితాయాముక్తం శాండిల్యస్మృతౌ చ యదా ధ్యగ్రాపస్తు భగ
వాన్ యత్ర యత్రావతిష్ఠతే ముక్తశ్చ పంచకాలజ్ఞాస్తాదృశః సహామోదత ఇతి సాయుజ్యశబ్దేన శరవత్తన్మయో భవేదిత్యాదిషూ
క్తః సంయోగవిశేషో వా వివక్షిత ఇతి ఐక్యం వదంతస్తదర్థవిరోధభావాన్నమర్షణీయాః ఆగః శబ్దోఽపరాధవాచీ తస్య తే క్షమాయాః
క్షమపదమాగః కించిదస్తి సర్వదర్శినాం త్వయాదృష్టమస్తి చేత్తదప్యయాపి ద్రష్టుం వక్తుం చ న శక్యమితి భావః దయాక్షమయోరి
హావినాభావాదత్రాన్యతరోక్త్యా ఇతరత్తదంతర్గతం నను దేహపాతావధి నిరంతరాపరాధస్య శిశుపాలస్యైకేన వ్యాజేన ముక్తిః ప్రా
ప్తేతి చేత్ ఇహ తావత్ప్రాగేవ భగవల్లోకవిశేషవాసినః శాపాక్రాంతస్య ప్రతికూలజన్మత్రయాంతే ముక్తిర్భవిష్యతీతి ప్రతివిధాన
నియతిః పరమనిదానమత ఏవ వ్యాపాత్తచక్రేవ ధూధృతే భగవతి శిశుపాలస్య ప్రద్వేషసంస్కారభూయస్త్వేఽపి నిరంతరస్మృతిమ
తః ప్రకాశితపారమ్యం భగవద్రూపం పశ్యతోఽనుకూలావస్థప్రాప్తిః సూచ్యతే అపగతద్వేషానుబంధో భగవంతమద్రాక్షీత్తావ

స్తోత్రా॥ పతితం దయయా ద్రూఽయం బుద్ధ్వా ప్రణతత్వేన పరిగృహీతవానిత్యర్థః । యుదాపి స కృత్ప్రణత ఇత్యేతావన్మాత్రేణేతి తద్వాతుం ప్ర
ణతశబ్దః ప్రకృష్టప్రహ్వీభావరూపప్రపత్తిపరః । స తం నిపతితం భూమౌ శరణ్యః శరణాగతమితి వచనాత్ ఉక్తం చాభి
యుక్తైః కాకం తం చ విభీషణం శరణమిత్యుక్తిత్రిత్రు పౌరత్రు త ఇతి వధార్హమపి కాకుత్స్థః కృపయా పర్యపాలయ
౨౦ దిత్యుక్తమాహ దయయాలుర్భూరితి । నను తద్దక్షిణాక్షిహింసనేన దండయుతః కథం దయాలుత్వం రాజభిర్ధృతదండా
స్స్వేతి నాపి యతో దండోఽపి దయామూల ఇతి చేత్ప్రణత ఇతి హేతూక్తిర్న ఘటతే ఏవం ప్రాణార్థినః కాకస్య ప్రాణ
రక్షణేన ప్రపత్తిఫలస్య పూర్ణత్వాత్ అమోఘస్య బ్రహ్మాస్త్రస్య లక్ష్యానుబంధి యత్కించిన్నిరసనీయం క్వాపి అవశ్యాపే
70 క్షితత్వాత్ తదర్థమక్ష్ణో హరణేఽపి సవ్యదక్షిణభాగసంచారితారకావ్యాపారకల్పనేన దృష్టిద్వయఫలసిద్ధేః దుష్ప్రవృ
త్తేః కాకస్య భూయోఽపరాధభయానువృత్త్యర్థం స్వల్పావయవఖండనస్యాపి శిక్షారూపత్వాత్ తస్య కాకజాత్యనుబంధిత్వక్లృ
ప్తేః సర్వత్ర సర్వేషాం ప్రసిద్ధత్వాత్ తత్ప్రఖ్యాపనార్థత్వాచ్చేత్యేవం దయాత్మకయోరుదాహరణాంతరమాహ యస్త్వి
తి అత్ర కృష్ణశబ్దేన సర్వలోకరక్షణార్థమవతీర్ణత్వం కృషిర్భూవాచకః శబ్దో ణశ్చ నిర్వృతివాచక ఇతి నిరుక్తిశ్చ సూచ్యతే ప్రతి
భవమపరాద్ధురిత్యనేన కాకాదప్యధికత్వోక్తిః జన్మప్రభృతి సర్వదాపరాధశీలస్యేత్యర్థః అవిజ్ఞాతేతి వదపరాధక్షమాభిప్రాయే
ణాహావలగ్నేతి ముగ్ధ వ్యపరాధమనపరాధం చ వివేక్తుం న శక్నోతి అయం తు వివిక్తం పశ్యత్యపి క్షమయా పృథివీసమ ఇ
త్యుక్తగుణవిశేషేణాపశ్యన్నివ భవతీతి ముగ్ధ ఇత్యుపచారః తస్మిన్నేవ లయముపయయావితి పరాశరవాక్యాభిప్రేతమాహ
సాయుజ్యదో భూరితి సాన్న లయశబ్దేన జీవప్రధ్వంసో ఽవివక్షితః శ్రుతిస్మృతిసూత్రైర్జీవనిత్యత్వస్థాపనాత్ న చైక్యాపత్తిః పరమా
త్మాత్మనోర్యోగః పరమార్థ ఇతీష్యతే మిథ్యైతదన్యద్ద్రవ్యం హి నైతి తద్ద్రవ్యతాం యత ఇతి తత్ప్రతిషేధాత్ బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ

నను యదర్థం మయా ప్రతిజ్ఞాతం తేషు విభీషణాదిషు ప్రతిజ్ఞా సఫలా కిం త్వయా ఇత్యత్రాహ మదేకవర్జం కిమిదం ప్ర
తంతత ఇతి ప్రపన్నాయ యాచత ఇతి సామాన్యతస్త్వయా ప్రతిజ్ఞాతం విభీషణో వా సుగ్రీవ యది వా రావణః స్వయమి
తి చోక్తం న చ త్వయా తదానీం మద్వ్యతిరిక్తాయాభయం దదామీతి వ్రతేము పాత్రం అతోహమపి త్వద్వ్రతవిషయ
భూత ఇతి వ్యజ్యతే సర్వసాధారణస్యాపి లత్వ శరణ్యత్వభంగం రామో ద్విర్నాభిభాషత ఇతి స్వవాక్యవైఫల్యాత్ స్వవాక్యస్థవి
శేషణప్రతిజ్ఞోపాదానత్వం చ సూచయితుం పునరపి తత ఇత్యుక్తం నను కాకస్య సపిత్రాపి పరిత్యక్తః సురైశ్చ సమహర్షి
భిః॥ త్రీంల్లోకాన్ సంపరిక్రమ్య తమేవ శరణం గతః॥ స తం నిపతితం భూమౌ పరిదూనం విషణ్ణం చేత్యత్రావస్థావిశేషాస్త్రి
త్రైధ్యస్య ప్రాచీననియంతిమర్త్యేతు వర్ణవిశేషశ్చ వివృతే తవ పునః సుహృత్త్వానాం మయ్యర్వాదితాపి దీనావాకరస్యాపాయానుష్ఠా
నే ఫలప్రార్థనాయాం చ భద్రమాత్రవాదినో నాన్యథా సిద్ధేన కేనాపి తు నాత్రుం తవ్యత్వం శిక్షణీయత్వం రక్షణీయత్వం చేత్యత్ర
పితా త్వం మాతా త్వం దయాసింధో బంధో రఘువర కృష్ణేన నను ప్రపన్న ఇత్యాదిభిః శరణాగతాః స్వరక్షణోపయుక్తవిశే
షా ఏవ ప్రతిపాదితాః కిం చానన్యగతిస్త్వదీయస్త్వద్భవ్యో తాపాదిభిః స్వగతాశ్చరమే ప్రదర్శితాస్తైర్భిః సర్వైర్బలైః సమధికం నిరం
కుశస్వతంత్రేణ సర్వేశ్వరేణాప్యనతిలంఘనీయం సర్వసాధారణం సర్వాంగీకారహేతుమాహ॥ అకృత్రిమేతి॥ అకృత్రిమ త్వచ్చరణా
రవిందప్రేమప్రకర్షావధిమాత్మవంతం। పితామహం నాథమునిం విలోక్య ప్రసీద మద్వృత్తమచింతయిత్వా॥౬౫॥ క్రియయా
నిర్వర్త్యః కృత్రిమః తదన్యోఽకృత్రిమః భగవత్కటాక్షవిశేషాధీనమహావంశసంభవాదేతస్మిన్ జన్మని ప్రభూతయత్ననిరపేక్ష ఇత్యర్థః
అకృత్రిమత్వమిహ ప్రేమవిశేషణం స్వభావేన ప్రాప్యప్రాపకత్వోపయుక్తసర్వాకారవైశిష్ట్యం సూచ్యతే। చరణారవిందశబ్దేన తు దాస
భూతస్య స్వతః ప్రాప్తసేవ్యత్వం పావనత్వం నిరతిశయభోగ్యతయా పరమప్రేమార్హత్వం చ ప్రకాశ్యతే। అనురాగమహామా

స్తో॥ఛా॥ ష్వభగవచ్ఛత్రేణాంశువాలిపాదితస్తత్స్మరణాద్ధగద్ధఖిలాద్యసంభవయోః భగవతాంతముపానీతస్తస్మిన్నేవలంరుపముపయుయా
వితి॥౯౮॥ ఏవంప్రపత్తౌకృతాయాంవిశేషదర్శనాన్నిర్భరయోస్మి తథాప్యద్భుతవిశేషానుసంధానాన్నిర్భరస్స్యాదిత్యభిప్రాయేణసకృదేవప్ర
పన్నాయేతిశ్లోకార్థంమమాపిసాధారణమిత్యభిప్రాయేణాహ॥ సన్నితి। ననుప్రపన్నః సకృదేవనాథతవాహమస్మీతిచయా
౨౧ చమానః। తవానుకంప్యః స్మరతః ప్రతిజ్ఞాం మదేకవర్జంకిమిదంవ్రతంతే॥౯౯॥ సకృత్కృతః శాస్త్రార్థఇతిసకృత్త్వప్రపత్తిర్న్యవిద్యాం
తరనంరూదత్రావృత్తింశంకాయాం తన్నిరాసార్థఏవకారః సకృదేవేత్యస్యసహసైవసర్వాంగస్యాంనిష్పత్తింకృత్యేతిశైఘ్ర్యదార్ఢ్యభావితం॥
ఆవృత్తివ్యవచ్ఛేదేతుప్రసిద్ధప్రకర్షః ప్రయోజనభూయస్త్వం సకృదేవహిశాస్త్రార్థః మయినిక్షిప్తకర్తవ్యః కృతకృత్యోభవి
71
ష్యతీత్యాదిప్రమాణానుగుణ్యంచవిధ్యతే అతఏవసకృదేవదద్యాద్విరాతివ్యవహితాన్వయశ్చనయుక్తః ప్రపద్యోపచర్యుద్ధ్యం
సప్రభుభ్యాహరణీతాప్రఖా॥ ప్రపత్తిః కృత్స్న్యైకావేతుఫలతీత్యప్యపిసూచ్యతే అత్రనాథశబ్దేనలోకనాథః పురాభూత్వాసర్వ
లోకశరణాయేత్యాదికంఖ్యాప్యతే శరణ్యత్వంశ్రైంకర్యోద్దేశ్యత్వంచతవైవప్రాప్తమితిభావః తవాహమస్మీతిచయాచ
మానః తవదాసంభూతోహమిత్యేవంవిధానుసంధానపూర్వకంశేషవృత్తింప్రపత్తిఫలత్వేనప్రార్థయమానఇత్యర్థః ఆస్మా
త్త్వస్యస్వామితివాభిప్రేతం తదాపితవాహంకింకరః స్యామితిఫలప్రార్థనా అత్రగూఢత్యర్థవరేణమాత్మనిక్షేపశ్చయథావా
పృథక్కేనిర్దిశ్యతఇతికేచిత్ మానసింవాచికత్వేకే ప్రయోజనాంతరార్థాప్రపత్తిరనన్యప్రయోజనాప్రపత్తిశ్చేత్యనన్యప్రపత్తిర్భ
క్తిశ్చేత్యపరే తవానుకంప్యఇత్యాదినాలోకరక్షణార్థమవతీర్ణస్యదక్షిణసాగరవేలాంరూంమహాపరిషదిదురపహ్నవప్రతిజ్ఞా
కర్తృత్వంసూచ్యతే ప్రతిజ్ఞాంఅభయంసర్వభూతేభ్యోదదామీత్యేవంరూపం అత్రనిత్యసిద్ధసర్వసాక్షీకారస్యభగవతఃస్మర
తఇత్యుక్తిఃలౌకికబుద్ధ్యనుసారాదౌపచారికీ అనుకంప్యస్యప్రతిజ్ఞాభంగపరిహారార్థత్వేనైవానుకంపాకర్తృత్వేతిభావః।

ర్యవత్త్వయాముక్తౌతిస్మైదాచార్యవాన్భవేదితి అత్రపూర్వకృతప్రపత్త్యాదికమపరాధకోటౌనివేశ్యప్రసాదనాం
పరముకృతఇతివదంతోయేపిచార్యసంబంధప్రాధాన్యపరాః అన్యథాసర్వశాస్త్రాణాంసంప్రదాయస్యత్వదంఘ్రిముః
ద్విశైలేత్యాదిస్వవచనానాంచవిరోధఃస్యాత్ స్వకృతప్రపత్త్యైకకల్పమాశంక్యపూర్ణప్రపత్తినిష్ఠమాచార్యం స్వరక్షణా
యపురస్కరోతీతిపక్షేపిముక్తప్రపత్తిర్వికలాచేదవికలాంకురుష్వేతితాత్పర్యంగ్రాహ్యం అత్రవృత్తశబ్దేనప్రతికూ
లవృత్తమాత్రవివక్షాయాంనకించిచేష్టాద్యంతదిదంశ్రీయామునార్యైఃప్రయుక్తంతరవాస్యభూతద్వయార్థగర్భంస్తో
త్రంచికీర్షురాదౌపంచభిః శ్లోకైః కృతజ్ఞతాప్రకాశనపూర్వకంప్రకృతోపయుక్తసమ్యగ్జ్ఞానప్రదాతృనప్రణామముష్ఠ
నప్రాప్యప్రాపకసంగ్రహాపూర్వకంస్తోత్రారంభసమకల్పయత్ సప్తమేనస్తోత్రారంభాక్షేపముఖేనభగవతఃపరత్వంస
మగ్రహీత్ అష్టమనవమాభ్యాంతత్ప్రమాధానముఖేనసౌలభ్యంప్రాచీకశత్ నావేత్తిసఇత్యాదిభిర్ద్వాదశభిస్సర్వరాయణాశ
బ్దవాచ్యస్యైవసర్వస్మాత్పరత్వంసౌలభ్యంచప్రపంచ్యప్రాప్యభావ ఏవంసర్వశరణ్యేనిరూపితేనధర్మనిష్ఠోస్మిత్యనేనతద్విష
యాంసాధికారాంసపరికరాంచానన్యప్రయోజనాంశరణాగతింప్రాయుంక్త ఏతావతాశబ్దతోర్థతశ్చపూర్వఖండోపి:
ప్రత్యభిజ్ఞాపితః నినిందితమిత్యాదిభిః పంచభిరకించనోపాయభూతాంశరణాగతిం శరణ్యపేక్షితామవవృణుత త్వదం
ఘ్రిముద్దిశ్యేతిద్వాభ్యాంఫలగౌరవోపాయలాఘవనిమిత్తశంకాకలంకనివృత్తిముదాజహార విలాసేత్యాదిభిః సప్తదశభిశ్చ
తుర్థ్యంతపదద్వయాభిప్రేతంవ్యవృణుత తత్రప్రహ్వాషయుష్మివిరాతిపరమప్రయోజనతయానమఃశబ్దతాత్పర్యమ
వ్యసూచయత్ ధిగశుచిమితిశ్లోకేనస్వనిందావ్యాజేనసాపేక్షితపురుషార్థస్యసర్వాతిశాయిత్వంస్వస్యత్వరాంచవ్యంజయా
మాస అపారాధేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః శరణ్యగుణవిశేషేణప్రపత్త్యైవసర్వవిరోధినివృత్తింప్రాదర్శయత్ వపురాదిషుమమా

స్తో॥ తిశయాంతసామ్నెఇతిప్రాగుక్తమేవవిధేయాంతరార్థమనువదతిప్రేమప్రకర్షావధిమితిమెలోకేచరాజాదయః స్వభృత్యా
నుబంధినామపిరక్షణంకుర్వంతీతిభావః ఆత్మవంతం। జితమనసమిత్యర్థః। తేనప్రయోజనాంతరవైముఖ్యంవ్యంజి
తం। ఏతదపిప్రాప్యవిషయెప్రేమప్రకర్షహేతుస్స్యాద్యశప్రేమ్ణాసపరికరభక్తియోగసాధ్యత్వేపివిలంబాక్షమతయా
౭౨ ప్రపత్తినిష్ఠత్వంసూచ్యతెయదపియథావస్థితభగవత్ప్రేమజనితతద్భోగాదిఖిలర్ధభావస్త్వైతేపదద్వయాభిప్రాయః। అయం
చస్వభావోగీతార్థసంగ్రహేపిజ్ఞానీతుపరమైకాంతీతదాయత్తాత్మసంవికభగవద్భోగయోగూక్తిసత్వందదనస్తుతికీర్తనైర్లబ్ధాత్మాతద్గ
తప్రాణమనోబుద్ధీంద్రియక్రియాఇత్యుక్తః। ఆచార్యోవేదసంపన్నోవిష్ణుభక్తోవిమత్సరః। మంత్రజ్ఞోమంత్రభక్తశ్చ
సదామంత్రాశ్రయఃశుచిః। గురుభక్తిసమాయుక్తః పురాణజ్ఞోవిశేషతః ఏవంలక్షణసంపన్నోగురురిత్యభిధీయతే ఇ
త్యాదిషూక్తానామాచార్యగుణానాంసర్వేషాంసారఇవాసంగృహీతః తన్త్రైవంగుణవత్త్వేతవకిమాయాతమిత్యత్రాహా। పి
తామహమితి। అత్రవిద్యయాజన్మనాచేతిభావ్యం। ఏతేననాస్మాదవరాఃపురుషాఃక్షేపంతేనాస్యాబ్రహ్మావిత్త్వైభవతీతిశ్రుత్య
ర్థఃసూచ్యతెనాథమునిం। శ్రీరంగనాథఇతిఖ్యాతనామధారిణంవ్యదేకమణినిశలంచేతిభావః విహోత్కృపశమర్గనవృః పక్షే
వేతాదినాయేనానుబంధిపర్యాప్తంతమనుగ్రాహ్యత్వేనమత్వేత్యర్థః। ఆచార్యస్యప్రసాదేనమమసర్వమభీప్సితం। ప్రాప్నుయా
మితివిశ్వాసేనాయస్యాసిససుఖీభవేదిత్యుక్తఆచార్యప్రసాదోపిభగవత్ప్రసాదహేతురిత్యభిప్రాయేణాహా। ప్రసీదేతి॥
అనాద్యనంతవందపరాధజనితకాలుష్యంవిహాయమామైకాంతికాత్యంతికకైంకర్యసామ్రాజ్యధన్యంకురుష్వేత్యభిప్రా
యః మద్విలత్రమచింతయిత్వామదీయమమర్యాదత్వాదిప్రతికూలవృత్తముపాయోపేయవిషయభద్రస్తుతి
వచనాద్యనుకూలవృత్తాభావంచాతంత్రకృత్వేత్యర్థః। స్మర్యతేహిపాపిష్ఠః క్షత్రబంధుశ్చపుండరీకశ్చపుణ్యకృత్ ఆచా

సూత్ర॥భా॥ ధతిదావిభాష్యంశేషవృత్తేః పురుషార్థత్వాపస్యస్యనిత్యనిరుపాధికానన్యార్హశేషత్వవిధ్యవసాయం మాచష్టే అపబోధితవా
నివలామిత్యాదిభిశ్శ్రుతిభిరనన్యప్రయోజనస్యస్వస్యత్రత్యావింష్టప్రాప్తిపమనిష్టనివృత్తిం చప్రార్థయామాస అనంతరందురం
తస్యేతిశ్లోకేనశరణాగతస్యప్రపత్త్యగుణవిశేషైరేవప్రార్థితంసర్వంసిద్ధ్యతీతిప్రాగుక్తమేవస్థాపితానిఖిలనన్యారోమేనస్థి
23 రీచాకారఅనిభన్నితిశ్లోకేనానన్యప్రయోజనస్యస్వస్వరక్షణోపాధ్యతామ భగవాన్నేవాభిక్రమనాశోస్తీతిన్యాయాతిస్వయమే
వశేషంపూరంరతిత్యభాషిత తత్రత్యేమెవెత్యాదినాభిప్రేతంపితాత్యమిత్యాదినావివృణ్వన్ పరగతైః స్వగతైశ్చపాతుభిః శర
73 ణ్యస్యసాభిమతభరసిపికారేణస్వస్యనిర్భరత్వంనిరస్యాశీషితజనితాపివామమయ్యర్దఇతిదాపిభాష్యంస్వస్యోపాయాంతరేణపరమ
పురుషార్థప్రాప్తిర్నసంభవతీతిపూర్వోక్తమేవపునః ప్రతిసమాధత్తేరఘువరేతిశ్లోకేనశరణ్యస్యప్రోక్తనానుష్ఠానన్యాయా
తీష్వస్మిన్నపిసర్వాపరాధక్షమాప్రాప్తిత్యవానను ప్రపన్న ఇతిశ్లోకేనశరణ్యప్రతవిశేషస్యభావాదపితదేవప్రార్థయామాసఅథా
వృత్తిమేత్యంతిమేనస్వపరగతేషుస్వరక్షణపాతుషుభగవత్కృతాంతావిశేషజనితః సదాచార్యసంబంధఏవప్రధానతమఇతి
నిర్ధార్యతదధీనభగవత్ప్రసాదేననిర్భయః ప్రవాస్పష్టశబ్దసీతఇతికిలనిగమాంతభాగధేయస్సూర్తిపరివాహసమీక్షయాప్రప
త్యాలలభతపరమంపదంవిలురారెరనఘమనోరథవిషయామునాచార్యః ॥౧౧॥ కథితాకథితేవిభావ్యసద్భిః సదసద్వేదిభిరత్రసా
వధానైః॥ బలవత్ప్రథితప్రమాణదృష్ట్యాబహుమంతవ్యమిదంయదస్మదుక్తం॥౧౨॥ ఉపనిషదుపధేయస్తోత్రతాత్పర్యమేవతత్తయ
తిపతిరవధత్తేంయామునాచార్యః స్వయంవా। అహావివాతునిరుక్తః సద్భిరాచార్యనిష్ఠైరధిగతశుకవృత్తింవ్యోత్రియామన్వ
భావం॥౧౩॥ స్వకమిహాహారిదత్తంయామునస్తోత్రవృత్త్యా వివృణుతనిగమాంతాచార్యశ్రీవేంకటేశః॥ అగణిజగతిసద్భిర్యః స
మస్యాసహస్రేకవికథకమృగేంద్రః సర్వతంత్రస్వతంత్రః॥౧౪॥ ఇతిశ్రీకవితార్కికసింహాసర్వతంత్రస్వతంత్రస్యశ్రీమద్వేంకటనాథ
స్యవేదాంతాచార్యస్యకృతిషుస్తోత్రభాష్యంసమాప్తిం సంపూర్ణము॥ సంవత్॥౧౭౭౩॥ ఆశ్వీజశుక్లపక్షేనవమ్యాం॥ శ్రీ

यामुनाचार्यकृतं स्तोत्रं वेदान्ताचार्यवेङ्कटनाथकृतव्याख्यासहितं संपूर्णम्

स्तोत्रभाष्य ७३